

IRVIN D. YALOM (n. 1931) este profesor de psihiatrie la Facultatea de Medicină din cadrul Universității Stanford. Este autorul tratatelor The Theory and Practice of Group Psychotherapy, Existențial Psychotherapy și Inpatient Group Psychotherapy, precum și coautor al cărților Every Day Gets a Little Closer și Encounter Groups: First Facts. A mai scris Love's Executioner and Other Tales of Psychotherapy, volum ce s-a bucurat de un mare succes.

IRVIN D. YALOM

PLÎNSUL LUI NIETZSCHE

Roman

Traducere de LUANA SCHIDU

*Grupului de prieteni care m-au încurajat de-a lungul anilor:
Mort, Jay, Herb, David, Helen,
John, Mary, Saul, Cathy, Larry, Carol, Rollo,
Harvey, Ruthellen, Stina, Herant, Bea,
Marianne, Bob, Pat.
Surorii mele, JEAN, și celei mai bune prietene, MARILYN.*

Unii nu se pot elibera de propriile lor lanțuri; cu atît mai puțin își pot ei mintui prietenii.

Trebuie să fii gata să te lași mistuit de propria-ți flacără: cum ai putea renaște dacă nu te-ai transformat mai întîi în cenușă?

Așa grăit-a Zarathustra

CAPITOLUL 1

Iveveria lui Josef Breuer fu întreruptă de dangătul armonios al clopotelor de la San Salvatore. Își scoase ceasul masiv de aur din buzunarul vestei. Ora nouă. Citi din nou micuța carte poștală cu chenar argintiu pe care o primise în ziua precedentă.

21 octombrie 1882 Domnule doctor Breuer,

Trebuie să vă consult într-o chestiune foarte urgentă. Este în joc viitorul filozofiei germane. Ne întîlnim mîine dimineață la ora nouă la *Cafi Sorrento*.

Lou Salome

Ce bilet impertinent! Nimeni nu i se adresase cu atîta tupeu de-a lungul anilor. Nu cunoștea nici o Lou Salome. Pe plic — nici o adresă. Nici o posibilitate de a-i comunica acestei persoane că nu-i convenea ora nouă, că Frâu Breuer n-o să fie prea încîntată să ia singură micul dejun, că dr Breuer era în concediu și „chestiunile urgente” nu prezentau nici un interes pentru el — că, de fapt, dr Breuer venise la Veneția tocmai ca să *scape* de chestiuni urgente. Cu toate acestea, iată-l aici, la Cafe Sorrento, la ora nouă, scrutînd chipurile din jurul său și întrebîndu-se care din ele ar putea fi al impertinentei Lou Salome'.

— Mai doriți cafea, domnule?

Breuer dădu afirmativ din cap spre chelner, un puști de vreo treisprezece sau paisprezece ani cu un păr negru umed pieptănat

lins spre spate. De cît timp visa cu ochii deschiși? Se uită din nou la ceas. încă zece minute din viață irosite. Și pentru ce? Ca de obicei, se gîndise la Bertha, frumoasa Bertha, pacienta lui în ultimii doi ani. îi revenise în minte vocea ei provocatoare:

„Domnule doctor, de ce vă este atît de frică de mine?” își amintea cuvintele ei atunci cînd i-a spus că nu avea să mai fie doctorul ei: „Am să aștept. Veți rămîne întotdeauna singurul bărbat din viața mea.”

Se dojeni singur: „Pentru numele lui Dumnezeu, oprește-te! Nu te mai gîndi! Deschide ochii! Privește! Revino la realitate!”

Breuer își ridică ceașca, inhalând aroma bogată a cafelei și respirînd, totodată, aerul rece de octombrie al Veneției. întoarse capul și privi în jur. Celelalte mese de la Cafe Sorrento erau ocupate de bărbați și femei care luau micul dejun — majoritatea turiști și majoritatea în vîrstă. Cei mai mulți țineau ziarul într-o mînă și ceașca de cafea în cealaltă. Dincolo de mese, nori albastru-argintii de porumbei se înălțau și reveneau în picaj. Apele liniștite din Canal Grande, în care licăreau reflexiile palatelor impunătoare ce-l străjuiau, nu erau tulburate dedt de dîra unduitoare lăsată de o gondolă care acosta. Alte gondole dormeau încă, legate de țăruiși răsuciți ce ieșeau în toate părțile din canal, ca niște lănci aruncate la întîmplare de o mînă gigantică.

„Da, așa, uită-te în jurul tău, prostule!” își spuse Breuer. „Oamenii vin din toate colțurile lumii ca să vadă Veneția — oameni ce refuză să moară înainte de a fi binecuvîntați de această frumusețe.” Cît am pierdut oare din viață, se întrebă el, pur și simplu uitînd să privesc? Sau privind și nevăzînd? Ieri făcuse o plimbare solitară în jurul insulei Murano și, după o oră încheiată, nu văzuse nimic, nu înregistrase nimic. Nici o imagine nu-i trecuse de pe retină pe cortex. Toată atenția

îi fusese acaparată de gînduri despre Bertha: zîmbetul ei ispititor, ochii ei plini de adorație, atingerea corpului ei cald, care sugera încredere, și respirația ei accelerată în timp ce o consulta sau o

masa. Scenele acestea aveau forță — o viață a lor; de câte ori nu era atent, ele îi invadau mintea și îi uzurpau imaginația. Țasta mi-o fi destinul, pentru totdeauna? se întrebă. Mi-e scris să nu fiu decît o scenă pe care amintirile despre Bertha să-și joace rolurile? Cineva se ridică de la masa alăturată. Zgomotul strident făcut de scaunul de metal pe cărămidă îl trezi și, din nou, se uită în jur după Lou Salome.

Iat-o! Femeia care venea pe Riva del Carbon și intra în cafenea. Numai ea ar fi putut scrie biletul acela — femeia aceea frumoasă, înaltă și subțire, înfășurată în blănuri, care acum se îndrepta spre el impetuos, cu pași mari, prin labirintul de mese înghesuite. Și cînd ajunse mai aproape, Breuer văzu că era tînără, poate mai tînără chiar decît Bertha, o elevă probabil. Dar ce prezență dominatoare — extraordinară! Avea să ajungă departe!

Lou Salome continua să vină spre el fără nici o urmă de ezitare. Cum putea fi atît de sigură că el era? își trecu repede mîna stîngă prin țepii roșcați ai bărbii, să se asigure că n-au rămas firimituri din cornul mîncat la micul dejun. Cu mîna dreaptă trase de marginea hainei lui negre, ca să nu i se strîngă la gît. Cînd ajunse la cîtiva metri de el, ea se opri o clipă și îl privi cu îndrăzneală în ochi. Deodată, mintea lui Breuer încetă să mai hoinărească. *Acum* nu mai era nevoie să se concentreze pentru a privi. *Acum* retina și cortexul cooperau perfect, lăsînd imaginea lui Lou Salome să-i pătrundă liber în minte. Era o femeie de o frumusețe neobișnuită: o frunte puternică, o bărbie fermă, sculptată, ochi albaștri stălucitori, buze pline și senzuale și un păr blond-cenușiu periat neglijent și strîns prețios într-un coc înalt, lăsînd să i se vadă urechile și gîtul lung, grațios. Observă cu o plăcere deosebită zulfii de păr care îi scăpaseră din coc și se ondulau rebeli în toate direcțiile.

A

încă trei pași mari și se afla la masa lui.

— Domnule doctor, sînt Lou Salome. îmi permiteți? — și arătă spre scaun. Se așeză atît de repede că Breuer nu avu timp s-o

salute ca la carte — să se ridice, să se încline, să-i sărute mîna, să-i tragă scaunul.

— Ospătar! Ospătar! Breuer pocni tare din degete. O cafea pentru doamna. *Cafe latte*? O privi pe Fräulein Salome. Ea aprobă din cap și, deși dimineața era răcoroasă, își scoase blana.

— *t)a,ocafelatte.*

Breuer și invitata sa rămaseră tăcuți o clipă. Apoi Lou Salome îl privi drept în ochi și începu:

— Am un prieten ajuns la disperare. Mă tem că se va sinucide într-un viitor foarte apropiat. Ar fi o mare pierdere pentru mine, și o mare tragedie personală, pentru că aș fi într-o oarecare măsură responsabilă. Cu toate acestea, aș putea suporta și mi-aș reveni. Dar — se aplecă spre el, vorbind mai încet — o astfel de pierdere s-ar putea extinde mult dincolo de mine: moartea acestui om ar avea consecințe importante — pentru dumneavoastră, pentru cultura europeană, pentru noi toți. Credeți-mă.

Breuer vru să spună: „Desigur exagerați, Fräulein”, dar nu putu pronunța cuvintele. Ceea ce ar fi părut o exagerare de adolescentă la orice altă tînră părea diferit în cazul acesta, era ceva demn de luat în serios. Sinceritatea ei, puterea ei de convingere erau irezistibile.

— Cine este omul acesta, prietenul dvs.? Am auzit de el?

— Nu încă! Dar, cu timpul, toți vom auzi de el. Se numește Friedrich Nietzsche. Poate că această scrisoare a lui Richard Wagner către profesorul Nietzsche va servi la prezentarea lui.

Scoase o scrisoare din poșetă, o despături și i-o întinse lui Breuer.

— Ar trebui să vă spun mai întîi că Nietzsche nu știe nici că mă aflu aici, nici că am această scrisoare.

Ultima frază a domnișoarei Salome îl făcu pe Breuer să ezite.

Trebuie să citesc o astfel de scrisoare? Acest profesor

Nietzsche nu știe că ea mi-o arată — nici măcar că se află la ea! Cum a obținut-o? A împrumutat-o? A furat-o?

Breuer era mîndru de multe dintre calitățile lui. Era loial și generos. Priceperea sa de diagnostician era legendară: la Viena, fusese medicul personal al unor mari oameni de știință, artiști și filozofi ca Brahms, Briicke și Brentano. La patruzeci de ani, era cunoscut în toată Europa, și cetățeni distinși din întregul Occident străbăteau distanțe mari pentru a-l consulta. Cu toate acestea, mai mult decît orice, el se mîndrea cu *integritatea* sa — niciodată în viața lui nu săvîrșise un act dezonorant. Poate doar cu excepția faptului că ar fi putut fi tras la răspundere pentru gîndurile carnale la adresa Berthei, gînduri care în mod normal ar fi trebuit să se îndrepte către soția sa, Mathilde.

Astfel că ezită să ia scrisoarea din mîna întinsă a lui Lou Salome. Dar numai un moment. încă o privire în ochii ei albaștri strălucitori și o deschise. Era datată 10 ianuarie 1872 și începea cu „Friedrich, prietene”; cîteva paragrafe fuseseră încercuite.

Ai dat lumii o operă inegalabilă. Cartea ta este caracterizată de o siguranță atît de desăvârșită, încît prevestește cea mai profundă originalitate. Cum altfel am fi putut, soția mea și cu mine, să ne dăm seama de cea mai arzătoare dorință a vieții noastre, ca într-o zi ceva din afară să vină și să ne ia total în stăpînire inima și sufletul! Fiecare dintre noi a citit de două ori cartea ta — o dată singur, în timpul zilei, apoi cu voce tare, seara. Pur și simplu ne batem pe singurul exemplar pe care-l avem și ne pare rău că cel de-al doilea pe care ni l-ai promis nu a sosit încă.

Dar ești bolnav! Ești și descurajat? Dacă-i așa, cît de bucuros aș fi să fac ceva pentru a-ți risipi mîhnirea! Cum să încep? Nu pot face nimic altceva decît să te asigur de umila mea admirație.

Accept-o, măcar din prietenie, chiar dacă nu te va impresiona prea mult.

Salutări din inimă de la al tău, Richard Wagner

Richard Wagner! Cît era el de vienez umblat, dt era el de familiar și de în largul său cu marii oameni ai timpului, Breuer era uluit. O scrisoare, o scrisoare ca aceasta, scrisă chiar de mîna maestrului! Dar își recapătă repede sîngele rece.

— Foarte interesant, dragă domnișoară, dar acum vă rog să-mi spuneți exact ce pot face pentru dvs.

Aplecîndu-se din nou înainte, Lou Salome își așeză ușor mîna înmănușată pe mîna lui Breuer.

— Nietzsche este bolnav, foarte bolnav. Are nevoie de ajutorul dvs.

— Dar de ce natură este boala lui? Ce simptome are? Breuer, tulburat de atingerea mîirtii ei, era mulțumit că putea discuta în termeni familiari lui.

— Dureri de cap. în primul rînd, dureri de cap chinuitoare. Și grețuri frecvente. O orbire iminentă — vederea i s-a deteriorat treptat. Și probleme cu stomacul — uneori nu poate mînce zile întregi. Și insomnii — nid un medicament nu-l poate ajuta să adoarmă, astfel că ia cantități periculoase de morfină. Și amețeli — uneori are rău de mare pe uscat zile în șir.

Listele lungi de simptome nu erau o noutate, și cu atît mai puțin o plăcere pentru Breuer, care de obicei avea între douăzed și cina și treized de pacienți pe zi și venise la Veneția tocmai pentru a-și acorda un răgaz. Cu toate acestea, Lou Salome vorbea cu atîta patimă, îndt se simți obligat să asculte cu atenție.

— Răspunsul la întrebarea dumneavoastră, dragă domnișoară, este că, *bineînțele*, *H* voi consulta pe prietenul dumneavoastră. Asta se înțelege de la sine. La urma urmelor, sînt medic. Dar vă rog, dați-mi și *mie* voie să pun o întrebare. De ce n-ați venit, dvs. și prietenul dvs., pe o cale mai directă la mine? De ce nu mi-ați scris

pur și simplu la cabinetul meu din Viena pentru a-mi solicita o întrevedere?

Acestea fiind zise, Breuer privi în jur pentru a-i cere ospătarului nota de plată și se gândi dt de mulțumită va fi Mathilde că se întoarce atât de repede la hotel.

12

Dar această femeie curajoasă nu avea să se lase ușor.

— Domnule doctor, dteva minute încă, vă rog. Cre-deți-mă, nu exagerez gravitatea stării lui Nietzsche, adîncimea disperării sale.

— Nu mă îndoiesc. Dar vă întreb încă o dată, Fräulein Salomă, de ce nu mă vizitează Herr Nietzsche la cabinetul meu din Viena? Sau de ce nu merge la un doctor din Italia? Unde locuiește? Vreți să vă dau o recomandare către un doctor din orașul lui? Și de ce *eu*? Și apropo de asta, de unde ați știut că mă aflu la Veneția? Sau că sînt un iubitor de operă și că-l admir pe Richard Wagner?

Lou Salome rămînea netulburată, zîmbind în timp ce Breuer o bombarda cu întrebări, iar zîmbetul ei devenea ștregăresc pe măsură ce bombardamentul continua.

— Fräulein, zîmbiți de parcă ați avea un secret. Cred că sînteți o tînără căreia îi plac misterele!

— Atîtea întrebări, domnule doctor. E remarcabil — discutăm abia de dteva minute și totuși există atîtea întrebări pline de uluire. Cu siguranță, acest lucru este de bun augur pentru conversații viitoare. Dați-mi voie să vă spun mai multe despre padentul nostru. Pacientul *nostru!* în timp ce Breuer se minuna încă o dată de îndrăzneala ei, Lou Salome continuă:

— Nietzsche a epuizat resursele medicale din Germania, Elveția și Italia. Nici un medic nu i-a putut înțelege boala sau ușura suferințele. Mi-a spus că în ultimele douăzeci și patru de luni a fost la douăzed și patru dintre cei mai buni medid din Europa. A renunțat la casa lui, și-a părăsit prietenii, și-a dat demisia de la universitatea la care era profesor. S-a transformat într-un rătădător

în căutarea unei clime suportabile, în căutarea celorva zile în care să-l mai lase durerile.

Tînăra făcu o pauză, ducîndu-și ceașca la buze și sorbind, fără a-și lua ochii de la Breuer.

— Fräulein, în practica mea văd adesea oameni în stări neobișnuite sau ciudate. Dar să fiu sincer: nu am nîd un fel de miracole la dispoziția mea. Într-o situație ca aceasta — orbire, dureri de cap, vertij, gastrită, slăbiciune,

13
insomnii — cînd au fost consultați mai mulți medici excelenți și s-au declarat neputincioși, e puțin probabil să pot face mai mult decît să devin cel de-al douăzeci și cincilea excelent medic al său în tot atîtea luni.

Brauer se lăsă pe spătarul scaunului, scoase o țigară și o aprinse. Suflă o dîră subțire de fum, așteptă pînă cînd aerul se limpezi, apoi continuă:

— Cu toate acestea, îmi mențin oferta de a-l consulta pe domnul profesor Nietzsche la cabinetul meu. Dar este foarte posibil ca atît cauza cît și tratamentul pentru o boală incurabilă cum pare a fi a domniei sale să fie dincolo de posibilitățile medicinei anului 1882. _ Poate că prietenul dvs. s-a născut cu o generație prea devreme.

— Născut prea devreme! Ea rîse. Ce ciudat că spuneți asta, domnule doctor. De cîte ori nu l-am auzit pe Nietzsche pronuntînd exact aceste cuvinte! Acum sînt *sigur* că sînteți medicul potrivit pentru el.

În ciuda grabei de a pleca și a faptului că imaginea Mathildei, complet îmbrăcată și plimbîndu-se nerăbdătoare prin camera de hotel, îi tot revenea în minte, Breuer își manifestă imediat interesul:

— Cum așa?

— Adesea vorbește despre el însuși ca despre un „filozof postum”

— un filozof pentru care lumea nu este încă pregătită. De fapt,

noua carte pe care intenționează s-o scrie începe cu această temă — un profet, Zarathustra, debordînd de înțelepciune, se hotărăște să-i lumineze pe oameni. Dar nimeni nu-i înțelege cuvintele. Oamenii nu sînt pregătiți pentru el, iar profetul, dîndu-și seama că a venit prea devreme, se întoarce la viața în singurătate.

— Fräulein, cuvintele dvs. mă intrigă — filozofia mă pasionează, dar timpul meu este limitat astăzi și n-am auzit încă un răspuns direct la întrebarea: de ce nu mă consultă prietenul dvs. în Viena.

— Domnule doctor — și Lou Salome îl privi direct în ochi —, iertați-mi imprecizia. Poate că sînt, în mod inutil, indirectă. întotdeauna mi-a plăcut să mă aflu în prezența unor minți luminate — poate pentru că am nevoie de

14

modele pentru propria mea dezvoltare, poate pentru că pur și simplu îmi face plăcere să le am în colecția mea. Dar știu precis că mă simt privilegiată să discut cu un om de profunzimea și de talia dumneavoastră.

Breuer simți că se înroșește. Nu-i mai putea susține privirea și se uită în altă parte, în timp ce ea continua.

— Ceea ce vreau să spun este că probabil mă fac vinovată de a vorbi indirect doar ca să prelungesc timpul pe care-l petrecem împreună aici.

— Mai doriți cafea, Fräulein? Breuer îi făcu semn ospătarului. Mai adu cîteva din cornurile acestea ciudate. V-ați gîndit, vreodată la diferența dintre patiseria germană și cea italiană? Dați-mi voie să vă expun teoria mea cu privire la legătura dintre pîine și specificul național.

Astfel că Breuer nu se grăbi să se întoarcă la Mathilde. Și în timp ce-și lua relaxat micul dejun împreună cu Lou Salome, medita la ironia situației sale. Ce ciudat că venise la Veneția să repare răul făcut de o femeie frumoasă, iar acum stătea în *tete-ă-tete* cu alta, și mai frumoasă! Mai observă de asemenea că, pentru prima oară după luni de zile, mintea lui era eliberată de obsesia Berthei.

Poate că la urma urmei, cugetă el, mai există totuși speranțe pentru mine. Aș putea-o folosi, eventual, pe această femeie pentru a mi-o șterge pe Bertha din minte. E oare posibil să fi descoperit un echivalent psihologic pentru terapia farmacologică de înlocuire? Un medicament benign, ca valeriana, poate înlocui unul mult mai periculos, ca morfina... ar fi un progres fericit! La urma urmei, femeia asta e mult mai sofisticată, mai realizată. Bertha este — cum să spun? — presexuală, o femeie neîmplinită, un copil care se zbate neajutorat într-un trup de femeie.

Cu toate acestea, Breuer știa că tocmai inocența presexuală a Berthei fusese aceea care-l atrăsese spre ea. Amîndouă îl excitau: cînd se gîndea la ele simțea o vibrație caldă în spate. Și amîndouă îl speriau: periculoase, dar fiecare în alt mod. Această Lou Salomé îl speria din cauza forței ei — din cauza a ceea ce i-ar putea face. Bertha îl speria din cauza supunerii ei — din cauza a ceea

15

ce i-ar putea face *el* ei. Tremura cînd se gîndea cît riscase cu Bertha — cît de aproape fusese de a viola regula cea mai importantă a eticii medicale, de a se ruina, de a-și ruina familia, întreaga viață.

între timp era atît de adîncit în conversație și atît de total fermecat de tînăra lui companioană la micul dejun, încît în cele din urmă ea fu aceea care aduse din nou vorba despre boala prietenului ei — și anume atunci cînd Breuer pomeni de miracole medicale.

— Eu am douăzeci și unu de ani, domnule doctor, și am renunțat să mai cred în miracole. îmi dau seama că eșecul a douăzeci și patru de medici excelenți nu poate însemna decît că depășim limitele științei medicale contemporane. Dar vă rog să nu mă înțelegeți greșit! Nu-mi fac iluzii că-l puteți vindeca pe Nietzsche din punct de vedere medical. Nu pentru asta vă cer ajutorul. Breuer puse jos ceașca de cafea și-și șterse mustața și barba cu șervetul.

— Iertați-mă, Fräulein, dar acum chiar că nu mai înțeleg nimic. Ați început, nu-i așa, prin a spune că aveți nevoie de ajutorul meu pentru că prietenul dumneavoastră este foarte bolnav?

— Nu, domnule doctor, am spus că am un prieten care a ajuns la *disperare*, care este în mare pericol de a-și curma viața.

Disperarea profesorului Nietzsche este aceea pe care vă rog s-o vindecați, nu *corpul* lui.

— Dar, Fräulein, dacă prietenul dumneavoastră este disperat din pricina sănătății lui precare, iar eu n-am nici un tratament medical pentru el, ce-i de făcut? El duce lipsă de-un preot> nu de-un vraci.*

Breuer luă semnul din cap pe care-l făcu Lou Salome drept o recunoaștere a cuvintelor medicului lui Macbeth și continuă:

— Fräulein Salome, nu există medicament pentru disperare sau doctor pentru suflet. Nu pot face mai mult

• WShakespeare, *Macbeth*, ESPLA, București, 1957, traducere de Ion Vinea, p. 147.

16

decît să vă recomand una dintre cele mai bune stațiuni balneoclimaterice din Austria sau Italia. Sau poate o discuție cu un preot sau vreun alt duhovnic, un membru al familiei — ori poate un prieten bun.

— Domnule doctor, știu că puteți face mai mult. Am un spion. Fratele meu, Jenia, este unul din studenții la medicină care au făcut practică la clinica dumneavoastră la începutul acestui an, la Viena. Jenia Salome! Breuer încerca să-și amintească numele. Erau atîția studenți!

— Prin el am aflat de dragostea dumneavoastră pentru Wagner, am aflat că vă veți petrece vacanța săptămîna aceasta la Hotel Amalfi în Veneția și, de asemenea, cum să vă recunosc. Dar, ceea ce este cel mai important, prin el am aflat că sînteți, într-adevăr, un doctor pentru disperare. Vara trecută a asistat la o prelegere a

dumneavoastră în care descriați cum ați tratat-o pe o tânără pe nume Anna O. — o femeie care era disperată și pe care ați tratat-o cu ajutorul unei tehnici noi, „a conversației” — o cură bazată pe rațiune, pe deslușirea unor asociații mentale încurcate. Jenia spune că sînteți singurul medic din Europa care poate oferi un adevărat tratament psihologic.

Anna O.! Breuer tresări la auzul numelui și vărsă cafeaua în timp ce ducea cana la buze. își șterse mîna cu șervetul, sperînd că „Fräulein Salome” nu observase accidentul. Anna O., Anna O.! Era incredibil! Oriunde se întorcea, dădea peste Anna O.— numele codificat pe care-l folosea pentru Bertha Pappenheim. Extrem de discret, Breuer nu folosea niciodată numele adevărate ale pacienților săi cînd discuta despre ei cu studenții. în locul acestora, construia un pseudonim mutînd fiecare inițială a pacientului cu o literă înapoi în alfabet: astfel, B.P. de la Bertha Pappenheim devenise A.O., sau Anna O.

— Jenia era teribil de impresionat de dumneavoastră, domnule doctor. Cînd descria prelegerea dumneavoastră și tratamentul Annei O., spunea că a avut binecuvîntarea de a se afla în lumina geniului. Și Jenia nu e un băiat ușor de impresionat. Nu l-am mai auzit niciodată vorbind așa.

17

Arunci am hotărît că într-o zi va trebui să vă întîlnesc, să vă cunosc, poate să studiez cu dumneavoastră. Dar acest „într-o zi” a devenit mult mai concret și iminent cînd starea lui Nietzsche s-a înrăutățit, în ultimele două luni.

Breuer privi în jur. Mulți dintre ceilalți clienți terminașeră și plecaseră, dar el stătea aici, unde fugise de Bertha, discutînd cu o femeie uluitoare, pe care ea o adusese în viața lui. O tresărare, un fior rece îi trecu prin tot corpul. Chiar n-avea să poată fugi niciodată de Bertha?

— Fräulein — Breuer își dresese glasul și făcu un efort să continue

—, cazul pe care l-a descris fratele dumneavoastră a fost doar atât — un caz singular în care am folosit o tehnică absolut experimentală. Nu există nici un motiv pentru a crede că tocmai această tehnică l-ar putea ajuta pe prietenul dumneavoastră. De fapt, există toate motivele pentru a crede că nu l-ar ajuta.

— De ce asta, domnule doctor?

— Mă tem că timpul nu-mi permite să vă dau un răspuns complet. Deocamdată vă voi spune doar că Anna O. și prietenul dumneavoastră au boli foarte diferite. Ea avea accese de isterie și suferea de o anumită infirmitate, după cum probabil fratele dumneavoastră v-a povestit. Procedeuul meu a constatat în a îndepărta sistematic fiecare simptom ajutînd-o pe pacientă să-și amintească, prin hipnoză, trauma psihică uitată care l-a generat. O dată ce sursa specifică este descoperită, simptomul dispare.

— Și dacă presupunem, domnule doctor, că disperarea este un simptom? N-ați putea-o trata în același mod?

— Disperarea nu este un simptom medical, Fräulein; este vagă, imprecisă. Fiecare dintre simptomele Annei O. implica o parte a corpului ei; fiecare era provocat de o dis-funcție a excitației intracerebrale printr-un canal neurotic. Dimpotrivă, așa cum o descrieți dumneavoastră, disperarea prietenului dumneavoastră este în întregime în planul ideatic. Nu există nici un procedeu de tratament pentru o astfel de stare.

Pentru prima oară, Lou Salome ezită. — Dar, domnule doctor — din nou își așază mîna peste a lui —, înainte ca dumneavoastră s-o aveți pacientă

18
pe Anna O., nici pentru isterie nu exista un tratament psihologic. După dte înțeleg, medicii nu foloseau decît băile sau acele oribile tratamente cu șocuri electrice. Sînt convinsă că dumneavoastră, poate numai dumneavoastră, ați reuși să găsiți un astfel de tratament nou pentru Nietzsche. Deodată Breuer observă cît era ceasul. Trebuia să se întoarcă la Mathilde.

— Fräulein, voi face tot ce-mi stă în puteri să-l ajut pe prietenul dumneavoastră. Vă rog să-mi permiteți să vă dau cartea mea de vizită. Îl voi primi pe prietenul dumneavoastră la Viena.

Ea aruncă o scurtă privire cărții de vizită, apoi o puse în poșetă.

— Domnule doctor, mă tem că nu este chiar arît de simplu.

Nietzsche nu este, hai să zicem, un pacient cooperant. De fapt, el nu știe că vorbesc cu dumneavoastră. Este o persoană foarte retrasă și este un om orgolios. Nu va putea niciodată să recunoască faptul că are nevoie de ajutor.

— Dar spuneți că vorbește deschis despre sinucidere.

— În fiecare conversație, în fiecare scrisoare. Dar nu cere ajutor.

Dacă ar ști de conversația noastră, nu m-ar ierta niciodată, și sînt sigură că va refuza întrevvedereea cu dumneavoastră. Chiar dacă, într-un fel oarecare, l-aș convinge să vină la dumneavoastră, ar limita consultația la suferințele lui trupești. Niciodată — nici într-o mie de ani — nu vă va cere să-i alinați disperarea. Are opinii foarte clare despre slăbiciune și putere.

Breuer începea să se simtă frustrat și își pierdea răbdarea.

— Deci, Fräulein, drama devine mai complexă. Vreți să mă întîlnesc cu un oarecare profesor Nietzsche, pe care dumneavoastră îl considerați unul dintre cei mai mari filozofi ai epocii noastre, cu scopul de a-l convinge că viața — sau, cel puțin, viața *lui* — merită să fie trăită. Și, mai mult, trebuie să fac asta fără ca filozoful nostru s-o știe.

Lou Salome dădu din cap, respiră adînc și se lăsă pe spătarul scaunului.

19

— Dar cum e posibil acest lucru? continuă el. Numai realizarea primului obiectiv — vindecarea disperării — și este dincolo de posibilitățile științei medicale. Iar a doua condiție — ca pacientul să fie tratat fără știrea sa — transferă deja ceea ce vrem să întreprindem în domeniul fantasticului. Mai aveți să-mi dezvăluiți și alte obstacole? Poate profesorul Nietzsche nu vorbește decît

sanscrita — sau refuză să-și părăsească sihăstria din Tibet?

Breuer se înfierbîntase, dar, observînd expresia năucită a lui Lou Salome, își recapătă repede controlul.

— Serios, Fräulein Salomă, cum pot să fac asta?

— *Acum* vedeți, doctore Breuer! *Acum* vedeți de ce v-am căutat pe *dumneavoastră* și nu pe cineva de mai mică importanță!

Clopotele de la San Salvatore bătura ora zece. Probabil că Mathilde a început să se neliniștească. Ah, dar dacă ar fi după ea... Breuer îi făcu din nou semn ospătarului. În timp ce așteptau nota de plată Lou Salomă făcu o invitație neobișnuită.

— Domnule doctor vreți să fiți oaspetele meu mîine la micul dejun? După cum v-am mai spus, port o oarecare responsabilitate personală pentru disperarea profesorului Nietzsche. Mai am încă multe să vă spun.

— Mîine, cu tot regretul, este imposibil. Nu mi se înfîmplă în fiecare zi ca o femeie adorabilă să mă invite la micul dejun, dar nu pot accepta. Natura vizitei mele aici cu soția mea nu-mi permite să o părăsesc din nou.

— Arunci să vă propun un alt plan. I-am promis - fratelui meu să-l vizitez luna asta. De fapt, pînă de curînd, plănuisem să merg la Viena împreună cu profesorul Nietzsche. Dați-mi voie ca atunci cînd mă voi afla acolo să vă dau mai multe informații. Între timp, am să încerc să-l conving pe profesorul Nietzsche să vă consulte ca specialist în legătură cu sănătatea lui fizică din ce în ce mai proastă.

Ieșiră împreună din cafenea. Doar cîțiva clienți mai zăboveau în timp ce chelnerii strîngeau mesele. Cînd Breuer se pregătea să-și ia rămas bun, Lou Salome îl luă de braț și porni alături de el.

— Domnule doctor, ora aceasta a fost prea scurtă. Eu sînt lacomă și vreau mai mult din timpul dumneavoastră. Pot să vă conduc înapoi la hotel?

Fraza îl izbi pe Breuer, părăindu-i-se îndrăzneată, masculină; cu toate acestea, pe buzele ei părea potrivită, neafectată — modul natural în care oamenii ar trebui să vorbească și să trăiască. Dacă o femeie se simte bine în compania unui bărbat, de ce nu l-ar lua de braț și nu i-ar cere voie să-l conducă? Și totuși, ce altă femeie pe care o cunoștea ar mai fi pronunțat asemenea cuvinte? Aceasta era o femeie deosebită. Această femeie era liberă!

— *Niciodată* n-am regretat atît de mult o invitație, spuse Breuer, trăgîndu-i brațul mai aproape de el, dar e timpul să mă întorc, și să mă întorc singur. Soția mea iubitoare, dar neliniștită, mă va aștepta la fereastră, și am datoria să fiu sensibil față de sentimentele ei.

— Bineînțeles, dar — și își trase brațul de sub al lui, pentru a-l privi pieziș în față, sigură, puternică precum un bărbat — mie cuvîntul „datorie” mi se pare greu și tiranic. Eu mi-am redus datoriile la una singură — aceea de a-mi păstra libertatea.

Căsătoria, simțul posesiei și gelozia, pe care le presupune, înrobesc spiritul. Ele nu mă vor domina niciodată. Sper, domnule doctor, că va veni timpul cînd nici bărbații, nici femeile nu vor mai fi tiranizați fiecare de slăbiciunile celuilalt.

Se întoarse, cu aceeași siguranță cu care venise.

— *Auf Wiedersehen*. Pe curînd — la Viena.

cAProLUL 2

1 patru săptămîni mai tîrziu, Breuer stătea la biroul său din cabinetul situat pe Backerstrasse nr.7. Era patru după-amiaza, iar el aștepta cu nerăbdare sosirea domnișoarei

Lou Salome.

În mod normal nu făcea pauză în timpul unei zile de lucru, dar în nerăbdarea lui de a o vedea îi expediase pe ultimii trei pacienți. Toți aveau boli obișnuite, ceea ce presupunea din partea sa un efort minim.

Primii doi — oameni la vreo șaizeci de ani — aveau simptome aproape identice: respirația mult îngreunată și o tuse uscată, aspră. Breuer le trata de ani de zile boala de plămâni cronică peste care, pe vreme rece și umedă, se suprapunea o bronșită acută, ce ducea la severe complicații pulmonare. Amîndurora le prescriesese morfină pentru tuse (praf Dover, cinci granule de trei ori pe zi), doze mici dintr-un expectorant (ipecac), inhalații de abur și comprese cu muștar pe torace. Deși unii medici luau în derîdere compresele cu muștar, Breuer credea în ele și le prescria adesea — mai ales anul acesta, cînd jumătate din Viena părea să fie chinuită de boli de plămîni. De trei săptămîni orașul nu mai văzuse o rază de soare, ci doar o burniță rece, nemiloasă.

Cel de-al treilea pacient, un servitor al casei prințului moștenitor Rudolf, era un tînăr agitat, ciupit de vărsat, pe care-l dorea gîtul, atît de timid încît Breuer trebui să fie

22

foarte imperativ ordonîndu-i să se dezbrace pentru a fi consultat. Diagnosticul era amigdalită. Deși adeptul scoaterii imediate a amigdalelor cu foarfeci și forceps, Breuer hotărî că aceste amigdale nu erau destul de inflamate ca să fie îndepărtate. În loc de asta, el recomandă o compresă rece pe gît, gargară cu dorat de potasiu și inhalații cu vapori de apă carbonizată. Deoarece era a treia oară cînd pacientul avea dureri în gît în iarna aceasta, Breuer îl mai sfătui să-și călească organismul și să-și mărească rezistența cu băi reci în fiecare zi.

Acum, în timp ce aștepta, luă scrisoarea pe care o primise cu trei zile în urmă de la Fräulein Salome. Cu aceeași îndrăzneală ca și în

biletul anterior, ea îl anunța că avea să vină la cabinetul lui astăzi la ora patru pentru o consultație. Lui Breuer îi fremătară nărilor: „*Ea îmi spune mie* la ce oră va veni. Ea hotărăște. Ea îmi face onoarea de

a...

Dar se dezmetici repede: „Nu lua lucrurile atât de tare în serios, Josef. Ce importanță are? Chiar dacă Fräulein Salome' n-avea de unde să știe, întâmplător miercuri după-amiază este un moment foarte bun pentru a o primi. În lunga înșiruire a faptelor, ce importanță are?"

„*Ea îmi spune mie ...*” Breuer se gândi la tonul vocii lui: era tocmai acea infatuare exagerată pe care o detesta la confrății săi, ca Billroth sau bătrînul Schnitzler, și la mulți dintre pacienții săi iluștri, ca Brahms sau Wittgenstein. Calitatea pe care o aprecia cel mai mult la cunoscuții lui apropiați, dintre care mulți îi erau și pacienți, era lipsa de pretenții. Asta îl atrăgea la Anton Bruckner. Poate că Anton nu va fi niciodată un compozitor de talia lui Brahms, dar măcar nu adora pămîntul de sub propriile lui picioare. Cel mai mult îi plăceau lui Breuer fiii nonconformiști ai unora dintre cunoscuții lui — tinerii Hugo Wolf, Gustav Mahler, Teddie Hertz și acel student la medicină care numai așa ceva nu semăna, Arthur Schnitzler. Se identifica pur și simplu cu ei și, cînd cei mai în vîrstă nu-l puteau auzi, îi delecta cu împunsături caustice la adresa

23

suiau ui j ui ui im, IV/OLU.».

sînt un popor religios — zeul lor se numește «Etichetă»." Breuer, mereu om de știință, își aminti ușurința cu care trecuse, în numai cîteva minute, de la o stare de spirit la alta — de la aroganță la modestie. Ce fenomen interesant! Putea oare să-l repete?

Atunci, acolo, făcu un experiment de gîndire. Mai întîi încercă să intre în pielea personalităților vienezze pe care ajunsese să le

urască. Pufnind și murmurând încet „Cum *îndrăznește!*”, închizând ochii pe jumătate și încordându-și lobiile cerebrale frontali, el refăcu experiența iritării și indignării care-i caracterizează pe aceia care se iau prea tare în serios. Apoi, respirind adânc și relaxându-se, lăsă această senzație să dispară și reintră în propria lui piele — într-o stare de spirit în care putea râde de el însuși, de propria lui postură ridicolă.

Observă că fiecare dintre aceste stări de spirit avea forma ei emoțională: cea de infatuare avea colțuri ascuțite — o senzație neplăcută de iritare — precum și de aroganță și singurătate. Cealaltă stare, dimpotrivă, părea rotundă, moale și tolerantă. Acestea erau emoții distincte, identificabile, se gândi Breuer, dar erau în același timp niște emoții *modeste*. Ce se poate spune însă despre emoțiile mai *puternice* și despre stările de spirit care le creează. Poate exista o modalitate de a controla aceste emoții mai puternice? N-ar putea să conducă asta la o terapie psihologică efektivă?

Se gândi la propria lui experiență. Cele mai labile stări de spirit erau acelea care implicau femeile. Erau momente — astăzi, refugiat în fortăreața cabinetului său, era unul dintre ele — când se simțea puternic și în siguranță. În astfel de momente, vedea femeile așa cum sînt: ființe cu aspirații proprii, care se luptau cu nesfîrșitele și presantele probleme ale vieții cotidiene; vedea realitatea sinilor lor: aglomerări de celule mamare plutind în lichidul lipoidal. Știa totul despre scurgerile tor, problemele dis-

24

menoreice, sciatică, diferitele afecțiuni ale vezicii sau ale uterului și hemoroizii albaștri și inflamați sau varicele.

Dar erau și alte momente — momente de încântare, în care era cucerit de femei mai interesante decît viața, cu sîinii umflîndu-se în globuri magice, puternice — când era cuprins de o aprigă dorință de a se contopi cu trupurile lor, de a le suga sfîrcurile, de a aluneca în căldura lor umedă. Această stare de spirit putea fi copleșitoare,

putea da peste cap o întreagă viață — și era să-l coste, când lucrase cu Bertha, ce avea mai de preț.

Totul era o chestiune de perspectivă, de structuri mentale alternante. Dacă i-ar putea învăța pe pacienții săi să facă asta prin puterea voinței, ar putea deveni într-adevăr ceea ce căuta Fräulein Salome — un doctor al disperării.

Reveria îi fu întreruptă de zgomotul ușii care se deschise și apoi se închise în anticameră. Breuer așteptă câteva momente, să nu pară prea nerăbdător, apoi ieși în camera de așteptare s-o întâmpine pe Lou Salome. Era udă, căci burnița vieneză se transformase în ploaie — dar înainte de a o putea ajuta să-și scoată haina din care picura apa, ea și-o dăduse jos singură și i-o întindea deja asistentei și secretarei lui, Frâu Becker.

După ce o introduse pe Fräulein Salome în cabinet și o instala într-un fotoliu masiv de piele neagră, Breuer se așeză pe un scaun lângă ea. Nu se putu abține să nu remarce:

— După cum văd, vă place să faceți totul singură. Nu-i privează asta pe bărbați de plăcerea de a vă servi?

— Știm amândoi că unele dintre serviciile aduse de bărbați nu sînt neapărat benefice pentru sănătatea femeilor!

— Viitorul dumneavoastră soț va trebui să se antreneze foarte serios pentru asta. Obiceiurile căpătate într-o viață sînt greu de schimbat.

— Căsătorie? Nu, asta nu-i pentru mine! V-am spus. Sau poate o căsătorie parțială — poate asta mi-ar conveni, dar nu ceva care să mă lege mai mult.

25

Privindu-și frumoasa și curajoasa vizitatoare, lui Breuer i se păru foarte atrăgătoare ideea unei căsătorii parțiale. Îi era greu să-și amintească mereu că nu avea decît jumătate din vîrsta lui. Purta o rochie lungă neagră, simplă, încheiată pînă la gît și o blană de vulpe cu un cap mic și cu picioruțe îi înfășură umerii. Ciudat, se gîndi Breuer, în Veneția cea rece își scoate blana, dar nu se

desparte de ea în biroul meu supraîncălzit. Totuși, era timpul să treacă la subiect.

— Și acum, Fräulein, spuse el, să vorbim de boala prietenului dumneavoastră.

— *Disperare* — nu boală. Am o mulțime de recomandări. Pot să vi le împărtășesc?

Oare aroganța ei chiar n-are nici o limită? se întrebă el indignat. Vorbește ca și când mi-ar fi confrate — șeful unei clinici, un medic cu treizeci de ani de experiență — nu o școlăriță fără nici un fel de experiență.

Calmează-te, Josef! se admonesta el. E foarte tânără, ea nu-l venerează pe zeul vienez Etichetă. În afară de asta, îl cunoaște pe profesorul Nietzsche mai bine decât mine. Este remarcabil de inteligentă și poate avea ceva important de spus. Dumnezeu știe că n-am nici o idee despre vindecarea disperării: nu pot s-o vindec nici pe a mea.

Răspunse calm:

— într-adevăr, Fräulein. Vă rog să începeți.

— Fratele meu, Jenia, pe care l-am văzut azi dimineață, mi-a spus că ați folosit hipnoza pentru a o ajuta pe Anna O. să-și amintească sursa psihologică originală a fiecărui simptom. Îmi amintesc că dumneavoastră mi-ați explicat, la Veneția, că această descoperire a originii fiecărui simptom îl dizolvă, într-un fel. Acest/ea este ceea ce mă intrigă, într-o zi, când o să avem mai mult timp, sper că o să mă luminați asupra mecanismului exact prin care ajungând să cunoști sursa poți elimina simptomul.

Breuer scutură din cap și o opri pe Lou Salome" prin-tr-un gest al mâinilor.

26

— E o observație empirică. Chiar dacă am avea tot timpul din lume pentru a discuta, mă tem că nu vă pot oferi precizia pe care o căutați. Dar care sînt recomandările dumneavoastră, Fräulein?

— Prima mea recomandare este: *nu încercați această metodă a*

hipnozei cu Nietzsche. Nu va avea nici un succes în cazul lui! Minte lui, intelectul lui constituie un miracol — una dintre minunile lumii, după cum veți vedea singur. Dar el este, ca să preiau una dintre sintagmele lui preferate, doar o ființă omenească, chiar prea omenească, și are și el păcatele lui.

Lou Salome își scoase blana, se ridică încet și traversă biroul pentru a o pune pe canapeaua lui Breuer. Se uită o clipă la diplomele înrămate ce atirnau pe pereți, îndreptă una care stătea ușor strâmb, apoi se așeză din nou picior peste picior și continuă. — Nietzsche este extraordinar de sensibil la sursele de putere. Refuză să se implice în orice proces care ar subordona propria lui putere unei alteia. El este atras în filozofia sa de grecii presocratici, în special de concepția lor despre Adonis — credința că numai prin competiție îți poți dezvolta talentele native — și nu are nici o încredere în motivele cuiva care renunță la competiție pretinzând că este altruist. Mentorul lui în această chestiune este Schopenhauer. Nimeni nu dorește, crede el, să-l ajute pe altul: dimpotrivă, oamenii vor doar să domine și să-și sporească puterea proprie. În cele câteva dați când și-a subordonat puterea unei alteia s-a simțit devastat și furios. S-a întâmplat cu Richard Wagner. Cred că se întîm-plă și acum, cu mine.

— Cum adică se întîm-plă cu dumneavoastră? Este adevărat că sînteți, într-un fel, responsabilă pentru disperarea profesorului Nietzsche?

— El crede că sînt. Asta este cea de-a doua recomandare a mea: *nu vă aliați cu mine*. Păreți descumpănit — ca să înțelegeți, trebuie să vă spun totul despre relația mea cu Nietzsche. Nu voi omite nimic și vă voi răspunde cu sinceritate la toate întrebările. Nu-mi va fi ușor. Mă las în

27

mîinile dumneavoastră, dar ceea ce vă spun trebuie să rămîină secretul nostru.

— Bineînțeles, puteți conta pe asta, Fräulein, răspunse el, uimit de felul ei direct de a vorbi și de cât de reconfortant era să discuți atât de deschis cu cineva.

— Ei bine, atunci... L-am întâlnit pentru prima oară pe Nietzsche acum vreo opt luni, în aprilie.

Fräulein Becker bătu la ușă și intră cu cafeaua. Dacă a fost surprinsă să-l vadă pe Breuer stînd alături de Lou Salome și nu la locul lui obișnuit, în spatele biroului, nu arătă în nici un fel asta. Fără o vorbă, lăsă jos o tavă, pe care se aflau un serviciu de porțelan, lingurițe și un vas de argint strălucitor cu cafea, și ieși imediat. Breuer turnă cafeaua, în timp ce Lou Salome continua.

— Am plecat din Rusia anul trecut din motive de sănătate — probleme cu plămîinii, care^x acum s-au rezolvat în mare parte. Am locuit la început la Zurich, am studiat teologia cu Biederman și am lucrat și cu poetul Gottfried Kinkel — nu cred că v-am spus că aspir să devin poetă. Cînd mama și cu mine ne-am mutat la Roma la începutul acestui an, Kinkel ne-a dat o scrisoare de recomandare către Malwida von Meysenburg. O știți, ea a scris *Memoriile unui idealist*.

Breuer dădu din cap. Cunoștea lucrările Malwidei von Meysenburg, în special cruciadele ei pentru drepturile femeilor, o reformă politică radicală și diverse schimbări în procesul de învățămînt. Era mai puțin de acord cu tratatele ei antimaterialiste, care lui i se păreau bazate pe ipoteze pseudoștiințifice.

Lou Salome continuă:

— Astfel că m-am dus la salonul literar al Malwidei și acolo am întâlnit un filozof strălucit și fermecător, Paul Rée, cu care m-am împrietenit destul de bine. Herr Rée urmase cursurile lui Nietzsche la Basel cu mulți ani în urmă și de atunci cei doi rămăseseră buni prieteni. Am văzut că Herr Rée îl admira pe Nietzsche mai mult decît pe oricine. Curînd, a dezvoltat teoria că, dacă el și eu eram prieteni, atunci trebuie să mă împrietenesc și cu

Nietzsche. Paul... Herr Ree... dar, domnule doctor — ea roși doar o clipă, însă destul cât Breuer să observe, și ea să observe că el a observat —, dati-mi voie să-l numesc Paul, căci așa mă adresez lui, iar azi n-avem timp de mofturi sociale. Sînt foarte apropiată de Paul, deși nu m-aș sacrifica niciodată să mă mărit cu el, și nici cu altcineva! Dar, continuă ea cu nerăbdare, am pierdut destul timp explicînd o scurtă colorare involuntară a feței mele. Nu sîntem noi singurele animale care roșesc?

Negăsindu-și cuvintele, Breuer nu putu decît să dea afirmativ din cap. O vreme, înconjurat de instrumentele lui medicale, se simțise mult mai puternic decît la ultima lor conversație. Dar acum, expus forței farmecului ei, simțea cum îi piere puterea. Comentariul ei asupra faptului că roșise era remarcabil: niciodată în viața lui nu auzise o femeie, sau pe oricine altcineva, vorbind despre relațiile sociale atît de direct. Și nu avea decît douăzeci și unu de ani!

— Paul era convins că Nietzsche și cu mine ne vom împrieteni repede, continuă Lou Salome, că ne potriveam perfect. Vroia să devin studenta și protejata lui Nietzsche. Vroia ca Nietzsche să-mi devină profesor, preot laic.

Fură întrerupți de o bătaie ușoară în ușă. Breuer se ridică să deschidă, iar Frâu Becker îi comunică, într-o șoaptă puternică venirea unui nou pacient. Breuer se reasează și o asigură pe Lou Salome că aveau tot timpul, căci pacienții neanunțați trebuie să fie pregătiți să aștepte mult, și o rugă să continue.

— Ei bine, urmă ea, Paul a aranjat o întîlnire la bazilica Sf .Petru, cel mai nepotrivit loc de întîlnire pentru ne-sfînta noastră Treime — numele pe care l-am adoptat mai tîrziu pentru noi, deși Nietzsche se referea adesea la ea ca la o „relație pitagoreică”. Breuer se surprinse uitîndu-se mai degrabă la pieptul musafirei sale decît la fața ei. Oare de cîtă vreme fac asta, se întrebă el. în imaginație, luă o mătură și înlătură toate gîndurile despre sex. Se concentra mai mult asupra ochilor și a vorbelor ei.

— Am fost imediat atrasă de Nietzsche. Nu este un om care impune fizic — de înălțime medie, cu o voce blîndă și ochi care nu clipesc, părănd că privesc mai degrabă înăuntru decît în afară, ca și cînd ar apăra vreo comoară interioară. Nu știam atunci că este pe trei sferturi orb. Cu toate acestea, era ceva la el care te domina. Primele vorbe pe care mi le-a adresat au fost: „Din ce stele am căzut aici unul lîngă altul?”

Apoi am început să discutăm toți trei. Și ce discuție! O vreme, a părut că speranțele lui Paul ca Nietzsche să-mi devină mentor și prieten se vor realiza. Din punct de vedere intelectual, ne potriveau perfect. Pătrundeam fiecare în mintea celuilalt — el spunea că avem creiere gemene. Ah, a citit cu voce tare din ultima lui carte, o bijuterie, mi-a pus poeziile pe muzică, mi-a spus ce avea să ofere lumii în următorii zece ani — își zicea că sănătatea nu-i garantează mai mult de un deceniu.

Curînd, Paul, Nietzsche și cu mine am hotărît că ar trebui să locuim împreună într-un *menage a trois*. Am început să ne facem planuri să petrecem iarna aceasta la Viena sau poate la Paris.

Un menage ă trois! Breuer își dresе vocea și se foi stîn-jenit în scaun. O văzu zîmbind la vederea disconfortului său. Nu-i scapă chiar nimic? Ce diagnostician ar fi femeia asta! S-o fi gîndit vreodată la o carieră în medicină? Poate ca studentă a mea? Protejata *mea*? Colega mea, lucrînd alături de mine în cabinetul de consultații, în laborator? Această fantezie avea forță, o forță reală — dar cuvintele ei îl smulseră pe Breuer din visare.

— Da, știu că lumea nu privește cu simpatie doi bărbați și o femeie care locuiesc în mod cast împreună. Ea accentua minunat cuvîntul, „casr” — destul de puternic pentru a pune lucrurile la punct, și totuși destul de blînd pentru a evita muștrările. — Dar noi sîntem niște idealisti liber-cugetători care resping restricțiile impuse de societate. Credem în capacitatea noastră de a ne crea

propria structură morală. 30

Cum Breuer nu răspunse, vizitatoarea lui păru, pentru prima oară, că nu știe cum să meargă mai departe.

— Să continuu? Avem timp? Vă ofensez?

— Continuați, vă rog, *gnädiges Fräulein*. În primul rînd, mi-am rezervat timp pentru dumneavoastră. El se întinse peste masă, își luă calendarul și îi arătă inițialele L.S., scrise mare în dreptul zilei de miercuri, 22 noiembrie 1882. După cum vedeți, n-am nimic altceva programat în după-amiaza aceasta. În al doilea rînd, nu mă ofensați. Dimpotrivă, vă admir sinceritatea, felul direct de a fi. De și-ar vorbi toți prietenii atît de deschis! Viața ar fi mai bogată și mai autentică.

Acceptîndu-i complimentul fără nici un comentariu, Lou Salome își mai turnă cafea și își continuă povestirea.

— Mai întii, ar trebui să arăt clar că relația mea cu Nietzsche, deși intensă, a fost scurtă. Ne-am întîlnit numai de patru ori și am fost aproape întotdeauna supravegheați de mama mea, de mama lui Paul sau de sora lui Nietzsche. De fapt, Nietzsche și cu mine am fost rareori singuri în plimbări sau conversații.

Luna de miere intelectuală a ne-sfintei noastre Treimi a fost, de asemenea, scurtă. Au apărut fisuri. Apoi, sentimente romantice și lascive. Poate că au fost prezente încă de la început. Poate că eu ar trebui să-mi asum responsabilitatea pentru că nu le-am recunoscut. Se scutură ca pentru a se despovăra de acea responsabilitate și continuă, pentru a expune o importantă succesiune de evenimente.

— Către sfîrșitul primei noastre întîlniri, Nietzsche devenea tot mai preocupat de planul meu pentru un cast *menage à trois*, gîndindu-se că lumea nu era pregătită pentru el și rugîndu-mă să țin secret planul nostru. Era îngrijorat mai ales în privința familiei sale: în nici un caz nu trebuia ca mama sau sora lui să afle despre noi. Atîta convenționalism! Am fost surprinsă și dezamăgită și m-am întrebat dacă mă lăsasem înșelată de limbajul lui îndrăzneț și de declarațiile lui de liber-cugetător.

La puțină vreme după aceea, Nietzsche luă o poziție și mai hotărâtă — i se părea că un astfel de aranjament ar fi pentru mine periculos din punct de vedere social, poate chiar dezastruos. Și, ca să mă protejeze, a spus că s-a decis să mă ceară în căsătorie și l-a rugat pe Paul să-mi transmită oferta lui. Vă puteți imagina în ce situație l-a pus pe Paul? Dar Paul, din loialitate față de prietenul lui — conștiincios, deși ușor flegmatic — mi-a vorbit despre propunerea lui Nietzsche.

— V-a surprins? întrebă Breuer.

— Foarte mult, mai ales că venea după prima noastră vizită. M-a și tulburat. Nietzsche este un om mare și are blîndețe, forță, o prezență extraordinară; nu neg, domnule doctor, că eram puternic atrasă de el — dar nu romantic. Probabil că a simțit atracția mea către el și nu a crezut afirmația mea că gîndul căsătoriei era tot atît de departe de mine ca și cel al unei aventuri romantice.

O pală bruscă de vînt care făcu geamurile să se trîn-tească îl distrase o clipă pe Breuer. Ascultase atît de intens, încît cîteva minute nu i se clintise nici măcar un mușchi pe față. Pacienții îi vorbeau uneori despre problemele lor personale, dar niciodată în acest mod. Niciodată față în față, niciodată așa, fără să clipească. Bertha îi dezvăluise multe, dar totdeauna într-o stare de spirit „absentă”. Lou Salome' era „prezentă” și, chiar atunci cînd descria evenimente îndepărtate, crea momente de o asemenea intimitate încît Breuer se simțea ca și cum ar fi fost doi amanți care stăteau de vorbă. Nu-i era deloc greu să înțeleagă de ce Nietzsche o ceruse în căsătorie după numai o singură întîlnire.

— Și apoi, Fräulein?

— Apoi am luat hotărîrea de a fi mai sinceră la următoarea întîlnire. Dar s-a dovedit a fi inutil. Nietzsche își dăduse seama repede că perspectiva căsătoriei îl speria tot atît de mult pe cît îmi repugna și mie. Cînd l-am văzut din nou, două săptămîni mai tîrziu, la Orta, primele cuvinte pe care mi le-a adresat au fost că nu

trebuie să iau în seamă propunerea lui. M-a implorat, în schimb, să fiu

32

alături de el într-o relație ideală — pasionată, castă, intelectuală și nonmaritală.

Ne-am împăcat toți trei. Nietzsche era atât de entuziasmat de ideea acelui *menage à trois* al nostru, încât insistă, într-o după-amiază, la Lucerna, să facem o poză în cinstea lui — singura fotografie a ne-sfintei noastre Treimi.

În fotografia pe care i-o întinse lui Breuer, doi bărbați stăteau în picioare în fața unei șarete; ea se afla în genunchi în șaretă, agitând o cravașa mică.

— Bărbatul din prim plan, cu mustață, care privește în sus — acela e Nietzsche, spuse ea cu căldură. Celălalt este Paul.

Breuer examina atent fotografia. Îl deranja să-i vadă pe acești doi bărbați — uriași înrobiți, patetici — înhămați de această tânără frumoasă, cu mica ei cravașa.

— Ce ziceți de caii mei, doctore Breuer?

Pentru prima oară o glumă a ei nu-și atingea scopul, iar Breuer își aminti deodată că nu e decât o fată de douăzeci și unu de ani. Se simți stîmjenit — nu-i plăcea să vadă imperfecțiuni la această faptură rafinată. Inima lui era alături de cei doi bărbați înrobiți — frații săi. Era sigur că ar fi putut fi unul dintre ei.

Musafira lui își realizase probabil stîngăda, se gândi Breuer, văzînd cum ea se grăbește să-și continue povestirea.

— Ne-am mai întîlnit de două ori, la Tautenberg, acum vreo trei luni, cu sora lui Nietzsche, și apoi la Leipzig, cu mama lui Paul. Dar Nietzsche îmi scria tot timpul. Iată o scrisoare în care îmi răspunde la cea în care îi spuneam cît de mult m-a mișcat cartea sa *Zorile*.

Breuer citi repede scurta scrisoare pe care i-o înmînase:

Draga mea Lou,

Și eu am zorile mele, și nu unele pictate! Ceva ce nu mai credeam

să fie posibil, să găsesc în sfârșit un prieten pentru *fericirea și suferința mea*, mi se pare posibil acum - posibilitatea *de aur* pe orizontul întregii mele vieți viitoare. Sînt mișcat numai cînd mă gîndesc la sufletul bogat și curajos al dragei mele Lou.

F.N.

33

Breuer rămase tăcut. Acum simțea o și mai mare afinitate cu Nietzsche. Să găsești zori noi și posibilități de aur, să iubești un suflet bogat și curajos: toți avem nevoie de asta, își zise el, măcar o dată în viață.

— în aceeași perioadă, continuă Lou, Paul a început să-mi trimită scrisori la fel de arzătoare. Și în ciuda tuturor eforturilor mele de mediere, tensiunea a crescut alarmant în cadrul Treimii noastre. Prietenia dintre Paul și Nietzsche se destrăma vertiginos. În cele din urmă, au început să se defăimeze unul pe altul în scrisorile pe care mi le scriau.

— Dar cu siguranță, interveni Breuer, că asta nu vă surprinde. Doi bărbați înflăcărați într-o relație intimă cu aceeași femeie?

x

— Poate că am fost naivă. Am crezut că noi trei am putea împărtăși o viață a spiritului, că am putea crea împreună o serioasă operă filozofică.

Aparent tulburată de întrebarea lui Breuer, ea se ridică, se întinse ușor și făcu dîiva pași spre fereastră, oprindu-se în drum pentru a examina cîteva dintre obiectele de pe biroul lui — un mojar cu pistil din bronz în stil renescentist, o mică statueta funerară egipteană, un model complicat din lemn al canalelor semicirculare ale urechii interne.

— Poate sînt eu încăpățînată, spuse ea uitîndu-se pe fereastră, dar încă sînt convinsă că menajul nostru în trei era posibil! Ar fi mers, dacă nu s-ar fi amestecat odioasa soră a lui Nietzsche.

Nietzsche m-a invitat să-mi petrec vara cu el și Elisabeth în Tautenberg, un sătuc din Thuringen. M-am întâlnit cu ea la Bayreuth, unde l-am găsit pe Wagner și am asistat la un spectacol cu *Parsifal*. Apoi am călătorit împreună spre Tautenberg.

— De ce o numiți odioasă, Fräulein?

— Elisabeth este o gîscă separatistă, meschină, necinstită și antisemită. Cînd am făcut greșeala de a-i spune că Paul este evreu, s-a străduit să facă acest lucru cunoscut în întregul cerc al lui Wagner ca să se asigure că Paul nu va fi niciodată binevenit La Bayreuth.

34

Breuer puse jos ceașca de cafea. Dacă la început Lou Salome îl legănase cu senzația dulcelui tărîm al iubirii, artei și filozofiei, acum vorbele ei îl aruncau înapoi în realitate, în lumea urîță a antisemitismului. Chiar în acea dimineață citise în *Neue Freie Presse* o poveste despre organizații de tineret care hoinăreau prin universitate, intrînd în clase și strigînd „Juden hinaus!” (Afară cu evreii!) și îi scoteau pe toți evreii din sălile de curs — trăgîndu-i cu forța pe cei care rezistau.

— Fräulein, și eu sînt evreu și trebuie să vă întreb dacă profesorul Nietzsche împărtășește vederile antisemite ale surorii lui.

— Știu că sînteți evreu. Mi-a spus Jenia. Este important să știți că pe Nietzsche îl interesează doar adevărul. Urăște minciuna prejudecăților — orice fel de prejudecăți. Urăște antisemitismul surorii sale. Este îngrozit și dezgustat că Bernard Forster, unul dintre cei mai virulenți și mai declarați antisemiți din Germania, o vizitează atît de des. Sora lui, Elisabeth...

Acum vorbele ei se succedau mai rapid, tonul vocii fiind mai ridicat cu o octavă. Breuer își dădea seama că ea știa că divaga de la povestirea pe care și-o pregătise, dar nu se putea abține.

— Elisabeth, e o oroare, domnule doctor. M-a făcut prostituată. L-a mințit pe Nietzsche spunîndu-i că eu arăt fotografia aceea la toată lumea, lăudîndu-mă cu cît de mult îi place lui gustul cravașei mele.

Minte tot timpul! Este o femeie periculoasă. Într-o zi, țineți minte ce vă spun, îi va face foarte mult rău lui Nietzsche!

încă în picioare, se ținea strâns de spătarul unui scaun în timp ce rostea aceste cuvinte. Apoi, așezându-se, continuă, cu o voce mai calmă.

— După cum vă puteți imagina, cele trei săptămâni petrecute cu Nietzsche și Elisabeth la Tautenberg au fost dificile. Momentele în care eram singură cu el au fost sublime. Plimbări minunate și conversații profunde pe toate temele posibile — uneori sănătatea îi permitea să stea de vorbă zece ore pe zi! Mă întreb dacă a existat vreodată o

35

asemenea afinitate pe tărîm filozofic între două persoane. Am discutat despre relativitatea binelui și a răului, despre necesitatea de a te elibera de morala publică pentru a trăi moral, despre religia unui liber-cugetător. Vorbele lui Nietzsche păreau adevărate: *aveam* spirite înrudite — ne puteam spune atît de multe unul altuia doar în jumătăți de cuvinte, de propoziții, sau doar printr-un simplu gest. Și totuși, acest paradis a fost distrus, căci eram tot timpul sub ochii viperei de soră-sa — o puteam vedea ascultînd, interpretînd întotdeauna greșit, țesînd intrigi.

— Spuneți-mi, de ce vă ponegrea Elisabeth?

— Pentru că luptă pentru viața ei. Este o femeie îngustă la minte, cu un spirit sărac. Nu-și poate permite să-l piardă pe fratele ei, lăsîndu-l altei femei. Își dă seama că Nietzsche este, și va fi întotdeauna, singura ei șansă de a reprezenta ceva.

Se uită la ceas, apoi la ușa închisă.

— V-am răpit destul timp, așa că o să vă povestesc repede restul. Chiar luna trecută, în dudu obiectiilor lui Elisabeth, Paul, Nietzsche și cu mine am petrecut trei săptămîni împreună la Leipzig, cu mama lui Paul, unde iarăși am avut discuții filozofice serioase, în spedal asupra dezvoltării credinței religioase. Ne-am despărțit acum două săptămîni, cînd Nietzsche încă mai credea că

ne vom petrece primăvara locuind împreună toți trei la Paris. Dar asta n-o să se întâmple niciodată, acum știu asta. Sora lui a reușit să-i otrăvească mintea împotriva mea, și în ultimul timp el a început să ne trimită scrisori pline de disperare și de ură, atât lui Paul cât și mie.

— Și acum, astăzi, Fräulein Salomă, în ce stadiu se află lucrurile?

— Totul s-a dus de râpă. Paul și Nietzsche au devenit dușmani. Paul se înfurie ori de câte ori dătește scrisorile pe care mi le trimite Nietzsche, ori de câte ori aude că așa avea vreun sentiment duios față de Nietzsche.

— Paul vă dătește scrisorile?

— Da, de ce nu? Prietenia noastră e din ce în ce mai profundă. Cred că întotdeauna voi fi apropiată de el. Nu

36
avem secrete unul față de altul: ne dăm pînă și jurnalele intime. Paul m-a tot îndemnat să o rup cu Nietzsche. În cele din urmă am consimțit și i-am scris lui Nietzsche că, deși voi plăti întotdeauna prietenia noastră, acel *menage à trois* nu mai este posibil. I-am spus că e prea multă suferință, prea multă influență distructivă — din partea surorii lui, a mamei lui, din cauza certurilor dintre ei și Paul.

— Și răspunsul lui?

— Sălbatic! înfricoșător! îmi scrie scrisori demente, uneori pline de insulte sau amenințări, alteori profund disperate. Iată, priviți pasajele acestea, pe care le-am primit chiar săptămîna trecută. Scoase două scrisori, care trădau ele însele starea de agitație a celui care le trimisese: un scris inegal, numeroase cuvinte prescurtate sau subliniate de mai multe ori. Breuer aruncă o privire la paragrafele pe care ea le încercuise, dar apoi, nereușind să descifreze mai mult de câteva cuvinte, i le dădu înapoi.

— Am uitat, spuse ea, cât de greu de citit este acest scris. Să vă descifrez pe cea adresată atât lui Paul cât și mie: „Nu lăsați izbucnirile mele de megalomanie sau de vanitate rănită să vă

tulbure prea mult — și dacă s-ar întâmpla într-o zi să-mi pun capăt zilelor în vreun acces pasional, n-ar fi nicidecum o pagubă. Ce sînt fanteziile mele pentru voi!... Am ajuns la această rezonabilă înțelegere a situației după ce am luat — din disperare — o doză enormă de opiu..."

Ea se întrerupse.

— Ajunge atît, ca să vă faceți o idee despre disperarea lui. Stau deja de dteva săptămîni la proprietatea familiei lui Paul din Bavaria, astfel că toată corespondența îmi vine acolo. Paul a distrus scrisorile lui cele mai înveninate pentru a mă scuti pe mine de durere, dar aceasta, adresată numai mie, a scăpat: „Dacă te alung acum, este dintr-o blamare a întregii tale ființe. Ai provocat suferință, ai făcut rău — și nu numai mie, d tuturor celor care mă iubesc: această sabie atîrnă deasupra capului tău."

37

își ridică ochii spre Breuer.

— *Acum*, doctore, vedeți de ce vă recomand atît de vehement să nu vă aliați în nici un fel cu mine?

Breuer trase adînc din trabuc. Deși intrigat de Lou Salome și absorbit de melodrama pe care ea o expunea, era îngrijorat. Era oare înțelept că acceptase să intre în joc? Ce junglă! Ce relații puternice și primitive: ne-sfînta Treime, prietenia distrusă dintre Nietzsche și Paul, legătura puternică dintre Nietzsche și sora sa. Și relația otrăvită dintre aceasta și Lou Salome: trebuie să am grijă, își zise el, să mă feresc din calea *acestor* meteoriți. Cel mai exploziv din toate este, bineînțeles, dragostea disperată a lui Nietzsche, acum transformată în ură, pentru Lou Salome. Dar era prea tifziu pentru a da înapoi. Se angajase deja, iar la Veneția îi spusese amabil: „N-am refuzat niciodată să-i tratez pe cei bolnavi." Se întoarse spre Lou Salome\

— Aceste scrisori mă ajută să înțeleg de ce sînteți alarmată, Fräulein Salome. Vă împărtășesc grija cu privire la prietenul

dumneavoastră: stabilitatea lui pare precară, iar sinuciderea o posibilitate reală. Dar din moment ce acum aveți prea puțină influență asupra profesorului Nietzsche, cum îl puteți convinge să mă viziteze?

— Da, *asta* este o problemă — una pe care am analizat-o pe larg. Pînă și numele meu este acum otrăvit pentru el, și va trebui să acționez indirect. *Asta* înseamnă, bineînțeles, că el nu trebuie să știe *niciodată*, dar *niciodată* că eu i-am aranjat o întîlnire cu dumneavoastră. Nu trebuie să-i spuneți *niciodată*! Dar acum, că știu că doriți să văîntîlnițicuel...

Își puse jos ceașca și îl privi atît de intens pe Breuer, încît acesta trebui să răspundă repede:

— Sigur că da, Fräulein. După cum v-am spus și la Veneția, „n-am refuzat *niciodată* să-i tratez pe cei bolnavi”.

La auzul acestor cuvinte, pe fața lui Lou Salome' se așternu un zîmbet larg. Ah, fusese mai încordată decît își imaginase el.

38

— Cu această asigurare, domnule doctor, voi începe campania noastră de a-l aduce pe Nietzsche în cabinetul dumneavoastră fără ca el să cunoască rolul meu în această chestiune. Comportamentul său este atît de dereglat acum încît știu că toți prietenii lui sînt alarmați și ar primi cu bucurie orice plan rațional pentru a-l ajuta. Mune, în drum spre Berlin, mă voi opri la Basel pentru a-i propune planul nostru lui Franz Overbeck, prietenul de-o viață al lui Nietzsche. Reputația dumneavoastră ca diagnostician ne va ajuta. Cred că profesorul Overbeck îl poate convinge pe Nietzsche să vă consulte în legătură cu starea sănătății sale. Dacă voi reuși, vă voi da de știre printr-o scrisoare.

Una după alta, ea puse repede scrisorile lui Nietzsche înapoi în poșetă, își învolbură fusta lungă și amplă, își luă blana de vulpe de pe canapea, apoi îi luă mîna lui Breuer.

— Iar acum, dragă domnule doctor...

Cînd își puse și cealaltă mină peste a lui, pulsul lui Breuer se accelerează. Nu fi prost, își zise el, dar se abandonează căldurii mîinii ei. Ar fi vrut să-i spună cîtă plăcere îi făcea atingerea ei. Probabil că știa, căci îi tinu mîna într-a ei în timp ce vorbea.

— Sper că vom ține legătura în ceea ce privește această chestiune. Nu numai din pricina profundelor mele sentimente față de Nietzsche și a temerii mele că sînt, fără să vreau, responsabilă pentru o parte a suferințelor lui. Mai e și altceva. Sper, de asemenea, că noi doi vom deveni prieteni. Am multe păcate, după cum ați văzut: sînt impulsivă, vă șochez, sînt nonconformistă. Dar am și calități. Am un ochi format pentru noblețea spirituală a unui om. Și cînd găsesc un astfel de om prefer să nu-l pierd. Deci, ne scriem?

Îi lăsă mîna, păși spre ușă, apoi se opri brusc. Căută în geantă și scoase două volume mici.

— Oh, domnule doctor, era să uit. Cred că ar fi bine să aveți ultimele două cărți ale lui Nietzsche. Vă vor face o idee asupra modului său de gîndire. Dar nu trebuie să știe că le-ați văzut. I-ar stîrni bănuieli, căci s-au vîndut foarte puține din aceste cărți.

39

Din nou îi atinse brațul lui Breuer.

— Și încă ceva. În ciuda faptului că acum are atît de puțini cititori, Nietzsche e convins că va fi celebru. Mi-a spus odată că viitorul îi aparține. Așa că nu spuneți nimănui că-l ajutați. Nu-i pomeniți numele față de nimeni. Dacă o faceți, și el află, va considera asta o mare trădare. Pacienta dumneavoastră — Arma O. — nu e numele ei adevărat, nu-i așa? Folosiți un pseudonim?

Breuer dădu din cap afirmativ.

— Atunci vă sfătuiesc să faceți la fel și pentru Nietzsche. *Auf Wiedersehen*, domnule doctor. Îi întinse mîna.

— *Auf Wiedersehen*, domnișoră, spuse Breuer aplecîndu-se și sărutîndu-i mîna.

După ce închise ușa în urma ei, se uită la cele două volume cu

coperte subțiri și observă titlurile ciudate — *Die Frohliche Wiessenschaft* (*Știința voioasă*) și *Menschliches, Alhumenschliches* (*Omenesc, prea omenesc*) — apoi le puse pe birou. Se duse la fereastră s-o mai zărească o ultimă oară pe Lou Salome. Ea își deschise umbrela, coborî repede treptele din față și, fără a se uita înapoi, se urcă într-o trăsură care aștepta.

CAPITOLUL 3

Intorcându-se de la fereastră, Breuer scutură din cap pentru a și-o alunga pe Lou Salome din minte. Apoi trase de șnurul care atârna deasupra biroului său pentru a o anunța pe Frâu Becker să-l trimită înăuntru pe pacientul care aștepta în anticameră. Herr Perlroth, un evreu gîr-bovit, cu barbă lungă, intră cu pas șovăitor.

Cu cincizeci de ani în urmă, află Breuer curînd, Herr Perlroth trecuse printr-o traumatizantă operație de amigdalită — amintirile lui despre aceasta fiind atît de cutremurătoare încît, pînă în ziua de azi, refuzase să consulte un medic. Chiar și acum își tot amînase vizita, dar „o situație medicală disperată”, după cum se exprima el, nu-i mai lăsase nici o alternativă. Breuer renunță imediat să se mai comporte ca un medic, se ridică de la birou și se așeză în scaunul alăturat, așa cum făcuse și cu Lou Salome, pentru a sta de vorbă relaxat cu noul său pacient. Discutară despre vreme, despre noul val de imigranți evrei din Galiția, despre antisemitismul crescînd al Asociației Austriece pentru Reformă și despre originea lor comună. Herr Perlroth, ca aproape toată lumea în comunitatea evreiască, îl cunoscuse și îl respectase pe Leopold, tatăl lui Breuer și, în dteva minute, își transferase această încredere în tată asupra fiului.

— Deci, Herr Perlroth, spuse Breuer, cu ce vă pot fi de folos?

41

— Nu pot să urinez, domnule doctor. îmi vine tot timpul, alerg la

toaletă, dar nu iese nimic. Stau, și stau, și în cele din urmă ies câteva picături. După douăzeci de minute — același lucru. Mă duc din nou, dar...

Încă două, trei întrebări, și Breuer nu mai avu nici un dubiu în privința cauzei problemelor lui Herr Perlroth. Prostata pacientului bloca uretra. Mai rămânea acum o singură întrebare importantă: avea Herr Perlroth un adenom de prostată sau cancer? La o examinare rectală, Breuer nu palpă nici un nodul canceros tare, dar găsi o tumoră spongioasă, benignă.

Auzind că nu era nici un semn de cancer, Herr Perlroth surise larg, luminos, apucă mâna lui Breuer și o sărută. Dar se întunecă din nou la față când Breuer îi descrie, în termeni cât mai liniștitori cu putință, natura neplăcută a tratamentului necesar: pasajul urinar trebuia lărgit prin inserarea în penis a unei serii de tije, sau „sonde” lungi, metalice. Deoarece Breuer nu executa el însuși acest tratament, îl trimise pe Herr Perlroth la cumnatul său, Max, un urolog.

După plecarea lui Herr Perlroth, puțin după ora șase, era timpul pentru vizitele pe care Breuer le făcea la domiciliu după-amiaza. Își pregăti trusa lui medicală mare, din piele, își puse paltonul îmblănit și căciula și ieși afară, unde îl așteptau vizitiul său, Fischmann, și trăsura lui cu doi cai. (În timp ce el îl consulta pe Herr Perlroth, Frâu Becker chemase un *Dienstmann* care stătea la intersecția din apropierea cabinetului — un tânăr comisionar cu nasul și ochii roșii care purta o insignă oficială mare, o pălărie țuguiată și o haină militară kaki, mult prea mare, cu epoleți — și îi dăduse zece creștari ca să fugă să-l aducă pe Fischmann. Mai înstărit decât majoritatea medicilor din Viena, Breuer prefera să închirieze un fiacru pentru un an decât să angajeze unul ori de câte ori avea nevoie.)

Ca întotdeauna, îi înmână lui Fischmann lista pacienților care trebuiau vizitați. Breuer făcea vizite la domiciliu de două ori pe zi: devreme, după frugalul său mic dejun con-stînd din cafea și un

Kaisersemmel triumphiular și crocant;

42

și apoi la sfârșitul consultațiilor de după-amiază de la cabinet, ca și astăzi. Ca majoritatea medicilor interniști din Viena, Breuer trimitea pacientul la spital numai dacă nu exista altă soluție. Nu numai că oamenii erau mai bine îngrijiți acasă, dar erau și mai feriți de bolile contagioase care adesea făceau ravagii în spitalele publice.

În consecință, trăsura cu doi cai a lui Breuer era folosită frecvent: într-adevăr, era ca un birou ambulant și era bine garnisită cu ultimele reviste medicale și lucrări de referință. Cu câteva săptămîni în urmă, invitase un tînăr medic prieten, pe Sigmund Freud, să-l însoțească pe parcursul unei zile întregi. Fusesse, probabil, o greșeală! Tînărul încerca să se hotărască în alegerea unei specialități, iar ziua aceea îl speriasse probabil, îndepărtîndu-l pentru totdeauna de practica medianei generale. Căci, după calculele lui Freud, Breuer petrecuse șase ore în trăsură!

Acum, după ce vizitase șapte pacienți, dintre care trei foarte bolnavi, Breuer își încheiase ziua de lucru. Fischmann se îndrepta spre Cafe Griensteidl, unde Breuer obișnuia să bea o cafea împreună cu un grup de medici și oameni de știință care, de cincisprezece ani, se întâlneau în fiecare seară la același *Stammtisch*, o masă mare rezervată în cel mai plăcut colț al cafenelei.

Dar în seara aceasta Breuer se răzgîndi.

— Du-mă acasă, Fischmann. Sînt prea ud și obosit ca să mai merg la cafenea.

Lăsîndu-și capul pe spătarul din piele neagră, închise ochii.

Această zi epuizantă începuse prost: îi fusese imposibil să adoarmă la loc după ce avusese un coșmar, la patru noaptea. Programul de dimineață fusese încărcat: zece vizite la domiciliu și apoi nouă consultații la cabinet. După-amiază, alți pacienți la cabinet, apoi stimulanta, dar tensionata întrevvedere cu Lou Salome\

Nici acum nu-și putea stăpîni gîndurile. Imagini insidioase ale Berthei se strecurau în mintea lui: ținînd-o de braț, plimbîndu-se împreună cu ea sub razele calde ale soarelui, departe de noroiul cenușiu și înghețat al Vienei. Curînd însă, imagini discordante se insinuară: căsnicia lui

43

destrămată, copiii pe care-i părăsea, plecînd pentru totdeauna să înceapă o viață nouă în America, împreună cu Bertha. Era năpădit de gînduri. Le ura: îi răpeau liniștea; erau ostile — nici posibile, nici dorite. Cu toate acestea, le primea cu bucurie. Singura alternativă — să și-o șteargă pe Bertha din minte — părea de neconceput.

Trăsura traversă uruind un pod de scînduri peste râul Viena. Breuer privea pietonii care se grăbeau acasă de la lucru, majoritatea bărbați, fiecare purtînd o umbrelă neagră și îmbrăcați cam ca el — cu paltoane de culoare închisă, tivite cu blană, mănuși albe și căciuli negre de blană. O figură familiară îi atrase privirile.

Bărbatul scund, fără pălărie, cu barba îngrijită, care-i depășea pe ceilalți, mereu în frunte! Mersul acela energic — l-ar fi recunoscut oriunde! De multe ori, în pădurile din preajma Vienei, încercase să țină pasul cu picioarele acelea iuți, care nu încetineau niciodată decît pentru a căuta *Herrenpilze* — ciupercile spinoase care creșteau printre rădăcinile pinilor negri.

Spunîndu-i lui Fischmann să oprească, Breuer deschise fereastra și strigă:

— Sig, încotro mergi?

Tînărul său prieten, care purta o haină albastră ponosită dar decentă, își închise umbrela și se întoarse spre trăsură; apoi, recunoscîndu-l pe Breuer, zîmbi și răspunse:

— Pe Backerstrasse 7. O femeie absolut încîntătoare m-a invitat la cină în seara aceasta.

— Ah! Am vești care te vor dezamăgi! răspunse Breuer rîzînd.

Absolut încântătorul ei soț e în drum spre casă chiar în clipa asta! Urcă, Sig, vino cu mine. Mi-am terminat treburile și sînt prea obosit ca să merg la Grein-steidl. Vom avea timp să stăm de vorbă pînă la masă.

Freud își scutură umbrela de apă, își curăță încălțările pe bordura trotuarului și urcă. Era întuneric, iar luminarea care ardea în trăsură crea mai mult umbre decît lumini. După o clipă de tăcere, se întoarse pentru a privi de aproape fața prietenului său.

44

— Arăți obosit, Josef. O zi lungă?

— Una grea. A început și s-a sfîrșit cu o vizită la Adolf Feifer. Îl cunoști?

— Nu, dar am citit cîteva articole de-ale lui în *Neue Freie Presse*. Un scriitor bun.

— Ne jucam împreună cînd eram copii. Mergeam împreună la școală. A fost pacientul meu din prima zi cînd am început să practic. Ei bine, acum vreo trei luni, i-am descoperit un cancer la ficat. S-a întins ca focul, iar acum are un icter obstructiv, avansat. Știi care e faza următoare, Sig?

— Păi, dacă îi este obstrucționat canalul coledoc, bila va continua să se verse în sînge pînă cînd va muri de intoxicație hepatică. Înainte de asta, va intra în comă hepatică, nu-i așa?

— Exact. Dintr-un moment în altul. Și totuși, nu-i pot spune asta. Îmi păstrez zîmbetul optimist, nesincer, chiar și atunci cînd vreau să-mi iau un sincer rămas-bun de la el. N-o să mă obișnuiesc niciodată să-mi văd pacienții murind.

— Să sperăm că nici unul dintre noi nu va ajunge să se obișnuiască, oftă Freud. Speranța e esențială, și cine altcineva decît noi o poate întreține? Pentru mine, este partea cea mai grea a meseriei de medic. Uneori am îndoieli mari că sînt potrivit pentru această misiune. Moartea este atît de puternică. Tratamentele noastre sînt atît de slabe — în special în neurologie. Slavă

Domnului, aproape am terminat cu rotația *aceea*. Obsesia lor de a localiza boala este dezgustătoare. Ar fi trebuit să-i auzi pe Westphal și Meyer cum se certau astăzi cu privire la localizarea precisă pe creier a cancerului — și *asta în fața pacientului!* Dar — și făcu o pauză — cine sînt eu să vorbesc? Cu doar șase luni în urmă, cînd lucram în laboratorul de neu-ropatologie, am fost copleșit de bucurie la sosirea unui creier de sugar, pentru că puteam gusta triumful de a localiza cu precizie boala! Poate că devin prea cinic, dar mă conving din ce în ce mai mult că disputele noastre cu

45

privire la localizarea leziunii acoperă adevărul *real*: că pacienții noștri mor, iar noi, doctorii, sîntem neputincioși.

— Și nenorocirea este, Sig, că studenții unor doctori ca Westphal nu învață niciodată cum să ofere alinare muribundului.

Cei doi călătoriră în tăcere în trăsura care se legăna din cauza vîntului puternic. Ploaia reîncepuse acum și picăturile se spărgeau de acoperișul trăsurii. Breuer vroia să-i dea tînărului său prieten niște sfaturi, dar ezita, alegîndu-și cuvintele, știind cît era Freud de sensibil.

— Sig, dă-mi voie să-ți spun ceva. Știu cît te-ar dezamăgi să intri în practica medicinei. Probabil că o simți ca pe o înfrîngere, ca și cum te-ai abandona unui destin mai puțin important. Ieri, la cafenea, te-am auzit din întîm-plare criticîndu-l pe Briicke pentru că a refuzat să te promoveze și te-a sfătuit să renunți la ambițiile tale de a face carieră universitară. Dar nu-l învinovăți! Știu că are o părere foarte bună despre tine. Am auzit chiar de pe buzele lui că ești cel mai bun student pe care l-a avut vreodată.

— Atunci de ce nu mă promovează?

— La ce, Sig? La slujba lui Exner sau a lui Fleischl — dacă se vor retrage vreodată? La o sută de guldeni pe an? Briicke are dreptate în privința banilor! Cercetarea e treabă de om bogat. Nu poți trăi din leafa asta. Și să-ți mai întreții și părinții? N-ai să te poți însura

nici în zece ani. Poate că Briicke n-a fost prea delicat, dar a avut dreptate spunînd că singura ta șansă de a rămîne în cercetare este să te însori pentru o zestre mare. Cînd ai cerut-o pe Martha în căsătorie, acum șase luni, știind că n-o să-ți aducă nici o zeste, *tu* — și nu Briicke — ți-ai hotărît viitorul.

Freud închise ochii o clipă înainte de a răspunde.

— Vorbele tale mă rănesc, Josef. Ți-am simțit întotdeauna dezaprobarea în ceea ce-o privește pe Martha.

Breuer știa cît de greu îi era lui Freud să-i vorbească deschis — lui, un bărbat cu șaisprezece ani mai în vîrstă, nu doar prieten, ci și profesor, părinte, frate mai mare. Își puse mîna peste a lui Freud.

46
— Nu-i adevărat, Sig! Nu-i deloc adevărat! Doar în privința momentului potrivit nu sîntem de acord. Am simțit că ai prea mulți ani grei de pregătire în fața ta pentru a-ți lua povara unei logodne. Dar sîntem de acord în ce-o privește pe Martha — am întîlrit-o o singură dată, la petrecerea dinaintea plecării familiei ei la Hamburg, și mi-a plăcut din prima clipă. îmi amintea de Mathilde cînd avea vîrsta ei.

— Asta nu mă surprinde — vocea lui Freud se mai muiase acum —, soția ta mi-a fost modelul. De cînd am cunoscut-o pe Mathilde am căutat o soție ca ea. Adevărul, Josef, spune-mi adevărul — dacă Mathilde ar fi fost săracă, nu tot cu ea te-ai fi însurat?

— Adevărul, Sig — și nu mă urî pentru acest răspuns, asta a fost acum paisprezece ani, vremurile s-au schimbat — adevărul este că aș fi făcut ce mi-ar fi cerut tatăl meu.

Freud rămase tăcut. Scoase unul din trabucurile lui ieftine, apoi i-l oferi lui Breuer, care, ca întotdeauna, îl refuză.

În timp ce Freud își aprindea trabucul, Breuer continuă:

— Sig, simt Ia fel ca tine. *Tu* ești *eu*. Ești eu acum zece, unsprezece ani. Cînd Oppolzer, superiorul meu, a murit pe neașteptate de tifos, cariera mea universitară s-a sfîrșit tot atît de brusc, tot atît de crud ca și a ta. Și eu mă consideram un tînăr de

mare viitor. Mă așteptam să-i urmez. *Trebuie* să-i urmez. Toată lumea știa asta. Dar a fost ales un ne-evreu în locul meu. Și eu, ca și tine, am fost nevoit să mă mulțumesc cu mai puțin.

— Atunci, Josef, știi cât de înfrînt mă simt. Nu e drept! Uită-te la șeful catedrei de medicină — Northangel, bruta aia! Uită-te la șeful catedrei de psihiatrie — Meynert! Sînt eu mai puțin capabil? Aș putea face mari descoperiri!

— Și le vei face, Sig. Cu unsprezece ani în urmă, mi-am mutat laboratorul și porumbeii la mine acasă și mi-am continuat cercetările. Se poate. Vei găsi o cale. Dar nu va fi niciodată calea universității. Și știm amîndoi că nu e vorba doar de bani. Cu fiecare zi antisemiții devin tot mai zgomotoși. Ai văzut articolul din *Neue Freie Presse* de azi

47
dimineață, despre organizațiile studențești antievreiești ai căror membri dau buzna în sălile de curs și-i scot afară cu forța pe evrei? Amenință acum să întrerupă toate cursurile ținute de profesori evrei. Și ai văzut numărul de ieri din *Presse*? Și articolul despre procesul din Galiția al evreului acuzat de asasinarea rituală a unui copil creștin? Merg pînă acolo încît pretind că îi trebuia sînge creștin pentru aluatul de pască! Poți crede așa ceva? Sîntem în o mie opt sute optzeci și doi și toate astea se mai întîmplă încă! Aștia sînt oameni ai cavernelor, sălbatici acoperiți doar cu o poleială foarte subțire de creștinism. *De asta* nu ai nici un viitor universitar! Briicke se disociază personal de astfel de prejudecăți, desigur, dar cine știe cum simte de fapt? Eu știu că în particular mi-a spus că în cele din urmă antisemitismul îți va distruge cariera universitară.

— Dar sînt făcut să fiu cercetător, Josef. Nu sînt atît de potrivit ca tine pentru practica medicinei. Toată Viena îți cunoaște intuiția de diagnostician. Eu nu am darul ăsta. Tot restul vieții voi fi un medic de mîna a doua — un Pegas înhămat la jug!

— Sig, nu știu nimic ce să nu te pot învăța.

Freud se lăsă pe spate, retrăgându-se din lumina luminării, recunoscător întinericului. Nu dezvăluise niciodată atât de multe lui Josef sau altcuiva în afară de Martha, căreia îi scria în fiecare zi câte o scrisoare despre cele mai intime gânduri și sentimente ale lui. — Dar, Sig, nu te răzbuna pe medicină. Faci pe cinicul. Privește progresele făcute numai în ultimii douăzeci de ani — chiar și în neurologie. Gîndește-te la paralizia din cauza otrăvirii cu plumb, sau la psihoza bro-murii sau la trichinoza cerebrală. Toate astea erau mistere acum douăzeci de ani. Știința înaintează încet, dar în fiecare an mai înfrîngem o boală.

Fu un moment lung de tăcere, apoi Breuer continuă.

— Hai să schimbăm subiectul. Vreau să te întreb ceva. Predai la o mulțime de studenți în medicină acum. Ai dat cumva peste un student rus, pe nume Salome', Jenia Salome'?

48

— Jenia Salome'? Nu cred. De ce?

— Sora lui a fost la mine azi. O întâlnire ciudată. Trăsura trecu prin mica poartă din Bäckerstrasse nr.7 și se opri brusc, făcînd arcurile grele să se balanseze o clipă.

— Am ajuns. Îți povestesc înăuntru.

Coborîră în curtea pavată impunătoare, în stil secolul al șaisprezecelea, înconjurată de ziduri înalte, acoperite cu iederă. De fiecare parte, deasupra arcadelor terasei, străjuite de pilaștri solemnii, se înălțau în amfiteatru cinci ferestre mari, arcuite, formate fiecare din douăsprezece ochiuri de geam cu rame din lemn. Când cei doi se apropiară de portalul vestibulului, portarul, mereu la datorie, aruncă o privire prin gemulețul de la ușa apartamentului său, apoi se grăbi să descuie ușa, îndinîndu-se să-i salute. Urcară scările, trecînd pe lingă biroul lui Breuer de la etajul al doilea, pînă la apartamentul spațios al familiei, aflat la etajul al treilea, unde îi aștepta Mathilde. La cei treizeci și șase de ani, era o femeie frapantă. Pielea ei catifelată, strălucitoare punea în valoare

nasul fin cizelat, ochii albaștri-cenușii și părul castaniu bogat, pe care-l purta într-o coadă lungă împletită, răsucită în vârful capului, într-o bluză albă și o fustă gri lungă, strânsă bine pe talie, era o siluetă grațioasă, deși abia cu câteva luni în urmă dăduse naștere celui de-al cincilea copil.

Luându-i pălăria lui Josef, ea îi dădu părul pe spate cu mâna, îl ajută să-și scoată paltonul și i-l întinse servitoarei, Aloisia, căreia îi spuneau „Louis” de când intrase în serviciul lor, acum paisprezece ani. Apoi se întoarse spre Freud.

— Sigi, ești ud și înghețat. La baie cu tine! Am încălzit deja apa și ți-am lăsat niște lenjerie curată de-a lui Josef pe raft. Ce bine că voi doi aveți aceeași măsură! Nu-i pot oferi niciodată ospitalitatea asta lui Max.

Max, soțul surorii ei Rachel, era imens, cântărind peste o sută douăzeci de kilograme.

— Nu-ți face griji pentru Max, spuse Breuer. Mă revanșez cu toți pacienții pe care i-i trimit. Întordndu-se

49
spre Freud adăugă: I-am trimis azi lui Max încă o prostată hipertrofiată. E a patra săptămîna asta. *Ăsta* e un domeniu pentru tine!

— Nu, interveni Mathilde, luîndu-l pe Freud de braț și conducîndu-l spre baie, urologia nu e pentru Sigi. Să curețe toată ziua vezici și canale urinare! Ar înnebuni într-o săptămîna!

Se opri la ușă.

— Josef, copiii sînt la masă. Du-te să-i vezi, dar numai un minut. Vreau să tragi un pui de somn înainte de cină. Te-am auzit agitîndu-te toată noaptea. N-ai dormit aproape deloc.

Fără o vorbă, Breuer se îndreaptă spre dormitorul lui, apoi se răzgîndi și se hotărî să-l ajute pe Freud să umple cada. întorcîndu-se, Breuer o văzu pe Mathilde aplecîndu-se spre Freud și o auzi șoptind.

— Vezi ce vreau să spun, Sigi, nu-mi vorbește aproape deloc! în baie Breuer atașă țevile de la pompa de gaz la cazanele de apă caldă pe care Louis și Freud le aduceau din bucătărie. Cada albă, masivă, susținută în mod miraculos de niște gheare de piscină delicate, din alamă, se umplu repede.

Cînd Breuer plecă, mergînd de-a lungul coridorului, îl auzi pe Freud mormăind de plăcere în timp ce se scufunda în apa fierbinte. Întins pe patul lui, Breuer nu putea dormi, gîndindu-se că Mathilde îi făcea confidențe într-un mod atît de intim lui Freud. Din ce în ce mai mult, Freud părea a fi un membru al familiei, acum venind și la cină de mai multe ori pe săptămîna. La început, relația era mai ales între Breuer și Freud: probabil că Sig luase locul lui Adolf, fratele lui mai tînăr, care murise cu cîțiva ani în urmă. Dar în ultimul an Mathilde și Freud deveniseră foarte apropiați. Diferența de vîrstă de zece ani dintre ei îi permitea Mathildei privilegiul afecțiunii materne; spunea adesea că Freud îi amintea de Josef cînd îl cunoscuse ea.

50

Și ce, se întrebă Breuer, dacă Mathilde îi spune lui Freud despre răceala mea față de ea? Cu ce schimbă asta lucrurile de fapt? Mai mult că sigur, Freud știe deja: el înregistrează tot ce se întîmplă în casă. Nu este un diagnostician foarte bun, dar rareori îi scapă ceva referitor la relațiile umane. Și trebuie să fi observat și cît tînjeau copiii după dragostea de tată — Robert, Bertha, Margarethe și Johannes se repezeau la el cu strigăte entuziaste: „Unchiule Sigi!”, pînă și micuța Dora zîmbea de cîte ori apărea el. Fără îndoială că prezența lui Freud în casă era un lucru bun; Breuer știa că el era mult prea detașat ca să întruchipeze genul de prezență de care avea nevoie familia lui. Da, Freud îl suplinea; și el simțea, în cea mai mare parte, mai degrabă recunoștință față de tînărul său prieten, decît rușine.

Iar Breuer știa că nu poate obiecta la faptul că Mathilde se plîngea de căsnicia ei. Avea motive să se plîngă! Aproape în fiecare seară,

el lucra pînă la miezul nopții în laborator. își petrecea diminețile de duminică în birou, pregătindu-și cursurile de duminica după-amiază pe care le ținea studenților la medicină. Mai multe seri pe săptămîna, rămînea la cafenea pînă la opt sau nouă, iar acum nu mai juca taroc o dată pe săptămîna, ci de două ori. Chiar și prînzul, pe care-l luase întotdeauna, nedezmîntit, cu familia, era acum uzurpat. Cel puțin o dată pe săptămîna, Josef rămînea peste program și lucra și în pauza de masă. Și, bineînțeles, de cîte ori venea Max, încuiau ușa biroului și jucau șah ore în șir.

Renunțînd la somn, Breuer se duse la bucătărie să întrebe de cină. Știa că lui Freud îi plac băile fierbinți și lungi, dar era nerăbdător să termine cu masa și să-i mai rămîna timp pentru a lucra în laborator. Ciocăni la ușa băii.

— Sig, cînd termini, vino în birou. Mathilde a fost de acord să ni se servească dna acolo, fără să ne mai îmbrăcăm special.

Freud se șterse repede, își puse lenjeria de corp a lui Breuer, lăsă lenjeria lui murdară în coșul de rufe și se

51

grăbi pentru a-i ajuta pe Breuer și Mathilde să încarce tăvile pentru masa de seară. (Familia Breuer, ca majoritatea vienezilor, lua masa principală la prînz, iar la cină se mulțumea cu hrană rece, din ce mai rămînea.) Glasvandul din bucătărie era acoperit cu aburi.

Deschizîndu-l, Freud fu învăluit în mirosul minunat, cald, al supei de orz cu morcovi și țelină.

Mathilde îl întîmpină cu un polonic în mîna.

— Sigi, e atît de frig afară că am făcut o supă fierbinte. Este ce vă trebuie la amîndoi.

Freud îi luă tava.

— Numai două farfurii? Tu nu mănînci?

— Cînd Josef spune că vrea să mănînce în birou, asta înseamnă de obicei că vrea să-ți vorbească între patru ochi.

— Mathilde, obiectă Breuer, n-am spus asta. Sig o să înceteze să mai vină aici dacă nu va avea compania ta la cină.

— Nu, sînt obosită, iar voi doi n-ați apucat să stați singuri săptămîna asta.

Cînd trecură prin coridorul lung, Freud intră în camera copiilor să-i sărute înainte de culcare; scăpă de insistențele lor de a le spune o poveste promițîndu-le să le spună două povești la următoarea lui vizită. Se duse apoi după Breuer în birou, o cameră cu pereții întunecați, cu o fereastră mare, centrală, cu draperii din catifea maro. În partea de jos a ferestrei, între geamul dinăuntru și cel din afară, erau îngrămădite perne, pentru a împiedica pătrunderea frigului.

În fața ferestrei se afla un birou masiv din lemn de nuc pe care zăceau cărți deschise, unele peste altele. Pe podea era un covor Kashan gros cu model floral în albastru și ivoire, și trei dintre pereți erau acoperiți de jos pînă sus cu rafturi încărcate de cărți cu coperte grele din piele de culori închise. Într-un colț îndepărtat al camerei, pe o măsuță Biedermeier cu picioare subțiri, în spirală, negru cu auriu, Louis pusese deja niște friptură rece de pui, salată de varză, semințe de chimen, smîntînă, niște saleuri

52

-■

■

cu chimen și apă minerală. Mathilde luă farfuriile cu supă de pe tava pe care o ducea Freud, le puse pe masă și se pregăti să plece. Breuer, conștient de prezența lui Freud, întinse mîna și o puse pe brațul ei.

— Mai rămîi. Sig și cu mine nu avem secrete față de tine.

— Am mîncat deja ceva cu copiii. Vă descurcați voi și fără mine.

— Mathilde — Breuer încearcă să adopte un ton degajat — spui că nu mă vezi destul. Și totuși, sînt aici, iar tu mă părăsești.

Dar ea scutură din cap.

— Mă întorc în curînd cu niște ștrudele.

Breuer u aruncă lui Freud o privire rugătoare, care vroia să spună: „Ce-aș mai putea face?” O clipă mai tîrziu, pe cînd Mathilde

închidea ușa în urma ei, îi observă privirea semnificativă către Freud, ca și când ar fi spus: „Vezi ce s-a ales din viața noastră împreună?” Pentru prima dată, Breuer își dădu seama de rolul stînjenerator și delicat în care fusese pus tînărul său prieten: de a fi confidentul ambilor membri ai unui cuplu destrămat! în timp ce mîncău în tăcere, Breuer observă cum privirile lui Freud se plimbau peste rafturile cu cărți.

— Să las un raft liber pentru viitoarele tale cărți, Sig?

— Cît aș vrea! Dar nu în deceniul acesta, Josef. N-am timp nici să mă gîndesc. Singurul lucru pe care l-a scris vreodată un stagiar la Spitalul General din Viena este o ilustrată. Nu, nu mă gîndeam să scriu, ci să *citesc* aceste cărți.» Oh, munca nesfîrșită a intelectualului — turnînd toată știința asta în creier printr-o deschidere de trei milimetri în iris.

Breuer zîmbi.

— O imagine minunată! Schopenhauer și Spinoza distilați, condensați și strecurați prin pupilă, de-a lungul nervului optic și direct în lobii noștri occipitali. Mi-ar plăcea să pot mîncea cu ochii — sînt și prea obosit acum pentru a citi ceva serios.

53

^

•— Și puiul tău de somn? întrebă Freud. Ce s-a întîmplat cu el? Am crezut că vrei să te culci înainte de cină.

■— Nu mai pot să ațipesc. Cred că sînt prea obosit ca să dorm. Același coșmar m-a trezit iarăși în mijlocul nopții — cel despre cădere.

— Mai spune-mi o dată exact, Josef, cum era?

— E la fel de fiecare dată.

Breuer dădu pe gît un pahar întreg de apă minerală, lăsă jos furculița și se lăsă pe spătar pentru o mai bună digestie.

— Și e foarte clar — cred că l-am avut de zece ori în ultimul an. Mai înfîi simt pămîntul cutremurîndu-se. Mi-e frică și ies afară s-o caut...

Se gîndi o clipă, încercînd să-și aducă aminte cum descriesese visul înainte. O căuta întotdeauna pe Bertha, dar erau niște limite pînă la care dorea să i se dezvăluie lui Freud. Nu numai că era jenat de faptul că se îndrăgostise de Bertha, dar nu vedea nici un motiv pentru a complica relația lui Freud cu Mathilde spunîndu-i lucruri pe care ar fi fost constrîns să le țină secrete față de ea.

—• ...să caut pe cineva. Pămîntul de sub picioarele mele începe să se lichefieze, ca nisipurile mișcătoare. Mă afund încet în pămînt și cad patruzeci de metri — exact atît. Apoi ajung pe o lespede mare. Scrie ceva pe lespede, încerc să descifrez, dar nu pot.

— Ce vis incitant, Josef. De un lucru sînt sigur: cheia către sensul lui este acea inscripție indescifrabilă de pe lespede.

— Dacă, într-adevăr, visul are vreaun sens.

^ — *Trebuie* să aibă, Josef. Același vis, de zece ori? Doar n-ai admite ca somnul să-ți fie tulburat de ceva banal! Cealaltă parte care mă interesează sînt cei patruzeci de metri. Cum ai știut că erau exact atîția?

— O știu — dar nu știu cum de o știu.

Freud, care-și golise farfuria repede, ca de obicei, înghiți ultima îmbucătură și spuse:

— Sînt sigur că cifra este exactă. La urma urmei, *tu* ai proiectat visul! Știi, Josef, colecționez în continuare vise și

54

cred tot mai mult că cifrele precise în vise au întotdeauna -o semnificație reală. Am un exemplu nou despre care nu cred că ți-am povestit. Săptămîna trecută am dat o masă pentru Isaac Schonberg, un prieten de-al tatălui meu.

— îl cunosc. Nu fiul lui, Ignaz, era interesat de sora logodnicei tale?

— Da, el, și e mai mult decît „interesat” de Minna. Ei bine, era aniversarea de șaizeci de ani a lui Isaac, și ne-a descris un vis pe care-l avusese cu o noapte înainte. Mergea pe un drum lung și întunecat și avea șaizeci de monede de aur în buzunar. Ca și tine,

era absolut sigur asupra cifrei. încerca să-și păstreze monedele, dar ele tot cădeau printr-o gaură din buzunar și era prea întuneric să le găsească. Ei bine, eu nu cred că a fost o coincidență că a visat despre șaizeci de monede la a șaizecea aniversare. Sînt sigur — cum ar putea fi altfel? — că cele șaizeci de monede reprezintă cei șaizeci de ani ai lui.

— Și gaura din buzunar? întrebă Breuer, luînd un al doilea picior de pui.

— Visul trebuie să fie o dorință de a pierde din ani și de a deveni mai tînăr, răspunse Freud, servindu-se, și el, cu pui.

— Sau, Sig, poate că visul exprima o teamă — teama că anii îi sînt pe sfîrșite și în curînd nu-i va mai rămîne nici unul! Adu-ți aminte, se afla pe un drum lung și întunecos și încerca să regăsească ceva ce pierduse.

— Da, probabil. Poate că visele exprimă sau dorințe, sau temeri. Sau poate pe amîndouă. Dar spune-mi, Josef, cînd ai avut visul ăsta prima dată?

— Sămăgîndesc.

Breuer își aminti că prima dată fusese la scurtă vreme după ce începuse să aibă îndoieli că tratamentul său o putea ajuta pe Bertha, și într-o discuție cu Frâu Pappenheim sugerase posibilitatea de a o transfera la Sanatoriul Bellevue în Elveția. Asta trebuie să fi fost pe la începutul lui 1882, cu aproape un an în urmă, după cum îi spusese lui Freud.

55

V

— Și nu în ianuarie trecut am venit să te sărbătorim la a patruzecoa aniversare, întrebă Freud, împreună cu toată familia Altmann? Așa că, dacă ai avut visul începînd de atunci nu înseamnă că cei patruzeci de metri semnifică patruzeci de ani?

— Ei bine, peste vreo două luni voi avea patruzeci și unu. Dacă ai dreptate, n-ar trebui să fie patruzeci și *unu* de metri începînd din ianuarie?

Freud ridică din umeri.

— De aici încolo, avem nevoie de un consultant. Am ajuns la limitele teoriei mele despre vise. Se va schimba un vis o dată visat pentru a se adapta la schimbările din viața celui care-l visează? O întrebare fascinantă! De ce sînt anii reprezentați prin metri totuși? De ce-și bate atîta capul micul făurar de vise care sălășluiește în mințile noastre pentru a camufla adevărul? Eu cred că visul nu se va schimba la patruzeci și unu de metri. Cred că făurarului de vise i-ar fi teamă că schimbîndu-l la patruzeci și unu de metri cînd tu îmbătrînești cu un an ar face totul prea transparent, ar înlătura codul visului.

— Sig, chicoti Breuer ștergîndu-și gura și mustața cu șervetul, în punctul ăsta ne despărțim întotdeauna. Cînd începi să vorbești despre o altă minte, separată, un spi-riduș sensibil înlăuntrul nostru care fabrică vise sofisticate și le ascunde de mintea noastră conștientă — asta pare ridicol.

— Sînt de acord, pare ridicol, într-adevăr, dar uită-te cît de evident este, uită-te la toți fizicienii și matematicienii care au declarat că au rezolvat probleme importante în vis! Și, Josef, nu există nici o altă explicație. Oricît de

* ridicol pare, *trebuie* să fie o inteligență separată, inconștientă. Sînt sigur...

Mathilde intră cu o cafetieră și două ștrudele cu mere și stafide, acoperite cu un munte de *Schlag*.

— De ce ești sigur, Sigi?

— Singurul lucru de care sînt sigur este că vrem ca tu să iei loc și să stai puțin cu noi. Josef tocmai voia să-mi vorbească despre un pacient pe care l-a văzut astăzi.

56

— Sigi, nu pot. Johannes plînge, și dacă nu mă duc acum la el o să-i trezească pe ceilalți.

După ce ea plecă, Freud se întoarse spre Breuer.

— Ei, Josef, ce-i cu întîlnirea ta ciudată cu sora aceluia student la medicină?

Breuer ezită, adunându-și gândurile. Vroia să discute cu Freud strania propunere a lui Lou Salome, dar se temea că asta va duce la o discuție prea amănunțită despre tratamentul făcut de el Berthei.

— Ei bine, fratele ei i-a povestit despre cum am tratat-o pe Bertha Pappenheim. Acum vrea să-i aplic același tratament unei cunoștințe de-a ei care are tulburări emoționale.

— Cum a ajuns acest student la medicină, acest Jenia Salome, să știe despre Bertha Pappenheim? Ai fost întotdeauna reticent în a-mi vorbi chiar și mie despre acest caz, Josef. Nu știi nimic despre el, în afară de faptul că ai folosit hipnoza.

Breuer se întrebă dacă detectase cumva o urmă de gelozie în vocea lui Freud.

— într-adevăr, Sig, n-am vorbit mult despre Bertha... Familia ei e prea cunoscută în comunitate. Și am evitat în mod special să-ți vorbesc ție de când am aflat că Bertha e o prietenă atât de bună a logodnicei tale. Dar, acum câteva luni, dându-i pseudonimul Anna O., am descris pe scurt tratamentul ei la o prelegere pentru studenții de la medicină.

Freud se aplecă nerăbdător spre el.

— Nu pot să-ți spun cât de curios sînt să aflu detaliile noului tău tratament, Josef. Poți să-mi spui măcar ce le-ai spus studenților? Știi că pot să păstrez secretul profesional — chiar și față de Martha.

Breuer șovăia. Cît să spună? Desigur, o mare parte Freud o știa deja. Cu siguranță Mathilde nu făcuse luni în șir nici un secret din neliniștea că soțul său petrecea atât de mult timp cu Bertha. Și Freud fusese în casă în ziua când Mathilde explodase în cele din urmă, plină de mînie,

57

și-i interzisese lui Breuer să mai pomenească vreodată numele tinerei sale paciente în prezența ei.

Din fericire, Freud nu fusese martor la scena catastrofală finală a tratamentului făcut de el Berthei! Breuer n-avea să uite niciodată cum se dusesse la ea acasă în ziua aceea îngrozitoare când o găsisse zvîrcolindu-se în durerile unei sarcini imaginare și țipînd s-o audă toată lumea: „Vine copilul doctorului Breuer!” Când Mathilde auzise despre *asta* — vești ca acestea circulînd repede printre nevestele de evrei — îi ceruse lui Breuer să transfere imediat cazul Berthei altui medic.

Îi povestise Mathilde toate acestea lui Freud? Breuer nu vroia să întrebe. Nu acum. Poate mai tîrziu, când lucrurile se mai linișteau. În consecință, își alese cuvintele cu grijă.

— Ei bine, tu știi, desigur, Sig, că Bertha avea toate simptomele isteriei — tulburări senzoriale și motorii, contracții musculare, surzenie, halucinații, amnezie, afonie, fobii — și, de asemenea, manifestări neobișnuite. De exemplu, avea niște tulburări lingvistice bizare, neputînd — uneori săptămîni în șir — să vorbească în germană, mai ales dimineața. Ne purtam conversațiile în engleză. Și mai bizară era viața ei mentală dublă: o parte din ea trăia în prezent; cealaltă parte a ei răspundea emoțional la evenimente care avuseseră loc exact cu un an în urmă — după cum am descoperit verificînd în jurnalul mamei sale pe anul precedent. Avea și puternice nevralgii faciale care nu puteau fi ajutate decît de morfină — și, bineînțeles, devenise dependentă.

— Și ai tratat-o prin hipnoză? întrebă Freud.

— Asta a fost intenția mea inițială. Mi-am propus să urmez metoda lui Liebault de a îndepărta simptomele prin sugestie hipnotică. Dar, mulțumită Berthei — este o femeie extraordinar de creativă — am descoperit un principiu de tratament complet nou. În primele cîteva săptămîni am vizitat-o zilnic și invariabil o găseam într-o stare de spirit atît de agitată că nu se putea lucra prea mult efectiv. Dar apoi ne-am dat seama că se putea liniști

58

descriindu-mi în detaliu fiecare eveniment care o enervase în ziua

aceea.

Breuer se opri și închise ochii pentru a-și aduna gîndurile. Știa că acest lucru era important și vroia să includă toate faptele semnificative.

— Acest proces a durat. Adesea Bertha îmi cerea o oră în fiecare dimineață pentru ceea ce ea numea „curățare a hornului” numai pentru a-și elibera mintea de vise și fantezii neplăcute, iar apoi, cînd mă întorceam după-amiază, noi elemente iritante apăruseră, fiind nevoie de încă o „curățare”. Numai după ce-i ștergeam complet din minte aceste rămășițe puteam trece la sarcina de a-i trata simptomele mai de durată. În acest punct, Sig, am făcut o descoperire uluitoare!

La tonul prevestitor al lui Breuer, Freud, care își aprindea un trabuc, îngheță și lăsă chibritul să-i ardă degetul în nerăbdarea de a auzi următoarele cuvinte ale lui Breuer.

— *Ach, mein Gott!* exclamă el scuturînd chibritul și sugîndu-și degetul. Continuă, Josef, descoperirea uluitoare a fost...?

— Ei bine, am descoperit că atunci cînd ea mergea pînă la sursa unui simptom și mi-o descria în amănunțime, acel simptom dispărea singur — *fără să fie nevoie de nici o sugestie hipnotică...*

— Sursă? întrebă Freud, atît de fascinat acum că dădu drumul trabucului în scrumieră și-l lăsă acolo, moccînd uitat. Ce vrei să spui, Josef, cu sursa simptomului?

— Elementul iritant original, experiența care l-a provocat.

— Te rog! îi ceru Freud. Un exemplu!

— O să-ți povestesc despre hidrofobia ei. Bertha nu putea sau nu voia să bea apă săptămîni în șir. îi era foarte sete, dar cînd lua un pahar cu apă nu se putea hotărî să-l bea și era nevoită să-și astîmpere setea cu pepeni și alte fructe. Apoi, într-o zi, în transă —

era un autohipnotizator și intra automat în transă la fiecare ședință — și-a amintit cum, cu săptămîni în urmă, intrase în camera doicii și-l

59

văzuse pe dînele acesteia bînd apă din paharul ei. Îndată ce mi-a descris această amintire, descărcîndu-și, totodată, mînia puternică și dezgustul, mi-a cerut un pahar cu apă și l-a băut fără nici o dificultate. Simptomul nu s-a mai întors niciodată.

— Remarcabil, remarcabil! exclamă Freud. Și apoi?

— Curînd am ajuns să tratăm în aceeași manieră sistematică fiecare dintre celelalte simptome. Mai multe simptome — de exemplu, paralizia brațului și halucinațiile vizuale cu cranii umane și șerpi — își aveau rădăcinile în șocul provocat de moartea tatălui ei. Cînd a descris toate detaliile și emoțiile acelei scene — pentru a-i stimula memoria, i-am cerut chiar să rearanjeze mobila așa cum era la vremea morții lui — atunci toate aceste simptome s-au dizolvat pe loc.

— E minunat! Freud se ridicase și se plimba cu pași mari, entuziasmat. Implicațiile teoretice îți taie respirația. Și sînt perfect compatibile cu teoria lui Helmholtz! O dată ce încărcătura electrică cerebrală în exces responsabilă pentru anumite simptome este anulată prin catharsis emoțional, simptomul se comportă ca atare și dispare instantaneu! Dar tu pari atît de calm, Josef. Este o descoperire *majoră*. *Trebuie* să publici acest caz.

Breuer oftă adînc.

— Poate, într-o zi. Dar acum nu e momentul. Sînt prea multe complicații personale. Trebuie să țin seama și de sentimentele Mathildei. Poate că acum, cînd ți-am descris procedura mea, poți aprecia cît de mult timp a trebuit să investesc în tratamentul Berthei. Ei bine, Mathilde pur și simplu n-a putut, sau n-a vrut, să aprecieze importanța științifică a cazului. După cum știi, a ajuns să urască orele pe care le petreceam cu Bertha — și, de fapt, este încă atît de supărată încît refuză să vorbească despre asta cu mine.

— Și de asemenea, continuă Breuer, nu pot publica un caz care s-a sfârșit așa de prost, Sig. La insistențele Mathildei, am renunțat la caz și am transferat-o pe Bertha la sanatoriul lui Bingswanger de la Kreuzlingen, în iulie trecut. Mai este încă sub tratament acolo. A fost greu s-o

60

dezobișnuiesc de morfină și aparent unele dintre simptomele ei, ca imposibilitatea de a vorbi în germană, au revenit.

— Chiar și așa — Freud avu grijă să evite discuția despre furia Mathildei — cazul deschide un teren nou, Josef. Ar putea crea un procedeu de tratament complet nou. Vrei să-l discutăm împreună când o să avem mai mult timp? Aș vrea să aud fiecare detaliu.

— Cu plăcere, Sig. Am la birou o copie a rezumatului pe care i l-am trimis lui Bingswanger — vreo treizeci de pagini. Poți să începi prin a-l citi pe acela.

Freud își scoase ceasul.

— Ah! E tirziu și încă n-am auzit povestea cu sora studentului la medicină. Prietena ei — cea pe care vrea ca tu s-o tratezi prin noua ta metodă prin conversație — este isterică? Cu simptome ca ale Berthei?

— Nu Sig, iată unde povestea devine interesantă. Nu este vorba despre isterie, și pacientul nu este o „ea”, ci un bărbat care este sau a fost îndrăgostit de ea. S-a îmbolnăvit din dragoste și vrea să se sinucidă de când ea l-a lăsat pentru un alt bărbat, un fost prieten de-al lui! Evident că ea se simte vinovată și nu vrea să aibă moartea lui pe conștiință.

— Dar, Josef — Freud părea șocat — *boală din dragoste!* Asta nu e un caz medical.

— Asta a fost și prima mea reacție. Exact asta i-am spus. Dar stai să auzi și restul. Povestea devine mai interesantă. Prietenul ei, care este, din întâmplare, filozof și un prieten apropiat al lui Richard Wagner, nu vrea să fie ajutat, sau cel puțin este prea mândru ca s-o

ceară. Ea îmi cere să fiu vrăjitor. Sub pretextul că-l consult din punct de vedere medical, vrea ca eu să strecor și o cură pentru depresia lui psihică.

— E imposibil! Zău, Josef, doar n-ai să încerci asta?

— Mă tem că am acceptat deja.

— De ce? Freud își luă din nou trabucul și se aplecă înainte, încruntându-se, îngrijorat pentru prietenul său.

— Nici eu nu prea știu, Sig. De când s-a sfârșit cazul Pappenheim, n-am avut pace și am simțit că stagnez.

61

Poate că am nevoie de o distracție, de o provocare ca asta. Dar mai e un motiv pentru care am acceptat cazul acesta! Adevăratul motiv! Sora acestui student la medicină este teribil de convingătoare. Nu-i poți spune nu. Ce misionar grozav ar fi! Cred că ar putea converti un cal într-un pui de găină. Este extraordinară, nu-ți pot spune exact în ce fel. Poate că ai s-o cunoști într-o zi. Ai să vezi atunci.

Freud se ridică, se întinse, merse pînă la fereastră și trase draperiile de catifea. Neputînd să vadă bine prin geamul aburit, își folosi batista pentru a șterge o porțiune mică.

— Mai plouă, Sig? întrebă Breuer. Să-l chemăm pe Fisch-mann?

— Nu, aproape a stat. O să merg pe jos. Dar mai am întrebări în privința acestui nou pacient. Cînd îl vezi?

— N-am primit încă nici un semn de la el. Asta-i încă o problemă. Fräulein Salome e în relații proaste cu el acum. Într-adevăr, mi-a arătat cîteva din scrisorile lui pline de furie. Cu toate acestea, mă asigură că va „aranja” ca el să mă consulte pentru problemele lui de sănătate. Și nu mă îndoiesc că, și aici, ca în toate, va face exact ce-și propune să facă.

— Dar natura problemelor de sănătate ale acestui om justifică o consultație medicală?

— Absolut. Este foarte bolnav și a încuiat deja vreo douăzeci de medici, mulți dintre ei cu reputații excelente. Ea mi-a descris o

listă lungă a simptomelor lui — dureri de cap puternice, orbire parțială, greață, insomnie, stări de vomă, indigestie puternică, probleme de echilibru, slăbiciune.

Văzându-l pe Freud clătinând din cap perplex, Breuer adăugă: — Dacă vrei să devii practician, trebuie să te obișnuiești cu astfel de tablouri clinice năucitoare. Pacienții cu mai multe simptome care trec de la un medic la altul fac parte din practica mea de zi cu zi. Știi, Sig, ar putea fi pentru tine un caz bun ca să înveți. Te voi ține la curent. Breuer reflectă o clipă. — De fapt, hai să ținem un

62
colocviu rapid acum. Până aici, doar pe baza acestor simptome, ce diagnostic ai pune?

— Nu știu, Josef, nu se potrivesc.

— Nu fi atît de prudent. Dă-ți o părere. Gîndește cu voce tare.

Freud se îmbujora. Oricît de însetat de cunoaștere ar fi fost, detesta să-și arate ignoranța.

— Poate o scleroză multiplă sau o tumoră occipitală. Otrăvire cu plumb? Pur și simplu nu știu.

Breuer adăugă:

— Nu uita hemicrania. Sau ce zid de ipohondrie?

— Problema este, spuse Freud, că nici unul dintre aceste diagnostice nu explică *toate* simptomele.

— Sig, spuse Breuer, ridicîndu-se și vorbind pe un ton confidențial, îți voi dezvălui un secret profesional. într-o zi, cînd vei fi practician îți va fi necesar ca plinea și ca apa. L-am aflat de la Oppolzer, care mi-a spus într-o zi: „Cîinii pot avea și purici și păduchi.”

— Asta însemnînd că un pacient poate...

— Da, spuse Breuer, punîndu-și brațul pe după umerii lui Freud. Cei doi porniră de-a lungul coridorului. Un pacient poate avea *două* boli. De fapt, pacienții care ajung la un medic consultant așa

sînt, în general.

— Dar hai să ne întoarcem la problema psihologică, Josef. Fräulein a ta spune că acest om nu vrea să-și recunoască depresia psihică. Dacă el nici nu vrea să admită că are de gînd să se sinucidă, cum vei proceda?

— Asta n-ar trebui să pună probleme, spuse Breuer cu încredere. Cînd pun întrebări despre starea sănătății, pot oricînd să găsesc posibilități de a pătrunde în domeniul psihologiei. Cînd întreb despre insomnie, de exemplu, adesea mă interesez asupra tipului de gînduri care-l țin treaz pe pacient. Sau, după ce pacientul mi-a recitat întreaga litanie a simptomelor lui, adesea îmi arăt compătimirea și-l întreb, degajat, dacă se simte descurajat de boală, dacă nu-i vine să renunțe sau nu mai vrea să trăiască. Asta rareori dă greș în a-l convinge pe pacient să-mi spună tot.

63

La ușa de la intrare, Breuer îl ajută pe Freud să-și pună haina.

— Nu, Sig, nu asta-i problema. Te asigur că nu voi întîmpina nîd o greutate în a cîștiga încrederea filozofului nostru și a-l face să-mi destăinuie totul. Problema este ce să fac cu ce aflu.

— Da, ce *vei face* dacă e tipul sinucigaș?

— Dacă mă conving că are într-adevăr de gînd să se omoare, îl închid imediat — ori la azilul de nebuni de la Brunfeld, ori poate într-o clinică particulară ca a lui Bres-lauer la Inzerdorf. Dar, Sig, nu asta va fi problema. Gîndește-te — dacă are, într-adevăr, intenții de sinucidere, se va mai deranja să se consulte cu mine?

— Da, bineînțele! Freud, pîrînd tulburat, se bătuse cu palma peste frunte pentru încetineala cu care gîndise.

Breuer continuă:

— Nu, adevărata problemă va fi ce să fac cu el dacă *nu* e tipul sinucigaș, dacă pur și simplu suferă foarte tare.

— Da, zise Freud, ce faci atunci?

— în acest caz, va trebui să-l conving să vadă un preot. Sau poate să facă o cură lungă la Marienbad. Sau să inventez eu un mijloc de

a-l trata!

— Să inventezi un mijloc de a-l trata? Ce vrei să spui, Josef? Ce fel de mijloc?

— Mai târziu, Sig. O să vorbim mai târziu. Acum, afară cu tine! Nu mai sta în camera asta încălzită cu haina aia groasă pe tine. Pe dhd trecea pragul, Freud întoarse capul.

— Cum ai spus că-l cheamă pe filozoful ăsta? Cineva de care am auzit?

Breuer ezită. Amintindu-și că Lou Salomé îl conjurase să păstreze taina, sub impulsul momentului inventă un nume pentru Friedrich Nietzsche, după codul cu care o desemnase pe Anna O. s-o reprezinte pe Bertha Pappenheim.

— Nu, e un necunoscut. Numele este Miiller. Eckart Muller.

CAPITOLUL 4

LJouă săptămîni mai tirziu, Breuer ședea în cabinetul său, îmbrăcat cu un halat alb, și citea o scrisoare de la Lou

Salome:

23 noiembrie 1882

Dragă domnule Dr Breuer,

Planul nostru merge. Profesorul Overbeck este întru totul de acord cu părerea noastră că situația este cu adevărat foarte periculoasă. Niciodată nu l-a văzut pe Nietzsche într-o stare atît de proastă. își va exercita toată influența posibilă pentru a-l convinge să vă viziteze. Nici eu, nici Nietzsche nu vom uita vreodată bunătatea pe care ne-o arătați acum, la nevoie.

Lou Salomă

„Planul *nostru*, părerea *noastră*. Mereu «al nostru»." Breuer puse jos scrisoarea — după ce o citise probabil pentru a zecea oară de cînd sosise, cu o săptămână în urmă — și luă oglinda de pe birou

pentru a se privi spunînd „al nostru". Văzu un cerc roz subțire format din buze, înconjurînd o gaură mică neagră în mijlocul bărbii castarui. Deschise gura mai larg și privi buzele elastice întinzîndu-se în jurul dinților îngălbeniți care-i ieșeau din gingii ca niște pietre de mormînt pe jumătate îngropate. Păr și gaură, corn și dinți — arici, morsă, maimuță, Josef Breuer.

Detesta să-și vadă barba. Vedea din ce în ce mai des pe străzi, în ultima vreme, bărbați complet bărbieriți; cînd

65

va găsi *el* curajul să-și radă toată claiă aceea? Detesta și firele cărunte care i se insinuau în mustață, în partea stingă a bărbiei și în favoriți. Aceste smocuri cărunte erau, o știa, vestitorii unei neînduplecate invazii hibernale. Și nimic nu va opri marșul orelor, al zilelor, al anilor.

Breuer detesta tot ce reflecta oglinda — nu numai invazia cărunță și părul și dinții animalici, dar și nasul coroiat, îndreptat spre bărbie, urechile absurd de mari și fruntea masivă, pleșuvă — chelirea începuse de acolo și își croise, fără milă, drum spre spate, arărîndu-i cu nerușinare craniul gol.

Și ochii! Breuer se relaxa și se privi în ochi; acolo afla întotdeauna tinerețe. Clipi. Adesea clipea și-și făcea cu ochiul — lui, cel adevărat, lui Josef cel de șaisprezece ani care trăia în ochii aceia. Dar nici un salut nu veni astăzi din partea tănărului Josef! în loc de asta, îl priveau ochii tatălui său — ochi bătrîni, obosiți, acoperiți de pleoape ridate, înroșite. Breuer privi fascinat cum gura tatălui său forma o gaură pentru a spune „al nostru, al nostru, al nostru". Breuer se gîndea tot mai des la tatăl său. Leopold Breuer era mort de zece ani. Murise la optzeci și doi de ani, avînd deci cu patruzeci și doi de ani mai mult decît Josef acum.

Puse jos oglinda. Mai avea patruzeci și doi de ani. Cum să mai suporte încă patruzeci și doi de ani? Patruzeci și doi de ani pe care să-i aștepte să treacă. Patruzeci și doi de ani în care să se privească

în ochii ce îmbătrâneau. Nu era nici o scăpare din închisoarea trupului? Ah, de-ar putea s-o ia de la capăt! Dar cum? Unde? Cu cine? Nu cu Lou Salome. Ea era liberă și putea să zboare, când dorea ea, înăuntru și afară din închisoarea lui. Dar nu va fi niciodată un „al nostru” cu ea — niciodată viața „noastră”, viața „noastră” nouă.

După cum nu va mai fi niciodată, o știa, un „al nostru” cu Bertha. De câte ori putea scăpa de vechile amintiri despre Bertha — mirosul de migdale al pielii ei, arcuirea puternică a sinilor sub rochie, căldura trupului ei când se întindea lângă el intrînd în transă — de câte ori reușea să

66

se retragă și să se privească pe el însuși, își dădea seama că, tot timpul, Bertha fusese o himeră.

Biata Bertha, neformată, nebună — ce vis imposibil să cred că aș fi putut-o completa, forma, pentru ca ea să-mi poată da în schimb... ce? Asta e întrebarea. <Ze căutam eu la ea? Ce-mi lipsea? Nu aveam o viață mai bună? Cui m-aș putea plînge că viața mea a alunecat irevocabil pe un tobogan care se îngustează mereu? Cine-mi poate înțelege calvarul, nopțile de insomnie, gândul la sinucidere? La urma urmelor, nu am eu tot ce și-ar putea dori cineva: bani, prieteni, familie, o soție frumoasă și încântătoare, renume, respectabilitate? Cine m-ar consola? Cine s-ar abține să-mi pună întrebarea evidentă: „Ce ți-ai mai putea dori?”

Vocea lui Frâu Becker, anunțînd sosirea lui Friedrich Nietzsche, îl făcu pe Breuer să tresară, deși asta aștepta.

Solidă, scundă, căruntă, viguroasă și cu ochelari, Frâu Becker conducea cabinetul de consultații al lui Breuer cu o precizie uluitoare. De fapt, își îndeplinea rolul atît de desăvîrșit, încât nu mai era nici o rămășiță vizibilă din Frâu Becker în civil. În cele șase luni de cînd o angajase nu schimbaseră nici o vorbă în afara serviciului. Oricît încerca, nu putea să-și amintească numele ei mic

sau să și-o imagineze făcînd altceva decît treburile ei de asistentă. Frâu Becker la un picnic? Citind ediția de dimineață din *Neue Freie Presse* la cadă bucala ta Frâu Becker goală? încălecată? Respirînd greu, în viitoarea pasiunii? De neconceput!

Cu toate acestea, în ciuda disprețului pe care-l avea pentru ea ca femeie, Frâu Becker avea un ascuțit simț de observație și Breuer ajunsese să pună preț pe primele ei impresii.

— Cum ți se pare profesorul Nietzsche?

— Herr Doctor, se poartă ca un gentleman, dar nu arată ca un gentleman. Pare timid. Aproape umil. Și are un fel de a se purta delicat, foarte diferit de al multora dintre cei care vin aici — de exemplu acea mare doamnă rusoaică de acum două săptămîni.

67

Breuer observase și el o delicatețe în scrisoarea prin care profesorul Nietzsche îi cerea o consultație, cînd dorea doctorul Breuer, în următoarele două săptămîni dacă era posibil. După cum explica în scrisoarea sa, el avea să se deplaseze la Viena special pentru această consultație. Pînă la primirea răspunsului, avea să rămînă în Basel la prietenul său, profesorul Overbeck. Breuer zîmbi în sinea lui comparînd scrisoarea lui Nietzsche cu depeșele lui Lou Salome" care îi ordonau să fie liber, la dispoziția ei. În timp ce aștepta ca Frâu Becker să-l introducă pe Nietzsche, Breuer aruncă o privire asupra biroului său și deodată observă alarmat cele două cărți pe care i le dăduse Lou Salome. Cu o zi înainte, într-o jumătate de oră liberă, le răsfoise și le lăsase neglijent la vedere. își dădea seama că dacă Nietzsche le-ar fi văzut, tratamentul ar fi luat sfîrșit încă înainte de a începe, c&â i-ar fi fost cu totul imposibil să-i explice fără să pomenească de Lou Salome". Ce neatenție ciudată din partea mea, se gîndi Breuer. încerc oare să sabotez această acțiune?

Aruncînd repede cărțile într-un sertar al biroului, se ridică pentru a-l întâmpina pe Nietzsche. Profesorul nu era deloc așa cum te-ai fi așteptat după descrierea făcută de Lou. Comportarea sa era blîndă și, deși cu o constituție solidă — un metru șaptezeci și doi sau șaptezeci și cinci și șaiszeci și opt sau șaptezeci de kilograme —, trupul său avea ceva lipsit parcă de substanță, ca și cum ți-ai fi putut trece mîna prin el. Era îmbrăcat într-un costum negru greoi, chiar milităresc. Sub haină purta un pulover maro gros, țărănesc, care-i acoperea aproape în întregime cămașa și cravata mov. Cînd își dădură mîinile, Breuer remarcă pielea rece și strîngerea lipsită de fermitate a lui Nietzsche.

— Bună ziua, domnule profesor —, *dar* nu una foarte bună pentru a călători, îmi închipui.

— Nu, domnule doctor, deloc bună pentru a călători. Nid pentru motivul care m-a adus la dumneavoastră. Am învățat să evit vremea aceasta. Numai excelenta dumneavoastră reputație m-a adus atît de departe în nord iarna.

68

înainte de a se așeza în fotoliul la care îl condusesse Breuer, Nietzsche puse agitat o servietă jerpelită, umflată, mai întîi într-o parte a fotoliului, apoi o mută în partea cealaltă, căutîndu-i parcă un loc potrivit pentru a se odihni. Breuer se așeză în tăcere și continuă să-și inspecteze pacientul în timp ce acesta se făcea comod. În ciuda înfățișării nesigure, Nietzsche era o prezență dominantă. Capul lui puternic atrăgea atenție. Mai ales ochii, de un căprui blînd, dar cu o privire extraordinar de intensă și duși în fundul orbitelor proeminente. Ce spusese Lou Salome despre ochii lui? Că păreau să privească înăuntru, ca la vreo comoară ascunsă? Da, și Breuer constata asta. Părul șaten strălucitor al pacientului său era periat cu grijă, în afara unei mustăți lungi, care îi cădea ca o avalanșă peste buze și de o parte și de alta a gurii, în jos, spre bărbie, era bine ras. Mustața trezea în Breuer o senzație de

înrudire: avu un impuls donchihotesc de a-l atenționa pe profesor să nu mănânce pateuri vieneze în public, mai ales din acelea presărate din belșug cu *Schlag*, căci altfel avea să fie nevoie să-și pieptene mustața multă vreme pentru a îndepărta firimiturile.

Vocea blîndă a lui Nietzsche era surprinzătoare: vocea din cele două cărți ale sale era puternică, îndrăzneată și autoritară, aproape stridentă. Încă o dată, Breuer descoperea aceeași discrepanță între Nietzsche în carne și oase și Nietzsche în toc și hîrtie.

În afara scurtei lui discuții cu Freud, Breuer nu se gîndise prea mult la această consultație neobișnuită. Acum, pentru prima dată, se întrebă serios dacă fusese înțelept să se amestece în povestea asta. Lou Salome, vrăjitoarea, conspiratoarea principală, dispăruse de mult, iar în locul ei ședea, fără a bănui nimic, naivul profesor Nietzsche. Doi bărbați manevrați pentru a se întîlni sub false pretexte de o femeie care acum, fără îndoială, țesea vreo intrigă nouă. Nu, nu prea-l trăgea inima la această aventură.

Oricum, e timpul să las toate astea la o parte, se gîndi Breuer. Un om care a amenințat să-și ia viața este acum pacientul meu, și trebuie să-i acord toată atenția.

69

— Cum a fost călătoria, profesore Nietzsche? Înțeleg că tocmai ați venit de la Basel?

— Acea nu a fost decît ultima mea oprire, spuse Nietzsche, șezînd țeapăn. Întreaga mea viață a devenit o călătorie și încep să simt că singurul meu cămin, singurul loc familiar în care mă întorc întotdeauna este boala mea.

Nu este omul conversațiilor de salon, reflectă Breuer.

— Atunci, domnule profesor, haideți să începem imediat investigarea bolii dumneavoastră.

— Ar fi mai eficient pentru dumneavoastră să examinați mai întîi aceste documente? Și Nietzsche scoase din servietă o mapă grea burdușită de hîrtii. — Am fost bolnav probabil toată viața, dar mai serios în ultimii zece ani. Aici sînt rapoartele complete asupra

consultațiilor mele anterioare. îmi dați voie?

Breuer aprobă din cap, iar Nietzsche desfăcu mapa, se aplecă peste birou și puse conținutul — scrisori, diagrame de spital și rapoarte de laborator — în fața lui Breuer.

Breuer examina prima pagină, care conținea o listă de douăzeci și patru de medici și datele fiecărei consultații. Recunoștea multe nume de somități elvețiene, germane și italiene.

— Unele dintre aceste nume îmi sînt cunoscute. Toți medici excelenți! Văd aici trei — Kessler, Turin și König — pe care îi cunosc bine. Au studiat la Viena. După cum ați sugerat, domnule profesor, nu ar fi înțelept să ignorăm observațiile și concluziile acestor mari oameni — cu toate acestea, există un mare *dezavantaj* dacă încep cu ele. Prea multă autoritate, prea multe păreri și concluzii prestigioase diminuează puterea de sinteză a cuiva.

Pentru același motiv, prefer să citesc o piesă înainte de a o vedea jucată și cu siguranță înainte de a citi recenziile. Nu vi s-a părut a fi astfel și în munca dumneavoastră?

Nietzsche păru surprins. Bun, gîndi Breuer. Profesorul Nietzsche trebuie să vadă că sînt un altfel de medic. Nu este obișnuit cu medici care discută despre structuri psihologice sau îl întrebă, cu bună știință, despre munca lui.

— Da, răspunse Nietzsche, este un lucru important în munca mea. Domeniul meu inițial este filologia. Prima

70

mea slujbă, *singura* mea slujbă, a fost aceea de profesor de filologie la Basel. Am un interes puternic față de filozofii presocratici și, în cazul lor, mi s-a părut întotdeauna crucial să mă întorc la textul original. Traducătorii sînt *întotdeauna* infideli — nu intenționat, bineînțeles — dar nu pot ieși în afara cadrului lor istoric. Nici — dacă veni vorba — în afara cadrului lor autobiografic.

— Dar nu refuzul de a plăti tribut traducătorilor este acela care-l

face pe cineva nepopular în comunitatea filozofică academică? Breuer se simțea sigur pe sine. Consultația se desfășura bine. începuse bine procesul de a-l convinge pe Nietzsche că el, noul său doctor, era un spirit înrudit, cu interese înrudite. Nu avea să fie greu să-l seducă pe acest profesor Nietzsche — și Breuer își vedea acțiunea ca pe o adevărată seducție, împingându-l pe pacientul său într-o relație pe care n-o căutase, pentru a obține un ajutor pe care nu-l ceruse.

— Nepopular? Fără discuție! A trebuit să-mi dau demisia din postul de profesor acum trei ani din cauza bolii — aceeași boală, încă nedagnosticată, care mă aduce la dumneavoastră astăzi. Dar chiar dacă aș fi fost perfect sănătos, cred că neîncrederea mea în traducători m-ar fi făcut în cele din urmă un musafir nepoftit la masa universitarilor.

— Dar, domnule profesor, dacă toți traducătorii sînt limitați de cadrul lor autobiografic, cum scăpați dumneavoastră de această limitare în propria dumneavoastră muncă?

— Mai întîi, răspunse Nietzsche, trebuie să identifici« limitarea. Apoi trebuie să înveți să te privești de la distanță — deși uneori, din păcate, gravitatea bolii mele îmi întunecă perspectiva.

Lui Breuer nu-i scăpă faptul că Nietzsche, și nu el, era acela care menținea discuția concentrată asupra bolii sale, care era, la urma urmelor, *raison d'etre* a întîlnirii lor. Era oare o muștrare subtilă în vorbele lui Nietzsche? „Nu te strădui prea tare, Josef”, își reaminti el. „încrederea unui pacient în doctor nu trebuie să fie atrasă în mod explicit;

71
va decurge firesc dintr-o consultare competentă.” Deși adesea autocritic în multe sfere ale vieții sale, Breuer avea o încredere absolută în el ca medic. „Nu interveni, nu face pe stăpînul, nu crea scheme sau strategii”, îi spuneau instinctele. „Pur și simplu vezi-ți de treabă în modul tău obișnuit, profesional.”

— Dar să ne întoarcem la sarcina noastră, domnule profesor. Ce

voiam eu să spun este că prefer să trec în revistă antecedentele dumneavoastră și să vă examinez *înainte* de a vă citi documentația. Apoi, la următoarea noastră întrevvedere, voi încerca să vă fac o sinteză cât mai cuprinzătoare posibil.

Breuer așeză o foaie de hîrtie albă în fața sa.

— Scrisoarea mi-a spus cîteva lucruri despre starea dumneavoastră: că aveți dureri de cap și tulburări de vedere de cel puțin zece ani; că rareori boala vă dă pace; că, după cum spuneți dumneavoastră, boala vă așteaptă întotdeauna. Și astăzi îmi spuneți că cel puțin douăzeci și patru de medici au dat greș în încercarea de a vă ajuta. Asta e tot ce știu despre dumneavoastră. Deci începem? Mai întîi, vă rog să-mi spuneți, cu cuvintele dumneavoastră, totul despre boală.

CAPITOLUL 5

Cei doi au stat de vorbă timp de nouăzeci de minute. Breuer, așezat în fotoliul lui îmbrăcat în piele cu spătar înalt, lua notițe cu repeziciune. Nietzsche, care se oprea din cînd în cînd pentru a permite peniței lui Breuer să țină pasul, ședea într-un fotoliu îmbrăcat tot în piele, la fel de confortabil, dar mai mic decît al lui Breuer. Ca mai toți medicii zilei, Breuer prefera ca pacienții să se uite de jos în sus la el.

. Breuer avea un mod de a consulta metodic și amănunțit. După ce asculta mai întîi cu atenție descrierea liberă făcută de pacient bolii sale, investiga apoi sistematic fiecare simptom — cînd a apărut prima dată, evoluția sa în timp, modul în care răspundea la eforturile terapeutice. A treia etapă era să examineze fiecare aparat și organ în parte. începea din vîrful capului, și mergea în jos, pînă

la tălpi. Mai întâi creierul și sistemul nervos. Apoi întreba despre funcționarea fiecăruia dintre cei doisprezece nervi cranieni — simțul mirosului, al văzului, mișcările ochiului, auzul, mișcările și senzațiile feței și ale limbii, glutiția, echilibrul, vorbirea.

Coborînd de-a lungul trupului, Breuer trecea în revistă, unul câte unul, fiecare aparat fiziologic: respirator, cardiovascular, gastrointestinal și urinaro-genital. Această sîrguincioasă trecere în revistă stimula memoria pacientului și dădea siguranța că nimic n-a fost omis: Breuer nu

73

omitea niciodată vreo etapă, chiar dacă era sigur asupra diagnosticului încă de la început.

Urma o interogare detaliată asupra istoriei medicale: sănătatea pacientului în copilărie, sănătatea părinților sau a fraților vitregi și o investigație a tuturor celorlalte aspecte ale vieții sale — opțiunea profesională, viața socială, serviciul militar, schimbări de domiciliu, preferințe la mîn-care sau în petrecerea timpului liber. Ultimul pas al lui Breuer era să-și lase frîu liber intuiției și să pună orice alte întrebări pe care le-ar mai putea sugera datele obținute în acest fel. Astfel, cu două zile în urmă, într-un caz ciudat de tulburări respiratorii, pusese un diagnostic corect de trichinoză a diafragmei făcînd cercetări asupra modului în care pacienta gătea jambonul.

Pe tot parcursul acestei proceduri, Nietzsche rămase foarte atent: într-adevăr, dădea din cap apreciativ la fiecare dintre întrebările lui Breuer. Desigur, asta nu era o surpriză pentru Breuer. Nu întîlnise niciodată un pacient căruia să nu-i facă plăcere o examinare ca la microscop a vieții sale. Și cu cît era mai mare puterea de mărire, cu atît îi plăcea mai mult. Bucuria de a fi observat era atît de adîncă, încît Breuer avea credința că adevărata durere a bătrîneții, pierderea persoanelor apropiate, faptul că le supraviețuiești prietenilor, era lipsa analizei — oroarea de a trăi neobservat.

Breuer *era* surprins, cu toate acestea, de complexitatea suferințelor lui Nietzsche și de profunzimea observațiilor pacientului însuși. Notele lui umpleau o pagină după alta. Mîna începu să-i obosească în timp ce Nietzsche îi descria un amestec îngrozitor de simptome: dureri de cap monstruoase, distrugătoare, rău de mare pe uscat — vertij, dezechilibrări, greață, stări de vomă, anorexie, dezgust în fața mîncării; febră, transpirație abundentă în timpul nopții care îl obliga să se schimbe de două sau de trei ori; accese puternice de oboseală care uneori duceau la paralizie musculară generalizată; dureri de stomac, hemațemeză, crampe intestinale; constipație serioasă; hemoroizi; și tulburări de vedere — oboseală a ochiului, încețoșare a imaginii și o mare sensibilitate la lumină, în special dimineața.

74

întrebările lui Breuer adăugară cîteva simptome pe care Nietzsche fie că le neglija, fie că avea rețineri în a le menționa: scintilații și scotom, adesea precedînd o durere de cap; o insomnie refractară la orice tratament; puternice crampe musculare nocturne; tensiune generalizată — și schimbări de dispoziție rapide, inexplicabile. Schimbări de dispoziție! Cuvintele pe care le aștepta Breuer! După cum îi spusese lui Freud, pîndea întotdeauna un moment propice pentru a pătrunde în starea psihică a unui pacient. Aceste „schimbări de dispoziție” puteau fi tocmai cheia care avea să conducă discuția la disperarea lui Nietzsche și la intenția lui de a se sinucide!

Breuer începu prudent, rugîndu-l să-i descrie mai pe larg schimbările de dispoziție.

— Ați observat modificări în stările dumneavoastră de spirit care par să aibă o legătură cu boala dumneavoastră?

Comportarea lui Nietzsche nu se schimbă. Nu părea să-l preocupe faptul că această întrebare putea duce pe un tărîm mai intim.

— Au fost cazuri cînd, în ziua dinaintea unei crize, m-am simțit neobișnuit de bine — am ajuns să mă gîndesc la asta ca la ceva

periculosos de bine.

— Și după criză?

— Criza mea obișnuită durează între douăsprezece ore și două zile. După o astfel de criză, mă simt în general obosit și apăsător. Chiar și gândurile îmi sînt mai greoaie o zi sau două. Dar uneori, mai ales după o criză mai îndelungată de cîteva zile, e altfel. Mă simt înviorat, proaspăt. Explodez de energie. Ador aceste momente — mintea îmi clocotește de idei dintre cele mai originale.

Breuer insistă. O dată ce prindea o pistă nu renunța ușor la urmărirea.

— Oboseala și senzația de apăsare — cît durează?

— Nu mult. O dată ce criza slăbește și corpul meu își aparține din nou, îmi recapăt controlul. Apoi fac un efort de voință pentru a depăși senzația de greutate.

Probabil, reflectă Breuer, va fi mai dificil decît crezuse la început. Va trebui să fie mai direct. Era clar, Nietzsche

75

nu avea de gînd să-i dea de bunăvoie vreo informație cu privire la disperarea sa.

— Și melancolia? în ce măsură vă însoțește crizele, sau urmează după ele?

— Am perioade negre. Cine nu are? Dar ele nu mă copleșesc. Nu sînt ale bolii mele, ci ale ființei mele. S-ar putea spune că am curajul de a le avea.

Breuer observă la Nietzsche un zîmbet ușor și un ton îndrăzneț. Acum, pentru întîia oară, recunoștea vocea omului care scrisese acele două cărți enigmatice, curajoase, ascunse în sertarul biroului său. Se gîndi, dar numai pentru o clipă, la o provocare directă a distincției *ex cathedra* făcută de Nietzsche între tărîmul bolii și acela al ființei. Și acea frază despre curajul de a avea perioade negre, *ce vroia să spună* cu asta? Dar — răbdare! Era mai bine să păstreze controlul asupra consultației. Se vor mai ivi și alte piste.

Continuă cu grijă:

— Ați ținut vreodată un jurnal detaliat al crizelor dumneavoastră — frecvența, intensitatea, durata lor?

— Anul acesta nu. Am fost prea preocupat de unele evenimente și schimbări importante din viața mea. Dar anul trecut am avut o sută șaptesprezece zile de incapacitate absolută și aproape două sute de zile în care am avut o incapacitate parțială — durerile de cap, durerile de ochi, durerile de stomac sau grețurile au fost mai puțin violente.

Iată două piste promițătoare — dar pe care s-o urmeze? Să întrebe despre acele „evenimente și schimbări importante” — cu siguranță că Nietzsche se referea la Lou Salome — sau să consolideze relația doctor-pacient insistând asupra unor aspecte? Știind că era imposibil să stabilești o relație *prea* bună, Breuer alege calea din urmă.

— Să vedem, asta înseamnă că rămân numai patruzeci și opt de zile în care n-ați fost bolnav. Este o perioadă foarte scurtă de „bine”, domnule profesor.

— Gîndindu-mă în urmă, timp de mai mulți ani, rareori am avut perioade mai lungi de două săptămîni în

76

care să mă simt bine. Cred că mi-o pot aminti pe fiecare în parte!

Detectînd un ton melancolic, deznădăjduit în vocea lui Nietzsche, Breuer se hotărî să riște. Era o cale care putea duce direct la disperarea pacientului său. Lăsă jos tocul și, cu vocea lui cea mai sinceră și plină de o îngrijorare profesională, remarcă:

— O astfel de situație — ca majoritatea zilelor cuiva să fie un chin, doar cîteva zile de sănătate într-un an, o viață irosită în dureri — pare să fie în mod firesc un sol fertil pentru disperare, pentru pesimism în ceea ce privește rostul vieții.

Nietzsche tăcu. Pentru prima oară, nu avea un răspuns pregătit.

Clătină capul dintr-o parte în alta ca și cînd ar fi încercat să se

hotărăscă dacă să se lase consolată. Dar vorbele lui spuseră altceva. — Fără îndoială că acest lucru este valabil pentru unii oameni, probabil pentru cei mai mulți — aici trebuie să mă înclin în fața experienței dumneavoastră — dar *nu* este valabil pentru mine. Disperare? Nu, poate că a fost așa cândva, dar nu acum. Boala mea ține de domeniul trupului meu, dar nu mă reprezintă. Eu sînt boala mea și trupul meu, dar ele nu sînt eu. Amîndouă trebuie depășite, dacă nu fizic, atunci metafizic.

Cît despre celălalt comentariu al dumneavoastră, „rostul vieții” mele este ceva într-un total divorț cu această — și aici se bătuse peste abdomen — jalnică protoplasma. Am un *motiv* pentru a trăi și mă pot împăca cu orice *mod*. Am o rațiune de a trăi pentru zece ani, o misiune. Port aici — arată spre tîmplă — cărți, cărți aproape complete, cărți cărora numai eu pot să le dau naștere. Uneori mă gîndesc la durerile mele de cap ca la niște dureri ale facerii cerebrale.

Aparent, Nietzsche nu avea nici o intenție de a discuta sau măcar de a-și recunoaște disperarea; și ar fi fost inutil, realiză Breuer, să încerce să-l prindă în cursă. Își aminti deodată cum se simțea păcălit prin manevrări dibace cînd juca șah cu tatăl său, cel mai bun jucător din comunitatea evreiască vieneză.

77

Dar poate că nu era nimic de recunoscut! Poate că Fräulein Salome se înșela. Nietzsche vorbea ca și cînd spiritul său ar fi depășit boala-i monstruoasă. Cît despre sinucidere, Breuer avea un test absolut infailibil pentru riscul sinuciderii: se proiectează pacientul în viitor? Nietzsche trecuse acest test! Nu era genul sinucigaș: vorbea despre o misiune pe zece ani, despre cărți pe care mai trebuia să le producă mintea sa.

Cu toate acestea, Breuer văzuse cu propriii săi ochi scrisorile de sinucigaș ale lui Nietzsche. Disimula oare? Sau nu mai simțea disperarea pentru că *deja se hotărîse în privința sinuciderii?* Breuer mai avusese pacienți de acest fel. Erau periculoși. Par să se

simtă mai bine — într-un anume sens, chiar *se simt* mai bine; melancolia îi mai părăsește; surîd, mănîncă, dorm din nou. Dar îmbunătățirea stării lor înseamnă că au descoperit o cale de ieșire din disperare — moartea. Era acesta planul lui Nietzsche? Hotărîse să se sinucidă? Nu, Breuer își aminti ce-i spusese lui Freud: Dacă Nietzsche intenționa să se sinucidă, de ce se afla aici? De ce să se deranjeze să mai viziteze încă un medic, să călătorească de la Rapallo la Basel, și de aici la Viena?

În ciuda frustrării resimțite că nu obținuse informația pe care o căuta, Breuer nu se putea plînge că pacientul n-ar fi cooperat. Nietzsche dădea răspunsuri complete la orice întrebare de ordin medical — poate chiar *prea* complete. Mulți dintre cei care suferă de dureri de cap acuză o sensibilitate la dietă sau vreme, astfel că Breuer nu fu surprins să afle că acest lucru era valabil și în ceea ce-l privea pe Nietzsche. Dar era uimit de excesul de detalii pe care-l conținea raportul pacientului său. Nietzsche vorbi timp de douăzeci de minute, fără nici o pauză, despre reacția lui la condițiile atmosferice. Corpul lui, spuse, era ca un barometru-termometru aneroid care reacționa violent la orice oscilație de presiune atmosferică, temperatură ori altitudine. Cerul întunecat îl deprima, aglomerările de nori sau ploaia îl enervau, seceta îl înviora, iarna reprezenta o formă de „tetanos”, soarele îl bine dispunea din nou.

78

Își petrecuse ani întregi din viață în căutarea climatului perfect. Verile erau suportabile. Platoul însorit, fără nori și fără vînt, al Engadinului îi convenea; iar timp de patru luni în fiecare an locuia într-un mic *Gasthaus* în sătulețul elvețian Sils Măria. Dar iernile erau un blestem. Nu găsise niciodată un peisaj de iarnă prietenos; în timpul lunilor reci locuia în sudul Italiei, mutîndu-se dintr-un oraș într-altul în căutarea unui climat salubru. Vîntul și umezeala posomorită din Viena îl otrăveau, spuse Nietzsche. Sistemul său nervos striga după soare și aer uscat.

Cînd Breuer îl întrebă despre dietă, Nietzsche îi servi încă un discurs interminabil asupra relației dintre dietă, tulburările gastrice și durerile de cap. Ce precizie remarcabilă! Breuer nu mai întUnise niciodată pînă atunci un pacient care să răspundă atît de detaliat la fiecare întrebare. Ce însemna asta?

Era Nietzsche un ipohondru obsedat? Breuer văzuse mulți ipohondri plicticoși, care se autocompățimeau și care adorau să-și descrie organismul. Dar acești pacienți aveau o „stenoză a *Weltanschauung-uhn*”, o îngustare a concepției despre lume. Și cît de obositoare era prezența lor! Nu aveau alte gînduri decît acelea ale corpului, alte interese sau valori decît acelea ale sănătății.

Nu, Nietzsche nu era unul dintre aceștia. Gama lui de interese era extinsă, era o personalitate care se angaja. Cu siguranță că Fräulein Salomé îl considerase astfel, *încă* îl mai considera astfel, chiar dacă Paul Ree îi părea mai potrivit ei din punct de vedere romantic. În plus, Nietzsche nu-și descria simptomele pentru a stîrni compasiune sau a cere ajutor — acest lucru Breuer îl aflase încă de la începutul întrevederii lor.

Deci, de ce aceste detalii minuțioase despre funcțiunile corpului său? Poate că se datorau pur și simplu faptului că Nietzsche avea o minte bună, o memorie perfectă și aborda o evaluare medicală într-o manieră fundamental rațională, furnizînd date complete unui expert. Sau era neobișnuit de introspectiv. Înainte de sfîrșitul acestei evaluări, Breuer mai obținu un răspuns: Nietzsche avea atît

79

de puține contacte cu alte ființe umane că petrecea extraordinar de mult timp conversînd cu propriul său sistem nervos.

Cînd povestea se termină, Breuer trecu la examinarea fizică. Își conduse pacientul în cabinetul de consultații, o încăpere mică, sterilă, în care se aflau doar un paravan și un scaun, o masă de consultații, acoperită cu un cearșaf alb apretat, o chiuvetă, un cîntar și un dulap de metal conținînd instrumentele lui Breuer. Îl lăsă pe Nietzsche cîteva minute ca să se schimbe și cînd se întoarse

Îl găsi deja îmbrăcat cu halatul descheiat la spate, dar purtând încă șosetele lungi cu jartiere și împăturindu-și hainele cu grijă.

Nietzsche își ceru scuze pentru întârziere, spunând:

— Viața mea nomadă îmi dictează să am un singur costum. De aceea, mă asigur că stă bine de câte ori îl pun undeva.

Examenul fizic făcut de Breuer fu la fel de metodic ca și anamneză. Începând de la cap, merse încet de-a lungul corpului ascultând, ciocănind, atingând, mirosind, pal-pînd, privind. În ciuda noianului de simptome ale pacientului său, Breuer nu găsi nimic anormal din punct de vedere fizic în afară de o cicatrice mare deasupra sternului — rezultatul unui accident de călărie în timpul serviciului militar; o mică cicatrice oblică, la rădăcina nasului, obținută într-un duel; și câteva semne de anemie: buze palide, conjunctivă decolorată și palme ridate.

Cauza anemiei? Probabil de ordin nutritiv. Nietzsche spusese că adesea evita carnea săptămîni în șir. Dar mai fîrziu Breuer își aminti că Nietzsche spusese că uneori vomita sînge, astfel că anemia putea fi determinată și de sîngerările gastrice. Îi luă sînge pentru analiza globulelor roșii și, după o examinare rectală, colectă o probă pentru a face mai tîrziu analiza urmelor de sînge.

Ce era cu problemele vizuale ale lui Nietzsche? Mai înrîi, Breuer observă o conjunctivită unilaterală care putea fi ușor rezolvată cu o alifie pentru ochi. În ciuda eforturilor sale considerabile, Breuer nu reuși să-și focalizeze oftalmoscopul pe retina lui Nietzsche: ceva îi stătea în 80

cale, probabil o opacitate coronariană, poate un edem al corneei. Breuer își concentra atenția în special asupra sistemului nervos al lui Nietzsche, nu numai din cauza naturii durerilor de cap, ci și pentru că tatăl său murise cînd el avea patru ani de o „scădere a capacității de funcționare a creierului” — un termen generic care se poate referi la orice tulburări, inclusiv un atac, o tumoră sau vreo formă de degenerare cerebrală moștenită. Dar după ce testă fiecare aspect al creierului și al funcționării nervilor — echilibrul,

coordonarea, simțul tactil, forța, perceperea stimulilor, auzul, mirosul, glutiția — Breuer nu găsi nici o dovadă a vreunei boli structurale a sistemului nervos.

În timp ce Nietzsche se îmbrăca, Breuer se întoarse în birou pentru a nota rezultatele examinării. Când, câteva minute mai târziu, Frâu Becker îl conduse pe Nietzsche înapoi în birou, Breuer își dădu seama că, deși întrevederea lor se apropia de sfârșit, nu reușise să provoace nici o mențiune despre melancolie sau sinucidere.

Încercă o metodă diferită, un procedeu al interviului ce rareori dădea greș.

— Domnule profesor, aș vrea să-mi descrieți, în detaliu, o zi tipică din viața dumneavoastră.

— Aici m-ați prins, domnule doctor! Asta e cea mai dificilă întrebare pe care mi-ați pus-o. Mă mișc atît de mult, mediul meu nu e constant. Crizele mele îmi dictează viața...

— Alegeți orice zi obișnuită, o zi între două crize în ultimele câteva săptămîni.

— Ei bine, mă trezesc devreme — dacă, într-adevăr, am dormit vreun pic...

Breuer se simțea încurajat. Avea deja un punct de pornire.

— Dați-mi voie să vă întrerup, domnule profesor. Ați spus *dacă* ați dormit?

— Somnul meu este îngrozitor. Uneori am crampe musculare, alteori dureri de stomac, alteori o stare de încordare care-mi cuprinde fiecare parte a corpului, alte-

81

ori sînt gîndurile mele — de obicei gînduri nocturne, rele; uneori stau treaz toată noaptea, alteori medicamentele îmi oferă două sau trei ore de somn.

— Ce medicamente? Cît din fiecare? Întrebă Breuer repede. Deși era imperativ să afle despre medicamentele pe care Nietzsche și le administra singur, își dădu seama imediat că nu făcuse opțiunea cea mai bună. Mai bine, mult mai bine ar fi fost dacă l-ar fi

întrebat despre acele gânduri nocturne întunecate!

— Cloral hidrat, aproape în fiecare noapte, cel puțin un gram. Uneori, dacă trupul meu are o nevoie disperată de somn, adaug morfină sau veronal, dar în acest caz a doua zi sînt buimac. Uneori hașiș, dar și asta îmi întunecă gândirea în ziua următoare. Prefer cloral. Să continuu cu această zi, care deja a început prost?

— Vă rog.

— Iau micul dejun în camera mea — vreți chiar atît de multe detalii?

— Da, exact. Spuneți-mi totul.

— Ei bine, micul dejun este o treabă simplă. Proprietarul *Gasthaus-x*Âvâ îmi aduce niște apă fierbinte. Asta-i tot. Cîteodată, dacă mă simt foarte bine, cer niște ceai slab și pîine uscată. Apoi fac o baie cu apă rece — necesară dacă vreau să lucrez cu o oarecare energie — și îmi petrec restul zilei lucrînd — scriind, gîndind și uneori, dacă ochii îmi permit, citind puțin. Dacă mă simt bine, mă plimb, ore întregi chiar. îmi fac notițe în mers și adesea lucrez cel mai bine, am gîndurile cele mai interesante în timp ce mă plimb...

— Da, și eu la fel, se grăbi Breuer să adauge. După șapte sau opt kilometri, descopăr că am clarificat cele mai încurcate probleme. Nietzsche făcu o pauză, aparent descumpănit de comentariul personal al lui Breuer. Începu prin a-l aproba, bîlbîi ceva, și, în cele din urmă, îl ignoră și își continuă relatarea.

— Iau prînzul la hotel întotdeauna la aceeași masă. V-am descris regimul meu — totdeauna mîncare necondi-

82

mentată, de preferat fiartă, fără alcool, fără cafea. Adesea, săptamîni în șir, nu pot tolera decît legume fierte fără sare. Fără tutun, de asemenea. Schimb dteva cuvinte cu ceilalți oaspeți de la masa mea, dar rareori mă angajez într-o conversație mai lungă. Dacă sînt foarte norocos, întîlnesc o persoană amabilă care se oferă să-mi citească sau să scrie după dictare. Fondurile mele sînt

limitate și nu pot plăti astfel de servicii. După-amiaza este la fel ca dimineața — mă plimb, meditez, îmi fac notițe. Seara cinez în camera mea — din nou, apă fierbinte sau ceai slab cu biscuiți — iar apoi lucrez pînă dnd cloralul îmi spune: „Gata, poți să te odihnești”. Cam așa arată viața mea.

— Vorbiți numai despre hoteluri? Dar casa dumneavoastră?

— Casa mea este cufărul meu. Sînt o broască țestoasă și mii port casa în spinare. O așez în colțul camerei de hotel și, cînd vremea devine oprimentă, o ridic și pornesc spre ceruri mai înalte, mai uscate.

Breuer își propusese să se întoarcă la „gîndurile nocturne, rele” ale lui Nietzsche, dar acum întrezări o cale de investigare și mai promițătoare — una care nu avea cum să nu ducă direct la Fräulein Salome.

— Domnule profesor, constat că descrierea făcută de dumneavoastră unei zile tipice conține foarte puține mențiuni despre alți oameni! Iertați-mi interogatoriul — știu că acestea nu sînt întrebări medicale tipice, dar sînt adeptul unității organismului. Cred că o bună stare fizică nu poate fi separată de o bună stare psihică și socială.

Nietzsche se îmbujora. Scoase un pieptene mic pentru mustață, din carapace de broască țestoasă, și cîțava vreme rămase tăcut, gîrbovit, pieptănîndu-și cu nervozitate mustața stufoasă. Apoi, pîrînd că a luat o hotărîre, se ridică, își drese vocea și spuse ferm: — Nu sînteți primul medic care face această observație. Presupun că vă referiți la sex. Doctorul italian Lan-zoni, la care am fost acum dțiva ani, a sugerat că starea mea este agravată de izolare și abstinență și mi-a reco-

83

mandat să am o viață sexuală regulată. I-am urmat sfatul și am făcut un aranjament cu o țarancă tînără dintr-un sat de lîngă Rapallo. Dar dup? trei săptămîni, durerile de cap mă ucideau

aproape — încă puțin din tratamentul ăsta italianesc și pacientul ar fi murit.

— De ce a fost un sfat arît de dăunător?

— O izbucnire de plăcere animalică urmată de ore în șir de dezgust față de mine însumi, de încercări de a mă curăța de duhoarea protoplasmică a rutului nu este, în viziunea mea, calea către — cum ați numit-o? — „unitatea organismului”.

— Nici în viziunea :nea, se grăbi Breuer să aprobe. Și totuși, puteți nega că sîntem cu toții fixați într-un context social, un context care din punct de vedere istoric a facilitat supraviețuirea și a furnizat plăcerea inerentă în relațiile interumane?

— Probabil că aceste plăceri ale turmei nu sînt pentru toată lumea, spuse Nietzsche, scuturînd capul. De trei ori am încercat să ies din carapacea mea și să construiesc o punte spre alții. Și de trei ori am fost trădat.

în sfîrșit! Breuer își putea cu greu ascunde încîntarea. Cu siguranță că una dintre cele trei trădări ale lui Nietzsche era Lou Salome. Probabil că Paul Răe era alta. Cine era a treia? în sfîrșit, Nietzsche deschisese poarta. Fără îndoială, calea era acum liberă pentru o discuție despre trădare, și despre disperarea pe care o provoca trădarea.

Breuer adoptă cel mai energic ton.

— Trei încercări, trei trădări îngrozitoare — și de atunci o retragere într-o izolare dureroasă. Ați suferit, și probabil, într-un fel, această suferință vă agravează boala. Ați fi dispus să-mi acordați încredere și să-mi dezvăluiți detaliile acestor trădări?

Din nou Nietzsche scutură din cap. Păru să se retragă în el însuși.

— Domnule doctor, v-am dezvăluit foarte mult din mine. Astăzi v-am împărtășit multe detalii intime din viața mea, cum nu am făcut-o față de nimeni altcineva, de foarte multă vreme. Dar credeți-mă și dumneavoastră

84

cînd vă spun că boala mea e mult anterioară acestor dezamăgiri

personale. Amintiți-vă istoricul familiei mele: tata a murit din cauza unei boli a creierului — probabil o boală de familie. Amintiți-vă că durerile de cap și sănătatea proastă m-au chinuit încă din anii școlii, cu mult înainte de aceste trădări. Este de asemenea adevărat că boala mea nu a fost ameliorată niciodată de scurtele prietenii intime de care m-am bucurat. Nu, nu pentru că aș fi avut prea puțină încredere: greșeala mea a fost că am avut prea multă. Nu sînt pregătit, nu pot *să-mi permit* să am din nou încredere.

Breuer era înmărmurit. Cum de putuse să dea greș? Doar cu o clipă în urmă Nietzsche părea dispus, aproape dornic să i se destăinuiască. Iar acum să fie respins în felul ăsta! Ce se întîmplase? încercă să reconstruiască înșiruirea evenimentelor. Nietzsche pomenise despre încercarea de a construi o punte spre alții și apoi despre faptul că fusese trădat. în acest punct, Breuer încercase să se apropie de el cu compasiune și atunci — și atunci — *punte* — termenul atingea o coardă. Cărțile lui Nietzsche! Da, aproape sigur exista un pasaj foarte viu care vorbea despre o punte. Poate că modul de a obține încrederea lui Nietzsche se afla în acele cărți. Breuer își mai amintea vag și despre un alt pasaj care milita pentru importanța autoanalizei psihologice. Hotărî să citească mai atent cele două cărți pînă la următoarea lor întîlnire: poate că-l va putea influența pe Nietzsche cu propriile lui argumente.

Și totuși, ce putea face de fapt cu orice argument pe care l-ar fi găsit în cărțile lui Nietzsche? Cum să explice chiar și faptul că se aflau în posesia lui? Nici una dintre cele trei librării vieneze în care întrebuse de cărțile lui nu auzise vreodată de autor. Breuer ura duplicitatea și, pentru o clipă, se gîndi să-i spună totul lui Nietzsche: despre vizita pe care i-o făcuse Lou Salomă, despre faptul că știa de disperarea lui, despre promisiunea pe care i-o făcuse lui Fräulein Salome, despre faptul că ea îi dăruise cărțile lui.

Nu, asta nu putea duce decît la eșec: fără îndoială că Nietzsche s-ar

simți manipulat și trădat. Breuer era sigur

85

că Nietzsche era disperat din cauză că se încurcase într-o — pentru a folosi interesantul termen al lui Nietzsche — relație *pitagoreică*: el, Lou și Paul R6e. Și dacă Nietzsche afla de vizita lui Lou Salome, fără îndoială că i-ar privi pe ea și pe Breuer ca pe două laturi ale unui alt triunghi. Nu, Breuer era convins că onestitatea și sinceritatea, soluția lui naturală la dilemele vieții, nu vor face în acest caz decât să înrăutățească lucrurile. Cumva va trebui să găsească o cale pentru a obține cărțile *în mod legitim*.

Era târziu. Ziua umedă și cenușie se transformase în întuneric. În liniște, Nietzsche se foia stînjedit. Breuer era obosit. Prada îi scăpase, și nu mai avea idei. Hotărî să temporizeze.

— Cred, domnule profesor, că nu putem merge mai departe astăzi. Am nevoie să vă studiez fișele medicale din trecut și să fac testele de laborator necesare.

Nietzsche scoase un oftat ușor. Părea dezamăgit? Voia ca întâlnirea lor să continue? Breuer așa credea, dar, nemai-avînd încredere în judecata lui în ceea ce privea reacțiile lui Nietzsche, sugera o altă consultație în aceeași săp-tămîină.

— Vineri după-amiază? La aceeași oră?

— Da, sigur. Sînt cu totul la dispoziția dumneavoastră, domnule doctor. Nu am alt motiv pentru a mă afla în Viena.

Consultația ajungînd la capăt, Breuer se ridică. Dar Nietzsche ezită, apoi se lăsă brusc pe spătar.

— Domnule doctor, v-am răpit mult timp. Vă rog să nu faceți greșeala de a-mi subestima aprecierea față de eforturile dumneavoastră — dar mai suportați-mă o clipă. Dați-mi voie să vă pun și eu trei întrebări!

CAPITOLUL 6

— Vă rog, puneți-vă întrebările, domnule profesor, spuse Breuer instalându-se din nou în fotoliu. Avînd în vedere tirul de întrebări la care v-am supus eu, asta este o cerere modestă. Dacă stă în puterea mea să vă răspund, o voi face cu siguranță.

Era obosit. Fusese o zi lungă și încă îl mai așteptau o prelegere la ora șase și vizitele de seară. Dar chiar și așa, nu-l deranja cererea lui Nietzsche. Dimpotrivă, se simțea nespus de bucuros. Poate că prilejul pe care îl căuta era la îndemînă.

— Cînd îmi veți auzi întrebările s-ar putea, asemenea multora dintre colegii dumneavoastră, să vă regretați promisiunea. Am o trinitate de întrebări, trei întrebări, dar poate că e una singură. Iar această singură întrebare — o rugăminte în același timp — este: îmi veți spune adevărul?

— Și cele trei întrebări? spuse Breuer.

— Prima este: O să orbesc? A doua? O să am aceste crize mereu? Și în sfîrșit, întrebarea cea mai grea: Am o boală de creier progresivă care mă va omorî de tînr ca pe tatăl meu, mă va duce la paralizie sau, mai rău, la nebunie sau demență?

Breuer rămăsese fără grai. Ședea tăcut, răsfoind distrat paginile dosarului medical al lui Nietzsche. Nici un pacient, în cincisprezece ani de practică medicală, nu-i pusese vreodată întrebări atît de brutal de directe.

87

Nietzsche, observîndu-i deru tarea, continuă:

— Iertați-mă că vă înfrunt astfel. Dar mulți ani am avut discuții indirecte cu medicii, mai ales medici germani, care se autoproclamă paracliseri ai adevărului, dar nu spun ce știu. Nici un medic nu are dreptul să-i ascundă pacientului ceva ce-i aparține acestuia.

Breuer nu se putu abține să nu zîmbească auzind caracterizarea făcută de Nietzsche medicilor germani. Nici să se crispeze la enunțarea drepturilor pacientului. Acest filozof micuț cu mustață mare îi stimula gîndirea.

— Sînt foarte dornic să discut aceste principii ale practicii medicale, domnule profesor. Puneți întrebări directe. Voi încerca să vă răspund cu aceeași exactitate. Sînt de acord cu poziția dumneavoastră în ce privește drepturile pacientului. Dar ați omis un concept la fel de important: *obligatiile pacientului*. Eu prefer o relație total sinceră cu pacienții mei. Dar trebuie să fie o sinceritate reciprocă: pacientul trebuie să fie și el sincer cu mine. Sinceritatea — întrebări sincere, răspunsuri sincere — duce la o medicină mai bună. Cu această condiție deci, aveți cuvîntul meu: vă voi împărtăși toate cunoștințele mele, precum și concluziile.

Dar, domnule profesor, continuă Breuer, *nu* sînt de acord că trebuie să fie *întotdeauna* astfel. Sînt pacienți și situații cînd un bun medic trebuie, pentru binele pacientului, să ascundă adevărul.

— Da, domnule doctor, am auzit mulți medici spu-nînd asta. Dar cine are dreptul de a lua această decizie în locul altcuiva? Această stare de lucruri nu poate decît să violeze autonomia pacientului.

— Este datoria mea, răspunse Breuer, să ofer alinare pacienților. Și nu este o datorie care poate fi tratată cu ușurință. Uneori este o datorie ingrată: sînt vești rele pe care nu le pot împărtăși pacientului; alteori e de datoria mea să păstrez tăcerea și să suport durerea, atît în locul pacientului, cît și al familiei sale.

— Dar, domnule doctor, acest tip de datorie anulează o alta, mult mai importantă: datoria fiecăruia față de sine de a descoperi adevărul.

88

Pentru o clipă, în viitoarea dialogului, Breuer uitase că Nietzsche era pacientul lui. Erau chestiuni extraordinar de interesante, iar el era complet absorbit. Se ridică și începu să se plimbe prin spatele fotoliului său în timp ce

vorbea.

— Este de datoria mea să le impun altora un adevăr pe care ei nu vor să-l știe?

— Cine poate hotărî ce *nu* vrea să știe altcineva? întrebă Nietzsche.

— Asta, spuse Breuer ferm, este ceea ce se poate chema arta medicinei. Aceste lucruri nu le aflu din cărți, ci lingă patul pacientului. Dați-mi voie să folosesc, drept exemplu, un pacient pe care-l voi vizita la spital în seara asta. Vă spun toate acestea confidențial și, bineînțeles, nu vă voi dezvălui identitatea lui. Acest om are o boală fatală, un cancer foarte avansat la ficat. Are icter din cauza unei disfuncții hepatice. Bila i se varsă în sânge.

Diagnosticul e fără speranță. Mă îndoiesc că va trăi mai mult de două sau trei săptămîni. Cînd l-am văzut azi dimineață, m-a ascultat calm explicîndu-i de ce pielea i s-a îngălbenit, apoi și-a pus mîna peste a mea vrînd parcă să-mi ușureze *mie* povara, să mă liniștească. Apoi a schimbat subiectul. M-a întrebat despre familia mea — îl cunosc de peste treizeci de ani — și a vorbit despre afacerile care-l așteaptă cînd se va întoarce acasă.

Dar — Breuer trase adînc aer în piept — eu știu că nu se va întoarce *niciodată* acasă. Să-i spun asta? Vedeți, domnule profesor, nu este chiar atît de ușor. De obicei ceea ce *nu* se întrebă este important! Dacă el ar fi vrut să știe, m-ar fi întrebat care este cauza disfuncției hepatice sau cînd am de gînd să-i dau drumul din spital. Dar aceste chestiuni el le-a trecut sub tăcere. Să fiu atît de dur încît să-i spun ceva ce nu vrea să știe?

— Uneori, răspunse Nietzsche, dascălii trebuie să fie duri.

Oamenilor trebuie să li se transmită un mesaj dur pentru că viața este dură, și moartea este dură.

— Să-i depozitez pe oameni de libertatea lor de a alege cum vor să-și înfrunte moartea? Cu ce drept, cu ce

89

mandat îmi asum eu acest rol? Spuneți că dascălii trebuie să fie

duri uneori. Poate. Dar sarcina medicului este să reducă stresul și să sporească pe cât posibil capacitatea organismului de a se vindeca.

O ploaie puternică bătea în fereastră. Geamul zăngănea. Breuer făcu câțiva pași și privi afară. Se întoarse.

— De fapt, dacă mă gândesc bine, nu sînt sigur că sînt de acord cu dumneavoastră nici în ceea ce privește duritatea unui dascăl. Poate doar un anumit fel de dascăl — poate un profet.

— Da, da — vocea lui Nietzsche se ridică cu o octavă din cauza agitației — un dascăl al adevărilor amare, un profet nepopular. Cred că asta sînt eu. Punctă fiecare cuvînt al acestei fraze arătînd cu degetul spre piept. Dumneavoastră, domnule doctor, vă dedicați ușurării vieții. Eu, pe de altă parte, sînt dedicat îngreunării lucrurilor pentru grupul meu de studenți invizibili.

— Dar care este virtutea unui adevăr nepopular, a îngreunării lucrurilor? Cînd l-am părăsit pe pacientul meu azi dimineață, mi-a spus: „Mă las în mîinile Domnului”. Cine poate îndrăzni să spună că asta nu este și ea o formă a adevărului.

— Cine? Nietzsche se ridicase și el și se plimba de o parte a biroului, în timp ce Breuer se plimba de-a lungul celeilalte. Cine îndrăznește s-o spună? Se opri, apucă spătarul fotoliului și arătă cu degetul spre el. *Eu* îndrăznesc s-o spun!

Ar putea, se gîndi Breuer, să vorbească de la un pupitru, dînd povețe unei congregații — dar, desigur, tatăl lui fusese preot.

— La adevăr, continuă Nietzsche, se ajunge prin neîncredere și scepticism, nu dorindu-ți copilărește ca un lucru să fie așa! Dorința pacientului dumneavoastră de a fi în mîinile Domnului nu e adevăr. Este pur și simplu o dorință de copil — și nimic mai mult! Este dorința de a nu muri, dorința de a exista un mamelon umflat veșnic pe care l-am etichetat drept „Dumnezeu”! Teoria evoluționistă demonstrează științific redundanța lui Dumnezeu —

90

chiar dacă Darwin nu a avut curajul de a-și urma dovezile pînă la

adevărata lor concluzie. Cu siguranță, trebuie să realizați că noi l-am creat pe Dumnezeu și că, împreună, cu toții, acum l-am ucis. Breuer abandonează acest subiect ca pe un fier înroșit. Nu putea apărea teismul. Liber cugetător încă din adolescență, adoptase adesea, în discuții cu tatăl lui sau cu profesorii de religie, o poziție identică cu aceea a lui Nietzsche. Se așeză și vorbește pe un ton mai potolit, mai conciliant, iar Nietzsche se întoarce și el în fotoliul său.

— Câtă fervoare pentru adevăr! Iertați-mă, domnule profesor, dacă par să vă provoc, dar am căzut de acord să fim sinceri. Vorbiți despre adevăr pe un ton sacru, de parcă ați substitui o religie alteia. Dați-mi voie să joc rolul avocatului diavolului. Permiteți-mi să vă întreb: De ce atîta *pasiune*, atîta *respect* pentru adevăr? Cum ar putea fi el de folos pacientului meu de azi dimineață?

— Nu adevărul este sfînt, ci căutarea de către fiecare a adevărului propriu! Poate exista un act mai sacru decît autoanaliza? Opera mea filozofică, spun unii, este clădită pe nisip: vederile mele se schimbă continuu. Dar una dintre devizele mele de granit este aceasta: „să devii cel ce ești”. Și cum poate cineva să descopere *cine* și *ce* este fără adevăr?

— Dar adevărul este că pacientul meu mai are foarte puțin de trăit. Să-i ofer această cunoaștere de sine?

— O opțiune adevărată, o opțiune completă, răspunse Nietzsche, poate încolți doar în lumina adevărului. Cum ar putea fi altfel? Realizînd că Nietzsche putea perora convingător — și interminabil — pe acest tărîm abstract al adevărului și al opțiunii, Breuer văzu că trebuia să-l oblige să vorbească mai concret.

— Și pacientul meu de azi dimineață? Care este gama *lui* de opțiuni? Poate credința în Dumnezeu *este* opțiunea lui!

— Asta nu e o opțiune pentru *om*. Nu este o opțiune omenească, ci o încercare de a prinde o iluzie din afara lui

însuși! O astfel de opțiune, o opțiune pentru un altul, pentru supranatural, te slăbește întotdeauna. Face întotdeauna din om mai puțin decît este. Mie îmi plac lucrurile care ne fac mai mult decît sîntem!

— Hai să nu vorbim despre om la modul abstract, insistă Breuer, ci despre un singur *om* în carne și oase — acest pacient al meu. Luați în considerație situația sa. Mai are doar dteva zile sau săptămâni de trăit! Ce sens are să-i vorbești despre opțiuni? Neintimidat, Nietzsche răspunse pe loc.

— Dacă nu *știe cili* va muri, cum poate pacientul dumneavoastră să decidă *cum* să moară?

— *Cum* să moară, domnule profesor?

— Da, trebuie să decidă *cum* să înfrunte moartea: să vorbească cu ceilalți, să dea sfaturi, să spună lucrurile pe care le-a păstrat pentru a le spune înainte de moarte, să-și ia rămas-bun de la ceilalți, sau să fie singur, să plîngă, să sfideze moartea, s-o blesteme, să-i fie recunoscător.

— Dumneavoastră discutați un ideal, o abstracție, iar eu trebuie să îngrijesc individul, omul în carne și oase. Știu că va muri, și că va muri în dureri mari, în scurtă vreme. De ce să-l terorizez cu asta? Mai presus de orice, trebuie păstrată speranța. Și cine altcineva decît medicul poate să întrețină speranța?

— Speranța? *Speranța e răul finali* Nietzsche aproape că țipa. In cartea mea *Omenesc, prea omenesc*, sugeram că atunci cînd cutia Pandorei s-a deschis și relele pe care Zeus le pusese înăuntru s-au împrăștiat în lumea omului, a mai rămas, neștiut de nimeni, un ultim rău: speranța, încă de atunci, omul a greșit privind cutia și conținutul ei de speranță drept un sipet al norocului. Dar noi am uitat dorința lui Zeus ca omul să continue a-și permite să se chinuie. Speranța e cel mai rău dintre rele pentru că ea prelungește chinul.

— Sugestia dumneavoastră este deci că un muribund ar trebui să-și scurteze viața dacă dorește.

— Asta e o opțiune posibilă, dar numai în lumina unei cunoașteri complete.

92

Breuer se simți triumfător. Avusese răbdare. Lăsase lucrurile să se desfășoare în voie. Iar acum putea vedea răsplata strategiei sale!

Discuția mergea exact în direcția dorită de el.

— Vă referiți la sinucidere, domnule profesor. Să fie sinuciderea o opțiune?

Din nou, Nietzsche fu ferm și clar.

— Fiecare persoană e proprietara propriei morți. Și fiecare trebuie să dispună de ea în felul său. Probabil — doar probabil — că există un drept în virtutea căruia putem lua viața unui om. Dar nu există nici un drept prin care putem lua moartea unui om. Asta nu e alinare. Asta-i cruzime!

Breuer insistă.

— Va fi vreodată sinuciderea opțiunea dumneavoastră?

— E greu să mori. Am simțit întotdeauna că recompensa finală a celui mort este că nu va mai muri!

— Recompensa finală a celui mort: că nu va mai muri! Breuer dădu aprobator din cap, se întoarse la birou, se așeză și luă tocul. Pot să notez asta?

— Da, bineînțeles. Dar să nu mă plagiez singur. Nu am creat acum această frază. Ea apare într-o altă carte a mea, *Știința voioasă*.

Lui Breuer nu-i venea să creadă că are atîta noroc. În ultimele cîteva minute Nietzsche menționase amîndouă cărțile pe care i le dăduse Lou Salome. Deși era animat de această discuție și nu dorea să-i întrerupă avîntul, Breuer nu putea lăsa să-i scape șansa de a rezolva dilema celor două cărți.

— Domnule profesor, ceea ce spuneți despre aceste două cărți ale dumneavoastră mă interesează foarte mult. Cum aș putea face rost de ele? La o librărie din Viena,

poate?

Nietzsche abia își putea ascunde plăcerea provocată de această cerere.

— Editorul meu, Schmeitzner, din Chemnitz, și-a greșit cariera. Un destin potrivit lui ar fi fost diplomația internațională sau, poate, spionajul. Este un geniu al mis-

93

terului, iar cărțile mele sînt secretul lui cel mai mare. În opt ani nu a cheltuit nimic — nici măcar un pfennig — pentru publicitate. Nu a trimis nici un exemplar pentru recenzie, nu a expus nici o carte în nici o librărie.

Astfel încît nu-mi veți găsi cărțile în nici o librărie din Viena. Nici măcar într-o casă din Viena. Au fost vîndute atît de puține încît știu numele majorității cumpărătorilor și nu-mi amintesc de nici un vienez printre cititorii mei. Trebuie deci să-l contactați direct pe editorul meu. Iată adresa lui.

Nietzsche își deschise servieta, notă cîteva rînduri pe o bucată de hîrtie și i-o întinse lui Breuer.

— Deși i-aș putea scrie eu pentru dumneavoastră, aș prefera, dacă nu vă deranjează, să primească o scrisoare direct de la dumneavoastră. Poate că o comandă din partea unui medic eminent l-ar incita să dezvăluie existența cărților mele și altora.

Băgînd hîrtia în buzunarul vestei, Breuer răspunse:

— Voi trimite chiar în seara asta o comandă pentru cărțile dumneavoastră. Dar ce păcat că nu pot să capăt — sau măcar să împrumut — niște exemplare mai curînd. Cum sînt interesat de întreaga viață a pacienților mei, inclusiv de munca și convingerile lor, cărțile dumneavoastră mi-ar putea îndruma investigațiile asupra stării sănătății dumneavoastră — ca să nu mai vorbesc de plăcerea de a vă citi lucrările și de a le discuta cu dumneavoastră!

— Ah, răspunse Nietzsche, aici vă pot ajuta eu. Am în bagaj exemplarele mele. Dați-mi voie să vi le împrumut. Le voi aduce la

cabinet mai târziu, în cursul zilei de azi.

Recunoscător că stratagama lui funcționase, Breuer dori să-i dea și el ceva în schimb lui Nietzsche.

— Să-ți dedici viața scrisului, să-ți reverși viața în cărți și apoi să ai atât de puțini cititori — îngrozitor! Pentru numeroșii scriitori din Viena pe care-i cunosc asta ar fi o soartă mai rea decât moartea.

Cum ați suportat-o? Cum o suportați acum?

Nietzsche nu-și arată gratitudinea față de izbucnirea lui Breuer nici prin zîmbet, nici prin tonul vocii. Privind drept înainte, spuse:

94

— Unde găsești un vienez care să-și aducă aminte că există spațiu și timp în afară de Ringstrasse? Am răbdare. Poate că pînă în anul două mii, oamenii vor îndrăzni să-mi citească lucrările. Se ridică brusc. Pe vineri, atunci?

Breuer se simțea respins și concediat. De ce devenise Nietzsche deodată atât de rece? Era a doua oară astăzi că se întâmpla asta, prima fiind incidentul cu puntea — și fiecare respingere, realiză Breuer, urmase unei încercări a lui de a arăta compasiune. Ce înseamnă asta? cugetă el. Că profesorul Nietzsche nu putea admite ca cineva să se apropie de el sau să-i ofere ajutor? Apoi își aminti de avertizarea lui Lou Salome de a nu încerca să-l hipnotizeze pe Nietzsche, ceva în legătură cu părerile lui vehemente în ce privește puterea.

Breuer își permise să-și imagineze, pentru o clipă, răspunsul ei la reacția lui Nietzsche. Ea n-ar fi ignorat-o, ci i s-ar fi adresat imediat și direct. Poate că ar fi spus: „Friedrich, de ce de cîte ori cineva îți spune ceva drăguț îi muști mîna?”

Ce ironie, reflectă Breuer, deși nu-i plăcuse impertinența lui Lou Salome⁴, acum îi invoca imaginea, ca să-l îndrume! Dar abandonează repede aceste gânduri. Poate că ea ar fi în stare să spună aceste lucruri. Dar el nu putea. Cu siguranță nu în timp ce glacialul profesor Nietzsche se îndrepta spre ușă.

— Da, pe vineri la ora două, domnule profesor. Nietzsche înclină

ușor din cap și ieși repede, cu pași mari, din birou. Breuer îl urmări de la fereastră coborînd scările, refuzînd iritat o trăsură, privind la cerul întunecat, ridicîndu-și fularul peste urechi și pornind-o tîrșîit în josul străzii.

CAPITOLUL 7

În noaptea următoare la ora trei, Breuer simți din nou pămîntul lichefiindu-se sub el. Din nou, încercînd s-o găsească pe Bertha, căzu patruzeci de metri pe lespede de marmură împodobită cu simboluri misterioase. Se trezi în panică, cu inima bătîndu-i puternic, cu cămașa de noapte și perna ude de transpirație. Cu grijă să n-o scoale pe Mathilde, se ridică din pat, se duse pe vîrfuri la toaletă să urineze, își schimbă cămașa de noapte, își întoarse perna cu fața uscată în sus și încercă să adoarmă din nou. Dar nu avea să mai adoarmă în noaptea aceea. Stătu întins, ascultînd răsufierea adîncă a Mathildei. Toată lumea dormea: toți cinci copiii, ca și Louis, servitoarea, Marta, bucătăreasa, și Gretchen, doica — toți dormeau în afară de el. Stătea de veghe pentru toată casa. Lui — cel care lucra cel mai mult și avea cea mai mare nevoie de odihnă — lui îi revenise sarcina de a sta treaz și de a-și face griji pentru toată lumea.

Acum era invadat de temeri. Pe unele le îndepărta, altele continuau să apară. Dr Binswanger îi scrisese de la sanatoriul Bellevue că Bertha era mai rău decît oricînd. Și mai neliniștitoare încă era vestea că Dr Exner, un tânăr psihiatru din sanatoriu, se îndrăgostise de ea și transferase îngrijirea ei altui medic, după ce o ceruse în căsătorie! Răspunsese ea dragostei lui? Cu siguranță că-i dăduse vreun semn! Cel puțin Dr Exner a avut destul bun-simț să 96 fie necăsătorit și să renunțe la caz cu ușurință. Imaginea Berthei zîbindu-i tînărului Exner în același fel special în care-i zîmbise și

lui cîndva îi paraliza gîndurile lui Breuer.

Bertha — mai rău ca oricînd! Cît de stupid fusese să se laude în fața mamei ei cu noua lui metodă a hipnozei! Ce-o fi crezînd despre el *acum*? Ce-o fi vorbind întreaga comunitate medicală pe la spatele lui? Măcar de n-ar fi făcut public tratamentul ei în acea conferință asupra cazului — chiar aceea la care asistase fratele lui Lou Salome! De ce nu se putea învăța să tacă din gură? Se cutremura de umilință și regrete.

Ghicise cineva că era îndrăgostit de Bertha? Desigur că toată lumea se întrebese de ce ar petrece un medic o oră sau două în fiecare zi cu un pacient, luni în șir! Știa că Bertha era atașată în mod neobișnuit de tatăl ei. Și totuși, nu exploatase el, medicul ei, acest atașament în favoarea sa? Din ce alt motiv ar fi iubit ea un bărbat de vîrsta lui, cu lipsa lui de farmec?

Breuer se crispa cînd se gîndi la erecția care apărea ori de cîte ori Bertha intra în transă. Slavă Domnului că nu se lăsase niciodată copleșit de sentimente, că nu-i declarase niciodată dragoste, nu-i mîngîiase niciodată sînii. Apoi se imagină făcîndu-i un masaj medical. Deodată, îi apuca strîns încheieturile mîinilor, îi întindea brațele deasupra capului, îi ridica cămașa de noapte, îi desfăcea picioarele cu genunchii lui, își punea mîinile pe după fesele ei și o trăgea spre el. își slăbise cureaua și își desfăcea pantalonii cînd, deodată, o mulțime de oameni — asistente, colegi, Frâu Pappenheim — dădeau buzna în cameră!

Se scufundă mai adînc în pat, devastat și înfrînt. De ce se chinuia astfel? Iarăși și iarăși, se abandona, lăsînd grijile să-l năpădească. Avea atîtea griji ca evreu — antisemitismul crescînd care-i frîna cariera universitară; apariția noului partid al lui Schonerer, Asociația Națională Germană; discursurile antisemite pline de răutate de la mitingul Asociației Austriece pentru Reformă, care incitau breslele meșteșugărești să-i atace pe evrei: pe evreii din finanțe, evreii din presă, evreii din rețeaua feroviară, evreii din

teatru. Chiar săptămîna asta, Schonerer ceruse reinstalarea vechilor legi restrictive cu privire la viața evreilor și instigase la rebeliuni prin tot orașul. Lucrurile aveau să se înrăutățească, Breuer știa asta. Antisemitismul invadase deja universitatea. Organizațiile studențești decretaseră recent că, avînd în vedere că evreii se nășteau „fără onoare”, nu li se va permite să obțină satisfacție printr-un duel pentru insultele primite. Invecive la adresa doctorilor «>vrei nu se făcuseră încă auzite, dar era doar o chestiune de timp.

Ascultă sforăitul ușor al Mathildei. Acolo se afla adevărata lui problemă! își împletise viața cu a lui. Era iubitoare, era mama copiilor lui. Zestrea dată ei de familia Altmann făcuse din el un om bogat. Deși fusese înverșunată în privința Berthei, cine o putea condamna? Avea dreptul la înverșunarea ei.

Breuer o privi din nou. Cînd se căsătorise cu ea, era cea mai frumoasă femeie pe care o văzuse vreodată — și încă mai era. Era mai frumoasă decît împărăteasa, sau decît Bertha, sau chiar decît Lou Salome\ Care bărbat din Viena nu-l invidia? De ce, atunci, nu putea s-o atingă, s-o sărute? De ce gura ei deschisă îl înfricoșa? De ce această idee înspăimîntătoare că trebuia să scape din strînsoarea ei? Că ea era sursa chinului său?

O privi în întuneric. Buzele dulci, curba grațioasă a pomeților, pielea de satin. își imaginează fața ei îmbătrînind, ridîndu-se, pielea întărindu-se în plăci zgrumțuroase, căzută, lăsînd să se vadă scheletul albicios de dedesubt. Privi curbura sinilor ei, odihnindu-se pe coastele cutiei toracice. Și își aminti cum odată, plimbîndu-se pe o plajă măturată de vînt, dăduse peste carcasa unui pește uriaș — parțial descompus, cu coastele curățate, decolorate, rihjind spre el.

Breuer încercă să-și alunge moartea din minte. Murmură incantația lui preferată, fraza lui Lucrețiu: „Unde se află moartea nu sînt eu. Unde sînt eu, nu este moartea. De ce să-mi fac griji?” Dar nu-l ajută.

Scutură din cap, încercând să se debaraseze de aceste gânduri morbide. De unde-i veniseră? Din discuția cu

98

Nietzsche despre moarte? Nu. Nietzsche mai degrabă le *eliberase*, decît i le băgase în minte. Ele fuseseră întotdeauna acolo; le gîndise pe toate și înainte. Și totuși, unde sălășuiau ele în mintea lui cînd nu le gîndea? Freud avea dreptate: *trebuia* să existe un rezervor de gânduri complexe în creier, dincolo de conștiință, dar în alertă, gata ori-cînd să fie adunate și trimise în arena gîndirii conștiente. Și nu erau doar gânduri în acest rezervor nonconștient, ci și senzații! Cu cîteva zile în urmă, pe cînd mergea cu fiacrul, Breuer aruncase o privire la fiacrul de lîngă el. Cei doi cai mergeau la trap trăgînd trăsura în care se aflau doi pasageri, un cuplu în vîrstă cu fețe dure. *Dar nu exista nici un vizitiu*. Un fiacru-fantomă! îl trecuse un fior de frică și avusese o diaforeză instantanee: hainele i se făcuseră learcă de sudoare în cîteva secunde. Iar apoi vizitiul apăru în raza lui vizuală: pur și simplu se aplecase să-și aranjeze gheata.

La început, Breuer rîse de reacția lui prostească. Dar cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît realiza că, oricît de raționalist și de liber cugetător ar fi, mintea lui tot mai adăpostea ciorchini de teroare a supranaturalului. Și nu foarte adînc: erau „la ordin”, la numai cîteva secunde de suprafață. Ah, de-ar exista un forceps ca pentru amigdale, cu care să smulgă acești ciorchini, cu rădăcină cu tot!

Somnul tot nu se arăta la orizont. Breuer se ridică pentru a-și aranja cămașa răsucită și pentru a bate pernele. Se gîndi din nou la Nietzsche. Ce om ciudat! Ce discuții agitate avuseseră! îi plăceau discuțiile de felul ăsta, îl făceau să se simtă la largul lui, în elementul lui. Care era „frază de granit” a lui Nietzsche? „Să devii cel ce ești!” Dar cine sînt eu? se întrebă Breuer. Ce am fost eu sortit să devin? Tatăl său fusese un cercetător al Talmudului; probabil că avea disputa filozofică în sînge. îi părea bine că

audiase cele cîteva cursuri de filozofie la universitate — mai multe decît alți medici pentru că, la insistențele tatălui său, urmasse primul an la facultatea de filozofie înainte de a-și începe studiile medicale. îi părea bine și că păstrase relațiile cu Brentano și Jodl, profesorii lui de filozofie.

99

Chiar ar trebui să-i vadă mai des. Era ceva purificator în discursul pe tărîmul ideilor pure. Acolo, poate că *numai* acolo, era neîntinat de Bertha și de carnalitate. Cum ar fi să rămînă tot timpul, ca Nietzsche, pe acest tărîm?

Și îndrăzneala cu care Nietzsche rostea lucrurile! Imaginați-vă! Să spui că speranța e cel mai mare rău! Că Dumnezeu a murit! Că adevărul este o greșeală fără de care nu putem trăi! Că dușmanii adevărului nu sînt minciunile, ci convingerile! Că răsplata ultimă a celui mort este că nu va mai muri! Că medicii nu au nici un drept să depoziteze un om de moartea sa! Gînduri malefice! îl contrazisese pe Nietzsche la fiecare dintre ele. Și totuși, era o falsă polemică: în adîncul inimii, el știa că Nietzsche are w»_yiate. Și libertatea lui Nietzsche! Cum ar fi să trăiești cum trăia el? Fără casă, fără obligații, fără salarii de plătit, fără copii de crescut, fără program, fără un rol, fără un loc în societate. Era ceva ademenitor în libertatea asta. De ce avea Friedrich Nietzsche atît de mult din ea și Josef Breuer atît de puțin? Nietzsche și-a cucerit pur și simplu libertatea. Eu de ce nu pot? mormăi Breuer. Rămase întins în pat înnebunind de atîtea gînduri de acest fel pînă cînd ceasul deșteptător sună, la ora șase.

— Bună dimineața, domnule doctor, îl întîmpină Frâu Becker cînd ajunse la cabinet, la zece și jumătate, după runda de dimineață a vizitelor la domiciliu. Acel profesor Nietzsche aștepta în vestibul cînd am sosit pentru a deschide cabinetul. A adus cărțile astea pentru dumneavoastră și m-a rugat să vă spun că sînt exemplarele lui personale, cu însemnări de mîna pe margine, conținînd idei pentru lucrările următoare. Sînt foarte personale, a spus, și nu

trebuie să le arătați nimănui. Avea o înfățișare îngrozitoare, că veni vorba, și se comporta foarte ciudat.

— Cum așa, Frâu Becker?

— Clipea tot timpul din ochi ca și când n-ar fi văzut sau n-ar fi vrut să vadă ceea ce vedea. Și fața îi era palidă, de parcă ar fi fost gata să leșine. L-am întrebat dacă-l pot

100

ajuta cu ceva, dacă dorește niște ceai sau să se întindă în cabinetul dumneavoastră. Am crezut că-i fac un bine, dar a părut nemulțumit, aproape furios. Apoi s-a întors fără o vorbă și a coborât scara împleticindu-se.

Breuer luă pachetul lui Nietzsche de la Frâu Becker — două cărți învelite cu grijă într-o foaie din numărul din ziua precedentă al publicației *Neue Freie Presse* și legate cu o bucată scurtă de sfoară. Le despacheta și le puse pe biroul său alături de exemplarele pe care i le dăduse Lou Salome. Nietzsche putea să fi exagerat spunând că va avea singurele exemplare din Viena ale acestor cărți, dar fără îndoială că acum era singurul vienez care avea câte două exemplare.

— Oh, domnule doctor, nu sînt aceleași cărți pe care le-a lăsat marea doamnă rusoaică?

Frâu Becker tocmai adusese corespondența de dimineață și, luînd ziarul și sfoara de pe birou, observase titlurile cărților.

Cum țes minciunile alte minciuni, se gîndi Breuer, și ce viață plină de vigilență e nevoit să ducă un mincinos. Lui Frâu Becker, deși oficială și efidentă, îi plăcea și să „se viziteze” cu pacienții. Era în stare să-i pomenească lui Nietzsche de „doamna rusoaică” și cărțile dăruite de ea? Trebuia s-o avertizeze.

— Frâu Becker, este ceva ce trebuie să vă spun. Rusoaica aceea, Fräulein Salome — cea care v-a plăcut atît de mult — este, sau a fost o prietenă foarte apropiată a profesorului Nietzsche. Era îngrijorată în privința profesorului și ea a aranjat, prin niște

prieteni, ca el să mi se adreseze. Numai că el nu știe asta, pentru că acum el și Fräulein Salome nu sînt în termenii cei mai buni. Dacă e să am vreo șansă de a-l ajuta, el nu trebuie să afle *niciodată* de întîlnirea mea cu ea.

Frâu Becker dădu din cap cu discreția ei obișnuită, apoi privi pe fereastră și văzu doi pacienți venind.

— Herr Hauptmann și Frâu Klein. Pe cine doriți să vedeți mai întîi?

Faptul că-i specificase ora consultației lui Nietzsche fusese neobișnuit. În mod normal Breuer, ca și alți medici

101

din Viena, specifica doar ziua și consulta pacienții în ordinea sosirii lor.

— Trimite-mi-l pe Herr Hauptmann. El trebuie să se întoarcă la lucru.

* * *

După ce termină și cu ultimul pacient din dimineața aceea, Breuer se hotărî să studieze cărțile lui Nietzsche înaintea vizitei acestuia de a doua zi și o rugă pe Frâu Becker să-i spună soției sale că nu va urca decît în momentul cînd cina va fi pe masă. Apoi luă cele două volume cu coperte ieftine, fiecare dintre ele avînd mai puțin de trei sute de pagini. Ar fi preferat să citească exemplarele pe " i le dăduse Lou Salome, ca să poată face sublinieri și însemnări pe margine în timp ce citea. Dar se simțea obligat să citească exemplarele lui Nietzsche, ca pentru a-și minimaliza duplicitatea. Însemnările personale ale lui Nietzsche îi distrăgeau atenția: multe sublinieri și, pe margini, multe semne de exclamare și strigăte — „DA! DA!” și din cînd în cînd „NU!” sau „IDIOTULE!”. De asemenea, multe note mîzgălite, pe care Breuer nu le putu descifra. Erau niște cărți ciudate, diferite de oricare altele pe care le văzuse vreodată. Fiecare carte conținea sute de secțiuni numerotate, dintre care multe nu prea aveau legătură unele cu altele. Secțiunile erau

scurte, de cel mult două sau trei paragrafe, adesea doar câteva propoziții, și uneori doar un aforism: „Gîndurile sînt umbrele sentimentelor noastre — întotdeauna mai întunecate, mai goale și mai simple.” „Nimeni nu moare vreodată din cauza unor adevăruri fatale în zilele noastre — există prea multe antidoturi.” „La ce bun o carte care nu ne poartă dincolo de toate cărțile?”

În mod evident, profesorul Nietzsche se simțea în stare să vorbească despre orice subiect — muzică, artă, natură, politică, hermeneutică, istorie, psihologie. Lou Salome' îl descrisese ca pe un mare filozof. Poate. Breuer

102

nu era pregătit să judece conținutul cărților lui. Dar era clar că Nietzsche era un scriitor liric, un adevărat *Dichter*. Unele dintre declarațiile lui păreau ridicole — o afirmație prostească, de exemplu, că tații și fiii au întotdeauna mai multe în comun decît mamele și fiicele. Dar multe dintre aforisme îl îndemneau să-și pună întrebări: „Care este semnul eliberării? — Să nu-ți mai fie rușine în fața ta!” Fu izbit mai ales de un pasaj impresionant: Așa cum oasele, carnea, intestinele și vasele de sînge sînt învelite într-o piele ce face suportabilă înfățișarea omului, tot așa agitațiile și pasiunile sufletului sînt înfășurate în vanitate; ea este pielea sufletului.

Ce să înțelegi din aceste scrieri? Ele sfidau orice descriere cu excepția aceleia că, în total, păreau deliberat provocatoare; provocau toate convențiile, puneau în discuție, denigrau chiar virtuțile convenționale și preamăreau anarhia.

Breuer se uită la ceas. Unu și un sfert. Nu mai avea timp de răsfoit la întîmplare. Știind că avea să fie chemat la masă dintr-o clipă într-alta, căuta pasaje care i-ar putea fi într-adevăr de folos în întîlnirea de a doua zi cu Nietzsche.

Programul de la spital al lui Freud nu-i permitea de obicei să vină la cină joia. Dar astăzi Breuer îl invitase special, pentru a discuta

întrevederea cu Nietzsche. După o cină vieneză completă cu o varză apetisantă și supă de stafide, șnițel vienez, *spätzle*, varză de Bruxelles, roșii coapte în aluat, un *pumpernickel* făcut în casă de Marta, mere coapte cu scorțișoară și frișca și apă minerală, Breuer și Freud se retraseră în birou.

În timp ce-i descria istoricul bolii și simptomele pacientului pe care-l numea Herr Eckart Muller, Breuer observă că pleoapele lui Freud se închideau încet. Mai avusese de-a face cu letargia de după masă a lui Freud și știa cum să procedeze.

— Deci, Sig, spuse el vioi, hai să facem pregătirea pentru examenele de medic stagiar. Eu voi fi profesorul Northnagel. N-am putut să dorm azi noapte, am o indi-

103

gestie, iar Mathilde e iarăși supărată pe mine că am întârziat la masă, așa că sînt suficient de prost dispus ca să-l pot imita pe monstrul ăla.

Breuer adoptă un accent nord-german grosolan și poza rigidă, autoritară a unui prusac:

— Ei bine, doctore Freud, ți-am expus anamneză lui Herr Eckart Miiller. Acum ești gata pentru examenul fizic. Spune-mi, ce ai să cauți?

Freud deschise complet ochii și își trecu un deget pe după guler pentru a-l slăbi. Nu împărtășea înclinația lui Breuer către aceste simulacre de examene. Deși era de acord că erau bune din punct de vedere pedagogic, întotdeauna îl tulburau.

— Fără îndoială, începu el, pacientul are o leziune în sistemul nervos central. Cefaleea, vederea din ce în ce mai slabă, istoricul neurologic al tatălui său, dereglările de echilibru — toate indică acest lucru. Suspectez o tumoră pe creier. Posibil o scleroză progresivă. Aș face un examen neurologic temeinic, pentru a verifica nervii cranieni cu mare atenție, în special primul, al doilea, al cincilea și al unsprezecelea. Aș verifica și câmpurile vizuale —

tumora ar putea apăsa asupra nervului optic.

— Dar cealaltă fenomen vizuale, doctore Freud? Scintilațiile, vederea încețoșată dimineața, care se îmbunătățește pe parcursul zilei? Se întâmplă să cunoști vreo formă de cancer care poate face asta?

— Aș arunca o privire asupra retinei. Ar putea avea o degenerare a maculei.

— Degenerare a maculei care se ameliorează după-amia-za? Remarcabil! Este un caz pe care ar trebui să-l publicăm! Și oboseala periodică, simptomele reumatice și vo-mitarea de sânge? Și astea sînt cauzate de un cancer?

— Herr Professor Northnagel, pacientul poate avea două boli. Și purici și păduchi, după cum spunea Oppolzer. S-ar putea să fie anemic.

— Cum l-ai consulta pentru anemie?

— Aș face o analiză a hemoglobinei și a scaunului.

— *Nein! Nein! Mein Gott!* Ce vă învață în facultățile de medicină din Viena? Să consultați cu cele cinci simțuri?

104

Uită de testele de laborator, de medicina ta evreiască! Laboratorul nu face decît să confirme ceea ce-ți arată examenul fizic.

Presupune că ești pe cîmpul de luptă, doctore — ai să ceri o analiză a scaunului?

— Aș cerceta culoarea pacientului, în special cutele din palmă și membranele mucoase — gingiile, limba, conjunctiva.

— Corect. Dar ai uitat ce era mai important: unghiile. Breuer își drese vocea, continuînd să-l imite pe Northnagel.

— Și acum, tînărul și ambițiosul meu doctor, spuse el, îți voi da rezultatele examenului fizic. Mai întîi, examenul neurologic este complet și absolut normal, nici o *singurii* descoperire negativă. Atît despre tumora pe creier sau scleroza progresivă care, doctore Freud, erau puțin probabile de la început, dacă nu cumva dumneata știi cazuri în care persistă ani de zile și erup periodic, cu simptome

de douăzeci și patru pînă la patruzeci și opt de ore și apoi dispar complet fără vreo deficiență neurologică. Nu, nu, nu! Asta nu este o boală structurală, ci o tulburare fiziologică episodică.

Breuer se ridică și, exagerîndu-și accentul prusac, rosti:

— Există un singur diagnostic posibil, doctore Freud.

Freud se îmbujora puternic.

— Nu știu.

Arăta atît de nenorocit, că Breuer opri jocul, îl concedie pe Northnagel și își îndulci tonul.

— Ba știi, Sig. Am discutat data trecută. Hemicranie, sau migrenă. Și să nu te simți rușinat că nu te-ai gîndit la asta: migrena este o boală pe care o vezi numai cînd faci vizite la domiciliu.

Medicii stagiari n-o văd decît rareori pentru că cei ce suferă de migrenă nu prea merg la spital. Fără îndoială, Herr Miiller are un caz grav de hemicranie. Are toate simptomele clasice. Hai să le recapitulăm: crize intermitente de dureri de cap pulsatorii unilaterale — adesea ereditare, că veni vorba — însoțite de anorexie, greață, vărsături și aberații vizuale — pete de lumină pro-dromale, hemianopsie chiar.

105

Freud scosese un mic carnet de notițe din buzunarul interior al hainei și își făcea însemnări.

— încep să-mi amintesc cîte ceva din lecturile mele despre hemicranie, Josef. Teoria lui Du Bois-Reymond este că e o boală vasculară, durere cauzată de un spasm al arteriolelor creierului.

— Du Bois-Reymond are dreptate că este vasculară, dar nu toți pacienții au spasme arteriolare. Am văzut mulți care, dimpotrivă — aveau o dilatare a vaselor. Molie; idorf crede că durerea nu este provocată de spasme, ci de o întindere a vaselor de sînge relaxate.

— Dar pierderea vederii?

— *Ăștia* sînt puricii și păduchii tăi! Este rezultatul a ceva diferit,

nu al migrenei. Nu mi-am putut focaliza oftalmoscopul pe retina lui. Ceva obstrucționează vederea. Nu este în cristalin, nu e cataractă, ci pe cornee. Nu cunosc cauza acestei opacități corneene, dar am mai văzut-o. Probabil că este un edem al corneei — asta ar explica faptul că vederea îi este mai slabă dimineața. Edemul corneean este mai mare după ce ochii au stat închiși toată noaptea și se dizolvă treptat când fluidul se evaporă din ochii deschiși, în timpul zilei.

— Slăbiciunea?

— *Este ușor anemic.* Posibil hemoragie gastrică, dar probabil anemie alimentară. Dispepsia lui este atât de mare că nu poate tolera carnea săptămîni în șir.

Freud continua să ia notițe.

— Dar prognoza? Tatăl lui a fost răpus de aceeași boală?

— Mi-a pus și el aceeași întrebare, Sig. De fapt, n-am mai avut niciodată un pacient care să insiste atîta asupra tuturor adevărilor crude. M-a făcut să-i promit că voi fi sincer cu el și apoi mi-a pus trei întrebări: dacă boala va progresa, dacă va orbi, dacă va muri din cauza ei. Ai auzit vreodată de vreun pacient care să vorbească așa? Am promis că-i voi răspunde la întîlnirea noastră de mîine.

— Ce-o să-i spui?

— îl pot liniști destul de mult cu ajutorul unui studiu excelent al lui Livelng, un medic englez, cel mai bun

106

studiu englezesc pe care l-am văzut. Ar trebui să citești monografia lui.

Breuer luă un volum gros și i-l întinse lui Freud, care-l răsfoi încet.

— Nu este încă tradus, continuă Breuer, dar engleza ta este destul de bună. Livelng vorbește despre mai mulți oameni care suferă de migrenă și ajunge la concluzia că migrena devine *mai puțin* puternică pe măsură ce pacientul îmbătrînește și de asemenea că *nu* se asociază cu nici o altă boală a creierului. Astfel, deși boala se

moștenește, este puțin probabil ca tatăl său să fi murit de aceeași boală.

Bineînțeles, continuă Breuer, metoda de cercetare a lui Liveling este superficială. Monografia nu arată clar dacă rezultatele lui sînt bazate pe date longitudinale sau transversale, înțelegi ce vreau să spun cu asta, Sig?

Freud răspunse imediat, mult mai familiarizat, se pare, cu metoda de cercetare decît cu medicina clinică.

— Metoda longitudinală înseamnă să urmărești anumiți pacienți ani în șir și să descoperi că atacurile slăbesc pe măsură ce ei îmbătrînesc, nu-i așa?

— Exact, spuse Breuer. Și metoda transversală... Freud îl întrerupse ca un școlar silitor din prima bancă.

— Metoda transversală este o singură observație la un moment dat

— în acest caz, că pacienții mai în vîrstă dintr-un eșantion au mai puține migrene decît cei mai tineri.

Bucurîndu-se de plăcerea prietenului său, Breuer îi mai dădu o posibilitate de a străluci.

— Poți să ghicești care dintre metode e mai exactă?

— Metoda transversală nu poate fi foarte exactă: eșantionul poate conține foarte puțini pacienți în vîrstă cu migrene puternice nu pentru că migrena slăbește, ci pentru că astfel de pacienți sînt prea bolnavi sau prea descurajați de doctori pentru a fi de acord să fie studiați.

— Exact, și asta-i o lipsă de care nu cred că Liveling și-a dat seama. Un răspuns excelent, Sig. Fumăm un trabuc să sărbătorim?

107

Freud acceptă bucuros unul dintre trabucurile turcești fine ale lui Breuer, și cei doi și le aprinseră, savurînd aroma.

— Acum, comentă Freud, putem discuta despre cealaltă fațetă a cazului? Adăugă apoi în șoaptă: *partea interesantă*.

Breuer zîmbi.

— Poate că n-ar trebui să spun asta, continuă Freud, dar avînd în vedere că Northangel a părăsit camera, îți voi mărturisi în particular că aspectele psihologice ale acestui caz mă intrigă mai mult decît tabloul medical.

Breuer observă că tînărul său prieten părea într-adevăr mai animat. Ochii lui Freud scînteiau de curiozitate cînd întrebă:

— în ce măsură este acest pacient tipul sinucigaș? Ai reușit să-l sfătuiești să ceară ajutor?

Era rîndul lui Breuer să se simtă stinjenit. Roși amintindu-și cum, în ultima lor discuție, se lăudase plin de încredere cu știința lui de a pune întrebări.

— Este un om ciudat, Sig. N-am mai întimpinat niciodată o asemenea rezistență. Mă loveam de un zid. Un zid *inteligent*. Mi-a oferit o grămadă de ocazii bune. Mi-a spus că s-a simțit bine numai cincizeci de zile anul trecut, mi-a vorbit de stări depresive, de faptul că a fost trădat, că trăiește într-o izolare totală, că e un scriitor fără cititori, că are insomnii puternice și gînduri negre în timpul nopții.

— Dar, Josef, astea sînt exact genul de ocazii pe care spuneai că le aștepti!

— Exact. Și totuși de cîte ori încercam să profit de una din ele, mă trezeam cu mîna goală. Da, este conștient că e bolnav, dar insistă că trupul îi e bolnav — nu *el*, nu esența lui. Cît despre stările depresive, el spune că e mîndru că are curajul să experimenteze stări depresive! „Mîndru de curajul de a avea stări depresive” — poți să crezi? Discuție nebunească! Trădare? Da, presupun că se referă la ce s-a întîmplat cu Fräulein Salome', dar pretinde că a depășit momentul și nu dorește să discute. Cît despre sinucidere, neagă că ar fi genul sinucigaș, dar apără dreptul padentu-

108

lui de a-și alege propria moarte. Deși s-ar putea să-și dorească moartea — spune că răsplata ultimă a celui mort este că nu va mai

muri! — mai are încă prea multe de realizat, prea multe cărți de scris. De fapt, el spune că are capul plin de cărți și crede că cefaleea constituie chinurile nașterii cerebrale.

Freud scutură din cap plin de compasiune față de consternarea lui Breuer.

— Chinurile nașterii cerebrale — ce metaforă! Ca Atena cea născută din tâmpla lui Zeus! Ciudate gânduri — chinurile nașterii cerebrale, să-ți alegi moartea, curajul de a avea stări depresive. Tipul nu e lipsit de inteligență, Josef. Este, mă întreb, o inteligență dementă sau o demență inteligentă?

Breuer scutură din cap. Freud se lăsă pe spate, suflă un fir lung de fum albăstrui și îl urmări cum urcă și dispăre, apoi vorbi din nou:

— Cazul ăsta devine tot mai fascinant. Deci, ce-i cu

— **da se mima, oig: \.mn « i». u^,,. j** Cine este mincinosul? Cine este cel mințit?

— Poate că o parte din el este sinucigașă, dar partea conștientă nu știe asta.

Breuer se întoarse pentru a-și privi mai de aproape tânărul prieten. Se așteptase să zărească un zîmbet pe fața lui, dar Freud era absolut serios.

— Sig, vorbești din ce în ce mai des despre acest homunculus inconștient care duce o viață separată de gazda sa. Te rog, Sig, urmează-mi sfatul: vorbește-mi numai mie despre această teorie. Nu, nu, nădărnăcar n-o voi numi teorie — nu e nici o dovadă că ar fi așa — hai s-o numim un concept fantastic. Nu-i vorbi despre acest concept fantastic lui Brucke: îl va elibera de sentimentul de vinovăție pentru că nu are curajul de a promova un evreu.

Freud răspunse neobișnuit de hotărât.

— Va rămîne între noi pînă cînd va fi dovedit cu probe suficiente. Atund nu voi ezita să-l public.

Pentru prima dată Breuer realizează că tînărul său prieten nu mai era atît de tînăr. În schimb, avea în el germenii unei îndrăzneli, ai unei dorințe de a-și susține convingerile — calități pe care el și le-ar fi dorit și pentru sine.

— Sig, vorbești de *probe* ca și cum acesta ar putea fi un subiect de cercetare științifică. Dar acest homunculus nu este o realitate concretă. Este pur și simplu un concept, ca o idee platoniciană. Ce ar putea constitui o probă? Poți să-mi dai măcar un exemplu? Și nu folosi visele, nu le voi accepta *pe ele* ca probe — și ele sînt concepte fără substanță.

— Tu singur mi-ai furnizat o probă, Josef. îmi spui că viața emoțională a Berthei Pappenheim este dictată de evenimente petrecute cu exact douăsprezece luni în urmă — evenimente trecute de care nu este conștientă. Și totuși, ele sînt descrise cu acuratețe în jurnalul din anul precedent al mamei sale. După mintea mea, acest lucru e echivalent cu o probă de laborator.

— Dar asta se bazează pe presupunerea că Bertha este un martor pe care te poți baza, că într-adevăr nu-și amintește acele evenimente din trecut.

Dar, dar, dar, dar — iată-l din nou, se gîndi Breuer — acest demonic „dar”. Îi venea să-și tragă un pumn. Toată viața adoptase poziții șovăitoare, adversative, iar acum făcea același lucru cu Freud, ca și cu Nietzsche — cînd, în adîncul inimii, bănuia că amîndoi aveau dreptate.

Freud mai însemnă cîteva propoziții în carnetul lui.

— Josef, crezi că aș putea vedea o dată jurnalul lui Frîu Pappenheim?

— I l-am dat înapoi, dar cred că pot să-l obțin din nou. . -f Freud își scoase ceasul.

— Trebuie să mă întorc curînd la spital pentru vizitele lui Northnagel. Dar înainte de a pleca, spune-mi ce ai de gînd să faci cu recalcitrantul tău pacient.

— Vrei să spui ce aș vrea eu să fac? Trei pași. Aș vrea să stabilesc

o bună relație medic-pacient cu el. Apoi aş vrea să-l internez într-o clinică pentru câteva săptămîni pentru a-i observa hemicrania și a-i administra o medicație regulată. Și apoi, în timpul acestor săptămîni, aş vrea să mă

110

întîlnesc frecvent cu el pentru discuții în profunzime cu privire la disperarea lui. Breuer oftă. Dar, cunosdndu-l, e puțin probabil că va fi de acord cu vreunul din aceste lucruri. Ai vreo idee, Sig? Freud, care încă se mai uita prin monografia lui Live-ling, îi arată cartea deschisă lui Breuer.

— Uite, ascultă aici. La capitolul „Etiologie” Liveling spune: „Crizele de migrenă au fost provocate de dispep-sie, de o oboseală a ochilor și de stres. Odihna prelungită la pat ar fi recomandabilă. Tinerii care suferă de migrenă ar trebui eliberați de stresul școlii și ținuți în liniștea căminului. Unii medici recomandă schimbarea ocupației cu una mai puțin solicitantă.”

Breuer părea amuzat.

— Și?

— Cred că ăsta-i răspunsul! Stres! De ce să nu facem din stres cheia planului nostru de tratament? Consideră că, pentru a scăpa de migrenă, Herr Muller trebuie să reducă stresul, inclusiv stresul mental. Sugerează-i că stresul este emoție înăbușită și că, la fel ca în tratamentul Berthei, poate fi redus dacă-i facilitezi o descătușare. Folosește metoda homarului. Poți chiar să-i arăți această afirmație a lui Liveling și să invoci forța autorității medicale.

Freud observă că Breuer zîmbește și întrebă:

— Crezi că e un plan prostesc?

— Deloc, Sig. De fapt, cred că e un sfat excelent și îl voi urma cu grijă. Partea care m-a făcut să zîmbesc a fost ultimul lucru pe care l-ai spus — „să invoci forța autorității medicale”. Ar trebui să cunoști pacientul pentru a aprecia gluma, dar ideea de a te aștepta de la el să se încline în fața unei autorități, medicale sau de orice

alt tip, mi se pare comică.

Deschizînd *Știința voioasă*, Breuer citi cu voce tare cîteva pasaje pe care le însemnase:

— Herr Muller contestă *orice* autoritate sau convenție. De exemplu, el întoarce virtuțile cu capul în jos și le rebotează vicii — ca în concepția lui despre fidelitate: „Ține din încăpăținare la un lucru care a văzut că este străveziu — dar numește asta «fidelitate»."

111

Sau despre politețe: „«Este atît de politicos!» — Da, are întotdeauna la el o prăjitură pentru Cerber și este atît de temător încât consideră pe oricine drept Cerber, și pe tine și pe mine — aceasta este «politețea» sa."

Și ascultă această fascinantă metaforă atît pentru slăbirea vederii, cît și pentru disperare: „Să consideri toate lucrurile profunde — iată o calitate incomodă; te face să-ți forțezi mereu ochii și descoperi la urmă întotdeauna mai mult decît ai dorit."

Freud ascultase cu interes.

— Să vezi mai mult decît ai dori, murmură el. Mă întreb ce a văzut el. Pot să mă uit și eu la carte?

Dar Breuer avea răspunsul pregătit:

— Sig, m-a pus să jur că n-am să arăt nimănui cartea, pentru că are însemnări personale. Relația mea cu el este atît de șubredă încît deocamdată ar fi mai bine să-i respect rugămintea. Mai ttrziu, poate.

Unul dintre lucrurile ciudate la întrevvedereea mea cu Herr Muller, continuă el, oprindu-se la ultimul dintre pasajele însemnate, a fost că de cîte ori încercam să-mi exprim empatia, se simțea ofensat și rupea relația dintre noi. Ah! „Punte"! Da, ăsta-i pasajul pe care-l caut.

în timp ce Breuer citea, Freud închise ochii pentru a se concentra mai bine.

— „Am fost o singură dată în viață atît de apropiați încît nimic nu mai părea să stînjenească prietenia, frăția noastră, și nu mai rămăsese între noi decît o punte minusculă, în clipa în care te pregăteai să pășești pe ea, te-am întrebat: «Vrei să treci putea ca să vii la mine?» — dar n-ai mai vrut, și cînd te-am mai rugat încă o dată, ai tăcut. De arunci, s-au prăvălit între noi munți și șuvoaie năvalnice și tot ceea ce desparte și înstrăinează și chiar dacă am vrea să ne regăsim, n-am mai putea. Dar cînd îți amintești de acea punte mică, nu mai găsești cuvinte — doar suspine și uimiri.”
Breuer puse jos cartea.

— Tu ce înțelegi, Sig?

— Nu sînt sigur. Freud se ridică și începu să se plimbe prin fața bibliotecii în timp ce vorbea. Este o istorioară

112

ciudată. Hai s-o descifrăm. Cineva este gata să traverseze puntea — adică să se apropie de celălalt — cînd cel de-al doilea îl invită să facă exact ceea ce își propusese. Atunci primul nu poate face pasul pentru că acum ar părea că se supune celuilalt — puterea fiind, se pare, un obstacol în procesul de apropiere.

— Da, da, ai dreptate, Sig. Excelent! înțeleg acum. Asta înseamnă că Herr Muller va interpreta orice expresie a unui sentiment pozitiv ca o manifestare a puterii. O noțiune bizară: asta face aproape imposibilă apropierea de el. într-un alt fragment de aici, el spune că simțim ură față de cei care ne descoperă secretele și ne învăluie în sentimente tandre. Noi avem nevoie în acele momente nu de simpatie, ci să ne redobîndim puterea asupra propriilor noastre emoții.

— Josef, zise Freud așezîndu-se din nou și scuturînd scrumul în scrumieră, săptămîna trecută l-am urmărit pe Billoth folosind noua și ingenioasa lui metodă chirurgicală pentru a trata un cancer la stomac. Acum, ascultîndu-te, mi se pare că trebuie să faci o operație psihologică la fel de complexă și delicată. Știi că vrea să se sinucidă din relatarea domnișoarei, și totuși nu-i poți spune că

știi. Trebuie să-l convingi să-și recunoască disperarea; cu toate acestea, dacă reușești, te va urî pentru că l-ai făcut să se simtă prost. Trebuie să-i câștigi încrederea; cu toate acestea, dacă îl tratezi cu compasiune, te va acuza că încerci să câștigi putere asupra lui.

— Operație psihologică — este interesant să te aud numind-o astfel, spuse Breuer. Poate că dezvoltăm o întreagă specializare în medicină. Stai, mai vreau să-ți citesc ceva ce mi se pare relevant. Răsfoi vreme de câteva minute paginile din *Omenesc, prea omenesc*.

— Nu pot să găsesc acum pasajul, dar ideea e că un căutător al adevărului trebuie să treacă printr-o analiză psihologică personală — el o numește „disecție morală”. De fapt, merge pînă la a spune că greșelile, chiar și ale celor mai mari filozofi, au fost cauzate de faptul că nu-și

113

cunoșteau propria motivație. El susține că, pentru a descoperi adevărul, cineva trebuie să se cunoască mai îndeaproape pe sine însuși. Iar pentru a face asta, trebuie să se sustragă punctului său de vedere obișnuit, să iasă chiar din epoca și țara sa — și apoi să se analizeze de la distanță!

— Să-și analizeze propriul psihic! Nu este o sarcină ușoară, spuse Freud, ridicîndu-se să plece, dar e o sarcină care în mod evident ar fi ușurată de prezența unei călăuze informate, obiective!

— Exact ce gîndesc și eu! răspuse Breuer conducîndu-l pe Freud de-a lungul coridorului. Acum urmează partea cea mai grea — să-l conving pe el de asta!

— Nu cred că va fi greu, spuse Freud. Ai de partea ta atît propriile lui argumente despre disecția psihologică, cît și teoria medicală asupra stresului și migrenei — invocate subtil, bineînțelese. Nu vād cum ai putea să nu-l convingi pe reticentul tău filozof să accepte un proces de autoanaliză sub îndrumarea ta. Noapte bună, Josef.

— îți mulțumesc, Sig — și Breuer îl bătu pe umăr. A fost o

discuție folositoare. Studentul l-a învățat pe profesor.

SCRISOARE DE LA EUSABETH NIETZSCHE CĂTRE FRIEDRICH NIETZSCHE

26 noiembrie 1882 Dragul meu Fritz,

Nici mama, nici eu n-am mai avut vești de la tine de săptămîni întregi. Nu e momentul să dispari! Maimuța ta rusească își împrăștie în continuare minciunile despre tine. Arată poza aceea dizgrațioasă cu tine și cu evreul acela, Ree, înhămați de ea și spune tuturor că îți place gustul biciului ei. Te-am prevenit să recuperezi poza aceea — ne va șantaja cu ea toată viața! își bate joc de tine peste tot, iar amantul ei, Ree, îi ține isonul. Ea spune că Nietzsche, filozoful de pe altă lume, nu e interesat decît de un singur lucru: de... — o parte a anatomiei ei — nu-i pot repeta cuvintele — partea ei obscenă. Las frîu liber imaginației tale. Acum trăiește cu prietenul tău, Ree, în plin viciu, sub ochii mamei lui — frumoasă adunătură, cu toții. Nimic din toate

114

astea nu este neașteptat, neaștepta pentru "*tine' m orice caz* (încă mă mai doare că mi-ai nesocotit avertismentele la Tauten-b) dar acum se transformă într-un joc și mai murdar — S' Baselul cu minciunile ei. Am aflat că le-a trimis scrisori i Kemp cît și lui Wilhelm! Fritz, ascultă-mă: *nu se va opri Zadndmla pune mîna pe renta ta*. Poți prefera tăcerea, dar eu n-o voi face: voi cere o anchetă oficială a poliției pentru comportarea ei cu Ree! Dacă reușesc, *și trebuie să am sprijinul tău*, va fi deportată pentru imoralitate în mai puțin de-o lună. Fritz, trimite-mi adresa ta.
Elisabeth

CAPITOLUL 8

Diminețile erau întotdeauna la fel în casa Breuer. La șase, brutarul din colț, un pacient al lui Breuer, le aducea *Kaisersemmel* proaspăt scos din cuptor. În timp ce soțul ei se îmbrăca, Mathilde pune

masa, îi făcea cafeaua cu scorțișoară și ungea cornurile triunghiulare crocante cu unt și dulceață de cireșe amare. În ciuda tensiunilor din căsnicia lor, Mathilde îi pregătea întotdeauna micul dejun în timp ce Louis și Gretchen se ocupau de copii.

Breuer, preocupat în dimineața aceasta de apropiata lui întâlnire cu Nietzsche, era atât de concentrat răsfoind *Omenesc, prea omenesc*, încât abia dacă-și ridică ochii spre Mathilde când îi turna cafeaua. Își termină în tăcere micul dejun, apoi mormăi că întâlnirea de la prânz cu noul său pacient se putea prelungi pînă după ora cinci. Mathilde nu fu încântată.

— Aud atîtea despre filozoful ăsta că încep să mă îngrijorez. Tu și Sigi petreceți ore întregi vorbind despre el! Miercuri ai lucrat și în timpul cinei, ieri ai rămas în biroul tău să-i citești cartea pînă când s-a servit masa, și astăzi îl citești din nou, la micul dejun. Iar acum spui că încă o dată vei sări peste cină! Copiii au nevoie să vadă chipul tatălui lor. Te rog, Josef, nu exagera cu el. Cum ai făcut și cu ceilalți.

Breuer știa că Mathilde se referea la Bertha, dar nu *numai* la Bertha: ea obiectase adesea la faptul că el nu

116

reușea să-și delimiteze în mod rezonabil timpul petrecut cu pacienții. Pentru el, devotamentul față de pacient era inviolabil. O dată ce prelua un pacient, nu se dădea niciodată în lături să-i ofere acelei persoane tot timpul și energia pe care le considera necesare. Tarifele lui erau mici, iar pacienților cu greutăți financiare nu le lua nimic. Uneori, Mathilde simțea că trebuie să-l protejeze pe Breuer de el însuși — asta dacă ajungea să beneficieze și ea de o parte din timpul și atenția lui. ' — Ceilalți, Mathilde?

— Știi ce vreau să spun, Josef. Evita încă să pronunțe numele Berthei. O soție poate înțelege, desigur, unele lucruri. Acel *Stammtisch* al tău de la cafenea — știu că trebuie să ai un loc unde să-ți întâlnești prietenii — tarocul, porumbeii din laboratorul tău, șahul. Dar în rest — de ce să te consumi atât de mult în mod inutil?

— Când? La ce te referi?

Breuer știa că nu făcea decît să conducă lucrurile în mod pervers spre o confruntare neplăcută.

— Gîndește-te cît timp îi consacrai domnișoarei Berger. Cu excepția Berthei, acesta — dintre toate exemplele pe care le-ar fi putut da Mathilde — era cel care în mod garantat îl irita cel mai mult. Eva Berger, fosta lui asistentă, lucrase pentru el vreo zece ani, din ziua în care începuse practica. Relația lui neobișnuit de strînsă cu ea îi provocase Mathildei aproape tot atîta consternare ca și relația cu Bertha. De-a lungul anilor petrecuți împreună, între Breuer și asistenta lui se dezvoltase o prietenie care depășea pozițiile lor profesionale. Adesea își făceau confidențe despre lucruri profund personale; iar cînd erau singuri se adresau unul altuia pe numele mic — probabil că erau singurul cuplu doctor-asistentă care făceau asta, dar așa-i plăcea lui Breuer. — întotdeauna ai înțeles greșit relația dintre mine și Fräulein Berger, răspunse Breuer pe un ton înghețat. Și astăzi regret că te-am ascultat. Faptul că am concediat-o rămîne una din marile greșeli ale vieții mele.

Cu șase luni în urmă, în ziua fatală în care amăgitoarea Bertha anunțase că era însărcinată cu Breuer, Mathilde îi

117

ceruse nu numai să abandoneze cazul Berthei, ci și s-o concedieze pe Eva Berger. Mathilde era furioasă și umilită și voia să elimine orice urmă a Berthei din viața ei. Și a Evei, pe care Mathilde, știind că soțul ei discuta totul cu asistenta lui, o privea ca pe un complice în toată povestea aceea îngrozitoare cu Bertha.

În timpul acelei crize, Breuer era atît de copleșit de remușcări, atît de umilit și se acuza atît de mult, încît cedase tuturor cererilor Mathildei. Deși știa că Eva era doar o victimă, nu putuse găsi curajul de a o apăra. Chiar a doua zi, nu numai că transferase unui

coleg îngrijirea Berthei, dar o și concediase pe nevinovata Eva Berger.

— îmi pare rău că am amintit de asta, Josef. Dar ce să fac dacă te văd îndepărtându-te tot mai mult de mine și de copii? Când îți cer ceva nu este pentru a te hărțui, ci pentru că eu — *noi* — îți dorim prezența. Consideră asta un compliment, o invitație. Mathilde îi zîmbi.

— îmi plac invitațiile — dar detest ordinele! Breuer își regretă imediat cuvintele, dar nu știa cum să și le retragă. își termină micul dejun în tăcere.

Nietzsche sosise cu cincisprezece minute înaintea întîl-nirii de la ora douăsprezece. Breuer îl găsi șezînd liniștit într-un colț al sălii de așteptare, cu pălăria lui de fetru verde cu boruri mari pe cap, cu haina încheiată pînă la gît, cu ochii închiși. Pe cînd intrau în cabinet și se instalau în fotoliile lor, Breuer încercă să-l facă să se simtă în largul lui.

— Vă mulțumesc că mi-ați încredințat exemplarele personale ale cărților dumneavoastră. Dacă vreuna dintre însemnările pe margine conține material confidențial nu trebuie să vă temeți — nu vă pot descifra scrisul. Aveți un scris de medic — aproape la fel de ilizibil ca și al meu! V-ați gândit vreodată la o carieră în medicină? Cînd Nietzsche ridică doar capul la mica glumă a lui Breuer, acesta continuă, curajos:

— Dar permiteți-mi să fac cîteva comentarii asupra excelentelor dumneavoastră cărți. N-am avut timp să le termin ieri, dar am fost fascinat și răscolit de multe pasaje.

118

Scriveți extraordinar de bine. Editorul dumneavoastră nu este numai leneș, ci și prost: sînt cărți pe care un editor ar trebui să le susțină cu prețul vieții.

Din nou Nietzsche nu răspunse, înclinînd doar ușor capul pentru a primi complimentul. Atenție, se gândi Breuer, poate că e jignit și de complimente!

— Dar să trecem la treburile noastre, domnule profesor. Iertați-mi flecăreala. Haideți să discutăm starea dumneavoastră medicală. Pe baza rapoartelor medicilor pe

* care i-ați avut înainte și a analizelor și studiilor mele de laborator, sînt sigur că boala dumneavoastră principală este hemicrania, sau migrena. Presupun că ați mai auzit asta — doi dintre medicii dumneavoastră anteriori o menționează în notele lor de consultație.

— Da, și alți medici mi-au spus că am dureri de cap cu caracteristici ale migrenei: dureri mari, adesea într-o singură parte a capului, precedate de cîteva fulgerări de lumină și însoțite de vomă. Asta am cu siguranță. Dumneavoastră folosiți termenul într-un sens mai larg, domnule doctor?

— Poate. S-au făcut cîteva progrese în înțelegerea migrenei — pronosticul meu este că generația următoare o va putea controla complet. Unele dintre cercetările recente se adresează celor trei întrebări pe care le-ați pus cu privire la ea. Pentru prima, dacă vă este sortit să suferiți toată viața de aceste crize cumplite, datele arată că în cele mai multe dintre cazuri migrena devine *mai puțin* puternică pe măsură ce pacientul înaintează în vîrstă. Trebuie să înțelegeți că acestea sînt doar statistici, referin-du-se strict la probabilități — ele nu conferă nici o siguranță pentru un caz individual.

Să ne întoarcem la „cea mai grea”, cum o numiți dumneavoastră, dintre întrebări — dacă aveți o boală ca a tatălui dumneavoastră, care va duce la moarte, nebunie sau demență — cred că asta e ordinea în care le-ați enumerat?

Nietzsche făcu ochii mari, aparent surprins auzindu-și întrebările puse atît de direct. E bine, e bine, își zise

119

Breuer, să nu suspecteze nimic. Probabil că n-a mai avut un doctor care să aibă aceeași îndrăzneală ca și el.

— *Nu există nici un fel de dovezi*, continuă el emfatic, în nici un studiu publicat sau în lunga mea experiență medicală, că migrena ar fi progresivă sau asociată cu vreo altă boală a creierului. Nu știu ce boală a avut tatăl dumneavoastră — eu cred că a fost cancer, poate o hemoragie cerebrală. Dar nu există nici o dovadă că migrena evoluează în astfel de boli sau în oricare altele.

Se opri.

— Deci, înainte de a merge mai departe, v-am răspuns onest la întrebări?

— La două din trei, domnule doctor. Mai era una: voi orbi?

— Mă tem că aceasta este o întrebare la care nu se poate răspunde. Dar o să vă spun ce pot. În primul rând, nu există nici o dovadă că slăbirea vederii are vreo legătură cu migrena dumneavoastră. Știu că este tentant să consideri că toate simptomele sînt o manifestare a unei aceleiași boli principale, dar nu este cazul aici. Acum, forțarea ochilor poate agrava sau chiar precipita o migrenă — aceasta este o altă chestiune, la care ne vom întoarce mai târziu — dar problemele dumneavoastră de vedere sînt ceva complet diferit. După știința mea, corneea dumneavoastră, stratul subțire care acoperă irisul — stați să vă desenez...

Pe carnetul de rețete, Breuer schiță anatomia ochiului, arătîndu-i lui Nietzsche cum corneea lui era mai opacă decît ar fi trebuit, cel mai probabil din *cauza* unui edem, fluid acumulat.

— Nu știm care este cauza acestei stări, dar știm că evoluează lent și că, deși vederea dumneavoastră se mai poate înrăutăți, pericolul de a orbi vreodată e mic. Nu pot fi absolut sigur, deoarece opacitatea corneei dumneavoastră nu-mi permite să văd și să examinez retina cu oftalmo-scopul. Așa că, îmi înțelegeți dificultatea de a vă răspunde mai complet la întrebare?

Nietzsche, care, cu cîteva minute în urmă, își scosese haina "și și-o puse în poală împreună cu pălăria, se

ridică acum pentru a le atârna pe amîndouă în cuierul de lîngă ușa cabinetului. Cînd se așeză, expiră zgomotos, arătînd mult mai relaxat.

— Vă mulțumesc, domnule doctor. Sînteți cu adevărat un om de cuvînt. Nu mi-ați ascuns nimic?

O bună ocazie, se gîndi Breuer, de a-l încuraja pe Nietzsche să dezvăluie mai multe despre el însuși. Dar trebuie să fiu subtil.

— Să vă ascund? Foarte multe! Multe dintre gîn-/*durile, sentimentele, reacțiile mele față de dumneavoastră! Uneori mă întreb cum ar arăta o conversație în cadrul unei alte convenții sociale — fără a ascunde nimic! Dar vă dau cuvîntul meu că nu v-am ascuns nimic cu privire la starea dumneavoastră medicală. Dar dumneavoastră? Amintiți-vă că avem un contract reciproc de sinceritate. Spuneți-mi, dumneavoastră ce-mi ascundeți?

— Cu siguranță nimic asupra stării mele medicale, răspuse Nietzsche. Dar vă ascund cît de mult pot din acele gînduri ce nu sînt menite să fie împărtășite! Vă întrebați cum ar fi o conversație în care să nu se ascundă nimic — adevăratul ei nume e iadul, cred eu. A te dezvălui altcuiva este preludiul trădării, iar trădarea te îmbolnăvește, nu-i așa?

— O poziție provocatoare, domnule profesor. Dar dacă tot discutăm despre dezvăluiri, să vă expun un gînd personal. Discuția noastră de miercuri a fost extrem de stimulantă pentru mine și aș fi încîntat să mai am posibilitatea de a discuta cu dumneavoastră și în viitor. Am o pasiune pentru filozofie, deși am studiat-o mult prea puțin la universitate. Practica mea medicală de fiecare zi îmi oferă arareori satisfacții pentru această pasiune — ea mocnește și tânjește să fie aprinsă.

Nietzsche zîmbi, dar nu făcu nici un comentariu. Breuer era încrezător; se pregătise bine. Între ei se clădea o relație, iar consultația mergea bine. Acum avea să discute tratamentul: mai întîi medicamentele, apoi cîte ceva despre „tratamentul prin

conversație".

— Dar să ne întoarcem la tratamentul pentru migrena dumneavoastră. Sînt multe medicații noi care s-au dove-

121

dit eficiente pentru unii pacienți. Vorbesc de medicamente ca bromurile, cofeina, valeriana, belladonna, amid-nitratul, nitroglicerina, colchicina și cornul de secară, pentru a numi doar cîteva. Văd din fișele dumneavoastră că ați încercat deja unele dintre ele. Anumite medicamente s-au dovedit eficiente din motive neînțelese de nimeni, altele datorită proprietăților lor analgezice sau sedative generale, iar altele deoarece atacă mecanismul de bază al migrenei.

— Care este...? întrebă Nietzsche.

— Vascular. Toți observatorii sînt de acord că vasele de sînge, în special arterele temporale, sînt implicate într-o criză de migrenă. Ele se contractă puternic, iar apoi par să se congestioneze. Durerea poate emana chiar din pereții vaselor întinse sau contractate, sau din organele care își cer aprovizionarea lor normală cu sînge, mai ales membranele care acoperă creierul — dura mater și pia mater.

— Și motivul acestei anarhii a vaselor de sînge?

— încă necunoscut, răspunse Breuer. Dar cred că vom avea soluția în scurtă vreme. Pînă atunci, nu putem decît să facem speculații. Mulți medici, și printre ei mă includ și pe mine, sînt impresionați de substratul patologiei ritmice în hemicranie. De fapt, unii merg atît de departe încît susțin că tulburările de ritm sînt mai importante decît durerea de cap.

— Nu înțeleg, domnule doctor.

— Vreau să spun că tulburările de ritm se pot exprima prin orice organ. Astfel că durerea de cap nu trebuie să fie neapărat prezentă într-o criză de migrenă. Poate exista migrenă abdominală, caracterizată de accese puternice de durere abdominală, fără dureri de cap. Alți pacienți au menționat momente cînd s-au simțit

deprimați sau excitați. Alții au periodic senzația că au mai trăit o dată experiența actuală. Francezii o numesc *deja vu* — poate că și asta este o variantă a migrenei.

— Și substratul tulburărilor de ritm? Cauza cauzelor? Ajungem, în cele din urmă, la Dumnezeu — eroarea finală în falsa căutare a adevărului ultim?

122

— Nu, putem ajunge la misticismul medical, dar nu la Dumnezeu! Nu în acest cabinet.

— Asta-i bine, spuse Nietzsche cu o oarecare ușurare. Mi-a venit deodată în minte că, vorbind liber, aș fi putut fi insensibil la sentimentele dumneavoastră religioase.

— Nu-i nici un pericol, domnule profesor. Cred că sînt un tot atît de fervent liber-cugetător evreu pe cît sîn-teți dumneavoastră unul luteran.

Nietzsche zîmbi, mai larg decît oricînd pînă atunci, și se instala și mai confortabil în fotoliu.

— Dacă aș mai fuma încă, domnule doctor, acum ar fi momentul să-mi oferiți un trabuc.

Breuer se simți cu siguranță încurajat. Sugestia lui Freud de a scoate în evidență stresul ca substrat al crizelor de migrenă este scilicitoare, își zise el, și menită succesului. Acum am pregătit scena. A sosit timpul pentru acțiune!

Se aplecă înainte în fotoliu și începu să vorbească, încrezător și cumpănit.

— Mă interesează foarte mult întrebarea dumneavoastră despre cauza unui ritm biologic tulburat. Cred, ca și toate autoritățile în materie de migrenă, că o cauză fundamentală a migrenei se află în nivelul general de stres. Stresul poate fi provocat de o serie de factori psihologici — de exemplu, întâmplări neplăcute în munca cuiva, în familie, în relațiile personale sau în viața sexuală. Deși

unii consideră acest punct de vedere neortodox, cred că el va aparține medianei viitorului.

Tăcere. Breuer era nesigur de reacția lui Nietzsche. Pe de o parte, dădea din cap ca și când ar fi fost de acord — dar și din picior, întotdeauna un semn de nervozitate.

— Cum vi se pare răspunsul meu, domnule profesor?

— Poziția dumneavoastră presupune că pacientul își alege boala?

Ai grijă, Josef, cu întrebarea asta! își zise Breuer.

— Nu, n-am vrut deloc să spun asta, domnule profesor, deși am cunoscut pacienți care, într-un mod ciudat, profitau de pe urma bolii.

123

— Vă referiți, de exemplu, la tinerii care-și fac rău pentru a scăpa de serviciul militar?

O întrebare perfidă. Breuer deveni și mai prudent. Nietzsche spusese că a servit în artileria prusacă pentru o perioadă scurtă și fusese lăsat la vatră pentru o rană căpătată prostește pe timp de pace.

— Nu, e ceva mai subtil — ah, ce greșeală stupidă, își dădu seama Breuer dintr-o dată. Nietzsche se va simți jignit de fraza asta. Dar nevăzînd nici un mod de a o corecta, continuă: Mă refer la un tînăr la vîrsta armatei care scapă de armată datorită apariției unei boli reale. De exemplu — Breuer alese ceva care să n-aibă nici o legătură cu experiența lui Nietzsche — tuberculoza sau vreo infecție degenerativă a pielii.

— Ați văzut astfel de lucruri?

— Orice medic a văzut astfel de „coincidențe” ciudate. Dar întorcîndu-ne la întrebarea dumneavoastră, *nu* vreau să spun că vă alegeți boala — dacă nu cumva, bineînțeles, profitați în vreun fel de pe urma migrenei. O faceți?

Nietzsche tăcea, aparent adînc cufundat în reflecție. Breuer se relaxa și se feliță. O reacție bună! Așa trebuia să se poarte cu el.

Să fie direct și provocator; îi place asta. Și să formuleze întrebările într-un mod care să-l angajeze intelectual!

— Dacă profit în vreun fel de suferința mea? răspunse Nietzsche în cele din urmă. M-am gândit și eu, ani în șir, la această întrebare. Poate că profit, într-adevăr. în două feluri. Sugați că migrenele sînt cauzate de stres, dar uneori se întîmplă invers —

jmgțenehîjiteigează stresul. Munca mea e stresărită. înmT cere să înfrunt partea întunecată a existenței, iar criza de migrenă, așa îngrozitoare cum e, poate fi o convulsie purificatoare ce-mi permite să continuu.

Un răspuns plin de forță! Unul pe care Breuer nu-l anticipase, și făcu un efort pentru a-și recîștiga echilibrul.

— Spuneți că profitați de pe urma bolii dumneavoastră în două feluri. Care este al doilea?

124

— Cred că profit de vederea mea slabă. Sînt ani de zile de cînd n-am mai putut citi ideile altor gînditori. Astfel, izolat de alții, am propriile mele idei. Intelectual, a trebuit să trăiesc din propria-mi osînză! Poate că ăsta e un lucru bun. Poate că de aceea am devenit un filozof cinstit. Scriu numai din propria mea experiență. Scriu cu sînge, și cel mai bun adevăr este adevărul sîngeros!

— Ați fost astfel exclus din toate cercurile în profesia dumneavoastră?

încă o greșeală! Din nou, Breuer își dădu seama de ea imediat. întrebarea era în afara subiectului și nu făcea decît să reflecte preocuparea lui asupra recunoașterii de către colegi.

— Asta mă interesează prea puțin, domnule doctor, mai ales cînd mă gîndesc la starea rușinoasă a filozofiei germane de astăzi. Am părăsit de mult sălile academiei și n-am omis să trîntesc ușa în urma mea. Dar dacă mă gîndesc la asta, poate că este încă un avantaj al migrenei mele.

— Cum așa?

— Boala m-a emancipat. Din cauza bolii a trebuit să demisionez din slujba mea la Basel. Dacă aş mai fi acolo, aş fi preocupat să mă apăr de colegii mei. Chiar şi prima mea carte, *Naşterea tragediei*, o carte relativ convenţională, evocă afîta cenzură profesională şi controversă încît facultatea din Basel nu i-a încurajat pe studenţi să se înscrie la cursurile mele. În ultimii doi ani pe care i-am petrecut acolo, eu — poate cel mai bun profesor din istoria oraşului Basel — vorbeam unui auditoriu compus din două sau trei persoane. Mi s-a spus că Hegel s-a plîns pe patul de moarte că a avut un singur student care l-a înţeles, şi chiar şi acest singur student l-a înţeles *greşiţi*. Eu nu mă pot lăuda nici măcar cu un student care să mă fi înţeles greşit.

Tendinţa firească a lui Breuer era să-şi ofere sprijinul. Dar temîndu-se să nu-l ofenseze din nou pe Nietzsche, se mulţumi să dea din cap înţelegător, avînd grijă să nu sugereze compasiune. — Şi-mi mai vine în minte încă un avantaj al bolii mele, domnule doctor: starea sănătăţii mele s-a soldat cu

125

eliberarea din armată. A fost o vreme cînd eram destul de prost să-mi doresc o cicatrice căpătată în duel — şi Nietzsche arată spre mica cicatrice de pe nas — sau să demonstrez cîtă bere pot înghiţi. Am fost chiar destul de prost ca să mă gîndesc să fac o carieră militară. Îmi amintesc de acele zile din tinereţe cînd îmi lipsea îndrumarea unui tată. Dar boala m-a scăpat de toate astea. Chiar şi acum, în timp ce vorbesc, încep să mă gîndesc la moduri şi mai substanţiale în care boala m-a ajutat...

În ciuda interesului său pentru cuvintele lui Nietzsche, Breuer devenea nerăbdător. Obiectivul său era să-şi convingă pacientul să accepte un tratament prin conversaţie, şi el improvizase comentariul acela despre profitarea de pe urma bolii doar ca un preludiu la propunerea lui. Nu luase în calcul fertilitatea minţii lui

Nietzsche. Orice întrebare îndreptată spre el, cel mai mic sîmbure de întrebare făcea să încolțească o vegetație luxuriantă de gîn-duri. Acum cuvintele lui Nietzsche curgeau. Părea pregătit să țină un discurs pe tema asta ore în șir.

— Boala m-a confruntat și cu realitatea morții. De cîtva timp cred că am o boală incurabilă, care mă va răpune de tînăr. Spectrul morții iminente a fost un mare avantaj: am lucrat fără odihnă, căci m-am temut că voi muri fără să pot termina ceea ce trebuie să scriu. Și nu este o operă de artă mai măreață dacă sfîrșitul e catastrofal? Gustul morții în gura mea mi-a dat perspectivă și curaj. Important este curajul de a fi eu *însumi*. Sînt profesor? Filolog? Filozof? Cui îi pasă?

Tempo-ul lui Nietzsche creștea. Părea mulțumit de șuvoiul de gînduri.

— Vă mulțumesc, domnule doctor. Discuția cu dumneavoastră m-a ajutat să-mi consolidez aceste idei. Da, ar trebui să-mi binecuvîntez boala, s-o binecuvîntez. Pentru un psiholog suferința personală e o binecuvîntare — terenul pe care se antrenează pentru a înfrunța suferința de a exista.

Nietzsche părea concentrat asupra unei viziuni interioare, iar Breuer nu mai simțea că ar fi angajați într-o

126

conversație. Se aștepta, în orice moment, ca pacientul său să ia un toc și hîrtie și să înceapă să scrie.

Dar apoi Nietzsche ridică privirea și i se adresă mai direct.

— Vă amintiți, miercuri, fraza mea de granit: „Să devii cel ce ești”? Astăzi vă voi spune a doua frază de granit a mea: „Orice nu mă ucide mă face mai puternic”. Astfel că voi spune din nou: boala mea este o binecuvîntare.

Se terminase cu senzația de control și stăpînire de sine a lui Breuer. Modul în care Nietzsche răsturnase iarăși totul cu susul în jos îl amețea. Albul era negru, binele era rău. Oribila lui migrenă

— o binecuvîntare. Breuer simțea că nu mai poate stăpîni consultația. Se luptă să-și recapete controlul.

— O perspectivă fascinantă, domnule profesor, una pe care n-am mai auzit-o exprimată pînă acum. Dar cu siguranță că sîntem de acord, nu-i așa, că ați cules deja roadele bolii dumneavoastră. Acum, astăzi, la mijlocul vieții, înarmat cu înțelepciunea și perspectiva pe care vi le-a furnizat boala, sînt sigur că ați putea lucra mai eficient fără intervenția ei. Și-a îndeplinit funcția, nu-i așa?

În timp ce vorbea, adunîndu-și gîndurile, Breuer re-aranja obiectele de pe birou: macheta din lemn a urechii interne, prespapierul venețian din sticlă răsucită albastru cu auriu, mojarul cu pistil din bronz, carnetul de rețete, masivul dicționar farmaceutic.

— În afară de asta, după cîte înțeleg eu, domnule profesor, dumneavoastră nu vorbiți atît despre alegerea unei boli cît despre victoria asupra ei și culegerea avantajelor.

Așa este?

— Vorbesc într-adevăr despre victoria asupra unei boli, sau despre *depășirea* bolii, răspunse Nietzsche, dar în ceea ce privește *alegerea* — nu sînt sigur; poate că omul - chiar își alege boala. Depinde cine este acest om. Psihicul nu funcționează ca o entitate compactă. Unele părți din mintea noastră pot opera independent de altele. Poate că „eu” și corpul meu am făcut o conspirație pe la spatele

127

propriei mele minți. Minții îi plac, după cum știți, aleile dosnice și capcanele.

Breuer fu izbit de asemănarea dintre afirmația lui Nietzsche și poziția exprimată de Freud cu o zi înainte.

— Sugați că există „cetăți” independente în mintea noastră?

întrebă el.

— Este imposibil să eviți această concluzie. De fapt, o mare parte din viața noastră poate fi trăită prin instincte. Poate că reprezentările mentale conștiente sînt gînduri secundare — idei gîndite *după* fapte, pentru a ne da iluzia puterii și a controlului. Domnule doctor, vă mulțumesc încă o dată — conversația noastră mi-a furnizat un proiect important la care o să mă gîndesc în iarna aceasta. Vă rog să mă scuzați o clipă.

Deschizîndu-și servieta, Nietzsche scoase un ciot de creion și un carnet și notă cîteva rînduri. Breuer își întinse gîtul, încercînd în zadar să le citească din partea cealaltă.

Șirul complex al gîndurilor lui Nietzsche mersese mult mai departe decît fusese în intenția lui Breuer. Cu toate acestea, deși se simțea ca un biet neghiob, nu avea încotro, trebuia să insiste.

— În calitate de medic, voi considera că deși au decurs și avantaje din boala dumneavoastră, după cum mi-ați argumentat cu atîta luciditate, a sosit timpul să-i declarăm război, să-i aflăm secretele, să-i descoperim slăbiciunile și s-o exterminăm. Vreți să-mi faceți pe plac și să susțineți acest punct de vedere?

Nietzsche își ridică ochii din carnet și dădu din cap, consimțind.

— Cred că e posibil, continuă Breuer, ca cineva să aleagă, fără să-și dea seama, boala, alegînd un mod de viață care produce stres. Cînd acest stres devine destul de mare sau destul de cronic, el acționează la rîndul lui un sistem organic mai sensibil — în cazul migrenei, sistemul vascular. Astfel încît, după cum vedeți, este vorba de o alegere indirectă. Cineva nu-și alege, strict vorbind, o boală; dar *iși alege* stresul — și *stresul este acela care alege boala*

Nietzsche dădu din cap în semn că înțelege, încurajîndu-l pe Breuer să continue.

— Astfel că stresul este inamicul nostru, iar sarcina mea, ca medic, este să vă ajut să reduceți stresul din viața dumneavoastră. Breuer se simțea ușurat că intrase din nou pe fîgașul lui. Acum, se

gîndi el, am pregătit terenul pentru următorul, și ultimul, mic pas: să-i propun lui Nietzsche ajutorul meu pentru a îndepărta sursele psihologice ale stresului din viața sa.

Nietzsche își puse creionul și carnetul la loc în servietă.

— Domnule doctor, mă ocup deja de ani de zile de problema stresului din viața mea. Să reduc stresul, spuneți? Tocmai din acest motiv am părăsit Universitatea din Basel în 1879. Duc o viață lipsită de stres. Am renunțat la profesorat. Nu administrez nici o avere. Nu am o casă de care să am grijă, servitori pe care să-i supraveghez, o soție cu care să mă cert sau copii pe care să-i educ. Trăiesc frugal dintr-o mică pensie. Nu am obligații față de nimeni. Am redus stresul din viața mea la un minimum absolut, la un nivel ireductibil. Cum ar mai putea fi micșorat în continuare?

— Eu nu sînt de acord că e ireductibil, domnule profesor. Tocmai această problemă aș vrea s-o analizez împreună cu dumneavoastră. Vedeți...

— Țineți cont, îl întrerupse Nietzsche, că am moștenit un sistem nervos extrem de sensibil. Știu asta din profunda mea receptivitate la muzică și la artă. Cînd am auzit pentru prima oară *Carmen*, fiecare celulă nervoasă din creierul meu s-a aprins: întregul meu sistem nervos era în flăcări. Din același motiv, reacționez violent la orice urmă de schimbare a vremii sau a presiunii atmosferice.

— Dar, pară Breuer, această hipersensibilitate nervoasă poate să nu fie constituțională. Poate fi ea însăși o funcție a unui stres din alte surse.

— Nu, nu! protestă Nietzsche, scuturînd nerăbdător din cap, ca și cum Breuer nu înțelesese esențialul. Ceea ce vreau eu să spun este că această hipersensibilitate ner-

129

voasă, cum o numiți dumneavoastră, nu este *nedorită*: ea este *necesară* în munca mea. *Vreau* să fiu sensibil. Nu vreau să fiu exclus de la nici un aspect al experienței mele interioare! Iar dacă

tensiunea este prețul înțelegerii, fie! Sînt destul de bogat pentru a plăti acest preț.

Breuer nu răspunse. Nu se așteptase la o rezistență atît de puternică și imediată. Nici nu-și descrisese încă propunerea de tratament; cu toate acestea, argumentele pe care și le pregătise fuseseră anticipate și erau deja zdrobite. Căută în tăcere un mod de a-și regrupa trupele.

Nietzsche continuă:

— V-ați uitat prin cărțile mele. Înțelegeți că reușesc în scrierile mele nu pentru că sînt inteligent sau savant. Nu, ci pentru că am îndrăzneala, voința de a mă detașa de confortul turmei și a înfrunta puternice înclinații malefice. Cercetarea și știința încep cu neîncrederea. Cu toate acestea, neîncrederea este în mod inerent stresantă! Numai cei puternici o pot suporta. Știți care este întrebarea reală pentru un gînditor? — Nu așteptă răspuns. — Întrebarea reală este: Cît adevăr pot suporta? Nu este o ocupație pentru aceia dintre pacienții dumneavoastră care vor să elimine stresul, să ducă o viață liniștită.

Breuer nu avea o replică potrivită. Strategia lui Freud era făcută praf. Bazează-ți metoda pe eliminarea stresului, îl sfătuiuse el. Dar iată un pacient care insistă că munca vieții lui, tocmai ceea ce-l ține în viață, *necesită* stres.

Reculegîndu-se, Breuer reveni la autoritatea medicului.

— Vă înțeleg exact dilema, domnule profesor, dar ascultați-mă pînă la capăt. S-ar putea să descoperiți că există posibilitatea să suferiți mai puțin, continuîndu-vă și cercetările filozofice. M-am gîndit mult la capul dumneavoastră, în numeroșii mei ani de experiență medicală în ceea ce privește migrena, am ajutat mulți pacienți. Cred că vă pot ajuta. Vă rog, lăsați-mă să vă prezint planul meu de tratament.

Nietzsche dădu din cap și se lăsă pe spătarul fotoliului — simțindu-se în siguranță, își imagina Breuer, în spatele baricadei pe care o ridicase.

— Vă propun să vă internați o lună la clinica Lauzon din Viena pentru observație și tratament. Există anumite avantaje într-un astfel de aranjament. Vom putea face teste sistematice cu mai multe medicamente noi pentru tratarea migrenei. Văd din fișa dumneavoastră că n-ați încercat niciodată un tratament cu ergotamină. Este un > tratament nou care promite, dar necesită anumite precauții. Ergotamină trebuie luată imediat la apariția crizei; în plus, dacă este folosită incorect poate produce efecte secundare serioase. Prefer să stabilesc doza potrivită în timp ce pacientul se află în spital, sub o supraveghere atentă. O astfel de observare ne poate da, de asemenea, informații valoroase despre cauza migrenei. Văd că sînteți un observator priceput al propriilor dumneavoastră stări — dar există totuși un real avantaj în a fi ținut sub observație de profesioniști cu experiență.

Am folosit adesea clinica Lauzon pentru pacienții mei, continuă repede Breuer, fără a permite nici o întrerupere. Este confortabilă și condusă competent. Noul director a introdus multe inovații, inclusiv cura cu ape de la Baden-Baden. În plus, deoarece este în zona cabinetului meu, vă pot vizita zilnic, cu excepția duminicilor, și vom explora împreună sursele stresului din viața dumneavoastră. Nietzsche scutura din cap ușor, dar hotărît. — Dați-mi voie, continuă Breuer, să vă anticipez obiecția — cea pe care tocmai ați exprimat-o, că stresul este într-o asemenea măsură intrinsec muncii și misiunii dumneavoastră încât, chiar dacă ar fi posibil să fie înlăturat, n-ați fi de acord cu o astfel de procedură.

Am înțeles
bine?

Nietzsche aprobă din cap. Breuer era mulțumit să constate o licărire de curiozitate în ochii lui. E bine, e bine! se gîndi el. Profesorul crede că a avut ultimul cuvînt în ceea ce privește stresul. Este surprins să mă vadă prins în plasa lui!

— Dar experiența mea clinică m-a învățat că există multe surse de tensiune, surse ce pot fi dincolo de puterea 131 de înțelegere a individului aflat sub stres și pentru a căror înlăturare este nevoie de o călăuză obiectivă.

— Și care sînt sursele tensiunii, domnule doctor?

— La un moment dat, în discuția noastră — atunci cînd v-am întrebat dacă țineți un jurnal al evenimentelor din jurul unei crize de migrenă — ați făcut aluzie la evenimente importante și tulburătoare din viața dumneavoastră care v-au distras de la ținerea unui jurnal. Presupun că aceste evenimente — pe care mai trebuie să le clarificați — sînt surse de stres care pot fi atenuate prin discuție.

— Am rezolvat deja aceste probleme, domnule doctor, spuse Nietzsche pe un ton ce nu admitea replică.

Dar Breuer insistă.

— Cu siguranță că mai sînt și alte elemente de stres. De exemplu, miercuri ați făcut aluzie la o trădare recentă. Precis acea trădare a provocat stres. Așa cum nici o ființă omenească nu e scutită de frică, tot așa nimeni nu e scutit de durerea provocată de stricarea unei prietenii. Sau de durerea izolării. Ca să fiu sincer, domnule profesor, ca medic al dumneavoastră mă îngrijorează programul zilnic pe care mi l-ați descris. Cine poate suporta o asemenea izolare? Mai devreme mi-ați prezentat faptul că nu aveți soție, copii sau colegi ca pe o dovadă că ați eliminat stresul din viața dumneavoastră. Dar eu văd altfel lucrurile: izolarea extremă nu elimină stresul, ci este, *ea însăși*, stres. Singurătatea e un sol fertil pentru boală.

Nietzsche scutură puternic din cap.

— Dați-mi voie să vă contrazic, domnule doctor. Marii gînditori aleg întotdeauna propria lor companie, își gîndesc propriile gînduri, fără a fi tulburați de mulțime. Gîndiți-vă la Thoreau, la Spinoza sau la asceții religioși ca Sf .Ieronim, Sf .Francisc ori Buddha.

— Nu-l cunosc pe Thoreau, dar în ceea ce-i privește pe ceilalți — sînt ei modele de sănătate mintală? în plus

— și aici Breuer zîmbi larg, sperînd să degajeze discuția

— argumentul dumneavoastră trebuie să fie tare șubred dacă apelați la mai-marii religiei pentru sprijin.

Nietzsche nu se amuză.

132

— Domnule doctor, vă sînt recunoscător pentru eforturile pe care le faceți pentru mine și deja am avut un profit de pe urma acestei consultații: informațiile pe care mi le-ați oferit despre migrenă îmi sînt de mare preț. Dar nu e recomandabil pentru mine să merg într-o clinică. Șederile mele îndelungate la băi — săptămîni în șir la Saint Moritz, la Hex, la Steinabad — s-au dovedit întotdeauna inutile.

Breuer era perseverent.

— Trebuie să înțelegeți, domnule profesor, că tratamentul pe care-l facem noi la clinica Lauzon nu seamănă deloc cu o cură în vreuna dintre stațiunile balneare din Europa. îmi pare rău că am menționat apele de la Baden-Baden. Ele reprezintă doar o mică parte din ceea ce clinica Lauzon, sub supravegherea mea, are de oferit.

— Domnule doctor, dacă dumneavoastră și clinica dumneavoastră v-ați fi aflat în altă parte m-aș fi gîndit serios la acest plan. Poate în Tunisia, Sicilia, sau chiar în Rapallo. Dar o iarnă în Viena ar fi o catastrofă pentru sistemul meu nervos. Nu cred că aș supraviețui. Deși Breuer știa de la Lou Salome că Nietzsche nu exprimase nici o obiecție de acest fel cînd îi propusese ca ea, Nietzsche și Paul Ree să-și petreacă iarna împreună în Viena, era, desigur, o informație pe care n-o putea folosi. Cu toate acestea, avea o replică mult mai bună.

— Dar, domnule profesor, este exact ceea ce vreau să spun și eu! Dacă v-am spitaliza în Sardinia sau în Tunisia și ați scăpa de migrenă pentru o lună, n-am realiza nimic. Cercetarea medicală nu

este diferită de cercetarea filozofică: *riscul trebuie asumați* Sub supravegherea noastră, la Lauzon, apariția unei crize de migrenă nu ar fi un motiv de alarmă, ci mai degrabă o *binecuvântare*, o comoară de informații asupra cauzei și tratamentului bolii dumneavoastră. Dați-mi voie să vă asigur că mă voi afla imediat la dispoziția dumneavoastră și voi putea înlătura repede criza cu ergotamină sau nitroglicerină.

Aid Breuer făcu o pauză. Știa că replica lui era puternică, încercă să nu arate prea radios.

133

Nietzsche înghiți adânc, apoi răspunse:

— Argumentul dumneavoastră este bun, domnule doctor. Cu toate acestea, îmi este imposibil să vă accept recomandarea. Obiecția mea la planul dumneavoastră de tratament are rădăcini adinei, fundamentale. Dar acestea se află dincolo de un aspect care se referă la un obstacol lumesc, dar foarte important — banii! Chiar și în cele mai bune circumstanțe, resursele mele s-ar resimți de pe urma unei luni de tratament medical intensiv. În acest moment, îmi este imposibil.

— Ah, domnule profesor, nu este ciudat că vă pun atâtea întrebări asupra unor aspecte intime ale corpului și vieții dumneavoastră și totuși am rețineri, așa cum au majoritatea medicilor, să pătrund în intimitatea problemelor dumneavoastră financiare?

— Nu era necesar să fiți atît de discret, domnule doctor. Nu am nici o reticență în a discuta despre problemele financiare. Banii înseamnă puțin pentru mine — atîta timp cît îmi ajung pentru a-mi continua munca. Duc o viață simplă și, cu excepția cumpărării câtorva cărți, nu cheltuiesc nimic în afară de ceea ce îmi este strict necesar pentru a subzista. Cînd mi-am dat demisia de la Universitatea din Basel, acum trei ani, mi s-a acordat o mică pensie. Aștia sînt banii mei! Nu am alte fonduri sau surse de venituri — nid o moștenire de la tatăl meu, nici un fel de bursă — dușmani puternici s-au îngrijit de asta — și, după cum v-am arătat, scrisul nu mi-a

adus niciodată vreun bănuț. Acum doi ani Universitatea din Basel a votat un mic adaos la pensia mea. Cred că prima sumă a fost pentru a mă determina să plec, iar a doua pentru a nu mă mai întoarce.

Nietzsche băgă mîna în buzunarul jachetei și extrase o scrisoare. — Am presupus întotdeauna că pensia va fi pe viață. Cu toate acestea, chiar în dimineața asta Overbeck mi-a înmînat o scrisoare de la sora mea, în care-mi sugerează că pensia mi-ar fi amenințată. — Și de ce asta, domnule profesor?

134

— Cineva pe care sora mea nu-l agreează mă ponegrește. Deocamdată nu știu dacă acuzațiile sînt adevărate sau sora mea exagerează — cum face adesea. Oricum ar fi, important este că nu mi-aș putea asuma în acest moment o obligație financiară majoră. Breuer se simți îneîntat și ușurat la auzul obiecțiilor lui Nietzsche. Acesta era un obstacol ușor de depășit.

— Domnule profesor, cred că avem atitudini asemănătoare în privința banilor. Nici eu, ca și dumneavoastră, nu le-am acordat vreodată o importanță afectivă. Cu toate acestea, prin pură întîmplare condiția mea diferă de a dumneavoastră. Dacă tatăl dumneavoastră ar fi trăit destul ca să vă lase o moștenire, ați fi avut bani. Deși tatăl meu, un eminent profesor de ebraică, mi-a lăsat doar o moștenire modestă, a aranjat să mă căsătoresc cu fiica uneia dintre cele mai bogate familii de evrei din Viena. Ambele familii au fost satisfăcute: o zestre frumoasă în schimbul unui medic de mare viitor.

Toate acestea, domnule profesor, sînt un fel de a spune că obstacolul dumneavoastră financiar nu este deloc un obstacol. Familia soției mele, pe nume Altmann, a înzestrat clinica Lauzon cu două paturi gratuite, pe care le pot folosi după cum doresc. Astfel, nu vor fi de plătit nici un fel de taxe pentru clinică ori pentru serviciile mele. Mă îmbogățesc cu fiecare discuție a noastră! Atunci, în regulă! Totul e aranjat! Am să anunț clinica.

Vreți să vorbim pentru o internare astăzi?

CAPITOLUL 9

Dar *nu era* totul aranjat. Nietzsche stătu multă vreme cu ochii închiși. Apoi, deschizându-i deodată, spuse cu hotărîre:

— Domnule doctor, v-am răpit destul din prețiosul dumneavoastră timp. Oferta dumneavoastră este generoasă, îmi voi aminti multă vreme de ea, dar nu pot — nu vreau s-o accept. Sînt motive peste motive — cuvinte rostite cu fermitate, ca și cum n-ar mai fi intenționat să dea alte explicații. Pregătindu-se de plecare, închise clapele servietei.

Breuer era înmărmurit. Acest interviu semăna mai mult cu o partidă de șah decît cu o consultație profesională. El făcuse o mutare, propusese un plan, pe care Nietzsche îl contracarase imediat. Răspunsese obiecției numai pentru a înfrunța încă o obiecție din partea lui Nietzsche. Toate astea erau oare fără sfîrșit? Dar Breuer, care se aflase de multe ori în impas în experiența lui medicală, trecu acum la o stratagemă ce rareori dădea greș.

— Domnule profesor, fiți consultantul meu pentru o clipă! Vă rog să vă imaginați următoarea situație interesantă; poate că mă puteți ajuta s-o înțeleg. Am întîlnit un pacient care este foarte bolnav de cîtăva vreme. Abia dacă se bucură o zi din trei de o stare de sănătate suportabilă. Face apoi o călătorie lungă și anevoioasă pentru a consulta un medic expert. Acesta își îndeplinește sarcina cu

136

competență. Examinează pacientul și pune un diagnostic corect.

Pacientul și medicul par să dezvolte o relație de respect reciproc. Medicul propune apoi un plan complex de tratament în care are totală încredere. Cu toate acestea, pacientul nu manifestă nici un fel de interes, nici măcar curiozitate, în privința planului de tratament. Dimpotrivă, îl respinge instantaneu și clădește obstacol după obstacol. Mă puteți ajuta să înțeleg acest mister?

Ochii lui Nietzsche deveniră mai mari. Deși părea intrigat de gambitul bizar al lui Breuer, nu răspunse.

Breuer insistă:

— Poate că ar trebui să începem cu începutul acestei enigme. În primul rând, de ce acest pacient, care nu dorește un tratament, cere o consultație?

— Am venit ca urmare a unor presiuni puternice exercitate de prietenii mei.

Breuer era dezamăgit că pacientul refuza să intre în jocul lui. Deși Nietzsche scria cu mult spirit și stârnea râsul prin cuvântul scris, era dar că lui Herr Professor nu-i plăcea să se joace.

— Prietenii dumneavoastră din Basel?

— Da, atât profesorul Overbeck cât și soția sa îmi sînt apropiați. De asemenea, un bun prieten din Genova. Nu am mulți prieteni — o consecință a vieții mele nomade — iar faptul că fiecare dintre ei m-a implorat să caut asistență medicală a fost remarcabil! La fel ca și faptul că numele doctorului Breuer părea să fie pe buzele tuturor.

Breuer recunoștea mîna abilă a lui Lou Salome\

— Desigur, spuse el, gravitatea stării sănătății dumneavoastră trebuie să le fi stîrnit îngrijorarea.

— Sau poate faptul că vorbeam prea des despre ea în scrisorile mele.

— Dar faptul că vorbeați despre ea reflectă propria dumneavoastră îngrijorare. Din ce alt motiv le-ați fi scris astfel de scrisori?

Desigur, nu pentru a le provoca îngrijorare? Ori compasiune?

O mutare bună! Șah! Breuer era mulțumit de el însuși. Nietzsche

era silit să se retragă.

137

— Am prea puțini prieteni ca să risc să-i pierd. Mi s-a părut, ca un semn al prieteniei, că trebuie să fac tot ce pot pentru a le atenua îngrijorarea. De aici și vizita mea la cabinetul dumneavoastră. Breuer hotărî să-și mărească avantajul. Făcu o mutare mai îndrăzneată.

— Dumneavoastră nu sînteți îngrijorat? Imposibil! Peste două sute de zile pe an condamnat la neputință! Am îngrijit prea mulți pacienți în toiul unei crize de migrenă ca să accept vreo minimalizare a durerii dumneavoastră.

Excelent! încă o linie închisă pe tabla de șah. Unde va muta adversarul său acum? se întrebă Breuer.

Nietzsche, aparent conștient că trebuie să mai folosească și alte piese, își îndreptă din nou atenția spre centrul tablei de șah.

— Am fost numit în multe feluri — filozof, psiholog, păgîn, agitator, anticrist. Mi s-au dat chiar și cîteva calificative *mai puțin flatante*. Dar eu prefer să mă numesc om de știință, pentru că piatra de temelie a metodei mele filozofice, ca și a metodei științifice, este *neîncrederea*. îmi păstrez întotdeauna scepticismul cel mai riguros posibil, și acum sînt sceptic. Nu vă pot accepta recomandarea pentru un examen psihic pe baza autorității dumneavoastră medicale.

— Dar, domnule profesor, sîntem perfect de acord. Singura autoritate pe care trebuie s-o urmați este rațiunea, iar recomandarea mea e susținută de rațiune. Eu afirm doar două lucruri. Mai întîi, că stresul poate duce la îmbolnăvire — iar această afirmație este susținută de multe observații științifice. în al doilea rînd, că există în viața dumneavoastră un stres considerabil — și vorbesc de un stres *diferit* de cel inerent în cercetarea dumneavoastră filozofică. Haideți să examinăm împreună datele, continuă Breuer. Să luăm scrisoarea de la sora dumneavoastră de care mi-ați vorbit. Desigur că faptul că sînteți ponegriț este stresant. Și, întâmplător, ați violat

contractul nostru

138

pentru sinceritate reciprocă evitînd să menționați mai devreme acest ponegritor.

Breuer acționa și mai îndrăzneț. Nu era altă cale — nu avea nimic de pierdut.

— Și cu siguranță și gîndul că v-ați putea pierde pensia, singura dumneavoastră sursă de venituri, este stresant. Iar dacă aceasta este doar o exagerare alarmistă a surorii dumneavoastră, atunci e stresul de a avea o soră care dorește să vă alarmeze!

Mersese oare prea departe? Mîna lui Nietzsche, observă Breuer, alunecase de o parte a fotoliului său și se apropia încet de minerul servietei. Dar nu mai era cale de întoarcere. Breuer se pregăti să dea mat.

— Dar am un suport și mai puternic pentru poziția mea — o carte recentă, strălucitoare — întinse mîna și o lăsă peste exemplarul său din *Omenesc, prea omenesc* — a unui viitor, dacă există dreptate pe lume, eminent filozof.

Ascultați!

Deschizînd cartea la pasajul pe care i-l descriesese lui Freud, citi:

— „Observația psihologică se află printre expedientele cu ajutorul cărora povara de a trăi poate fi ușurată.” Cîteva pagini mai încolo, autorul afirmă că observația psihologică este esențială și că — iată, în cuvintele sale — „omenirea nu mai poate fi cruțată de cruda priveliște a mesei de disecție morală.” Vreo două pagini mai departe, el arată că erorile celor mai mari filozofi izvorăsc de obicei dintr-o explicație falsă dată acțiunilor și senzațiilor umane, ceea ce în cele din urmă duce la „construirea unei false etici și a unor monștri religioși și mitologici”.

Aș putea continua — și Breuer mai răsfoi cîteva pagini

— dar ceea ce vrea să spună această carte excelentă este că, dacă e să înțelegem credința și comportamentul uman, trebuie să

înlăturăm mai întâi convenția, mitologia și religia. Numai atunci, *fără nici un fel de prejudecăți*, putem începe să examinăm subiectul uman.

— Cartea aceea îmi este destul de familiară, spuse Nietzsche aspru. 139

— Dar nu-i veți urma prescripțiile?

— Îmi devotez întreaga viață prescripțiilor ei. Dar nu ați citit destul. De ani de zile, eu însumi fac o astfel de disecție psihologică: Am fost subiectul propriului meu studiu. Dar nu doresc să fiu subiectul *dumneavoastră**. Dumneavoastră ați fi dispus să fiți subiectul altcuiva? Dați-mi voie să vă pun o întrebare directă, domnule doctor. Care este motivația *dumneavoastră* în acest proiect de tratament?

— Ați venit la mine pentru ajutor. Vi-l ofer. Sînt doctor. Cu asta mă ocup.

— Mult prea simplu! Amîndoi știm că motivația omului este mult mai complexă și în același timp mai primitivă. Vă întreb din nou, care este motivația *dumneavoastră*?

— *Este* o chestiune simplă, domnule profesor. Fiecare își face meseria — zidarul zidește, bucătarul gătește, doctorul vindecă. Fiecare își câștigă existența, își urmează chemarea, iar chemarea mea este să fiu de folos, să ușurez durerea.

Breuer încerca să transmită încredere, dar începea să se simtă în dificultate. Nu-i plăcea ultima mutare a lui Nietzsche.

— Acestea nu sînt niște răspunsuri satisfăcătoare la întrebarea mea, domnule doctor. Cînd spuneți că doctorul vindecă, bucătarul gătește sau fiecare își urmează chemarea nu e o motivație: este un stereotip. Ați omis din răspunsul *dumneavoastră* conștiința, opțiunea, interesul personal. Prefer varianta în care vorbiți de câștigarea existenței — asta, cel puțin, e de înțeles. Fiecare se luptă să aibă ce băga în stomac. Dar *dumneavoastră* nu-mi cereți bard.

— V-aș putea pune aceeași întrebare, domnule profesor. Spuneți că nu câștigați nimic de pe urma muncii *dumneavoastră*: atunci, de

ce filozofați?

Breuer încerca să se mențină pe poziții de atac, dar simțea că avântul îi scădea.

— Ah, dar între noi există o deosebire importantă. Eu nu pretind că filozofez *pentru dumneavoastră*, în timp ce

140

dumneavoastră, domnule doctor, continuați să pretindeți că motivația dumneavoastră este să-mi fiți de folos mie, să alinați durerea mea. Astfel de pretenții n-au nimic de-a face cu motivația umană. Ele fac parte dintr-o mentalitate de sclav proiectată cu măiestrie de propaganda preoțească. Disecați-vă motivele mai adânc! Veți descoperi că nimeni nu a făcut *vreodată* ceva în totalitate pentru ceilalți. Toate acțiunile sînt conduse de interesul personal, toate serviciile sînt servicii pentru sine, toată iubirea — iubire de sine. Cuvintele lui Nietzsche veneau tot mai repede, și el continuă.

— Păreți surprins de acest comentariu? Probabil că vă gândiți la cei pe care-i iubiți. Săpați mai adânc și veți afla că nu *pe ei* îi iubiți: ceea ce iubiți sînt senzațiile plăcute pe care o asemenea iubire le produce în dumneavoastră! Iubiți dorința, nu pe cei doriți. Astfel, pot să întreb din nou de ce vreți să mă ajutați? Din nou, vă întreb, domnule doctor — aici vocea lui Nietzsche se înăspri — *care vă sînt motivele?*

Breuer se simțea amețit. își înăbuși primul impuls: acela de a comenta urîțenia și grosolănia formulării și de a pune astfel capăt cazului din ce în ce mai grav al profesorului Nietzsche. Vizualiza, pentru o clipă, imaginea spatelui acestuia în timp ce pășea apăsător afară din cabinet. Dumnezeuule, ce ușurare! Eliberat în sfârșit de toată povestea asta neplăcută, frustrantă. Cu toate acestea îl întrista să se gîndească la faptul că nu avea să-l mai vadă niciodată pe Nietzsche. Era atras de omul acesta. Dar de ce? într-adevăr, care

erau motivele lui?

Breuer se trezi gîndindu-se din nou la partidele de șah cu tatăl lui. întotdeauna făcea aceeași greșeală — se concentra prea mult asupra atacului, insistînd dincolo de liniile lui de apărare și ignorîndu-și apărarea pînă cînd, ca un fulger, regina tatălui său apărea în spatele liniilor și amenința să dea mat. Alungă fantasma, fără a uita, cu toate acestea, să ia act de sensul ei: nu trebuia niciodată, niciodată să-l mai subestimeze pe acest profesor Nietzsche. — Vă întreb din nou, domnule doctor, *care sînt motivele dumneavoastră?*

141

Breuer făcu un efort ca să răspundă. Care erau? Era uimit de modul în care mintea lui opunea rezistență întrebării lui Nietzsche. Se strădui să se concentreze. Dorința lui de a-l ajuta pe Nietzsche — cînd începuse? în Veneția, bineînțeles, vrăjit de frumusețea lui Lou Salome. Fusese atît de fermecat încît acceptase bucuros să-i ajute prietenul. Preluarea tratamentului profesorului Nietzsche îi oferea nu numai păstrarea legăturii cu ea, ci și ocazia de a crește în ochii ei. Mai era apoi legătura cu Wagner. Desigur, aceasta avea două fațete: Breuer iubea muzica lui Wagner, dar îi ura antisemitismul.

Ce altceva? De-a lungul săptămînilor ce trecuseră, imaginea lui Lou Salome pălise în mintea lui. Ea nu mai era motivul implicării sale în cazul lui Nietzsche. Nu, știa că era intrigat de provocarea intelectuală din fața lui. Pînă și Frâu Becker spusese cu o zi înainte că nici un alt medic din Viena nu ar fi acceptat un asemenea pacient.

Apoi, mai era Freud. După ce i-l propusese pe Nietzsche lui Freud ca un caz de studiu, ar fi părut caraghios dacă profesorul i-ar fi disprețuit ajutorul. Sau poate era pentru că își dorea să se afle în preajma măreției? Poate că Lou Salome avea dreptate cînd spunea că Nietzsche reprezenta viitorul filozofiei germane: acele cărți ale lui Nietzsche — aveau mirosul geniului.

Nici unul dintre aceste motive, Breuer știa, nu avea vreo relevanță pentru Nietzsche-omul, pentru persoana în carne și oase din fața lui. Astfel că trebuia să păstreze tăcerea în privința contactului său cu Lou Salome, a plăcerii lui de a păși pe un drum de care alți medici se temeau, a setei lui de atingere a măreției. Poate, realiză Breuer cu invidie, că detestabilele teorii ale lui Nietzsche despre motivație își aveau meritul lor! Chiar și așa, nu avea nici o intenție de a ațîța contestarea injurioasă de către pacientul său a afirmației că vroia să-i fie de folos. Dar atunci cum să răspundă la supărătoarea și incomoda întrebare a lui Nietzsche?

— Motivele mele? Cine poate răspunde la o astfel de întrebare? Motive există la mai multe niveluri. Cine

142

decretează că numai primul nivel, cel al motivelor animalice, este cel care contează? Nu, nu — văd că sînteți gata să repetați întrebarea; permiteți-mi să încerc să răspund în spiritul întrebării dumneavoastră. Am irosit zece ani pentru pregătirea mea medicală. Să consider pierduți acești ani de pregătire pentru că acum nu mai am nevoie de bani? Medicina este felul meu de a justifica efortul acelor ani de început — un fel de a da consistență și valoare vieții mele. Și de a-i da un sens! Ar trebui să stau toată ziua și să-mi număr banii? *Dumneavoastră* ați face asta? Sînt sigur că nu! Și mai e și un alt motiv. îmi place stimulul intelectual pe care îl primesc prin contactul cu dumneavoastră.

— Aceste motive au măcar aroma sincerității, admise Nietzsche.

— Și tocmai mi-a mai venit unul în minte — îmi place acea frază de granit: „Să devii cel ce ești”. Și dacă ceea ce sînt eu, sau menirea mea, este să fiu de folos, să-i ajut pe alții, să contribui la știința medicală și la alinarea suferinței?

Breuer se simțea mult mai bine. își recapătă sîngele rece. Poate că am argumentat prea mult, se gîndi. E nevoie de ceva mai

conciliant.

— Și iată încă un motiv. Hai să spunem — și eu cred asta — că destinul dumneavoastră este să fiți unul dintre marii filozofi. Astfel, tratamentul meu nu numai că ar putea ajuta persoana dumneavoastră fizică, dar vă va ajuta în proiectul de a deveni ceea ce *dumneavoastră* sînteți.

— Și dacă e, cum spuneți, să devin mare, atunci *dumneavoastră*, ca animator, ca salvator al meu, veți deveni și mai mare! exclamă Nietzsche ca și cum ar fi știut că tocmai a pus punctul pe i.

— Nu! N-am spus asta! Răbdarea lui Breuer, în general inepuizabilă în profesia sa, începea să se destrame. Sînt medicul multor persoane eminente în domeniul lor — dintre cei mai mari oameni de știință, artiști, muzicieni din Viena. Mă face asta mai mare decît ei? Nimeni nu știe măcar că eu îi tratez.

143

— Dar mi-ați spus mie, iar acum folosiți celebritatea lor pentru a vă spori autoritatea în fața mea!

— Domnule profesor, nu-mi vine să cred ce aud. Chiar credeți că, dacă destinul dumneavoastră se împlinește, o să merg de colo-colo laudîndu-mă că eu, Josef Breuer, v-am creat?

— *Dumneavoastră* chiar credeți că astfel de lucruri *nu* se întîmplă?

Breuer încercă să se liniștească. Ai grijă, Josef, păs-trează-ți cumpătul. Judecă lucrurile din punctul *lui* de vedere. Încearcă să înțelegi sursa neîncrederii lui.

— Domnule profesor, știu că ați fost trădat în trecut și că sînteți deci îndreptățit să anticipați trădarea și în viitor. Aveți totuși cuvîntul meu că aceasta nu se va întîmplă aici. Vă promit că nu voi pomeni niciodată numele dumneavoastră. Nici nu va apărea în registrele clinicii. Haideți să inventăm un pseudonim pentru dumneavoastră.

— Nu e vorba de ceea ce le-ați putea spune altora, accept cuvîntul dumneavoastră pentru asta. Ceea ce contează este ce vă veți spune

dumneavoastră și ceea ce eu îmi voi spune *mie*. În tot ce mi-ați spus despre motivele dumneavoastră nu a fost, în ciuda faptului că pretindeți că vreți să fiți de folos și să alungați durerea, nimic despre *mine* cu adevărat. Așa ar trebui să fie. Mă veți folosi în proiectul dumneavoastră: și asta e de așteptat — e în firea lucrurilor. Dar nu vedeți? *Voi fi folosit de dumneavoastră**. Mila dumneavoastră pentru mine, caritatea dumneavoastră, ocupația dumneavoastră, tehnicile dumneavoastră de a mă ajuta, de a mă conduce — efectele tuturor acestor lucruri vă vor face mai puternic pe seama puterii mele. Nu sînt destul de bogat ca să-mi permit un astfel de ajutor!

Omul acesta e imposibil, gîndi Breuer. Dezgroapă cele mai rele, cele mai elementare motive pentru orice. Cele cîteva resturi zdrențuite de obiectivitate profesională care-i mai rămăseseră lui Breuer se risipiră și ele. Nu-și mai putea stăpîni sentimentele.

— Domnule profesor, permiteți-mi să vă vorbesc sin-

144

cer. Am văzut merite în multe dintre argumentele dumneavoastră de astăzi, dar această ultimă aserțiune, această fantasmă despre dorința mea de a vă slăbi, despre puterea mea hrănindu-se din a dumneavoastră, este un total nonsens!

Breuer vedea cum mîna lui Nietzsche aluneca tot mai mult spre minerul servietei, dar nu se putea opri!

— Nu vedeți că ăsta e un exemplu perfect, care arată de ce *nu vă puteți* diseca propriul psihic? Vederea dumneavoastră e încețoșată! Îl văzu pe Nietzsche cum apucă servieta și începe să se ridice. Cu toate acestea, continuă:

— Din cauza nefericitelor dumneavoastră probleme cu prietenii, faceți greșeli bizare!

Nietzsche își încheia haina, dar Breuer nu-și putea ține gura.

— Presupuneți că atitudinile dumneavoastră sînt universale și apoi încercați să înțelegeți pentru întreaga omenire ceea ce nu puteți

înțelege despre dumneavoastră
înșivă.

Mîna lui Nietzsche se afla pe clanță.

— îmi cer scuze că vă întrerup, domnule doctor, dar trebuie să-mi fac rezervarea la trenul din după-amiaza asta spre Basel. Pot să mă întorc peste două ore să-mi plătesc nota și să-mi iau cărțile? Vă voi lăsa o adresă la care să-mi trimiteți raportul asupra consultației dumneavoastră.

Se înclină țeapăn și se întoarse. Breuer se crispa la vederea spatelui său în timp ce ieșea pe ușă.

CAPITOLUL 10

Dreuer rămase neclintit cînd se închise ușa — și încă mai ședea încremenit la biroul său cînd Frâu Becker se precipită înăuntru.

— Ce s-a întîmplat, domnule doctor? Profesorul Nietzsche a ieșit ca fulgerul din biroul dumneavoastră, mormăind că se va întoarce curînd să-și ia nota de plată și cărțile.

— Am făcut ce-am făcut și-am zbîrcit-o în după-amiaza asta, spuse Breuer și povesti pe scurt cele petrecute în ultima oră cît stătuse de vorbă cu Nietzsche. Cînd, la sfîrșit, s-a ridicat și a plecat, aproape că țipam la el.

— Trebuie să vă fi scos dur sărite. Un om bolnav vine pentru tratament, dumneavoastră faceți tot ce puteți, apoi el ripostează la tot ce-i spuneți. Fostul meu patron, dr Ulrich, l-ar fi azvîrlit afară mult mai devreme, pot s-o jur.

— Omul are mare nevoie de ajutor.

Breuer se ridică și, mergînd la fereastră, spuse gîndi-tor, aproape numai pentru el:

— Cu toate astea e prea mîndru să-l accepte. Dar mîndria asta a lui face parte din boala pe care o are, ca și cum ar fi un organ

bolnav al corpului. Ce stupid din partea mea să ridic vocea la el! Trebuie să fi existat vreun mod în care să-l fi abordat, să-l fi angajat pe el și mândria lui într-un program de tratament.

— Dacă e prea mândru ca să accepte ajutor, cum îl puteți trata? Noaptea, în timp ce doarme?

146

Nu veni nici un răspuns de la Breuer, care stătea și se uita pe fereastră, legănându-se ușor înainte și înapoi, plin de remușcări.

Frâu Becker încercă din nou.

— Vă amintiți, acum vreo două luni, când încercați s-o ajutați pe bătrâna aceea, Frâu Kohl, cea căreia îi era frică să-și părăsească odaia?

Breuer dădu din cap, rămânând cu spatele la Frâu Becker.

— îmi amintesc.

— Și apoi deodată a întrerupt tratamentul tocmai când ajunseserăți la punctul în care ar fi intrat într-o altă încăpere dacă o țineți de mână. Când mi-ați povestit despre asta, am făcut o remarcă despre cât de frustrat trebuia să vă simțiți s-o aduceți atât de aproape de vindecare și s-o vedeți renunțând.

Breuer dădu din cap cu nerăbdare; nu-i era clar care era ideea, dacă era vreuna.

-Și?

— Ați spus atunci ceva foarte înțelept. Ați spus că viața e lungă și că pacienții fac adesea tratamente foarte lungi. Ați spus că ei pot învăța ceva de la un doctor, ceva ce pot purta în mintea lor și, cândva, în viitor, pot fi gata să facă mai mult. Și că pentru moment dumneavoastră ați jucat rolul pentru care ea era pregătită.

— Și? întrebă din nou Breuer.

— Și poate că asta e valabil și pentru profesorul Nietzsche. Poate că vă va auzi cuvintele când va fi pregătit — probabil cândva, în viitor.

Breuer se întoarse să se uite la Frâu Becker. Era mișcat de ceea ce i spusese. Nu atât de conținut, căci se îndoia că ceva din cele ce fuseseră spuse în cabinetul său avea să se dovedească vreodată folositor pentru Nietzsche. Ci de ceea ce ea încercase să facă. Când suferea, Breuer — spre deosebire de Nietzsche — prețuia ajutorul. — Sper să aveți dreptate, Frâu Becker. Și vă mulțumesc pentru că încercați să mă consolați — e un rol nou pentru dumneavoastră. Cîteva pacienți ca Nietzsche, și veți de-

147

veni expertă. Pe cine vedem în după-amiaza asta? Mi-ar prinde bine ceva mai simplu — poate un caz de tuberculoză sau de insuficiență.

Cîteva ore mai tîrziu, Breuer prezida cina de vineri seara a familiei. În afară de cei trei copii mai mari, Robert, Bertha și Margarethe (Louis le dăduse deja să mănînce lui Johannes și Dorei), grupul de cincisprezece mai includea trei dintre surorile Mathildei, Hanna și Minna — încă nemăritate — și Rachel cu soțul ei, Max, și cei trei copii ai lor, părinții Mathildei și o mătușă văduvă mai în vîrstă. Freud, care era așteptat, nu era prezent — trimisese vorbă că va cina singur, doar pîine și apă, deoarece trebuia să se ocupe de șase internări tîrzii în spital. Breuer era dezamăgit, încă agitat din cauza plecării lui Nietzsche, așteptase cu nerăbdare o discuție cu tînărul său prieten.

Deși Breuer, Mathilde și cele trei surori ale ei erau parțial „evreii celor trei zile” ținînd numai cele trei sărbători mai importante, păstrară o tăcere respectuoasă în timp ce Aaron, tatăl Mathildei, și Max — cei doi evrei din familie care țineau la ritual — intonară rugăciuni deasupra pîinii și vinului. Familia Breuer nu urma nici un fel de restricții alimentare; dar de dragul lui Aaron, Mathilde nu servi carne de porc în seara aceea. Lui Breuer îi plăcea carnea de porc, și felul lui preferat, friptură de porc cu garnitură de prune uscate, se servea în mod obișnuit la ei. Mai mult, Breuer, ca și Freud, erau mari amatori ai specialităților de porc care se vindeau

în Prater. De cîte ori treceau pe acolo, nu se putea să nu se oprească la o gustare.

Această masă, ca toate mesele Mathildei, începu cu supă fierbinte — în seara asta, una deasă din orz și fasole — și fu urmată de un crap mare cu morcovi și ceapă la cuptor și de felul principal, o gîscă succulentă, umplută cu varză de Bruxelles.

Cînd fu servit ștrudelul cu cireșe și scorțișoară, care tocmai fusese scos din cuptor, Breuer și Max își luară farfuriile și străbătură holul spre biroul lui Breuer. De cincisprezece ani, după cina de vineri seara, întotdeauna își luau desertul cu ei și jucau șah în birou.

148

Josef îl cunoscuse pe Max cu mult înainte ca ei să se căsătorească cu surorile Altmann. Dar dacă n-ar fi fost cumnați, n-ar fi rămas niciodată prieteni. Deși Breuer admira inteligența, priceperea în chirurgie și virtuozitatea în șah ale lui Max, detesta la cumnatul său mentalitatea limitată de ghetou și materialismul vulgar. Uneori Breuer detesta și să-l privească pe Max: nu numai că era urît — chel, cu pielea pătată și îngrozitor de gras —, dar arăta bătrîn. Breuer încerca să uite că el și Max erau de aceeași vîrstă.

Ei bine, nu avea să fie nici o partidă de șah în seara asta. Breuer îi spuse lui Max că era prea agitat și că prefera să discute. El și Max purtau rareori discuții intime; dar în afară de Freud, Breuer nu avea un alt confident de același sex — de fapt, nici un fel de confident de cînd plecase Eva Berger, fosta lui asistentă. Acum, deși nu avea mare încredere în sensibilitatea lui Max, plonja în discuție și, timp de patruzeci de minute, fără nici o pauză, vorbi despre Nietzsche, numindu-l bineînțeles, Herr Muller și descărcîndu-se de toate, chiar și de întîlnirea cu Lou Salomâ la Veneția.

— Dar, Josef, începu Max pe un ton aspru, enervat, de ce să te

învinovățești pe tine? Cine ar putea trata un astfel de om? E nebun, asta-i tot! Cînd o să-l doară capul destul de tare, o să vină să te implore!

— Nu înțelegi, Max. O parte din boala lui este tocmai că *nu* acceptă ajutorul. Este aproape paranoid: suspectează pe toată lumea de ce e mai rău.

— Josef, Viena e plină de pacienți. Chiar dacă am lucra amîndoi o sută cincizeci de ore pe săptămîină și tot ar trebui să trimitem pacienți în altă parte în fiecare zi.

Așae?

Breuer nu răspunse.

— Așa e? întrebă Max din nou.

— Nu asta-i problema, Max.

— *Asta* e problema, Josef. Pacienții se îmbulzesc la ușa ta să intre, iar tu stai și te rogi de cineva să te lase să-l ajuți. N-are sens! De ce să te rogi? Max se întinse după o sticlă și două păhărele. Niște șliboviță?

149

Breuer dădu din cap și Max turnă. în ciuda faptului că averea familiei Altmann se întemeiase pe comerțul cu vin, păhărelul de șliboviță la șah eră singura băutură alcoolică pe care o bea fiecare dintre cei doi.

— Max, ascultă-mă, hai să presupunem că ai avea un pacient cu... Max, tu nu ascuți. Te uiți în altă parte.

— Ascult, ascult, insistă Max.

— Să presupunem că ai avea un pacient cu prostata inflamată și cu o uretră total blocată, continuă Breuer. Pacientul tău nu poate urina, presiunea renală e din ce în ce mai ridicată, intră în uremie și totuși refuză categoric ajutorul. De ce? Poate că are demență senilă. Poate că îi e mai groază de instrumentele tale, de cateterele și de tava cu sonde de oțel decît de uremie. Poate e psihopat și crede că vrei să-l castrezi. Atunci? Ce faci?

— în douăzeci de ani de practică, răspunse Max, nu mi s-a întâmplat niciodată.

— Dar *s-ar putea* întâmpla. Folosesc acest exemplu ca să susțin o idee. *Dacă* s-ar întâmpla, ce-ai face?

— Familia lui decide, nu eu.

— Haide, Max, ocolești întrebarea! Presupunând că *nu are* familie?

— De unde să știu? Ce se face în ospicii — îl pun în cămașă de forță, îl anesteziez, îl cateterizez, încerc să-i dilatez uretra cu sonde.

— în fiecare zi? Să-l cateterizezi în cămașă de forță? Haide, Max, l-ai omorî într-o săptămână! Nu, ceea ce ai face ar fi să încerci să-i schimbi atitudinea față de tine și față de tratament. E același lucru ca atunci când tratezi copii. *Vrea* vreodată un copil să fie tratat?

Max ignoră ceea ce vroia să spună Breuer.

— Dar tu spui că vrei să-l spitalizezi și să stai de vorbă cu el în fiecare zi — Josef, gîndește-te cît timp presupune asta! Poate să-și permită să ia atît de mult din timpul tău?

Cînd Breuer îi vorbi despre sărăcia pacientului său și despre planul lui de a folosi paturile rezervate familiei și de a-l trata gratuit, îngrijorarea lui Max creșcu.

— Mă sperii, Josef! Voi fi sincer. Sînt cu adevărat îngrijorat în privința ta. Pentru că o rusoaică drăguță, pe

150

care nici măcar n-o cunoști, vorbește cu tine, vrei să tratezi un nebun care nu vrea să fie tratat pentru o boală pe care neagă că ar avea-o. Iar acum îmi spui că vrei s-o faci pe gratis. Spune-mi, zise Max agitînd un deget spre Breuer, dne e mai nebun, tu sau el?

— Să-ți spun eu ce e o nebunie, Max! E o nebunie să aduci întotdeauna banii în discuție. Dobînda la zestrea Mathildei se tot adună în bancă. Iar mai tîrziu, cînd fiecare dintre noi își va căpăta partea lui din moștenirea familiei Altmann, amîndoi vom înota în

bani. Nu pot să cheltuiesc toți banii care-mi intră acum, și știu că tu ai mult mai mulți decât mine. Așa că de ce să discutăm despre bani? Ce rost are să-ți faci griji dacă un anume pacient poate sau nu să mă plătească? Uneori, Max, tu nu vezi dincolo de bani.

— Foarte bine, să lăsăm banii. Poate că ai dreptate. Uneori nu știu *de ce* lucrez sau ce rost are să primesc onorarii. Dar, slavă Domnului, nu ne aude nimeni: ar crede că sîntem nebuni amîndoi! Nu-ți mănînci restul de ștrudel?

Breuer scutură din cap, iar Max îi ridică farfuria și mută plăcinta în a lui.

— Dar, Josef, asta nu e medicină! Pacienții pe care-i tratezi — profesorul ăsta — ce are? Diagnosticul? Cancer al mîndriei? Fata aia, Pappenheim, căreia-i era frică să bea apă, nu era ea cea care deodată n-a mai știut să vorbească nemțește, ci doar englezește? Și în fiecare zi făcea o nouă paralizie? Și băiatul ăla care credea că e fiul împăratului, și doamna care se temea să iasă din camera ei. Nebuni! N-ai beneficiat de cea mai bună pregătire din Viena ca să lucrezi cu nebuni!

După ce mîncă ștrudelul lui Breuer dintr-o singură înghițitură uriașă, făcîndu-l să alunece cu un al doilea pahar de șliboviță, Max rezumă:

— Ești cel mai bun diagnostician din Viena. Nimeni în orașul ăsta nu știe mai multe decât tine despre bolile respiratorii sau despre echilibru. Toată lumea îți cunoaște cercetările! Ține minte ce spun: într-o zi vor trebui să te primească în Academia Națională! Dacă n-ai fi evreu,

151

UNIVBASITARA

.LUCIAN BLA6A.

acum ai fi profesor universitar, știe toată lumea. Dar dacă vei continua să tratezi aceste stări de nebunie, ce-o să se întîmple cu reputația ta? Antisemiții vor spune: „*Vedeți, vedeți, vedeți!*” —

Max împunse aerul cu degetul — „*Iată* de ce! *Iată* de ce nu e profesor la medicină. Nu e potrivit, nu e întreg la minte!"

— Max, hai să jucăm șah.

Breuer deschise cutia de șah cu o mișcare bruscă și aruncă piesele pe tablă.

— îți spun că azi vreau să stau de vorbă cu tine pentru că sînt abătut și uite cum mă ajuți! Eu sînt nebun, pacienții mei sînt nebuni și ar trebui să-i arunc pe ușă afară. îmi stric reputația, ar trebui să storc florinii de care n-am nevoie...

— Nu, nu! Am retras partea despre bani!

— E asta un mod de a mă ajuta? Nici nu ascuți ce întreb eu.

— Și anume? Mai spune-mi o dată. O să ascult mai atent.

Fața mare, mobilă a lui Max deveni dintr-o dată serioasă.

— Am avut astăzi în cabinetul meu un om care are nevoie de ajutor, un pacient în suferință — și n-am știut să mă port cu el. Nu pot îndrepta lucrurile cu acest pacient, cu el s-a terminat. Dar o să mai am pacienți bolnavi de nervi și trebuie să înțeleg cum să lucrez cu ei. Este un domeniu cu totul nou. Nu există manuale. Sînt mii de pacienți care au nevoie de ajutor — dar nimeni nu știe cum să-i ajute!

— Eu nu știu nimic despre asta, Josef. Tu ai de-a face din ce în ce mai mult cu gîndirea și cu creierul. Eu sînt la extrema cealaltă, eu...

Max chicoti. Breuer făcu eforturi să se stăpînească.

— „Orificiile" căroră le vorbesc eu nu știu să-mi răspundă. Dar pot să-ți spun un lucru — am impresia că tu te iei la întrecere cu profesorul ăsta, exact așa cum făceai cu Brentano la cursul de filozofie. îți amintești ziua în care te-a repezit? A fost acum douăzeci de ani și eu îmi aduc aminte de parc-ar fi fost ieri. A spus: „Herr Breuer, de ce

152

nu încercați să învățați ceea ce vă pot preda în loc să vă străduiți să demonstrați cît de multe lucruri nu știu?" Breuer dădu din cap.

Max continuă: — Ei bine, așa-mi sună și consultația ta. Chiar și stratagema prin care ai încercat să-l prinzi în cursă pe acest Miiller citind din propria lui carte. N-a fost înțelept — cum ai fi putut câștiga? în cazul în care cursa nu prinde, *el* câștigă. Dacă ea funcționează, atunci e atât de furios încât oricum nu va coopera. Breuer ședea tăcut, jucându-se cu piesele de șah, în timp ce cântărea vorbele lui Max.

— Poate că ai dreptate. Știi, chiar și atunci simțeam că probabil n-ar trebui să citez din cartea lui. Nu trebuia să-l ascult pe Sig. Aveam o presimțire că nu era înțelept să-l citez, dar îmi tot para frazele, întărîtindu-mă să intru într-o relație de tip competitiv. E ciudat, știi — în tot timpul consultației m-am gândit că joc șah. Eu îi întindeam o cursă, el ieșea din ea și îmi întindea mie una. Poate că a fost vina mea; spui că așa eram și la școală. Dar nu m-am purtat așa cu un pacient de ani de zile, Max. Cred că este ceva în el — scoate la iveală asta din mine, poate din toată lumea, iar apoi o numește natură omenească. Și crede că este! Iată unde începe să fie greșită filozofia lui.

— Vezi, Josef, tot asta faci, încerci să creezi fisuri în filozofia lui. Spui că e un geniu. Dacă e un asemenea geniu, poate că *ar trebui să înveți de la el* \n loc să încerci să-l învingi!

— Bine, Max, asta e bine! Nu-mi place, dar sună corect. Ajută. Breuer trase adânc aer în piept și expiră zgomotos. *Acuma* hai să jucăm. Mă tot gândesc la o soluție pentru gambitul reginei. Max juca un gambit cu regina, iar Breuer răspunse cu un gambit îndrăzneț la centru, dar se trezi într-o mare încurcătură după opt mutări. Max atacă cu cruzime nebunul și calul lui Breuer cu un pion și, fără a-și ridica ochii de pe tablă, spuse:

— Josef, dacă tot avem o astfel de discuție în seara asta, să-ți spun și eu ceva. Poate că nu e treaba mea, dar nu-mi pot astupa urechile. Mathilde i-a spus lui Rachel că nu te-ai mai atins de ea de luni de zile.

Breuer mai studie tabla de șah câteva minute și, după ce realizează că nu avea nici o scăpare în fața atacului, luă pionul lui Max, apoi îi răspunse.

— Da, e rău. Foarte rău. Dar, Max, cum să-ți vorbesc despre asta? Aș putea la fel de bine să vorbesc direct la urechea Mathildei, căci știi că tu îi spui soției tale, iar ea îi spune surorii ei.

— Nu, crede-mă, pot să păstrez secrete față de Rachel. O să-ți spun *ție* un secret: dacă Rachel ar ști ce se petrece între mine și noua mea asistentă, Fräulein Wittner, m-aș trezi dat afară în șuturi — și asta de săptămîna trecută! E cum a fost cu tine și cu Eva Berger — se pare că e o boală de familie să-ți faci de cap cu asistentele.

Breuer studie tabla de șah. Era tulburat de comentariul lui Max. Deci așa vedea comunitatea relația lui cu Eva! Deși acuzația era neadevărată, el se simțea totuși vinovat din cauza unui moment de mare tentație sexuală. Într-o conversație importantă, cu câteva luni în urmă, Eva îi spusese că se temea că el era pe punctul de a începe o relație dezastruoasă cu Bertha și se oferise „să facă orice” pentru a-l ajuta să se elibereze de obsesia cu privire la tînăra sa pacientă. Nu cumva Eva se oferise din punct de vedere sexual? Breuer fusese sigur de asta. Dar demonicul „dar” intervenise și de data asta, ca în multe alte dați, el nu reușise să ajungă să acționeze. Cu toate acestea, se gîndise adesea la oferta Evei și regretase amarnic ocazia pierdută!

Acum Eva plecase. Iar el nu reușise niciodată să aibă o explicație cu ea. După ce a concediat-o ea nu a mai vorbit cu el și i-a disprețuit ofertele de a o ajuta cu bani sau cu găsirea unui alt post. Deși nu reușise să repare faptul că nu-i luase apărarea în fața Mathildei, hotărî acum că putea cel puțin s-o apere în fața acuzațiilor lui Max.

— Nu, Max, ai înțeles greșit. Nu sînt un înger, dar jur că nu am atins-o niciodată pe Eva. A fost doar o prietenă, o bună prietenă.

— Iartă-mă, Josef, cred că m-am pus pur și simplu în locul tău și

apoi am presupus că tu și Eva...

— îmi dau seama că poți crede asta. A fost o prietenie neobișnuită între noi. îmi era confidentă, vorbeam cu ea

154

despre toate. Grozavă răsplată a primit după ce a lucrat atîția ani pentru mine. N-ar fi trebuit să cedez în fața mîniei Mathildei. Ar fi trebuit să-i iau apărarea.

— De asta sînteți, tu și Mathilde... știi tu... înstrăinați?

— Poate că îi port pică Mathildei pentru asta, dar nu este adevărata problemă în căsnicia noastră. E mult mai mult decît asta, Max. Dar nu știu *ce* este. Mathilde este o soție bună. Ah, detest felul în care s-a comportat în povestea cu Bertha sau cu Eva. Dar într-un fel avea dreptate — le acordam mai multă atenție decît ei. Cu toate acestea, ceea ce se întîmplă acum e ciudat. Cînd mă uit la ea încă o mai găsesc frumoasă.

-Și?

— Și pur și simplu n-o pot atinge. Mă îndepărtez. Nu vreau să se apropie de mine.

— Poate că asta nu e ceva atît de neobișnuit. Rachel nu e chiar ca Mathilde, dar e o femeie atrăgătoare și totuși pe mine mă interesează mai mult Fräulein Wittner — care, trebuie să recunosc, seamănă puțin cu o broască. în unele zile, cînd merg pe Kirstenstrasse și văd douăzeci, treizeci de curve aliniat, sînt foarte tentat. Nici una nu este mai drăguță ca Rachel, multe au gonoree sau sifilis, și totuși sînt tentat. Dacă aș ști sigur că nu m-ar recunoaște nimeni, cine știe? Poate! Toți ne saturăm să mîncăm mereu același lucru. Știi, Josef, pentru fiecare femeie frumoasă există cîte un biet bărbat care a obosit s-o mai reguleze.

Lui Breuer nu-i plăcuse niciodată să-l încurajeze pe Max în felul lui vulgar de a vorbi, dar nu se putu abține să nu zîmbească la acest aforism — adevărat în însăși grosolănia lui.

— Nu, Max, nu e plictiseală. Nu asta e problema mea.

— Poate ar trebui să-ți faci un control. Mulți urologi scriu despre fiziologia sexului. Ai citit lucrarea lui Kirsch despre impotența provocată de diabet? Acum că interdicția de a vorbi despre ea a fost ridicată, este evident că impotența e un lucru mult mai obișnuit decît am crezut.

155

— Impotent nu sînt, replică Brauer. Chiar dacă m-am ținut departe de sex, mai curge încă multă sevă. Rusoaica aceea, de exemplu. Și am avut și eu aceleași gînduri ca și tine cu privire la prostituatele de pe Kirstenstrasse. De fapt, o parte a problemei este că am atîtea gînduri despre sex vizînd o altă femeie, încît mă simt vinovat s-o ating pe Mathilde.

Brauer observă cum confidențele lui Max îl făcuseră să vorbească mai ușor. Poate că Max, în maniera lui grosolană, s-ar fi putut descurca mai bine cu Nietzsche decît o făcuse el.

— Dar important nu e nici asta, se trezi Brauer conti-nuînd, e altceva! Ceva mai diabolic dinlăuntrul meu. Știi, mă gîndesc să plec. N-aș face-o niciodată, dar mă tot gîndesc să-mi strîng pur și simplu lucrurile și să părăsesc totul — pe Mathilde, copiii, Viena. Continuu să am gîndul acesta nebunesc, și știu că e nebunesc — nu trebuie să mi-o spui tu, Max —, că toate problemele mele s-ar rezolva pur și simplu dacă aș găsi o cale să mă desprind de Mathilde.

Max scutură din cap, oftă, apoi luă nebunul lui Brauer și începu să construiască un invincibil atac la regină. Brauer se lăsă greu pe spătarul fotoliului. Cum avea să trăiască încă zece, douăzeci, treizeci de ani pierzînd în fața apărării franceze a lui Max și a infernului gambit al reginei sale?

Dreuer stătea în pat în noaptea aceea gândindu-se încă la gambitul reginei și la comentariul lui Max despre femeile frumoase și bărbații oboșiți. îngrijorarea cu privire la Nietzsche îi mai scăzuse. Cumva, discuția cu Max îl ajutase. Poate că, în toți anii ăștia, îl subestimase pe Max. Acum, Mathilde, întorcându-se din camera copiilor, se urcă în pat, veni aproape de el și șopti: „Noapte bună, Josef.” S-a prefăcut că doarme.

Cioc! Cioc! Cioc! O bătaie puternică în ușa din față. Breuer se uită la ceas. Patru și patruzeci și cincisprezece. Se trezi repede — niciodată nu dormea adânc — își înșfacă halatul și o porni de-a lungul coridorului. Louis ieși din camera ei, dar îi făcu semn să se întoarcă. Din moment ce se sculase, avea să deschidă el ușa. Portarul, cerându-și scuze că îl trezise, spuse că era cineva afară care îl solicita pentru o urgență. Jos, în vestibul, Breuer găsi un bărbat în vîrstă așteptîndu-l în picioare. Nu purta pălărie și în mod evident străbătuse pe jos o distanță lungă — respirația îi era precipitată, părul îi era acoperit de zăpadă, iar nasul îi curgea, făcînd ca mustața lui groasă, înghețată, să semene cu o mătură mare. — Domnul doctor Breuer? întrebă el, vocea tremurîndu-i de agitație.

Breuer făcu un semn afirmativ, iar el se prezentă drept Herr Schlegel, îndinînd capul și atingîndu-și fruntea cu

157

degetele de la mîna dreaptă, o reminiscență atavică a ceea ce fusese, în vremuri mai bune, un salut elegant.

— Un pacient al dumneavoastră din hotelul meu este bolnav, foarte bolnav, spuse el. Nu poate vorbi, dar am găsit cartea asta de vizită în buzunarul său.

Examinînd cartea de vizită pe care i-o întinse Herr Schlegel, Breuer văzu numele și adresa lui scrise pe o parte, iar pe verso: **PROFESOR FRIEDRICH NIETZSCHE**

Profesor de filologie Universitatea din Basel

Se hotărî pe loc. îi dădu lui Herr Schlegel instrucțiuni clare pentru a-l găsi pe Fischmann cu fiacrul lui.

— Și pînă vă întoarceți, eu voi fi îmbrăcat. îmi puteți povesti despre pacient în drum spre *Gasthaus*.

Douăzeci de minute mai tîrziu, Herr Schlegel și Breuer erau înfășurați în pături și purtați pe străzile reci, înzăpezite. Hotelierul povesti că profesorul Nietzsche se afla la *Gasthaus* de la începutul săptămîinii.

— Un oaspete foarte bun. Nici un fel de probleme.

— Spuneți-mi despre boala lui.

— Toată săptămîna și-a petrecut timpul în camera lui. Nu știu ce face acolo sus. De cîte ori îi duc ceaiul dimineața stă la masă și mîzgălește. Asta m-a mirat pentru că, știți, aflasem că nu vede prea bine. Acum două sau trei zile, a venit o scrisoare pentru el, cu timbru de Basel. I-am dus-o sus, iar cîteva minute mai tîrziu a venit jos mijindu-și ochii și clipind. Mi-a spus că avea probleme cu ochii și m-a rugat să-i citesc eu. Spunea că e de la sora lui. Am început, dar după primele cîteva rînduri — ceva despre un scandal cu niște ruși — a părut supărat și mi-a cerut-o înapoi. Am încercat să prind restul dintr-o privire înainte de a i-o întinde, dar n-am apucat să văd decît cuvintele „deportare” și „poliție”.

Ia masa în oraș, deși nevastă-mea s-a oferit să-i gătească. Nu știu unde mănîncă — nu mi-a cerut sfatul. Nu

158

prea vorbește, deși într-o seară a spus că se duce la un concert gratuit. Dar nu este timid, nu de asta este tăcut. Am observat mai multe lucruri în privința tăcerii lui...

Hotelierului, care dndva lucrase zece ani în serviciul de informații al armatei, îi era dor de vechea lui meserie și se distra privindu-și oaspeții ca pe niște enigme și încercînd să construiască un portret din micile detalii pe care le surprindea la hotel. Pe drumul lung spre casa lui Breuer, își adunase laolaltă toate indiciile cu privire la

profesorul Nietzsche și repetase prezentarea pe care avea să i-o facă doctorului. Era o ocazie rară: de obicei nu avea o audiență pe măsură, soția lui sau ceilalți proprietari de hoteluri fiind prea neciopliți pentru a-i aprecia adevăratele aptitudini pentru deducție. Dar doctorul îl întrerupse.

— Boala lui, domnule Schlegel?

— Da, da, domnule doctor.

Și, ascunzându-și dezamăgirea, Herr Schlegel relatează cum vineri dimineața pe la nouă Nietzsche își plătise nota și ieșise, spunând că avea să plece în după-amiaza aceea și că se va întoarce înainte de prânz pentru a-și lua bagajele.

— Trebuie să fi lipsit puțin de la recepție, căci nu l-am văzut când s-a întors. Pășește foarte ușor, știți, ca și cum n-ar vrea să fie urmărit. Și nu poartă umbrelă, astfel că nu-mi pot da seama după suportul de umbrele din hol dacă e în hotel sau nu. Cred că nu vrea să știe nimeni unde este, când e în hotel și când nu. Se pricepe, se pricepe — suspect de bine — să intre și să iasă fără să atragă atenția.

— Dar boala lui?

— Da, da, doctore. Pur și simplu m-am gândit că unele din aceste lucruri ar putea fi importante pentru diagnostic. Ei bine, mai târziu, după-amiază, pe la trei, nevastă-mea, ca întotdeauna, a intrat să facă curat la el în cameră, și el era acolo — nici gând să fi plecat la gară! Era întins pe pat gemând, cu mâna la cap. Ea m-a chemat imediat, iar eu i-am spus să-mi țină locul la recepție — n-o las niciodată nepăzită. Iată de ce, mă înțelegeți, am fost surprins că s-a întors în cameră fără ca eu să-l văd.

159

— Și apoi?

Breuer își pierduse răbdarea — Herr Schlegel, hotărî el, citise cam prea multe povestiri polițiste suculente. Și totuși mai era o grămadă de timp pentru a suporta dorința evidentă a însoțitorului său de a spune tot ce știa. Mai erau vreo doi kilometri pînă la

hotelul din districtul al treilea, sau pe Landstrasse, și în ninsoarea din ce în ce mai deasă vizibilitatea era atât de proastă încât Fischmann coborîse și își conducea calul încet pe străzile înghețate.

— Am intrat în camera lui și l-am întrebat dacă îi este rău. Mi-a spus că nu se simte bine, o mică durere de cap — că-mi va plăti pentru încă o zi și că va pleca mâine. Mi-a spus că are adesea dureri din astea și că îi este mai bine dacă nu vorbește și nu se mișcă. Nu e nimic de făcut, mi-a spus, decît să aștepte să treacă. Era foarte rece — de obicei e așa, dar azi parcă mai mult, era de-a dreptul de gheață. Nu era nici o îndoială, *vroia* să fie lăsat singur.

— Și apoi?

Breuer tremura. Frigul îi pătrundea în oase. Oricît de enervant era Herr Schlegel, lui Breuer îi făcea plăcere să audă că și alții îl găsesc dificil pe Nietzsche.

— M-am oferit să aduc un doctor, dar arunci a devenit *foarte* agitat! Trebuia să-l fi văzut. „Nu! Nu! Nici un doctor! Ei nu fac decît să înrăutățească lucrurile! Nici un doctor!” N-a fost tocmai nepoliticos — nue niciodată, știți — doar foarte rece! întotdeauna manierat. Se vede că e de familie bună. O școală particulară bună, pot să pun pariu. Se învîrte în cercuri înalte. La început nu puteam să înțeleg de ce nu stă la un hotel mai scump. Dar m-am uitat la hainele lui — poți să-ți dai seama de multe după haine, știți — etichete bune, material bun, bine croite, pantofi italienești de calitate. Dar toate, chiar și lenjeria, sînt uzate, foarte uzate, cîrpite de multe ori, iar hainele așa de lungi nu se mai poartă de zece ani. I-am spus soției mele ieri că este un aristocrat sărac care habar n-are cum să se descurce în lumea de azi. Pe la începutul săptămânii mi-am permis să-l întreb despre originea numelui de Nietzsche, și a mormăit ceva despre vechea aristocrație poloneză.

160

— Ce s-a întîmplat pe urmă, după ce a refuzat doctorul?

— A continuat să insiste că se va simți bine dacă va fi lăsat

singur. în felul lui manierat, mi-a sugerat să-mi văd naibii de treabă. E genul care suferă în tăcere — sau are ceva de ascuns. Și încăpățînat! Dacă n-ar fi fost așa de încăpățînat, v-aș fi putut chema ieri, înainte de a începe să ningă, și n-ar fi trebuit să vă trezesc la ora asta.

— Ce altceva ați mai observat? Herr Schlegel fu încîntat de întrebare.

— Păi, întîi că a refuzat să lase vreo adresă unde să i se trimită corespondența, iar adresa precedentă era suspectă: Mesageria Generală, Rapallo, Italia. N-am auzit niciodată de Rapallo, iar cînd l-am întreat unde se află mi-a spus doar: „Pe litoral”. Normal că trebuie anunțată poliția: izolarea lui, faptul că se strecoară hoțeste, fără umbrelă, nu lasă adresa, și scrisoarea aceea — probleme cu niște ruși, deportare, poliție. Bineînțeles, am căutat scrisoarea cînd i-am făcut curat în cameră, dar n-am reușit s-o găsec. A ars-o, cred, sau a ascuns-o.

— N-ați chemat poliția? întrebă Breuer neliniștit.

— încă nu. Mai bine aștept pînă se luminează. Face rău la afaceri. Nu vreau ca poliția să-mi deranjeze ceilalți clienți în mijlocul nopții. Și, apoi, colac peste pupăză, se îmbolnăvește, așa deodată! Vreți să știți ce cred eu?

Otravă!

— Doamne ferește, nu! Breuer aproape că tipa. Nu, sînt sigur că nu. Vă rog, Herr Schlegel, uitați de poliție! Vă asigur, nu aveți de ce să vă faceți griji. îl cunosc pe omul ăsta. Garantez eu pentru el. Nu este spion. Este exact ce scrie pe cartea de vizită, profesor universitar. Și are, într-adevăr, des aceste dureri de cap; de aceea a venit la mine. Vă rog să vă liniștiți.

în lumina pîlpîitoare a felinarului fiacrului, Breuer putu vedea că Herr Schlegel *nu* se liniștește și adăugă:

— Totuși, înțeleg că un observator fin ar putea ajunge la această concluzie. Dar aveți încredere în mine în această chestiune.

Responsabilitatea va fi a mea.

încercă să-l facă pe hotelier să revină la boala lui Nietzsche.

— Spuneți-mi, după ce l-ați văzut după-amiază, ce s-a mai întâmplat?

— Am mai intrat de două ori să văd dacă are nevoie de ceva — știți, ceai sau ceva de mâncare. De fiecare dată mi-a mulțumit și a refuzat, fără să întoarcă măcar capul. Părea slăbit și era palid la față.

Herr Schlegel se opri o clipă, apoi — neputându-se stăpîni să nu comenteze — adăugă:

— Nici o recunoștință pentru că eu sau nevastă-mea ne-am interesat de el — nu e o persoană caldă, știți. De fapt, părea deranjat de bunătatea noastră. Noi îl ajutăm și pe el îl deranjează! Asta nu i-a căzut bine nevesti-mii. S-a supărat și ea și n-a mai vrut să aibă nimic de-a face cu el — vrea să-l vadă plecat mâine.

Ignorîndu-i tînguiala, Breuer întrebă:

— Ce s-a întâmplat pe urmă?

— L-am văzut din nou pe la trei noaptea. Herr Spitz, oaspetele din camera de alături de el, a fost trezit — de zgomotul unei mobile răsturnate, a spus el, apoi a auzit un geamăt, un țipăt chiar.

Neprimind nici un răspuns la bătaia lui în ușă și găcind-o încuiată, Herr Spitz m-a trezit pe mine. E un om timid, drept care se tot scuza că m-a trezit. Dar a făcut bine. I-am spus-o imediat.

Profesorul încuiase ușa pe dinăuntru. A trebuit să sparg broasca — și trebuie să insist să-mi dea banii pentru una nouă. Când am intrat, l-am găsit fără cunoștință, gemînd și zăcînd doar în lenjeria de corp pe salteaua goală. Toate hainele lui și toate așternuturile de pat erau azvîrlite în jur. Eu cred că nu s-a dat jos din pat, dar s-a dezbrăcat și a aruncat totul pe podea — nici un obiect nu se afla la mai mult de un metru de pat. Era neobișnuit pentru el, cu totul neobișnuit, domnule doctor. El este în general un om ordonat.

Nevastă-mea a fost șocată la vederea dezordinii — a vomat peste tot, va dura o săptămînă pînă cînd camera să poată fi închiriată din

nou, pînă să se ducă duhoarea. Ar trebui, în mod normal, să
162

plătească pentru această săptămînă. Și pete de sînge pe cearșaf —
l-am întors și m-am uitat, dar nici o rană — sîn-gele trebuie să fi
fost în ce-a vomat.

Herr Schlegel scutură din cap.

— Atunci l-am căutat în buzunare, am găsit adresa dumneavoastră
și am venit să vă iau. Soția mea a spus să așteptăm pînă în zori, dar
m-am gîndit că ar putea să moară pînă atunci. Nu trebuie să vă
spun ce înseamnă asta — pompe funebre, anchetă oficială, poliție
în jur toată ziua. Am văzut asta de multe ori — ceilalți oaspeți vor
pleca în douăzeci și patru de ore. în hotelul cumnatului meu, în
Schwartzwald, au murit doi oaspeți într-o săptămînă. Știți că, după
zece ani, oamenii încă mai refuză să ia acele camere ale morții ? Și
le-a refăcut complet — perdele, zugrăveală, tapet. Și totuși
oamenii le evită. Vorbele circulă, sătenii discută, ei nu uită
niciodată.

Herr Schlegel scoase capul pe fereastră, privi în jur și strigă la
Fishmann:

— Prima la dreapta, clădirea următoare! Se întoarse spre Breuer:

— Am ajuns! Casa aceea, domnule doctor! Spunîndu-i lui

Fischmann să aștepte, Breuer îl urmă

pe Herr Schlegel în *Gasthaus*, urcînd patru șiruri înguste de trepte.

Aspectul modest al casei scărilor stătea mărturie afirmației lui

Nietzsche că îl interesa doar să subziste: o curățenie impecabilă;

un covor jerpelit, cu cîte un alt model decolorat la fiecare etaj; fără

balustradă; nici un fel de mobilă între etaje. Pereții zugrăviți recent

în alb nu erau împodobiți cu nici un tablou sau ornament — nici

măcar un certificat oficial de inspecție.

Răsufînd din greu din cauza urcușului, Breuer îl urmă pe Herr

Schlegel în camera lui Nietzsche. îi trebui o clipă să se obișnuiască

cu mirosul greu, dulce-acrișor, de vomă, apoi cercetă rapid

încăperea. Era așa cum o descriesese Herr Schlegel. De fapt, exact așa — hotelierul nefiind doar un observator excelent, căci lăsase totul neatins, astfel încât să nu distrugă vreun indiciu prețios. Pe un pat îngust într-un colț al camerei zăcea Nietzsche, îmbrăcat numai cu lenjeria de corp, dormind profund,

163

probabil în comă. Cu siguranță că nu făcuse nicidecum o mișcare ca reacție la zgomotele făcute de ei când intraseră în cameră. Breuer îl lăsă pe Herr Schlegel să strângă hainele împrăștiate ale lui Nietzsche și cearșafurile îmbibate de vomă și pătate de sânge. O dată dispărute acestea, ieși la iveală dintr-o dată goală era camera. Nu diferea de o celulă de închisoare, se gândi Breuer: de-a lungul unui perete se afla o masă de lemn șubredă pe care erau doar o lanternă și o carafă cu apă umplută pe jumătate. În fața mesei se afla un scaun drept de lemn, iar sub masă erau valiza și servieta lui Nietzsche — amândouă prinse cu un lanț ușor și încuiate cu lacăte. Deasupra patului era o ferăstruică soioasă, cu o perdea galbenă decolorată, jalnică, singura concesie făcută esteticii din cameră. Breuer ceru să fie lăsat singur cu pădentul său. Curiozitatea fiind mai puternică decât oboseala, Herr Schlegel protestă, apoi cedă atunci când Breuer îi aminti de obligațiile față de ceilalți oaspeți: pentru a fi o gazdă bună, trebuie să-și recupereze somnul. Rămas singur, Breuer mări flacăra lămpii de gaz și cercetă scena mai atent. Ligheanul de email de pe podea, lângă pat, era pe jumătate plin cu o boritură verde deschis, amestecată cu sânge. Salteaua, fața și pieptul lui Nietzsche aveau pe ele urme uscate de vomă — fără îndoială că îi fusese prea rău sau fusese prea amorțit pentru a ajunge la lighean. Lângă lighean se afla un pahar pe jumătate plin cu apă, iar lângă acesta o stidută plină pe trei sferturi cu niște tablete mari, ovale. Breuer studie, apoi gustă o tabletă. Cel mai probabil doral hidrat — asta i-ar explica starea de amorțeală; dar nu putea fi sigur pentru că nu știa când luase Nietzsche pastilele. Avusese timp să le absoarbă în sânge înainte de a vomita

tot ce avea în stomac? Calculînd numărul de pastile care lipseau din flacon, Breuer trase rapid concluzia că și dacă Nietzsche le-ar fi luat pe toate în seara aceea și stomacul său ar fi absorbit tot dorul, ar fi consumat o doză periculoasă, dar nu letală. Dacă ar fi fost mai mare, Breuer știa că n-ar fi putut face

164

mare lucru: spălaturile stomacale n-ar fi avut nîd un rost, din moment ce stomacul lui Nietzsche era acum gol, iar el era mult prea amorțit — și prdbabil îi era prea greață — pentru a ingera orice stimulent pe care Breuer i l-ar fi putut da.

Nietzsche arăta ca un muribund: cenușiu la față, cu ochii micșorați; cu tot corpul rece, îngălbenit, cu pete roșii pe piele. Respirația îi era greoaie, iar pulsul slab, dar ajungînd la o sută cincized și șase pe minut. Acum Nietzsche tremura, dar cînd Breuer încercă să-l acopere cu una dintre păturile pe care le lăsase Frâu Schlegel, gemu și o azvîrli la o parte. Probabil o hipersensibilitate, se gîndi Breuer: totul e dureros, chiar și simpla apăsare a unei pături.

— Domnule profesor, domnule profesor, îl chemă. Nîd un răspuns. Nietzsche nu se mișcă nîd dnd strigă, mai tare: Friedrich, Friedrich. Apoi: Fritz, Fritz.

Nietzsche tresări ca reacție la sunet, și tresări din nou cînd Breuer încercă să-i ridice pleoapele. Hipersensibilitate chiar la sunet și lumină, observă Breuer, și se ridică să facă lumina mai mică și să mărească focul în soba cu gaz.

Un examen mai amînunțit confirmă diagnosticul lui Breuer de migrenă spastică bilaterală: fața lui Nietzsche, în special fruntea și urechile, erau red și palide; pupilele îi erau dilatate; și ambele artere temporale erau atît de contractate îndt le simțeai ca pe niște corzi subțiri și înghețate în tîmple.

Cu toate acestea, principala sursă de îngrijorare a lui Breuer nu era migrena, ci tahicardia care îi punea în pericol viața; și începu, în dudu zbaterilor lui Nietzsche, să apese puternic cu degetul mare pe artera carotidă din dreapta. în mai puțin de un minut pulsul

padentului său scăzu la optzed. După ce îi observă atent starea cardiacă încă vreo cindsprezece minute, Breuer se simți satisfăcut și își îndreptă atenția către migrenă.

Căutindîn trusa medicală niște tablete de nitroglicerină, îi ceru lui Nietzsche să deschidă gura, dar nu obținu nici o reacție. Când încercă să-i deschidă gura cu forța, Nietzsche

165

își încleșta di^{ft}* a^{Λt} Λ^e tare mc*t Breuer abandonă efortul. Poate că va r^{fl}^{eT}o/* V-^{cu} amil-nitrat, se gândi Breuer. Turnă patru picături pe ° &P& Și ° ținu sub nasul lui Nietzsche. Acesta respi*^Λ tresări și se întoarse cu spatele. Refractor pînă la capă*/ chiar ?i^m stare de inconștientă, se gândi

Breuer.

își așeză ^mîndouă mîinile pe tîmplele lui Nietzsche și începu, mai î¹¹*^Λ u^{ŞO}^f/ apoi^{cu} presiune din ce în ce mai mare să-i maseze capul și ceafa. Se concentra mai ales asupra acelo^f zone ce păreau, după reacțiile pacientului său să fie cel^e ma* sensibile. În timp ce făcea asta, Nietzsche striga și ^ scutura capul frenetic. Dar Breuer insistă si își conțină calm treaba, șoptindu-i tot timpul în ureche cu blînd^e^e: «Suportă durerea, Fritz, suportă durerea

—asta o sa te ajute." Nietzsche se zbătu mai puțin, dar continuă să geamă — un „Nuuu" repetat, gutural, adînc, agonizant.

Trecură o/^{ec&} > cincisprezece minute. Breuer continua să maseze. Du?&■ douăzeci de minute, gemetele se îmblîn-ziră apoi îrt^{etar}ă, dar buzele lui Nietzsche se mișcau, murmurînd^{ceva} Λ^e neînțeleș.

Breuer își aplecă urechea spre eura lui Nietzsche dar tot nu putu distinge cuvintele. Să fi fost f teacă, pleacă, pleacă" sau poate „Lasă-mă, lasă-mă"? N« P^{utea} fi si^{ŞΛ}-

Trecură tt*^Λ²⁶⁰Λ treizeci și cinci de minute. Breuer continua să ma?^{eze} - Λ^ata ^ Nietzsche era mai caldă, îi revenea culoare^- Poate că spasmul era pe sfîrșite. Deși era încă amorțit/ Nietzsche părea că răsulfă mai ușor. Murmurul contifl¹¹Λ^{ceva} mai tare, ceva mai clar.

Din nou, Breuer își pl^{ec} urechea spre buzele lui Nietzsche. Putea distinge cuvintele acum, deși la început nu-i veni să-și creadă urect⁰¹"- Nietzsche spunea: „Ajută-mă, ajută-mă, ⁴^" ajută-mă, aj

Breuer fu năpădit de un val de compasiune. „Ajută-mă!" Deci, se gîndi/ *at^{ce} ^" a cerut tot timpul. Lou Salome s-a înșelat: prietenul ei *este* în stare să ceară ajutor, dar acesta este tin alt Nietzsche, unul pe care-l întîlnesc pentru prima

166

Breuer își odihni mîinile și făcu cîțiva pași prin mica celulă a lui Nietzsche. Apoi înmuie un prosop în apa rece din carafă, puse compresa pe sprîncenele pacientului său, care dormea, și șopti: — Da, o să te ajut, Fritz. Poți conta pe mine. Nietzsche tresări. Poate că atingerea e încă dureroasă, se gîndi Breuer, dar continuă să țină compresa acolo. Nietzsche deschise ușor ochii, se uită la Breuer, și duse mîna la arcadă. Poate că intenționa numai să-și scoată compresa, dar mîna lui se apropie de a lui Breuer și pentru o clipă, doar pentru o clipă, mîinile li se atinseră.

Trecu încă o oră. Se lumina de ziuă, era aproape șapte și jumătate. Starea lui Nietzsche părea stabilă. Nu prea mai e mare lucru de făcut în momentul acesta, se gîndi Breuer. Era mai bine să aibă grijă de ceilalți pacienți acum și să se întoarcă mai tîrziu, cînd efectul cloralului va fi trecut. După ce-și acoperi pacientul cu o pătură ușoară, Breuer scrisse un bilet în care spunea că se va întoarce înainte de prînz, mută un scaun lîngă pat și puse biletul pe el, la vedere. Coborînd, îi dădu instrucțiuni lui Herr Schlegel, care se afla la postul său, la recepție, să treacă pe la Nietzsche din jumătate în jumătate de oră. Breuer fl trezi pe Fischmann, care așipise pe un scaun în vestibul, și ieșiră împreună în ninsoarea dimineții pentru a-și începe seria vizitelor la domiciliu.

Cînd se întoarse, patru ore mai tîrziu, fu întîmpinat de Herr Schlegel care ședea la postul său, la recepție. Nu, nu se mai

întîmplase nimic: Nietzsche dormise continuu. Da, părea să-i fie mai bine, se și comportase mai bine — cîte un geamăt, cînd și cînd, dar nu țipase, nu se zbătuse și nu vomase.

Pleoapele lui Nietzsche tremurară cînd Breuer intră în cameră, dar continuă să doarmă profund, chiar și atunci cînd Breuer i se adresă.

— Domnule profesor, mă auziți? Nici un răspuns.

— Fritz, îl chemă Breuer.

Știa că e îndreptățit să i se adreseze neprotocolar pacientului său

— adesea pacienți în stare de amorțeală ar

167

răspunde mai degrabă unui nume mai vechi, din tinerețe — dar tot se simțea vinovat, știind că o făcea și pentru el însuși; îi plăcea să i se adreseze lui Nietzsche cu familiarul „Fritz”.

— Fritz! Sînt eu, Breuer. Mă auzi? Poți să deschizi ochii?

Aproape imediat, ochii lui Nietzsche se deschiseră. Aveau oare o privire încărcată de reproș? Breuer reveni imediat la adresarea oficială.

— Domnule profesor. V-ați întors printre cei vii, mă bucur s-o constat. Cum vă simțiți?

— Nemulțumit — vocea lui Nietzsche era moale, iar cuvintele erau neclare — că trăiesc. Nemulțumit. Nid o teamă de întuneric. Groaznic, mă simt groaznic.

Breuer puse mîna pe arcada lui Nietzsche, în parte pentru a-i lua temperatura, dar și pentru a-i oferi alinare. Nietzsche se trase înapoi, smucindu-și capul mai încolo cu dîtiva centimetri. Poate că încă este hipersensibil, își zise Breuer. Dar mai tîrziu, cînd făcu o compresă rece și o întinse spre fruntea lui Nietzsche, acesta, cu o voce slabă, pierită, spuse „Pot să fac și eu asta” și, luînd compresa de la Breuer, și-o puse singur.

Restul consultației lui Breuer fu încurajator: pulsul pacientului său era acum șaptezeci și șase, îi mai venise sîngele în obraji, iar arterele temporale nu-i mai pulsau spasmodic.

— îmi simt craniul zdruncinat, spuse Nietzsche. Durerea mi s-a

schimbat — nu mai e ascuțită, acum e mai degrabă ca o zgîrietură adîncă și dureroasă pe creier.

Deși îi era încă prea greață ca să înghită medicamente, era acum în stare să accepte capsula de nitroglicerină pe care Breuer i-o puse sub limbă.

În următoarea oră, Breuer șezu și conversă cu pacientul său, care devenea din ce în ce mai comunicativ.

— Am fost îngrijorat pentru dumneavoastră. Ați fi putut să muriți. O asemenea doză de doral e mai degrabă otravă decît tratament. Vă trebuie ori un medicament care să atace sursa migrenei, ori unul care să atenueze durerea.

168

Cloralul nu face nid una nid alta — este un sedativ, iar ca să vă facă inconștient în fața unei asemenea dureri e nevoie de o doză care ar putea fi foarte bine fatală. Știți, aproape a fost. Iar pulsul dumneavoastră a fost periculos de neregulat.

Nietzsche scutură din cap.

— Nu vă împărtășesc îngrijorarea.

— Asta înseamnă...?

— În privința rezultatului, șopti Nietzsche.

— Că vă putea fi fatal, adică?

— Nu, în toate privințele — în toate.

Vocea lui Nietzsche era aproape de plînset. Breuer își îmblînzi și el vocea.

— Sperați să muriți?

— Trăiesc? Mor? Cui îi pasă? Nici o urmă, nid o urmă.

— Ce vreți să spuneți? întrebă Breuer. Că nu va rămîne nid o urmă, nici un loc pentru dumneavoastră? Că nu vi se va simți lipsa? Că n-o să-i pese nimănui?

O lungă tăcere. Cei doi rămaseră împreună în liniște, iar curînd Nietzsche respira adînc, deoarece adormise la loc. Breuer îl mai privi cîteva minute, apoi lăsă un bilet pe scaun spunînd că se va întoarce mai tîrziu în după-amiaza aceea sau seara. Din nou, îl

instrui pe Herr Schlegel să se ducă frecvent să vadă ce-i face padentul, dar să nu se deranjeze să-i ofere ceva de mîncare — poate doar apă caldă, căd profesorul nu avea să fie în stare să digere nimic solid încă o zi.

Cînd se întoarse, la ora șapte, Breuer se înfiora intrînd la Nietzsche în cameră. Lumina jalnică a unei singure luminări arunca umbre pîlpîitoare pe pereți și îl arăta pe padentul său stînd culcat în întuneric, cu ochii închiși, cu mîinile împreunate pe piept, complet îmbrăcat cu costumul său negru și pantofii negri grei. Era asta, se întrebă Breuer, o previziune a lui Nietzsche zăcînd pe catafalc, singur și nebodt de nimeni?

Dar nu era nid mort, nici adormit. Tresări la auzul vocii lui Breuer și, cu efort și cu o durere vădită, se ridică

169

în capul oaselor, cu capul în mîini și cu picioarele atîrnînd pe marginea parului. îi făcu semn lui Breuer să se așeze și el.

— Cum vă simțiți acum? '

— Capul mi-e încă strîns într-o menghină de oțel. Stomacul meu speră să nu mai întîlnească nicicînd mîn-carea. Ceafa și spatele — aici — Nietzsche arată spre ceafă și spre partea de sus a omoplaților — îmi sînt chinuitor de sensibile. în afară de toate astea însă, mă simt îngrozitor.

Breuer întîrzie să zîmbească. înțelese ironia neașteptată a lui Nietzsche abia o clipă mai tîrziu, cînd observă grimasa pacientului său.

— Dar cel puțin mă aflu în ape cunoscute. Am mai avut de multe ori această durere.

— Atunci aceasta a fost o criză tipică?

— Tipică? Tipică? Să mă gîndesc. Din punct de vedere doar al intensității, aș spune că a fost o criză puternică. Din ultimele mele o sută de crize, poate numai cincisprezece sau douăzeci au fost mai puternice. Cu toate astea, am avut și multe crize mai rele.

— Cum așa?

— Au durat mult mai mult, durerea continuând adesea timp de două zile. Știu că e un lucru rău, din câte mi-au spus alți medici.

— Cum explicați că aceasta a fost scurtă? Breuer bîjbîia, încercând să descopere cât de mult își amintea Nietzsche din ultimele șaisprezece ore.

— Știm amîndoi răspunsul la această întrebare, domnule doctor. Vă sînt recunoscător. Știu că încă m-aș mai zvîrcoli de durere în patul ăsta dacă n-ați fi fost dumneavoastră. Aș vrea să existe un mod semnificativ în care să vă pot răsplăti. Cum asta nu se poate, trebuie să ne mărginim la practica curentă. Sentimentele mele în privința datoriilor și plăților sînt neschimbate și aștept de la dumneavoastră o notă de plată corespunzătoare timpului pe care mi l-ați consacrat. Conform socotelilor lux Herr Schlegel — care nu suferă de lipsă de precizie — nota ar trebui să fie considerabilă.

170

Deși dezamăgit să-l audă pe Nietzsche revenind la tonul său oficial, distant, Breuer spuse să îi va da instrucțiuni lui Frâu Becker să-i pregătească nota luni.

Dar Nietzsche scutură din cap.

— Ah, am uitat, cabinetul dumneavoastră nu e deschis duminica, dar mi-am propus ca mîine să iau trenul spre Basel. Nu există vreun mod în care să-mi plătesc datoria acum?

— Spre Basel? Mîine? Categoriec nu, domnule profesor, nu înainte de a vă trece criza asta. În ciuda neînțelegerilor pe care le-am avut în această săptămîină, dați-mi voie acum să acționez ca medic al dumneavoastră. Acum numai cîteva ore, vă aflați în comă, cu o aritmie periculoasă. Este mai mult decît *neînfelept* să plecați mîine, este *primejdios*. Și mai este încă un factor: multe migrene pot recidiva imediat în absența unei odihne suficiente. Cu siguranță că ați observat acest lucru.

Nietzsche tăcu o clipă, în mod evident cugetînd la vorbele lui Breuer. Apoi dădu din cap afirmativ.

— Sfatul dumneavoastră va fi luat în seamă. Sînt de acord să mai

rămîn o zi și să plec luni. Pot să vă văd luni dimineată?

Breuer dădu din cap.

— Pentru nota de plată, vreți să spuneți?

— Pentru asta, și v-aș fi recunoscător și pentru fișa de consultație și o descriere a măsurilor medicale pe care le-ați luat pentru a opri această criză. Metodele dumneavoastră ar putea fi de folos succesurilor dumneavoastră, mai ales medicilor italieni, căci îmi voi petrece următoarele cîteva luni în sud. Bineînțeles că intensitatea acestei crize îmi interzice să petrec încă o iarnă în Europa centrală.

— Acum e momentul să vă odihniți și să vă liniștiți, domnule profesor, nu să ne continuăm disputa. Dar vă rog să-mi permiteți să fac două sau trei observații la care să reflectați pînă luni, cînd ne înolnim.

— După ce ați făcut pentru mine azi, sînt gata să vă ascult cu atenție.

Breuer își cîntări cuvintele. Știa că avea să fie ultima lui șansă. Dacă dădea greș acum, luni după-amiază Nietzsche

171

avea să se afle în trenul spre Basel. își reaminti repede să nu repete vreuna din greșelile precedente pe care le făcuse cu Nietzsche. Fii calm, își spuse. Nu încerca să-l păcălești; este mult prea deștept. Nu-l contrazice: vei pierde, și chiar dacă vei cîștiga, pierzi. Iar celălalt Nietzsche, cel care vrea să moară dar cerșește ajutor, cel pe care ai promis c-o să-l ajuți — acel Nietzsche nu este aici acum. Nu încerca să-i vorbești lui.

— Domnule profesor, dați-mi voie să încep prin a sublinia starea critică în care v-ați aflat aseară. Pulsul dumneavoastră era periculos de neregulat și putea înceta în orice moment. Nu cunosc cauza, mi-ar fi trebuit timp s-o evaluez. Dar n-a fost migrena, și cred că nu a fost nici doza prea mare de cloral. N-am mai văzut ca acest efect să fi fost produs de cloral.

Acesta este primul punct. Al doilea este cloralul. Cantitatea pe care

ați luat-o v-ar fi putut fi fatală. Este posibil ca faptul că ați vomat din cauza migrenei să vă fi salvat viața. Eu, ca medic, trebuie să fiu îngrijorat în privința comportamentului dumneavoastră auto-distructiv.

— Domnule doctor, vă rog să mă iertați. Nietzsche vorbea cu capul în mâini și cu ochii închiși. Hotărâsem să vă ascult pînă la capăt fără să vă întrerup, dar mă tem că mintea mea e prea lentă pentru a reține gîndurile. Ar fi mai bine să vorbesc atîta timp cît ideile sînt încă proaspete. N-am fost înțelept în ceea ce privește cloralul și ar fi trebuit să știu cum se petrec lucrurile din experiențele similare trecute. Am avut intenția să iau o singură tabletă de cloral — atenuază într-adevăr durerea — și apoi să pun sticluța înapoi în servietă. Ceea ce s-a întîmplat, fără îndoială, aseară, a fost că am luat o pastilă și am uitat să pun sticluța la loc. Apoi, cloralul a început să-și facă efectul, am devenit confuz, am uitat că luasem deja o pastilă și am mai luat una. Trebuie să fi făcut acest lucru de mai multe ori. Mi s-a mai întîmplat. A fost o comportare prostească, dar nu sinucigașă — dacă asta voiați să sugerați.

172

O ipoteză plauzibilă, se gîndi Breuer. Același lucru se întîmplase multora dintre pacienții săi mai în vîrstă, uituci, și întotdeauna el îi sfătuse pe copiii lor să le dea ei medicamentele. Dar nu credea că această explicație era suficientă pentru a explica purtarea lui Nietzsche. Mai întîi *de ce*, chiar și chinuit de durere, a uitat să pună cloralul la loc în servietă? Nu era oare responsabil chiar și pentru lipsa lui de memorie? Nu, se gîndi Breuer, comportarea acestui pacient este mult mai malefic auto-dis-tructivă decît pretindea el. De fapt, exista o dovadă: vocea slabă spusese: „Trăiesc sau mor — cui îi pasă?” Totuși, era o dovadă pe care n-o putea folosi. Trebuia să lase acest comentariu al lui Nietzsche necombătut.

— Chiar și așa, domnule profesor, chiar dacă aceasta *este* explicația, ea nu atenuază riscul. Trebuie să aveți o evaluare

completă a regimului dumneavoastră medicamentos. Dar permiteți-mi încă o observație — de data asta asupra survenirii crizei. Dumneavoastră o atribuiți vremii. Fără îndoială că ea a avut un rol: ați fost un fin observator al influenței condițiilor atmosferice asupra migrenei dumneavoastră. Dar se presupune că sînt mai mulți factori care provoacă împreună o migrenă, iar pentru acest episod am și eu o responsabilitate: durerea dumneavoastră de cap a început la scurtă vreme după ce eu v-am înfruntat într-un mod agresiv și nepoliticos.

— Din nou, domnule doctor, trebuie să intervin. N-ați spus nimic din ceea ce un bun medic n-ar fi spus, din ceea ce n-au spus și alți medici înainte, și cu mai puțin tact decît dumneavoastră. Nu meritați să fiți învinuit pentru această criză. Am simțit-o apropiindu-se înainte de ultima noastră discuție. De fapt, am avut o premoniție în legătură cu ea chiar în drum spre Viena.

Lui Breuer îi repugna să cedeze în acest punct. Dar acum nu era momentul pentru o dezbateră.

— Nu vreau să abuzez de răbdarea dumneavoastră, domnule profesor. Dați-mi voie să spun doar că, luînd în considerare starea generală a sănătății dumneavoastră, simt și mai puternic decît înainte că este necesară o

173

perioadă extinsă de observare atentă și tratament. Deși am fost chemat la cîteva ore după ce a survenit, am reușit totuși să scurtez această criză. Dacă v-ați fi aflat sub observație într-o clinică, sînt sigur că aș fi putut stabili un regim alimentar prin care să vă tratez și mai complet migrenele. Vă implor să acceptați recomandarea mea de a vă interna la clinica Lauzon.

Breuer se opri. Spusese tot ce era posibil. Fusesse temperat, lucid, profesional. Nu putea face mai mult. Fu o tăcere lungă. Așteptă, ascîltînd sunetele din mica încăpăre: respirația lui Nietzsche, propria lui respirație, șuieratul vîntului, pași și podeaua scîrțîind în camera de deasupra.

Apoi Nietzsche răspunse cu o voce blîndă, aproape încurajatoare.

— N-am mai întîlnit niciodată un medic ca dumneavoastră, nici unul atît de capabil, nici unul atît de preocupat de pacienți. Nici atît de apropiat. Probabil că m-ați putea învăța multe. Cînd e vorba să învăț cum să mă port cu oamenii, cred că trebuie să pornesc de la zero. Vă *sînt* îndatorat, și, vă rog să mă credeți, știu *cît* de îndatorat.

Nietzsche făcu o pauză.

— Sînt obosit și trebuie să mă întind — și se culcă pe spate, cu mîinile pe piept, cu ochii fixați în tavan. Fiindu-vă atît de îndatorat, sînt dezolat că trebuie să acționez împotriva recomandărilor dumneavoastră. Dar motivele pe care vi le-am dat ieri — a fost abia ieri? Mi se pare că am stat de vorbă luni de zile — acele motive nu au fost frivole, nu au fost pur și simplu inventate pe loc pentru a vă contrazice. Dacă veți dori să citiți în continuare cărțile mele, veți vedea cum motivele mele își au rădăcinile în chiar solul gîndirii mele, deci al ființei mele. Aceste motive mi se par chiar mai puternice acum — mai puternice azi decît ieri. Nu știu de ce e așa. Nu mă înțeleg prea bine astăzi. Fără îndoială că aveți dreptate, cloralul nu-mi face bine, cu siguranță că nu este un tonic pentru creierul meu — nici acum nu gîndesc încă limpede. Dar motivele pe care vi le-am oferit, ele mi se par de zece ori mai puternice acum, de o sută de ori mai puternice.

174

întoarse capul pentru a se uita la Breuer.

— Vă conjur, domnule doctor, încetați-vă eforturile în ceea ce mă privește! Să vă refuz sfatul și oferta acum, și să continuu să vă refuz iar și iar, nu face decît să-mi sporească umilința de a vă fi atît de îndatorat.

— Vă rog — și întoarse din nou capul — este mai bine pentru mine să mă odihnesc acum — și pentru dumneavoastră probabil să

vă întoarceți acasă. Ați menționat când-va că aveți familie — mă tem că mă vor detesta, și pe bună dreptate. Știu că ați petrecut astăzi mai mult timp cu mine decît cu ei. Pe luni, domnule doctor. Nietzsche închise ochii.

Înainte de a pleca, Breuer îi spuse că, dacă avea nevoie de el, un mesager din partea lui Herr Schlegel îl va aduce într-o oră, chiar și duminică. Nietzsche îi mulțumi, dar nu deschise ochii.

Coborînd scările hotelului, Breuer se minună în gînd de controlul și rezistența lui Nietzsche. Pînă și zăcînd în pat, într-o cameră vrainște îmbîcsită încă de duhorile violentei crize din urmă cu doar cîteva ore, într-un moment cînd majoritatea celor suferinzi de migrenă ar fi fost recunoscători să stea pur și simplu într-un colț și să respire, Nietzsche gîndea și acționa: își masca disperarea, își plănuia plecarea, își apăra principiile, își ruga medicul să se întoarcă la familia sa, cerea un raport asupra consultației și o notă de plată care să-i convină medicului.

Cînd ajunse la fiacrul care-l aștepta, Breuer hotărî că o oră de mers pe jos pînă acasă i-ar limpezi mintea. Îl eliberă pe Fischmann, dîndu-i un florin de aur pentru o cină caldă — așteptarea în frig este o muncă grea — și o porni pe străzile acoperite de zăpadă. Nietzsche avea să plece la Basel luni, știa. De ce conta asta atît de mult? Oricît de mult insista asupra acestei întrebări, părea să-i depășească înțelegerea. Știa doar că Nietzsche era important pentru el, că era atras de el într-un mod aproape supranatural. Poate, se gîndi el, văd în Nietzsche ceva din mine însumi. Dar ce? Ne deosebim în

175

toate privințele — mediu, cultură, mod de viață. Îi invidiez viața? Ce e de invidiat în acea existență rece, singuratică?

Cu siguranță, se gîndi Breuer, sentimentele mele față de Nietzsche nu au nimic de-a face cu vinovăția. Ca medic, am făcut tot ce eram dator să fac; nu mă pot înșela în privința asta. Frâu Becker și Max au avut dreptate: ce alt medic și-ar mai fi pierdut atîta timp cu un

pacient așa de arogant, incisiv și exasperant?

Și în zadar! Cu câtă naturalețe spusese *en passant*— și nu din pură lăudăroșenie, ci plin de convingere — că era cel mai bun conferențiar din istoria Baselului, sau că poate oamenii vor avea curajul, vor îndrăzni să-i citească opera abia spre anul două mii! Cu toate acestea pe Breuer nu-l deranjase nimic din toate astea. Poate că Nietzsche avea dreptate! Discursul și proza lui erau cu siguranță îndtante, iar gândurile strălucite — chiar și gândurile greșite.

Indiferent de motive, Breuer nu obiecta că Nietzsche conta atât de mult pentru el. Comparată cu fanteziile agresive, devastatoare despre Bertha, grija lui pentru Nietzsche părea benignă, chiar binevenită. De fapt, avea o presimțire că întâlnirea lui cu acest om bizar putea duce la ceva reparatoriu pentru el.

Celălalt om care sălășluia ascuns în Nietzsche, acel om care cerșise ajutor: unde era el acum? „Acel om care mi-a atins mâna”, își tot spunea Breuer, „cum pot ajunge la *el*? Trebuie să existe o cale! Dar el e hotărât să plece luni. Nu poate fi oprit? *Trebuie* să existe o cale!”

Renunță. încetă să se mai gândească. Picioarele lui pre-luară conducerea și continuară să pășească, spre un cămin cald, bine luminat, spre copiii săi și iubitoarea, neiubita Mathilde. Se concentra doar asupra respirației în aerul rece, rece, încălzindu-l în sălașul plămînilor lui, apoi eliberându-l în nori de abur. Ascultă zgomotul vîntului, al pașilor săi, al crustei înghețate de zăpadă care se crăpa sub picioarele sale. Și deodată, știi o cale — *singura* cale! Grăbi pasul. Pe tot drumul spre casă, împrăștia zăpada și, la fiecare pas, cînta în sinea lui: „Știi o cale! Știi o cale!”

Luni dimineața, Nietzsche veni la cabinetul lui Breuer pentru a pune la punct ultimele detalii. După ce studie atent nota de plată amănunțită a lui Breuer pentru a se asigura că nu fusese omis nimic, completă un cec și i-l întinse. Apoi Breuer îi dădu lui Nietzsche raportul său asupra consultației și îi sugeră să-l citească înainte de a părăsi cabinetul, pentru cazul în care ar fi avut vreo întrebare. După ce-l studie, Nietzsche își deschise servieta și îl puse în dosarul său cu rapoarte medicale.

— Un raport excelent, domnule doctor, cuprinzător și inteligibil. Și spre deosebire de multe alte rapoarte, nu conține termeni în jargonul profesional, care, deși oferă iluzia științei, este în realitate limbajul ignoranței. Iar acum, înapoi la Basel. V-am răpit prea mult din timpul dumneavoastră.

Nietzsche își închise și încuie servieta.

— Vă părăsesc, domnule doctor, simțindu-mă mai îndatorat față de dumneavoastră decât față de oricine pînă acum. De obicei, rămasul-bun este însoțit de negări ale permanenței evenimentului: oamenii spun: *Auf Wieder-sehen* — la revedere. Plănuiesc repede reîntîlniri și apoi, și mai repede, își uită hotărîrile. Eu *nu* sînt unul dintre aceia. Eu prefer adevărul — care este că mai mult ca sigur n-o să ne mai întîlnim. Probabil că eu n-o să mă întorc niciodată

177

la Viena, și mă îndoiesc că vă veți dori vreodată atît de tare un pacient ca mine ca să-mi dați de urmă în Italia.

Nietzsche apucă minerul servietei și dădu să se ridice.

Era un moment pentru care Breuer se pregătise cu grijă.

— Domnule profesor, vă rog, nu încă! Mai este o chestiune pe care doresc s-o discut cu dumneavoastră.

Nietzsche se încorda. Fără îndoială, se gîndi Breuer, se așteaptă la încă o pledoarie pentru a se interna la clinica Lauzon. Și-i este groază de asta.

— Nu, domnule profesor, nu este deloc ceea ce credeți. Vă rog să vă relaxați. Este o chestiune cu totul diferită. Am tot amînat să

ridic această problemă din motive ce vor deveni curînd evidente. Breuer făcu o pauză și respiră adînc.

— Am să vă fac o propunere — o propunere neobișnuită, probabil una pe care niciodată un doctor n-a mai făcut-o unui pacient.

Observ eu însumi că-mi vine greu s-o spun. Rar mi se întîmplă să nu-mi găsesc cuvintele. Dar cel mai bine e s-o spun pur și simplu.

Vă propun un schimb profesional. Adică vă propun ca în următoarea lună eu să fiu medicul trupului dumneavoastră. Mă voi concentra numai asupra simptomelor dumneavoastră fizice și a tratării lor. Iar dumneavoastră, în schimb, veți fi medicul minții, al spiritului meu.

Nietzsche, încă ținîndu-și strîns servieta, păru uluit, apoi circumspect.

— Cum adică... al minții, al spiritului dumneavoastră? Cum aș putea fi eu medic? Nu este aceasta doar o altă variantă a discuției noastre de săptămîna trecută — că dumneavoastră mă tratați, iar eu vă învăț filozofie?

— Nu, această cerere este complet diferită. Nu vă cer să mă învățați, ci să mă *vindecați*.

— De ce, dacă-mi permiteți să-ntreb?

— O întrebare dificilă. Și totuși eu o pun pacienților mei tot timpul. V-am pus-o și *dumneavoastră*, iar acum e rîndul meu să răspund la ea. Vă cer să mă vindecați de disperare.

178

— Disperare? Nietzsche dădu drumul servietei și se aplecă înainte. Ce fel de disperare? Nu văd nici o disperare.

— La suprafață, nu. *Acolo* par să duc o viață satisfăcătoare. Dar sub această suprafață domnește disperarea. Mă întrebați ce fel de disperare? Să spunem că mintea mea nu-mi aparține, că sînt invadat și asaltat de gînduri străine și sordide. Ca rezultat, mă disprețuiesc și mă îndoiesc de integritatea mea. Deși țin la soția și copiii mei, nu-i *iubesc*. De fapt, mă deranjează că sînt ținut prizonier de ei. îmi lipsește curajul: fie curajul de a-mi schimba

viața, fie acela de a continua s-o trăiesc. Am uitat *de ce* trăiesc — ce rost au toate. Sînt preocupat de faptul că îmbătrînesc. Deși cu fiecare zi mă apropii de moarte, ea mă îngrozește. Cu toate acestea, sinuciderea îmi trece uneori prin minte.

Duminică Breuer repetase de mai multe ori acest răspuns. Dar astăzi el fusese — în mod ciudat, avînd în vedere duplicitatea care stătea la baza planului său — *sincer*. Știa că minte prost. Deși trebuia să ascundă minciuna cea mare — că propunerea lui era o stratagemă pentru a-l angaja pe Nietzsche în tratament — se hotărîse să spună adevărul în toate celelalte privințe. De aceea, în discursul său, prezentase adevărul despre el însuși într-o formă ușor exagerată. Încercase, de asemenea, să aleagă preocupări care ar fi putut interfera într-un fel sau altul cu unele dintre propriile, nerostitele preocupări ale lui Nietzsche.

Pentru prima dată, Nietzsche păru într-adevăr uluit. Scutură ușor din cap, în mod evident nedorind nici o parte a acestei propuneri. Cu toate acestea, îi era greu să formuleze o obiecție rațională.

— Nu, nu, domnule doctor, e imposibil. Nu pot face asta, nu am nici o pregătire. Gîndiți-vă la riscuri — aș putea înrăutăți totul.

— Dar, domnule profesor, nu poate fi vorba de pregătire. Cine este pregătit? La cine pot apela? La un medic? Un astfel de tratament nu face parte din disciplina medicală. La o față bisericească? Să mă las prins în povești religioase? Și eu, ca și dumneavoastră, mi-am pierdut puterea de a crede în așa ceva.

Dumneavoastră,

179

un *Lebensphilosoph*, vă petreceți viața contemplînd tocmai acele lucruri care mi-o distrug pe a mea. La cine să apelez dacă nu la dumneavoastră?

— Îndoieli cu privire la dumneavoastră, la soție, la copii? Ce știu *eu* despre toate acestea?

Breuer răspunse pe loc.

— Și cu privire la bătrînețe, moarte, libertate, sinucidere, căutarea unui scop — știți la fel de multe ca orice om care trăiește! Nu sînt acestea exact preocupările filozofiei dumneavoastră? Nu sînt cărțile dumneavoastră tratate întregi asupra disperării?

— Eu nu pot vindeca disperarea, domnule doctor. Eu o studiez. Disperarea este prețul pe care îl plătești pentru conștiința de sine. Studiați cu atenție viața, și veți afla întotdeauna disperare.

— Știu asta, domnule profesor, și nu mă aștept la o vindecare, ci pur și simplu la alinare. Vreau să mă sfătuiți. Vreau să-mi arătați cum să suport o viață în disperare.

— Dar eu nu știu să vă arăt astfel de lucruri. Și nu am sfaturi pentru un singur om. Eu scriu pentru întreaga rasă, pentru omenire.

— Dar, domnule profesor, dumneavoastră credeți în metoda științifică. Dacă o rasă, ori un oraș, ori un grup suferă de o boală, omul de știință începe prin a izola și a studia un singur specimen ca prototip și apoi generalizează la întreg. Eu am petrecut zece ani disecînd o structură minusculă în urechea internă a porumbelului pentru a

' descoperi cum își mențin porumbeii echilibrul! Nu am putut lucra cu rasa porumbeilor. A trebuit să lucrez cu porumbei individuali. Abia mai târziu am putut să-mi generalizez observațiile la toți porumbeii, apoi la păsări și mamifere, și, de asemenea, la oameni. Așa trebuie făcut. Nu poți face un experiment pe întreaga rasă umană.

Breuer se opri, așteptînd replica lui Nietzsche. Nu veni nici una. Era adîncit în gînduri.

Breuer continuă.

180

— Deunăzi ați descris credința dumneavoastră că spectrul nihilismului bîntuie Europa. Ați argumentat că Darwin l-a făcut pe Dumnezeu desuet, că așa cum cîndva l-am creat pe Dumnezeu, tot așa l-am ucis acum cu toții. Și că nu mai știm cum să trăim fără mitologiile noastre religioase. Acum știu că n-ați spus asta direct

— corecta-ți-mă dacă greșesc —, dar cred că de fapt considerați că misiunea dumneavoastră este să demonstrați că se poate crea pe necredință un cod al comportamentului uman, o nouă morală, un nou iluminism, pentru a le înlocui pe cele născute din superstiții și din înclinația pentru supranatural.

Se opri.

Nietzsche îi făcu semn din cap să continue.

— Eu cred, chiar dacă dumneavoastră ați putea să nu fiți de acord cu termenii pe care-i aleg, că misiunea dumneavoastră este să salvați omenirea afiț de nihilism, cât și de iluzie.

Încă un semn ușor din cap din partea lui Nietzsche.

— Ei bine, salvați-mă *pe minei* Faceți experimentul *pe mine*. Sînt un subiect perfect. Eu l-am ucis pe Dumnezeu. Eu nu cred în supranatural și sînt înecat în nihilism. Nu știu de ce să trăiesc! Nu știu *cum* să trăiesc!

Din nou nici un răspuns din partea lui Nietzsche.

— Dacă sperați să dezvoltați un plan pentru întreaga omenire, ori chiar pentru cîțiva aleși, încercați-l pe mine. Vedeți ce merge și ce nu — ar trebui să vă ascută gîndirea.

— Vă oferiți drept cobai? răspunse Nietzsche. *Așa* îmi voi plăti datoria față de dumneavoastră?

— Nu mă îngrijorează riscul. Cred în valoarea tămăduitoare a vorbirii. Pur și simplu să-mi trec în revistă viața cu o minte informată ca a dumneavoastră — iată ce doresc. Asta nu se poate să nu mă ajute.

Nietzsche scutură din cap dezorientat.

— Aveți în minte o procedură anume?

— Doar aceasta. După cum v-am propus mai devreme, dumneavoastră vă internați în clinică sub un nume oarecare și eu vă țin sub observație și vă tratez crizele de migrenă. Cînd îmi fac vizitele zilnice, mă voi ocupa mai

181

întîi de dumneavoastră. Vă voi înregistra starea fizică și voi

prescrie medicamentele care ar putea fi necesare. Tot restul vizitei, dumneavoastră deveniți medicul și mă ajutați să vorbesc despre problemele care mă preocupă. Vă cer doar să mă ascultați și să interveniți cu ce comentarii doriți. Asta-i tot. În afară de asta, nu știu. Va trebui să ne inventăm procedura din mers.

— Nu. Nietzsche scutură ferm din cap. Este imposibil, domnule doctor. Recunosc că planul dumneavoastră e incitant, dar din pornire e sortit pieirii. Eu sînt un scriitor, nu un vorbitor. Și scriu pentru cei puțini, nu pentru cei mulți.

— Dar cărțile dumneavoastră nu sînt pentru cei puțini, răspunse Breuer repede. De fapt, dumneavoastră vă exprimați disprețul față de filozofii care scriu doar unul pentru altul, a căror operă se îndepărtează de viață, care nu-și *trăiesc* filozofia.

— Eu nu scriu pentru alți filozofi. Dar scriu pentru acei cîțiva care reprezintă adevărul. Eu nu sînt făcut să mă amestec, să trăiesc *printre* oameni. Aptitudinile mele pentru relații sociale, încrederea mea, grija mea pentru ceilalți — toate acestea s-au atrofiat de mult. Dacă au existat vreodată cu adevărat. Am fost întotdeauna singur. Voi rămîne întotdeauna singur. Accept acest destin.

— Dar, domnule profesor, dumneavoastră doriți mai mult. Am zărit tristețe în ochii dumneavoastră cînd ați spus că poate cărțile pe care le scrieți nu vor fi citite pînă în anul două mii.

Dumneavoastră *vreți* să fiți citit. Cred că o parte din dumneavoastră încă tînjește să fie cu ceilalți.

Nietzsche ședea nemișcat, rigid în fotoliul său.

— Vă amintiți acea poveste pe care mi-ați spus-o despre Hegel pe patul de moarte? continuă Breuer. Despre faptul că singurul student care l-a înțeles, l-a înțeles *greșit* — și ați sfîrșit spunînd că dumneavoastră, pe patul de moarte, nu v-ați putea lăuda nici măcar cu un student. Ei bine, de ce să așteptați pînă în anul două mii?

Iată-mă! Aveți studentul dumneavoastră chiar aici, chiar acum. Și sînt un student care vă va asculta, căci viața mea depinde de gradul în care vă înțeleg!

Breuer se opri ca să răsufle. Era foarte mulțumit. În pregătirea pe care o făcuse cu o zi înainte, anticipase corect fiecare dintre obiecțiile lui Nietzsche și le contracarase una câte una. Capcana era elegantă. Abia așteptat și spună lui Sig.

Știa că trebuia să se oprească în acest punct — primul obiectiv fiind, la urma urmei, să se asigure că Nietzsche nu lua astăzi trenul de Basel — dar nu putu rezista să nu adauge și punctul următor.

— Și, domnule profesor, îmi amintesc cum spuneți alaltăieri că nimic nu vă deranjează mai mult decât să fiți dator cuiva fără posibilitatea de a vă achita onorabil.

Răspunsul lui Nietzsche fu rapid și tăios.

— Vreți să spuneți că faceți asta pentru *mine*?

— Nu, tocmai asta e. Deși planul meu ar putea, într-un fel, să vă fie de folos, *nu* aste este intenția mea. Motivația mea e cu totul egoistă. Am nevoie de ajutor! Sînteți destul de puternic pentru a mă ajuta?

Nietzsche se ridică de pe scaun.

Breuer își ținu respirația.

Nietzsche făcu un pas spre Breuer și îi întinse mîna.

— Sînt de acord cu planul dumneavoastră, spuse el. Friedrich Nietzsche și Josef Breuer încheiaseră un tîrg.

SCRISOARE DE LA FRIEDRICH NIETZSCHE CĂTRE PETERGAST

4 decembrie 1882 Dragul meu Peter,

O schimbare de planuri. Din nou. Voi rămîne în Viena o lună întreagă și deci trebuie, cu regret, să amîn vizita noastră la Rapallo.

O să-ți scriu cînd o să știu mai precis ce planuri am. S-au întîmplat multe lucruri, majoritatea interesante. Am avut o ușoară criză (care ar fi fost un monstru de două săptămîni dacă n-ar fi intervenit dr Breuer al tău) și sînt prea slăbit acum pentru a-ți face altceva decât un rezumat a ceea ce s-a întîmplat. Detaliile mai tîrziu.

Îți mulțumesc că mi-ai găsit numele acestui dr Breuer — este o

ciudățenie — un medic care gîndește, un *om de știință*. Nu este
183

remarcabil? Vrea să-mi spună ce știe despre boala mea și — încă
și mai remarcabil — ceea ce *nu* știe!

Este un om care-și dorește foarte mult să îndrăznească și cred că
este atras de faptul că eu îndrăznesc să îndrăznesc foarte mult. A
îndrăznit să-mi facă o propunere extrem de neobișnuită, și am
acceptat-o. în luna următoare își propune să mă interneze la clinica
Lauzon, unde va studia și trata boala mea. (Și toate acestea pe
cheltuiala *lui* Asta înseamnă, dragă prietene, că nu mai trebuie să
te preocupe subzistența mea în această iarnă.)

Iar eu? Ce trebuie să-i ofer eu în schimb? Mie — cine ar fi crezut
că voi mai căpăta vreodată o slujbă? — mie mi se cere să fiu
filozoful personal al dr Breuer timp de o lună pentru a purta în
părțfulaf discuții filozofice. Viața lui e un calvar, se gîndește să se
sinucidă, m-a rugat să-i arăt o cale prin care să iasă din hățișul
disperării.

Ce ironie, te gîndești, probabil, că prietenului tău i se cere să stea
ca o pavăză în calea chemării de sirenă a morții, același prieten
care este atît de atras de această rapsodie, același prieten care
ultima oară ți-a scris spunîndu-ți că țeava unui pistol nu i se părea
o priveliște neprietenoasă!

Dragă prietene, îți vorbesc despre aranjamentul meu cu dr Breuer
strict confidențial. Nu trebuie să ajungă la urechile nimănui
altcuiva, nici chiar ale lui Overbeck. Ești *singurul* căruia îi
încredințez acestea. îi datorez bunului doctor un secret total.
Bizarul nostru aranjament a ajuns la forma lui actuală într-un mod
complicat. Mai întîi s-a oferit să-mi ofere el mie consultații, ca
parte a tratamentului meu medical! Ce subterfugiu stîngaci! A
pretins că este interesat doar de sănătatea mea, că singura lui
dorință, singura lui răsplată este să mă facă *pe mine* întreg și
teafăr! Dar cunoaștem noi acei vindecători religioși care-și
proiectează slăbiciunea în alții și apoi se pun în slujba lor doar ca

un mod de a-și spori propria putere. Cunoaștem noi mila creștină"! Evident, am descoperit-o și i-am spus pe numele-i adevărat.

Adevărul i-a cam stat în gât — m-a făcut orb și josnic. A jurat că are motive nobile, a afișat o simpatie falsă și un altruism comic, dar în cele din urmă, spre cinstea lui, a găsit forța de a căuta în mod deschis și onest forță în mine.

Prietenul tău, Nietzsche, pe piață! Nu te îngrozește gândul?

Imaginează-ți *Omenesc, prea omenesc*, ori *Știința voioasă* puse în 184

colivie, domesticite, dresate! Imaginează-ți aforismele mele puse în ordine alfabetică într-o culegere de predici pentru viața și munca de fiecare zi! La început și eu am fost îngrozit! Dar nu mai sînt.

Proiectul mă incită — un forum pentru ideile mele, un vas pe care să-l umplu cînd sînt copt și dau pe dinafară, o șansă — într-adevăr, un laborator, pentru a-mi testa ideile pe un specimen individual înainte de a le aplica la specii (aceasta a fost formularea doctorului Breuer).

Dr Breuer al tău, din întâmplare, pare un specimen superior, receptiv și dornic să se perfecționeze. Da, dorința o are. Și are și cap. Dar are oare ochi — și inimă — pentru a vedea? O să vedem! Astfel că azi sînt în convalescență și mă gîndesc în liniște la *aplicare* — o nouă aventură. Poate că am greșit gîndind că singura mea misiune este aflarea adevărului. În următoarea lună, voi vedea dacă înțelepciunea mea îl va ajuta pe un altul să depășească disperarea. De ce apelează la *minei* El spune că după ce a conversat puțin cu mine și a răsfoit un pic *Omenesc, prea omenesc* a căpătat un apetit pentru filozofia mea. Poate că, avînd în vedere povara bolii mele fizice, s-a gîndit că trebuie să fiu un expert în supraviețuire.

Bineînțeles că el nu cunoaște decît jumătate din povara mea.

Prietena mea, cățeaua-demon rusoaică, acea maimuță cu sîni falși, își continuă trădarea. Elisabeth, care spune că Lou trăiește cu *Râe*, desfășoară o campanie ca ea să fie deportată pentru imoralitate.

Elisabeth îmi mai scrie că prietena mea Lou și-a transferat campania de ură și minciuni la Basel, unde intenționează să-mi pună în pericol pensia. Blestemată fie acea zi în Roma când am văzut-o prima dată. Ți-am spus adesea că fiecare adversitate — chiar și întâlnirea cu răul pur — mă face mai puternic. Dar dacă aş putea transforma *acest* rahat în aur, aş... aş... vom vedea. Nu am energia de a face o copie a acestei scrisori, dragă prietene. Te rog să mi-o înapoiezi.
Al tău, FN.

185

CAPrroLUL 13

•

JVlai târziu în aceeași zi, în fiacru, în drum spre clinică, Breuer ridică problema confidențialității și îi sugerează lui Nietzsche că s-ar simți poate mai în largul lui dacă ar fi internat sub un pseudonim — mai precis sub acela de Eckart Muller, numele pe care îl folosise când discutase cu Freud despre pacientul său.

— Eckart Muller, Eckkkkkkart Muuuller, Eckart Muu-uuuuuuller. Nietzsche, în mod evident bine dispus, își fredona numele într-o șoaptă ușoară, ca pentru a-i accepta melodia. E un nume tot atât de bun ca oricare altul, presupun. Are vreo semnificație specială? Poate, speculă el răutăcios, este numele vreunui alt pacient recunoscut pentru încăpățînarea sa?

— E pur și simplu ușor de ținut minte, spuse Breuer. Formez un pseudonim pentru numele unui pacient substituind fiecărei inițiale litera din alfabet care o precede imediat. Astfel, am obținut E.M. Iar Eckart Muller a fost întâmplător primul E.M. care mi-a venit în minte.

Nietzsche zîmbi.

— Poate că într-o zi un istoric al medianei va scrie o carte despre

medici celebri din Viena, și se va întreba de ce distinsul doctor Breuer îl vizita atât de des pe un anume Eckart Muller, un tip misterios, fără trecut sau viitor.

186

Era prima dată când Breuer îl vedea pe Nietzsche într-o dispoziție jucăușă. Era prevestitoare de bine, și el îi cântă în strună.

— Și vai de biografii viitorului când vor încerca să afle ce-a învățat profesorul Friedrich Nietzsche toată luna decembrie a anului o mie opt sute optzeci și doi.

Cîteva minute mai târziu, gîndindu-se mai bine, Breuer începu să regrete că sugerase un pseudonim. Să fie nevoit să i se adreseze lui Nietzsche folosind un nume fals în prezența personalului clinicii impunea un subterfugiu total inutil într-o situație deja duplicitară. De ce-și mai sporise povara? La urma urmelor, Nietzsche nu avea nevoie de protecția unui pseudonim pentru a-și trata hemi-crania, o boală foarte dură. Ba, dimpotrivă, actualul lor aranjament cerea ca el, Breuer, să-și asume riscurile și deci *el*, nu Nietzsche, avea nevoie de sanctuarul confidențialității.

Fiacrul intră în districtul al optulea, cunoscut ca Josef-stadt, și se opri la porțile clinicii Lauzon. Portarul, recunoscîndu-l pe Fischmann, evită discret să tragă cu ochiul în trăsură și se precipită să deschidă porțile de fier care se balansau. Fiacrul se zdruncină și săltă pe aleea pietruită de o sută de metri pînă la porticul cu coloane albe al clădirii centrale. Clinica Lauzon, o construcție arătoasă din piatră albă, cu patru etaje, găzduia patruzeci de pacienți cu probleme neurologice și psihiatrice. Când a fost construită, cu trei sute de ani în urmă, ca reședința de la oraș a baronului Friedrich Lauzon, se înălța imediat lîngă zidurile de cetate ale Vienei și a fost împrejmuită de propriile ei ziduri, alături de grajduri, un loc pentru trăsuri, căsuțe pentru servitori și douăzeci de acri de grădini și livezi. Aici, generații după generații de tineri Lauzoni se născuseră, crescuseră și fuseseră trimiși să vîneze marele bour sălbatic. La moartea ultimului baron Lauzon și

a familiei sale în epidemia de febră tifoidă din 1858, proprietatea Lauzon trecu în mâinile baronului Wertheim, un văr îndepărtat, risipitor, care arareori își părăsea moșia din Bavaria.

187

Aflînd de la executorii testamentari că se putea scutura de povara proprietății moștenite numai transformînd-o într-o instituție publică, baronul Wertheim a hotărît că ea va deveni un sanatoriu pentru convalescenți, cu stipulația ca familia sa să beneficieze întotdeauna de îngrijire medicală gratuită. A fost stabilit un fond de caritate și numit un consiliu de administrație — acesta din urmă mai neobișnuit, prin faptul că includea nu numai câteva din cele mai importante familii catolice vieneze, ci și două familii de filantropi evrei, Gomperz și Altmann. Deși spitalul, care se deschisese în 1860, slujea în principal celor bogați, șase din cele patruzeci de paturi ale sale fură înzestrate și făcute accesibile unor pacienți săraci, dar curați.

Breuer, care reprezenta familia Altmann în consiliul de administrație al spitalului, rechiziționase unul dintre aceste șase paturi pentru Nietzsche. Influența lui Breuer la Lauzon nu se datora numai faptului că era în consiliul de administrație; era și medicul personal al directorului spitalului și al altor cîtorva membri din administrație.

Cînd sosiră la clinică, Breuer și noul său pacient fură întimpinați cu multă deferentă. Se renunță la toate formalitățile de internare și înregistrare, iar directorul și sora șefă îi conduseră personal pe doctor și pe pacientul său să vadă camerele disponibile.

— Prea întunecoasă, spuse Breuer despre prima cameră. Herr Muller are nevoie de lumină pentru citit și corespondență. Hai să ne uităm la ceva din aripa de sud.

Cea de-a doua cameră era mică, dar luminoasă, iar Nietzsche spuse:

— Asta merge. Lumina e mult mai bună. Dar Breuer îl contrazise

repede.

— Prea mică, nu e aer. Ce mai e liber? Lui Nietzsche îi plăcu și a treia cameră.

— Da, asta este absolut satisfăcătoare. Dar din nou Breuer nu fu mulțumit.

— Prea publică. Prea zgomotoasă. Ne puteți da ceva mai departe de pupitrul asistentelor?

188

Cînd intrară în următoarea cameră, Nietzsche nu mai așteptă comentariile lui Breuer, ci își puse imediat servieta în dulap, își scoase pantofii și se întinse pe pat. Nu avu loc nici o dispută, căci și Breuer aprobă această cameră luminoasă, spațioasă, pe colț, la etajul al treilea, cu un șemineu mare și cu o vedere excelentă spre grădină. Amîndoi admirară covorul de Isfahan mare, ușor tocit, dar încă în niște tonuri splendide de roz și albastru, evident o rămășiță a timpurilor mai fericite, mai pline de bunăstare ale clinicii Lauzon. Nietzsche aprobă din cap cînd Breuer mai ceru să se aducă o masă de scris, o lampă cu gaz și un scaun confortabil. Îndată ce rămaseră singuri, Nietzsche constată că se ridicase din pat prea repede după ultima criză: se simțea obosit și durerea de cap îi revenea. Fără a protesta, acceptă să-și petreacă următoarele douăzeci și patru de ore odih-nindu-se liniștit în pat. Breuer ieși în hol și se duse pînă la pupitrul asistentelor ca să comande medicamentele: colchicin pentru durere, cloral hidrat pentru somn. Nietzsche era în așa măsură dependent de cloral, încît ar fi fost necesare cîteva săptămîni pentru dezintoxicare.

Cînd Breuer băgă capul pe ușă pentru a-și lua rămas-bun, Nietzsche săltă capul de pe pernă și, ridicînd paharul cu apă de lîngă patul său, propuse un toast:

— Pe mîine, la începerea oficială a proiectului nostru! După ce mă voi odihni puțin, am de gînd să-mi petrec restul zilei dezvoltînd o strategie pentru consultațiile noastre filozofice. *Auf Wiedersehen*, domnule doctor.

O strategie! E timpul, se gîndi Breuer în fiacru, în drum spre casă, e timpul să mă gîndesc și eu la o strategie. Atît de absorbit fusese să-l prindă în cursă pe Nietzsche, încît nu se gîndise nici o clipă cum avea să-și îmblîn-zească prada, aflată acum în camera nr. 13 a clinicii Lauzon. În legănatul și uruitul trăsurii, Breuer încercă să se concentreze asupra propriei sale strategii. Totul părea încurcat, nu avea nici un fel de reguli, nici un precedent. Va trebui să creeze o procedură de tratament complet nouă. Cel mai bine era să discute despre asta cu Sig; era

189

genul de provocare care-i plăcea. Breuer îi spuse lui Fisch-mann să oprească la spital și să-l caute pe doctorul Freud.

Allgemeine Krakenhaus, Spitalul General din Viena, unde Freud, un stagiar, se pregătea pentru cariera de medic practician, era el însuși un orașel. Găzduia două mii de pacienți și se compunea din douăsprezece clădiri dreptunghiulare, fiecare constituind o secție separată — fiecare cu un gard și o curte proprie, fiecare comunicînd printr-un labirint de tuneluri subterane cu toate celelalte clădiri. Un zid de piatră înalt de patru metri separa întreaga comunitate de lumea din afară.

Fischmann, căruia labirintul îi era de multă vreme familiar, fugi să-l aducă pe Freud din salonul lui. Cîteva minute mai tirziu, se întoarse singur:

— Domnul doctor Freud nu este aici. Doctorul Hauser mi-a spus că a plecat la *Stammlokal-ul* său acum o oră.

Cafeneaua lui Freud, Cafe Laudtmann, pe Franzens Ring, se afla la numai cîteva intersecții de spital; acolo îl găsi Breuer, șezînd singur, bînd cafea și citind o revistă literară franțuzească. Cafe Laudtmann era frecventată de medici, stagiaari și studenți în medicină; și deși era mult mai puțin elegantă decît Cafe Griensteidl a lui Breuer, era abonată la peste optzeci de periodice, poate mai multe decît orice altă cafenea din Viena.

— Sig, hai să mîncăm o prăjitură la Demel. Am să-ți spun cîteva

lucruri interesante despre cazul profesorului cu migrenă. Freud își puse haina într-o clipă. Deși adora cea mai bună patiserie din Viena, nu-și putea permite să meargă acolo decât dacă era invitat de cineva. Zece minute mai târziu, ședeau la o masă liniștită într-un colț. Breuer comandă două cafele, un tort de ciocolată pentru el și un tort de lămâie *mit Schlag* pentru Freud, pe care acesta îl termină atît de repede, încît Breuer îl convinse pe tînărul său prieten să mai aleagă ceva de pe unul din cele trei rafturi ale căruciorului de argint. Cînd Freud își termină prăjitura cu cremă și cea de-a doua cafea, cei doi își aprin-

190

seră trabucurile. Apoi Breuer descrie în detaliu tot ce se întîmplase cu Herr Muller al lui de la ultima lor conversație: refuzul profesorului de a începe un tratament psihologic, plecarea lui furioasă, migrena din mijlocul nopții, ciudata chemare la domiciliu, supradoza de somnifer și strania lui stare de conștientă, vocea slabă, plîngătoare, cerînd ajutor și, în sfîrșit, extraordinarul tirg pe care-l făcuseră în cabinetul lui Breuer în dimineața aceea. Freud îl privea fix pe Breuer în timp ce acesta își depăna povestea — o privire pe care Breuer o cunoștea. Era privirea lui Freud care denota că ține minte tot: nu numai că asculta și reflecta la ceea ce îi spunea, ci și înregistra: peste șase luni avea să fie în stare să repete această conversație cu o acuratețe perfectă. Dar cînd Breuer descrie ultima lui propunere, atitudinea lui Freud se schimbă brusc.

— Josef, i-ai oferit — CE? Tu o să tratezi migrena lui Herr Muller, iar el o să trateze *disperarea ta*? Nu poți vorbi serios! Ce înseamnă asta?

— Sig, crede-mă, era singura cale. Dacă aș fi încercat *orice* altceva, puff! — s-ar fi aflat în drum spre Basel. îți amintești de strategia aceea excelentă pe care am plănuit-o? Să-l conving să-și investigheze și să-și reducă stresul? A demolat-o în cîteva minute, elogiînd, pur și simplu, stresul. I-a ridicat adevărate osanale. Tot ce

nu-l ucide, pretinde el, îl face mai puternic. Dar cu cât ascultam și mă gîndeam mai mult la scrierile lui, cu atît eram mai convins că se crede un fel de medic — nu unul personal, ci un medic al întregii noastre culturi.

— Așa că, spuse Freud, l-ai atras în cursă sugerîndu-i să înceapă vindecarea civilizației occidentale pornind de la un specimen individual — tu?

— Așa e, Sig. Dar *el* m-a atras în cursă mai întii. Sau, acel homunculus despre care tu pretinzi că e activ în fiecare dintre noi m-a atras în cursă cu jalnicul său „Ajută-mă, ajută-mă”. Asta, Sig, a fost aproape de ajuns pentru a mă face să cred în ideile tale despre faptul că ar exista o parte inconștientă a minții.

191

Freud îi zîmbi lui Breuer și trase adînc din trabucul său, savurîndu-l.

— Ei bine, și acum, că l-ai atras în cursă, ce urmează?

— Primul lucru pe care trebuie să-l facem, Sig, este să scăpăm de acest termen — „cursă”. Ideea de a-l prinde în cursă pe Eckart Miiller este absurdă — ca aceea de a prinde o gorilă de cinci sute de kilograme cu o plasă de fluturi.

Freud zîmbi și mai larg.

— Da, hai să renunțăm la „cursă” și să spunem doar că îl ai în clinică și-l vei vedea zilnic. Care e strategia ta? Fără îndoială că el e preocupat să construiască o strategie pentru a te ajuta *pe tine* în disperarea *ta*, începînd de mîine.

— Da, exact asta mi-a și spus. Probabil că lucrează la ea chiar în acest moment. Așa că e timpul să-mi fac și eu un plan, și sper că mă poți ajuta. Nu l-am gîndit în amănunt, dar strategia este dară. *Trebuie să-l conving că el mă ajută pe mine — în timp ce, încet, imperceptibil, schimb rolurile pînă cînd el devine pacientul și eu, din nou, medicul.*

— Exact, aprobă Freud. Chiar așa trebuie făcut. Breuer se minună de capacitatea lui Freud de a părea

atît de sigur de sine, chiar și în situații în care nu exista nîd un fel de certitudine.

— El se așteaptă, continuă Freud, să fie medicul disperării tale. Iar această așteptare trebuie satisfăcută. Hai să urzim un plan — etapă cu etapă. Prima fază va fi, evident, să-l convingi de disperarea ta. Hai să plănuiim această fază. Despre ce vei vorbi?

— Nu-mi fac nîd un fel de griji în privința asta, Sig. îmi pot imagina multe lucruri de discutat.

— Dar, zău, Josef, cum vei face ca totul să pară verosimil? Breuer ezită, întrebîndu-se cît de mult să dezvăluie. Cu toate acestea, răspunse:

— Ușor, Sig. Tot ce am de făcut este să spun adevărul! Freud îl privi uluit pe Breuer.

— Adevărul? Ce vrei să spui, Josef? Tu nu ești disperat, tu ai totul. Ești obiectul invidiei oricărui doctor din Viena — întreaga Europă îți reclamă serviciile. Mulți studenți excelenți, precum tînărul și promițătorul doctor Freud, îți

192

prețuiesc fiecare cuvînt. Munca ta de cercetare e remarcabilă, soția ta cea mai frumoasă și mai sensibilă femeie din imperiu.

Disperare? Dar, Josef, tu te afli pe cea mai înaltă culme a vieții.

Breuer își puse mîna peste a lui Freud.

— Cea mai înaltă culme a vieții! Ai spus foarte bine, Sig. Culmea, capătul urcușului vieții! Dar problema cu aceste culmi este că *ele duc în jos*. De pe culme pot vedea tot restul anilor mei întinzîndu-se în față-mi. Și nu-mi place priveliștea. Nu mă văd dedt îmbătrînind, degradîndu-mă, tată, bunic.

— Dar, Josef — alarma din vocea lui Freud era aproape palpabilă — cum poți să spui asta? Eu văd succes, nu coborîș! Eu văd siguranță, aclamații — numele tău aflat pentru totdeauna alături de două importante descoperiri în fiziologie!

Breuer se crispa. Cum să admită că pariase pe întreaga lui viață ca să descopere că premiul final nu era, de fapt, pe placul său? Nu,

lucrurile astea trebuia să le păstreze pentru sine. Sînt lucruri pe care nu le spui tinerilor.

— Lasă-mă să formulez altfel, Sig. Simți despre viață la patruzeci de ani lucruri pe care n-ai cum să le știi la douăzed și dnd.

— Douăzed și șase. Aproape douăzeci și șapte. Breuer rîse.

— Iartă-mă, Sig, nu vreau să am un ton părintesc. Dar crede-mă pe cuvînt că sînt multe lucruri personale despre care pot discuta cu Miiller. De exemplu, sînt probleme în căsnicia mea, probleme pe care prefer să nu ți le împărtășesc, ca să nu ai nimic de ascuns față de Mathilde și să nu stric apropierea dintre voi. Crede-mă: voi găsi multe să-i spun lui Herr Miiller și pot fi convingător rămînînd pe tărîmul adevărului. A doua etapă e cea care mă îngrijorează!

— Adică ce se întîmplă după ce el se va îndrepta spre tine, ca o sursă de ajutor în disperarea *lui*? Ce poți face tu pentru a-i ușura povara?

Breuer aprobă din cap.

193

— Spune-mi, Josef, să zicem că ai putea proiecta următoarea etapă oricum ai dori. Ce-ai vrea să se întîm-ple? Ce-i poate oferi o persoană alteia?

— Bine! Bine! îmi stimulezi gîndirea. Ești magnific în asta, Sig! Breuer reflectă cîteva minute în șir. Deși pacientul meu e un bărbat

— și, bineînțeles, nu un isteric, cred, totuși, că aș vrea să facă exact ce făcea și Bertha.

— „Curățirea hornului”?

— Da, să-mi dezvăluie totul. Sînt convins că este ceva curativ în eliberarea de poveri. Uită-te la catolici. Preoții oferă alinare prin confesiune de secole întregi.

— Mă întreb, spuse Freud, dacă ușurarea vine din despovărare sau din credința în iertarea divină?

— Am avut ca pacienți catolici agnostici cărora totuși le ajuta confesiunea. Și în cîteva ocazii în propria mea viață, cu ani în

urmă, am experimentat sentimentul de ușurare datorită faptului că mă destăinuisem complet unui prieten. Dar tu, Sig? Te-ai simțit vreodată ușurat ca urmare a unei confesiuni? Te-ai despovărat vreodată total în fața cuiva?

— Sigur, în fața logodnicei mele. îi scriu Marthei în fiecare zi.

— Ei, haide, Sig. Breuer zîmbi și puse mina pe umărul prietenului său. *Știi* că sînt lucruri pe care nu i le-ai putea spune niciodată Marthei — *mai ales* Marthei.

— Nu, îi spun *totui*. Ce n-aș putea să-i spun?

— Cînd ești îndrăgostit de o femeie, vrei să aibă o părere bună despre tine din toate punctele de vedere. Bineînțeles, vei ascunde unele lucruri despre tine — lucruri care te-ar putea prezenta într-o lumină proastă. Poftele tale sexuale, de exemplu.

Breuer observă că Freud roșise puternic. Nu mai avuseseră o astfel de conversație. Probabil că Freud nu mai avusese *niciodată*.

— Dar dorințele mele sexuale se îndreaptă numai spre Martha. Nu mă atrage nici o altă femeie.

— Arunci hai să spunem *înainte* de Martha.

194

— Nu a fost nici un „înainte de Martha”. Este singura femeie la care am rîvnit vreodată.

— Dar, Sig, *trebuie* să mai fi fost și altele. Fiecare student la medicină din Viena are o *SussmMchen*. Tînărul Schnitzler pare să și le schimbe în fiecare săptămînă.

— Este exact acea parte a lumii de care vreau s-o protejez pe Martha. Schnitzler e un desfrînat — după cum știe toată lumea. Eu n-am nici o înclinație către astfel de distracții. Nici timp. Nici bani — am nevoie de fiecare florin pentru cărți.

Mai bine să părăsim repede acest subiect, se gîndi Breuer. Am aflat totuși ceva important: acum știu Urnitele în care pot spera vreodată să împărtășesc ceva cu Freud.

— Sig, ne-am îndepărtat de la subiect. Hai să ne întoarcem cu cinci minute în urmă. M-ai întrebat ce vreau să se întîmple. Eu

sper că Herr Muller îmi va vorbi despre disperarea sa. Sper că mă va folosi ca pe un părinte confesor. Poate că acest lucru va fi curativ în sine, poate că îl va readuce în rîndul oamenilor. Este una dintre cele mai solitare ființe pe care le-am întîlnit. Mă îndoiesc că s-a destăinuit vreodată *cuiva*.

— Dar mi-ai spus că a fost trădat de alții. Fără îndoială că a avut încredere și s-a destăinuit *lor*. Altfel, nu ar fi putut exista trădare.

— Da, ai dreptate. Trădarea e o chestiune importantă pentru el. De fapt, cred că va trebui să existe un principiu de bază, probabil principiul fundamental în procedura mea: *primum non nocere* — nu face nici un rău, nu face nimic din ceea ce el ar putea interpreta drept trădare.

Breuer se gîndi la cuvintele sale cîteva momente, apoi adăugă:

— Știi, Sig, eu îi tratez astfel pe toți pacienții mei, așa că asta n-ar trebui să pună nici o problemă în munca mea viitoare cu Herr Muller. Dar duplicitatea mea de pînă acum față de el — *asta* ar putea-o privi drept trădare. Aș vrea să pot să mă curăț de păcate și să-i dezvălui totul — întîlnirea mea cu Fräulein Salome, conspirația prietenilor

195

săi pentru a-i îndrepta pașii spre Viena și, mai presus de toate, afirmația falsă că eu sînt pacientul, și nu el. Freud scutură cu putere din'cap.

— Categorie nu! Această curățare de păcate, această confesiune ar fi pentru *tine*, nu pentru el. Nu, cred că dacă vrei într-adevăr să-ți ajuți pacientul, va trebui să trăiești cu această minciună.

Breuer aprobă din cap. Știa că Freud are dreptate.

— Bine, hai să facem inventarul. Ce avem pînă acum? Freud răspunse repede. Îi plăcea acest tip de exercițiu intelectual.

— Avem mai multe etape. *Unu*, îl atragi destăinuindu-te lui. *Doi*, inversezi rolurile. *Trei*, îl ajuți să se destăinuie *el* complet. Și avem un principiu fundamental: să-i păstrezi încrederea și să eviți

orice ar putea părea trădare. Acum, care-i pasul următor? Să presupunem că îți dezvăluie disperarea lui; mai departe?

— Poate, răspunse Breuer, nu va mai avea de ce să existe un pas următor? Poate simplul fapt că se va destăinui va constitui o realizare atît de importantă, o schimbare atît de mare în modul lui de viață că va fi suficientă înșine?

— Simpla confesiune nu este atît de puternică, Josef. Dacă ar fi, n-ar exista catolici nevrozați!

— Da, sînt sigur că ai dreptate. Dar probabil — Breuer își scoase ceasul — asta-i tot ce putem planifica deocamdată, îi făcu semn ospătarului să aducă nota de plată.

— Josef, mi-a plăcut consultația asta. Și apreciez modul în care discutăm — este o onoare pentru mine să văd că-mi iei atît de în serios sugestiile.

— De fapt, Sig, ești foarte bun la asta. Facem o echipă bună împreună. Cu toate acestea, nu-mi pot imagina un mare succes pentru noile noastre procedee. Cît de des ne vin pacienți care să necesite un astfel de plan de tratament bizantin? De fapt, am avut impresia astăzi că nu făceam planul unui tratament medical, ci mai degrabă urzeam o conspirație. Știi pe cine aș prefera ca pacient? Pe celălalt — cel care cerea ajutor!

196

— Vrei să spui conștiința inconștientă prizonieră înlăuntrul pacientului tău.

— Da, spuse Breuer, întinzîndu-i ospătarului o bancnotă de un florin fără să verifice socoteala — n-o făcea niciodată. Da, ar fi mult mai simplu să lucrez cu el. Știi, Sig, poate că *ăsta* ar trebui să fie scopul tratamentului — să-i eliberez acea conștiință ascunsă, să-i permit să strige după ajutor în lumina zilei.

— Da, e bine, Josef. Dar este „eliberare” termenul? La urma urmei, el nu are o existență separată; este o parte inconștientă a lui Miiller. Nu cumva ceea ce urmărim este *integrarea*?

Freud părea impresionat de propria lui idee și bătu ușor cu pumnul în masa de marmură, repetînd:

— Integrarea inconștientului.

— Ah, Sig, asta e! Ideea îl entuziasma pe Breuer. O înțelegere în profunzime! Lăsîndu-i ospătarului cîtiva crei-țari de aramă, ieși împreună cu Freud în Michaelerplatz. Da, dacă pacientul meu ar putea *integra* această altă parte a sa, asta ar fi o adevărată realizare. Dacă ar putea învăța cît de firesc este să tînjești după alinare din partea altuia — cu siguranță că *asta* ar fi de ajuns!

Mergînd prin Kohlmarkt, ajunseră în aglomerata stradă Grahen și se despărțiră. Freud o luă pe Nagler-gasse spre spital, în timp ce Breuer o porni încet prin Stephanplatz spre Bäckerstrasse 7, care se întindea chiar în spatele turnurilor romanice, estompate de ceață, ale Catedralei Sfîntul Ștefan. Discuția cu Sig îl lăsase mai sigur pe sine în ceea ce privea întrevederea cu Nietzsche de a doua zi dimineața. Cu toate acestea, avea o presimțire îngrijorătoare că toată această pregătire elaborată ar putea fi doar o iluzie — că pregătirea *lui Nietzsche*, și nu a lui, avea să guverneze întîlnirea.

CAPITOLUL 14

iNietzsche era, într-adevăr, pregătit. În dimineața următoare, îndată ce Breuer își termină examenul fizic, Nietzsche prelua controlul.

— Vedeți, îi spuse el lui Breuer, arătîndu-i un caiet mare, ce

organizat sînt! Herr Kaufmann, unul dintre infirmierii dumneavoastră, a fost atît de bun și mi-a cumpărat ăsta ieri. Se ridică din pat.

— Am mai cerut un fotoliu în cameră. Ne așezăm și trecem la treabă?

Breuer amuzat în sinea lui de faptul că Nietzsche își lua în serios autoritatea, urmă sugestia și se așeză lîngă Nietzsche. Ambele fotolii erau cu fața la șemineu, în care pîrîia o flacără portocalie. După ce se încălzi o clipă, Breuer își întoarse scaunul în așa fel încît să-l vadă mai ușor pe Nietzsche și îl convinse pe acesta să facă la fel.

— Să începem, spuse Nietzsche, prin a stabili categoriile de analiză importante. Am pus pe hîrtie chestiunile pe care le-ați menționat ieri, cînd mi-ați cerut ajutorul.

Deschizîndu-și caietul, Nietzsche îi arătă cum scrisese fiecare dintre plîngerile lui Breuer pe o pagină separată, și le citi cu voce tare:

— Unu, nefericire în general. Doi, asediat de gînduri străine. Trei, ură față de sine. Patru, teamă de îmbătrînire.

198

Cinci, teamă de moarte. Șase, porniri spre sinucidere. Sînt toate? Luat prin surprindere de tonul oficial al lui Nietzsche, lui Breuer nu-i plăcu să-și audă cele mai intime gînduri condensate într-o listă și descrise într-un mod atît de cinic. Dar, pentru moment, răspunse cooperant.

— Nu tocmai. Am probleme serioase în legătură cu soția mea. Mă simt nespus de îndepărtat de ea — ca și cum aș fi prins într-o căsnicie și o viață pe care nu eu le-am ales.

— Considerați asta o problemă în plus? Sau *două*?

— Depinde cum definiți o unitate.

— Da, asta e o problemă, după cum e și faptul că lucrurile nu sînt la același nivel logic. Unele pot fi o consecință, sau o cauză, a altora. Nietzsche își răsfoi notițele. De exemplu, „nefericirea”

poate fi o consecință a „gîndurilor străine”. Sau, „pornirile spre sinucidere” pot fi ori o consecință, ori o cauză, a temerii de moarte. Disconfortul lui Breuer creștea. Nu-i plăcea direcția pe care o lua acest schimb.

— De fapt, de ce trebuie să stabilim o listă? într-un fel, întreaga idee a unei liste mă stînjenește.

Nietzsche păru îngrijorat. Aerul lui de încredere era, în mod evident, rarefiat. O singură obiecție din partea lui Breuer, și întregul său comportament se schimbă. Răspunse pe un ton conciliant.

— Am crezut că putem începe mai sistematizat dacă stabilim cîteva priorități. Totuși, ca să fiu sincer, nu sînt sigur dacă să încep cu problema cea mai *importantă* — să spunem, deocamdată, teama de moarte — sau cu *cea mai puțin importantă*, ori derivată — să spunem, arbitrar, invazia gîndurilor străine. Sau să începem cu cea mai *importantă din punct de vedere medical*, sau cea care *vă amenință viața* — să spunem pornirile spre sinucidere. Sau cu cea mai *supărătoare*, cea care vă deranjează cel mai mult viața de fiecare zi — să spunem ura față de sine.

Stînjeneala lui Breuer creștea.

— Nu sînt deloc sigur că e o metodă bună.

199

— Dar se bazează pe propria dumneavoastră metodă medicală, răspunse Nietzsche. Din cîte îmi amintesc, mi-ați cerut să vorbesc despre starea mea în general. Ați făcut o listă a problemelor mele și apoi ați început sistematic — foarte sistematic, după cîte țin minte — să analizați pe rînd pe fiecare. Nu-i așa?

— Da, acesta *este* modul în care-mi desfășor examenul medical.

— Atunci, de ce rezistați acum unui astfel de procedeu? Puteți sugera o alternativă?

Breuer scutură din cap.

— Dacă puneți problema așa, sînt înclinat să fiu de acord cu procedura sugerată de dumneavoastră. Doar că mi se pare forțat

sau artificial să vorbesc despre preocupările cele mai intime ale vieții mele în categorii ordonate, în mintea mea, toate problemele se întretes în mod inextricabil. De asemenea, lista dumneavoastră pare atît de *rece*. Acestea sînt lucruri delicate, dificile — despre care nu este atît de ușor să vorbești ca despre o durere de spate sau o eczemă.

— Nu luați stîngăcia drept duritate, domnule doctor. Amintiți-vă, eu sînt o persoană solitară, după cum v-am avertizat. Nu sînt obișnuit cu relațiile sociale calde și firești.

Închizîndu-și caietul, Nietzsche se uită un moment pe fereastră.

— Să adopt un alt procedeu. îmi aduc aminte că ați spus ieri că trebuie să inventăm procedura pe care o vom urma *împreună*. Spuneți-mi, domnule doctor, ați avut vreo experiență similară în practica dumneavoastră din care să ne putem inspira?

— Experiențe similare? Hmm... de fapt nu există în medicină un precedent pentru ceea ce facem noi. Nu știu nici măcar ce nume să-i dau — poate terapia disperării sau terapeutică filozofică, sau vreo altă denumire neinventată încă. Este adevărat că medicii sînt chemați să trateze anumite tipuri de tulburări psihice: de exemplu, unele care au o bază fizică, precum delirul provocat de febra

200

creierului, paranoia datorată sifilisului, ori psihozele din cauza otrăvirii cu plumb. Ne asumăm, de asemenea, responsabilitatea pentru pacienți a căror stare psihică le prejudiciază sănătatea sau le amenință viața — de exemplu melancolia involutivă gravă ori mania.

— Le amenință viața? Cum așa?

— Melancolicii se înfometează sau se pot sinucide. Maniacii se extenuază adeseori pînă la a-și provoca moartea.

Nietzsche nu răspunse, ci rămase tăcut, privind fix focul.

— Dar evident, continuă Breuer, acestea sînt foarte departe de situația mea, iar tratamentul pentru fiecare din aceste boli nu este filozofic sau psihologic, ci o metodă fizică, precum șocurile

electrice, băile, medicamentele, odihna forțată și așa mai departe. Uneori, cu pacienții care au o frică irațională, trebuie să inventăm câte o metodă psihologică pentru a-i calma. Recent am fost chemat la o femeie în vîrstă căreia îi era frică să iasă afară — nu-și părăsise camera de luni de zile. Ceea ce am făcut a fost să-i vorbesc cu blîndețe pînă cînd a căpătat încredere în mine. Apoi, de câte ori o vedeam, o țineam de mîină pentru a-i spori sentimentul de siguranță și o conduceam din ce în ce mai departe de camera ei. Dar asta este o improvizație de bun-simț — așa cum înveți un copil. Pentru o astfel de muncă nu este neapărat necesar un medic. — Toate astea par foarte îndepărtate de sarcina noastră, spuse Nietzsche. Nu există ceva mai relevant?

— Ei, sigur că sînt mulți pacienți care vin în ultima vreme la doctor pentru simptome fizice — cum ar fi paralizia, defecte de vorbire, sau vreo formă de orbire ori de surzenie — ale căror cauze se află în întregime în conflicte psihologice. Noi numim această boală „isterie” — de la cuvîntul grecesc pentru uter, *hysterus*. Nietzsche dădu din cap repede, ca pentru a arăta că nu era nevoie să i se traducă din grecește. Amintindu-și că fusese profesor de filologie, Breuer se grăbi să continue.

201

— înainte se credea că aceste simptome erau provocate de un uter deviat, o idee care, bineînțeles, nu are nici un sens din punct de vedere anatomic.

— Cum se explică boala la bărbați?

— Din motive neînțelese încă, este o boală a femeilor; nu s-au înregistrat pînă acum cazuri de isterie la bărbați. Am considerat întotdeauna că isteria este o boală care ar trebui să suscite un interes special filozofilor. Poate că ei, și nu medicii, vor explica de ce simptomele isteriei nu se înscriu în căile anatomice.

— Ce vreți să spuneți?

Breuer se simțea mai relaxat. Să explice chestiuni medicale unui student atent era pentru el un rol familiar și confortabil.

— Ei bine, ca să luăm un exemplu, am văzut pacienți ale căror mâini sînt amorțite într-un fel care n-ar putea fi în nici un caz provocat de o tulburare nervoasă. Au o amorțire de tip „mănușă” — nu simt nimic de la încheietură în jos — ca și cum le-ar fi fost legată în jurul ei o bandă anesteziantă.

— Și asta nu are legătură cu sistemul nervos? întrebă Nietzsche.

— Nu. Funcționarea nervoasă a mîinii nu se desfășoară așa: mîna este deservită de trei nervi diferiți — radial, ulnar și median — fiecare avînd o origine diferită în creier. De fapt, anumite degete sînt deservite jumătate de un nerv, iar cealaltă jumătate de altul. Dar pacientul nu știe asta. Este ca și cum pacientul și-ar imagina că întreaga palmă e deservită de un singur nerv, „nervul palmei” și apoi își creează o tulburare conformă cu imaginația lui.

— Fascinant! Nietzsche deschise caietul și notă cîteva cuvinte. Să presupunem că o femeie este expertă în anatomie și se îmbolnăvește de isterie. Ar avea ea o formă corectă din punct de vedere anatomic a bolii?

— Sînt sigur că da. Isteria este o tulburare ideatică, nu anatomică. Sînt multe dovezi că ea nu implică o tulburare anatomică reală a nervilor. De fapt, unii pacienți pot fi hipnotizați și simptomele dispar în cîteva minute.

202

— Astfel, hipnoza este tratamentul curent?

— Nu! Din nefericire, hipnoza nu este la modă în medicină, cel puțin nu în Vienă. Are o reputație proastă — în primul rînd, cred eu, pentru că mulți dintre hipnotizatori erau șarlatani fără nici o pregătire medicală. Apoi, vindecarea prin hipnoză este întotdeauna temporară. Dar faptul că funcționează, fie și pentru scurtă vreme, oferă dovezi asupra cauzei psihice a bolii.

— Dumneavoastră personal, întrebă Nietzsche, ați tratat asemenea pacienți?

— Cîteva. Este un pacient cu care am lucrat mai mult, al cărui caz

ar trebui să vi-l descriu. Nu pentru că vă recomand să folosiți acest tratament cu mine, ci pentru că vom putea astfel să începem să lucrăm folosind lista dumneavoastră — punctul doi, cred.

Nietzsche deschise caietul și citi cu voce tare:

— „Asediat de gânduri străine”? Nu înțeleg. De ce străine? Și care-i legătura cu isteria?

— Să clarific. În primul rînd, numesc aceste gânduri străine pentru că par să mă invadeze din afară. Nu vreau să le gîndesc, dar cînd le gonesc ele fug doar pentru scurtă vreme și imediat, perfide, mi se infiltrează din nou în minte. Iar tipurile de gânduri? Ei bine, sînt gânduri despre o femeie frumoasă — pacienta pe care am tratat-o de isterie. Să încep cu începutul și să vă spun întreaga poveste? Departe de a fi curios, Nietzsche păru stînjenit de întrebarea lui Breuer.

— Ca regulă generală, vă sugerez să-mi dezvăluiți doar atît cît să înțeleg chestiunea. Vă conjur să nu vă puneți într-o situație jenantă sau umilitoare, nimic bun nu poate ieși de aici.

Nietzsche era un tip discret. Breuer știa asta. Dar nu anticipase că va dori ca și el să păstreze discreția. Realiză că trebuia să ia poziție în această chestiune: trebuia să se destăinuie cît mai complet posibil. Abia arunci, se gîndi el, putea Nietzsche să afle că nu e nimic rău în sinceritatea între oameni.

203

— S-ar putea să aveți dreptate, dar mi se pare că mă voi simți cu atît mai ușurat cu cît vă voi putea vorbi mai mult despre sentimentele mele cele mai intime.

Nietzsche deveni rigid, dar îi făcu semn lui Breuer să continue.

— Povestea începe cu doi ani în urmă, cînd una dintre pacientele mele m-a rugat să preiau îngrijirea medicală a fiicei sale, pe care o voi numi Anna O., pentru a nu-i dezvălui adevărata identitate.

— Dar mi-ați vorbit despre metoda dumneavoastră de a găsi pseudonime, astfel încît adevăratele ei inițiale trebuie să fie B.P. Breuer zîmbi, gîndindu-se: „Omul ăsta e ca Sig. Nu uită nimic” —

și continuă să descrie detaliile bolii de care suferea Bertha.

— Este de asemenea important să știți că Anna O. avea douăzeci și unu de ani, era extraordinar de inteligentă, bine educată și uluitor de frumoasă. O adiere — nu, un *ciclone* — de aer proaspăt pentru un bărbat de patruzeci de ani care îmbătrânește repede!

Cunoașteți genul de femeie pe care îl descriu?

Nietzsche ignoră întrebarea.

— Și ați devenit medicul ei?

— Da, am acceptat să devin medicul ei — și nu am trădat niciodată această încredere. Tot ce sînt pe cale să dezvălui constă mai degrabă în gânduri și fantezii decît în fapte. Mai întîi, dați-mi voie să mă concentrez asupra tratamentului psihologic.

În timpul ședințelor noastre zilnice ea intra automat într-o stare de ușoară transă în care discuta — sau, după cum spunea ea, „descărca” — toate evenimentele și gîndurile din ultimele douăzeci și patru de ore. Acest proces, pe care ea îl numea „curățarea hornului”, s-a dovedit folositor în a o ajuta să se simtă mai bine în următoarele douăzeci și patru de ore, dar nu avea nici un efect asupra simptomelor ei de isterie. Apoi, într-o zi, am nimerit din întâmplare un tratament *eficient*.

204

Și Breuer începu să descrie cum a reușit să înlătore nu numai fiecare simptom al Berthei mergînd pînă la cauza inițială, ci și, în cele din urmă, fiecare aspect al bolii ei cînd o ajuta să descopere și să re trăiască motivul inițial — durerea provocată de moartea tatălui ei.

Nietzsche, care lua notițe cu rîvnă, exclamă:

— Modul în care ați tratat-o pe această pacientă mi se pare extraordinar! Ați făcut poate o descoperire epocală în terapeutica psihologică. Poate că va fi de folos și în problemele dumneavoastră. Îmi place ideea că ați putea fi ajutat de propria dumneavoastră descoperire. Căci nimeni nu poate fi vreodată ajutat cu adevărat de altcineva; trebuie să găsești puterea de a te

ajuta *singur*. Poate că dumneavoastră, ca și Anna O., trebuie să descoperiți cauza inițială a fiecăreia dintre problemele dumneavoastră psihologice, și totuși ați spus că nu recomandați această metodă de tratament în cazul dumneavoastră. De ce nu? — Din mai multe motive, răspunse Breuer cu siguranța autorității medicale. Starea mea e foarte diferită de a Annei. În primul rând, eu nu am tendințe hipnotice: n-am trăit niciodată vreo stare neobișnuită a conștiinței. Deoarece amintirea traumatică și excitația corticală mărită există într-o conștiință alternantă, ele nu pot fi „manevrate”, integrate sau distruse în experiența de fiecare zi.

Fără a-și întrerupe relatarea, Breuer se ridică, ațîță focul și mai puse un buștean.

— De asemenea, și poate că asta e chiar mai important, simptomele mele nu sînt isterice: ele nu afectează sistemul nervos sau vreo parte a corpului. Amintiți-vă, isteria este o boală femeiască. Starea mea este, cred, mai aproape din punct de vedere *calitativ* de *Angst*, de nefericirea omenească normală. Cantitativ ea este, desigur, mult amplificată!

În plus, simptomele mele nu sînt acute: s-au dezvoltat încet, de-a lungul anilor. Priviți-vă lista. Nu pot identifica un început precis pentru nici una dintre acele probleme. Dar mai este un motiv pentru care terapia pe care am

205

folosit-o cu pacienta mea n-ar putea să ajute în cazul meu — un motiv destul de jenant. Cînd simptomele Berthei...

— Bertha? Am avut dreptate cînd am presupus că prima inițială este 6.

Breuer închise ochii mîhnit.

— Mă tem că am făcut o gafă. Este extrem de important pentru mine să nu violiez dreptul la intimitate al pacienților mei. În special al *acestei* paciente. Familia ei este foarte cunoscută în cadrul comunității și, de asemenea, se știe că am fost medicul ei. Prin

urmare, am avut grijă să vorbesc puțin altor medici despre munca mea cu ea. Dar este stînjenitor să folosesc un nume fals aici, cu dumneavoastră.

— Vreți să spuneți că este dificil să vorbiți liber și să vă descărcați și în același timp să trebuiască să rămîneți în gardă pentru a nu folosi numele greșit?

— Exact. Și Breuer oftă. Acum n-am încotro și trebuie să folosesc în continuare numele ei adevărat, Bertha — dar trebuie să-mi jurați că n-o să-l dezvăluiți nimănui.

Cum Nietzsche se grăbi să aprobe, Breuer scoase din buzunarul hainei o tabacheră din piele, luă un trabuc și, după ce interlocutorul său îl refuză, și-l aprinse lui.

— Unde am rămas? întrebă.

— îmi spuneți de ce noua dumneavoastră metodă de tratament nu ar putea fi relevantă în cazul problemelor dumneavoastră — ceva despre un motiv „jenant”.

— Da, motivul jenant — și Breuer expiră un fir lung de fum albastru înainte de a continua. — Am făcut prostia să mă laud că făcusem o descoperire importantă' cînd am prezentat cazul ei cîtorva colegi și studenți la medicină. Cu toate acestea, doar cîteva săptămîni mai drziu, cînd am transferat îngrijirea ei unui alt medic, am aflat că aproape toate simptomele ei recidivaseră. înțelegeți cît de jenanta este situația mea?

— Jenantă, răspunse Nietzsche, pentru că ați anunțat un tratament care s-ar putea să nu dea roade?

— Visez adesea să găsesc persoanele care au asistat la acea prelegere și să-i spun fiecareia că toate concluziile mele au fost greșite. Nu e un lucru neobișnuit pentru

206

mine — mă preocupă efectiv părerile colegilor mei. Chiar dacă am dovada respectului lor, continuu să mă simt un escroc — aceasta este o altă problemă care mă chinuie. Adăugați-o la lista dumneavoastră.

Nietzsche își deschise conștiincios caietul și scrisese ceva.

— Dar ca să continui cu Bertha, nu-mi este absolut clară cauza recidivei ei. Ar putea fi aceea că, la fel ca tratamentul prin hipnoză, cura mea are succes numai temporar. Dar s-ar putea și ca tratamentul să fi fost eficient, dar anulat prin sfârșitul său catastrofal.

Nietzsche puse din nou mâna pe creion.

— Ce vrei să spunei cu „sfârșitul catastrofal”?

— Ca să înțelegi, trebuie să vă spun mai întâi ce s-a petrecut între mine și Bertha. N-are nici un rost să fiu delicat în privința asta. O să v-o spun de-a dreptul. Eu, bă-trîn nebun ce sînt, m-am îndrăgostit de ea! Am devenit obsedat de ea. Nu-mi mai ieșea din minte.

Breuer era surprins cît era de ușor — înviorător, chiar, să dezvăluie atît de mult.

— Ziua îmi era împărțită în două segmente — cînd eram cu Bertha și cînd așteptam să fiu din nou cu ea! Mă întâlneam cu ea cîte o oră în fiecare zi a săptămîinii, apoi am început s-o vizitez chiar de două ori pe zi. De cîte ori o vedeam, eram cuprins de o mare tulburare. Orice atingere a ei mă excita.

— De ce vă atingea?

— Avea dificultăți la mers și mă lua de braț cînd ne plimbam. Avea adeseori contracții puternice, bruște, și trebuia să-i fac un masaj puternic al mușchilor coapsei. Uneori plîngea atît de înduioșător că eram nevoit s-o iau în brațe pentru a o alina. Alteori, cînd stăteam lîngă ea, intra spontan în transă, își punea capul pe umărul meu și făcea o „curățare a hornului” vreme de o oră. Sau își punea capul în poala mea și dormea ca un copil. Au fost multe, multe situații cînd tot ce puteam face era să-mi stăpînesc pornirile sexuale.

207

— Poate că, spuse Nietzsche, doar fiind bărbat poate un bărbat să elibereze femeia din femeie.

Breuer ridică brusc capul. '

— Probabil că v-am înțeles greșit! Știți, desigur, că orice relație sexuală cu un pacient este interzisă — o anatema asupra jurământului hipocratic al medicului.

— Și femeia? Care este responsabilitatea femeii?

— Dar aceasta nu este o femeie — este o *pacientifl*. Cred că nu vă înțeleg.

— Să ne întoarcem la asta mai târziu, răspunde Nietzsche calm. încă nu am auzit sfârșitul catastrofal.

— Ei bine, mi se părea că Bertha merge spre bine, simptomele ei dispăreau, unul câte unul. Dar medicul ei n-o ducea prea bine. Pe soția mea, Mathilde, care a fost întotdeauna echilibrată și înțelegătoare, a început s-o deranjeze mai întâi faptul că petreceam prea mult timp cu Bertha, apoi, mai mult chiar, și faptul că vorbeam despre ea. Din fericire n-am fost atât de nesăbuit să-i spun Mathildei despre natura sentimentelor mele, dar cred că o bănuia. într-o zi mi-a vorbit, furioasă, interzicându-mi și să mai pomenesc vreodată de Bertha. Am început să-mi detest soția și chiar am dezvoltat ideea irațională că îmi stătea în cale — că, dacă n-ar fi fost ea, aș fi putut începe o viață nouă altături de Bertha.

Breuer se opri, observând că Nietzsche închisese ochii.

— Vă simțiți bine? A fost de ajuns pentru o zi?

— Ascult. Uneori văd mai bine cu ochii închiși.

— Ei bine, a mai fost un factor care a complicat lucrurile. Am avut o asistentă, Eva Berger, predecesoarea lui Frâu Becker, care, de-a lungul celor zece ani petrecuți împreună, mi-a devenit confidentă și prietenă apropiată. Eva era foarte îngrijorată. Se temea că pasiunea mea pentru Bertha m-ar putea conduce la dezastru, că s-ar putea să nu fiu în stare să rezist impulsurilor mele și să fac ceva nesăbuit. De fapt, din prietenie față de mine, s-a oferit să se sacrifice.

Ochii lui Nietzsche se deschiseră brusc. Breuer îi zări albul ochilor.

— Cum adică „să se sacrifice”?

— Cuvintele ei au fost că ar face *orice* pentru a mă împiedica să mă distrug. Eva știa că nu aveam contacte sexuale cu Mathilde și s-a gândit că de asta eram atras de Bertha. Cred că se oferea să-mi ușureze tensiunea sexuală.

— Și credeți că făcea acest lucru pentru *dumneavoastră*?

— Sînt convins. Eva este o femeie foarte atrăgătoare și putea alege dintre mulți bărbați. Vă asigur că n-a făcut oferta datorită înfățișării mele chipeșe: chelia care se accentuează, smocurile de barbă și „toartele” astea — și își atinse urechile mari, clăpăuge — cum le numeau adesea tovarășii mei de joacă. De asemenea, îmi mărturisise odată că avusese, cu ani în urmă, o relație intimă dezastruoasă cu un patron, care o costase, în cele din urmă, chiar slujba, și jurase că „N-o să se repete niciodată!”

— Și v-a fost de ajutor sacrificiul Evei?

Ignorînd scepticismul, poate chiar zeflemeaua din felul cum fusese pronunțat „sacrificiu”, Breuer răspunse nonșalant:

— Nu i-am acceptat niciodată oferta. Am fost destul de nebun ca să-mi închipui că a mă culca cu Eva ar fi însemnat s-o trădez pe Bertha. Uneori regret asta foarte tare.

— Nu înțeleg. Ochii lui Nietzsche, deși încă măriți de interes, dădeau semne de oboseală, ca și cum ar fi văzut și auzit deja mult prea multe. — Ce regretați?

— Că n-am acceptat oferta Evei, bineînțeles. Mă gîndesc foarte des la această ocazie pierdută. Este încă unul dintre acele gînduri nedorite care mă torturează. — Breuer arată spre caietul lui Nietzsche. — Puneți-l pe listă.

Nietzsche luă din nou creionul și, în timp ce mai adăuga un articol la lista de probleme din ce în ce mai lungă a lui Breuer, întrebă:

— Regretul ăsta — tot nu-l înțeleg. Dacă ați fi acceptat-o pe Eva, de ce v-ați fi simțit acum altfel?

— Altfel? Ce-are a face a te simți altfel cu asta? A fost o ocazie

unică — una care n-o să-mi mai iasă în cale niciodată.

209

— A fost *de asemenea* o ocazie unică pentru a spune nu! De a spune un binecuvîntat „nu” unei păsări de pradă. Și *această* ocazie ați folosit-o.

Breuer era buimăcit de comentariul lui Nietzsche. în mod evident acesta nu știa nimic despre intensitatea dorinței sexuale. Dar nu avea rost încă să dezbată această chestiune. Sau, poate că nu arătase destul de clar că Eva ar fi putut fi a lui dacă i-ar fi cerut-o. Nu putea înțelege Nietzsche că trebuie să prinzi ocazia când ți se ivește? Cu toate astea, ceva îl intriga la acea declarație despre „bine-cuvîntantul nu”. Este un amestec ciudat, se gândi Breuer, între masive porțiuni aride și o strălucitoare originalitate. Din nou avu senzația că s-ar putea ca acest om bizar să aibă de oferit ceva de valoare.

— Unde am rămas? A, da, dezastrul final! Crezusem tot timpul că relația mea sexuală cu Bertha era în întregime autistă — adică petrecîndu-se numai în mintea *mea* — și că față de ea o ținusem în întregime ascunsă. Imaginați-vă deci șocul meu cînd, într-o zi, am fost informat de mama ei că Bertha declarase că era însărcinată cu copilul doctorului Breuer!

Breuer descrie furia Mathildei cînd aflase de falsa sarcină și cum ceruse, mînioasă, ca el să transfere imediat cazul Berthei unui alt medic și, de asemenea, s-o concedieze pe Eva.

— Și ce-ați făcut?

— Ce puteam face? Erau în joc cariera, familia, întreaga mea viață. A fost cea mai proastă zi din viața mea. A trebuit să-i spun Evei să plece. Desigur, m-am oferit s-o las să lucreze în continuare pentru mine pînă cînd aveam s-o pot ajuta să-și găsească o altă slujbă. Deși mi-a spus că înțelegea, nu s-a întors la lucru în ziua următoare și n-am mai văzut-o niciodată de arunci. I-am scris de mai multe ori, dar n-a răspuns niciodată.

Iar cu Bertha a fost și mai rău. Cînd am vizitat-o, în ziua

următoare, delirul încetase, și o dată cu el iluzia ei că o lăsasem însărcinată. De fapt, avea o amnezie totală în ce privea întregul episod și a răspuns în mod catastrofal

210

când am anunțat-o că nu mai puteam fi medicul ei. A plîns — rugîndu-mă să mă răzgîndesc — m-a implorat să-i spun cu ce greșise. Și, bineînțeles, *nu greșise cu nimic*. Izbucnirea ei privind „copilul doctorului Breuer” făcea parte din isteria ei. Acelea nu fuseseră cuvintele *ei*, delirul era acela care vorbise.

— Și *al cui* era delirul? întrebă Nietzsche.

— Păi, bineînțeles, era delirul *ei*, *dar nu* responsabilitatea ei, nu mai mult decît este cineva responsabil pentru lucrurile bizare, întâmplătoare care se petrec în vis. Oamenii spun vorbe ciudate, incoerente într-o astfel de stare.

— *Mie* vorbele ei nu mi se par incoerente sau întâmplătoare. Ați sugerat, domnule doctor, să intervin cu orice comentariu.

Permiteți-mi să fac o observație: mi se pare remarcabil că *dumneavoastră* sînteți responsabil pentru *toate* gîndurile și *toate* faptele dumneavoastră, în timp ce *ea* — vocea lui Nietzsche era aspră și el clătina un deget spre Breuer — *ea*, în virtutea bolii ei, este absolută de *orice*.

— Dar, domnule profesor, *după cum ați spus chiar dumneavoastră*, puterea este ceea ce contează. Eu aveam puterea în virtutea poziției mele. Ea se îndrepta către mine cerînd ajutor. Eram conștient că și-a iubit tatăl foarte mult, poate *prea* mult, și că boala i-a fost precipitată de moartea lui. Știam, de asemenea, că revărsa asupra mea dragostea pe care o simțea față de el, și am exploatat asta. Vroiam să mă iubească. Știți care au fost ultimele ei cuvinte către mine? După ce i-am spus că voi transfera îngrijirea ei unui alt medic, am plecat, iar ea a strigat: „*Pentru mine vei fi întotdeauna singurul bărbat — nu va mai exista nici un alt bărbat în viața mea!*” Cumplite cuvinte! Dovedind cît de mult rău îi făcusem. Dar a fost ceva și mai cumplit: *m-au bucurat acele*

cuvintel M-am *bucurat* s-o aud proclamându-mi puterea asupra ei! Vedeți deci, am lăsat-o slăbită. Infirmă. Aș fi putut la fel de bine să-i leg sau să-i retez picioarele!

— Și de cînd ați văzut-o ultima oară, întrebă Nietzsche, care a fost soarta acestei infirme?

211

— A fost internată la un alt sanatoriu, în Kreuzlingen. Multe dintre simptomele ei de la început au recidivat — schimbările de dispoziție, pierderea limbii materne în fiecare dimineață, și durerile ei, care pot fi controlate doar de morfină, de care e dependentă. Un fapt interesant: doctorul ei de acolo s-a îndrăgostit de ea, a renunțat la caz și apoi a cerut-o în căsătorie!

— Ah, se repetă același tipar și cu următorul doctor, observați?

— Observ numai că sînt chinuit de gîndul că Bertha e cu un alt bărbat. Vă rog să adăugați și „gelozie” la lista dumneavoastră: este una dintre problemele mele majore. Mă năpădesc tot felul de viziuni în care ei doi își vorbesc, se ating, chiar fac dragoste. Deși aceste viziuni îmi produc o mare durere, continuu să mă auto-torturez. Puteți înțelege asta? Ați experimentat vreodată o asemenea gelozie?

Această întrebare marcă un punct de cotitură în discuție. La început, Breuer se dezvăluise în mod deliberat cu scopul de a crea un model pentru Nietzsche, sperînd să-l încurajeze să-i răspundă la fel. Dar curînd se cufundase cu totul în procesul confesiunii. Nu exista, la urma urmei, nici un risc — Nietzsche, crezînd că era consultantul *lui Breuer*, jurase că totul avea să rămîină confidențial. Era o experiență nouă: niciodată nu mai împărtășise Breuer cuiva atît de multe despre el. Mai era Max — dar cu Max dorise să-și păstreze o anumită imagine și își alesese cu grijă cuvintele. Chiar și cu Eva Berger fusese întotdeauna reținut, ascunzînd acele scîrțîieli ale vîrstei, ezitățile și îndoielile, toate acele attribute ce ar putea face un om mai în vîrstă să pară slab ori inhibat în fața unei femei tinere și atrăgătoare.

Dar cînd începuse să-și descrie sentimentele de gelozie față de Bertha și noul ei doctor, Breuer își reluase rolul de medic al lui Nietzsche. Nu mințise — fuseseră, într-adevăr, zvonuri despre Bertha și un alt doctor și suferise, într-adevăr, de gelozie —, dar își exagerase sentimentele încercînd să regizeze destăinuirea lui Nietzsche. Căci

212

Nietzsche trebuie să fi simțit gelozie în relația „pitagoreică” dintre el, Lou Salomé și Paul Ree.

Strategia lui nu avu însă nici un efect. Cel puțin, Nietzsche nu dădu semne că ar avea vreun interes deosebit pe această temă. El nu făcu decît să dea ușor din cap și să răsfoiască paginile caietului, revăzîndu-și însemnările. Cei doi se cufundară în tăcere. Priveau fix focul care se stingea. Apoi Breuer băgă mîna în buzunar și își scoase ceasul greu de aur — un cadou de la tatăl lui. Pe spate era gravat: „Fiului meu, Josef. Să porți mai departe spiritul spiritului meu.” Se uită la Nietzsche. Reflectau oare ochii aceia obosiți speranța că această întrevvedere se apropia de sfîrșit? Era timpul să plece.

— Domnule profesor, îmi face bine să vorbesc cu dumneavoastră. Dar am și eu o responsabilitate față de dumneavoastră, și mi se pare că v-am prescris odihnă pentru a evita revenirea migrenei, iar apoi v-am răpit-o obligîndu-vă să mă ascultați atîta vreme. încă ceva: îmi amintesc descrierea pe care ați făcut-o odată unei zile tipice din viața dumneavoastră, o zi ce conținea foarte puține contacte apropiate cu alții. Este aceasta o doză prea mare pentru o singură dată? Nu numai prea mult timp, prea multă vorbărie și ascultare, ci și prea mult din viața intimă a cuiva?

— înțelegerea noastră cere sinceritate, domnule doctor, și n-ar fi cinstit să vă contrazic. *A fost* foarte mult pentru ziua de azi și *sînt* obosit. — Se lăsă pe spătarul scaunului. — Dar nu, *nu* am aflat prea mult din viața dumneavoastră intimă. Și eu învăț de la dumneavoastră. Am vorbit serios atunci cînd am spus că atunci

cînd e vorba să învâț despre relațiile cu alți oameni trebuie să încep de la zero!

Pe cînd Breuer se ridică și se întindea să-și ia haina, Nietzsche adăugă:

— încă un comentariu. Ați vorbit foarte mult despre cel de-al doilea punct de pe lista noastră: „Invadat de gîn-duri străine”. Poate că am epuizat astăzi această categorie, căci acum am o imagine a felului în care aceste gîn-

213

duri nevrednice vă invadează și pun stăpînire pe mintea dumneavoastră. Cu toate acestea, ele sînt gîndurile *dumneavoastră*, și mintea *dumneavoastră*. Mă întreb ce avantaj aveți permițînd ca aceasta să se întîmple — ori, ca să mă exprim și mai dur — *făcînd* ca aceasta să se întîmple. Breuer, cu un braț în mîneca hainei, îngheță.

— *Făcînd* să se întîmple? Nu știu. Tot ce pot să spun este că, *din interior*, acest lucru *nu* este perceput așa. Eu simt că *mi* se întîmplă. Afirmatia dumneavoastră că eu *fac* să se întîmple așa nu are — cum să spun? — nici un înțeles afectiv pentru mine.

— Trebuie să găsim o cale să-i *dăm* un înțeles. — Nietzsche se ridică și îl conduse pe Breuer pînă la ușă. — Să încercăm un experiment de gîndire. Pentru discuția de mîine, vă rog să meditați la această întrebare: Dacă *nu* ați avea aceste gînduri străine, la ce v-ați gîndi?

EXTRASE DIN NOTELE DR BREUER ASUPRA CAZULUI ECKART MULLER, 5 DECEMBRIE 1882

Un început excelent! Cu multe realizări. A făcut o listă a problemelor mele și planuri pentru a ne concentra de fiecare dată asupra uneia singure. Bun. Să-l lăsăm să creadă că asta facem. Pentru a-l încuraja să se confeseze, m-am destăinuit complet azi. Nu a răspuns la fel, dar, în timp, va veni și asta. Cu siguranță că a fost uluit și impresionat de deschiderea mea.

Am o idee tactică interesantă! Voi descrie situația lui ca și cînd ar

fi a mea. Apoi îl voi lăsa să mă sfătuiască și, făcînd aceasta, se va sfătui pe el însuși. Astfel, de exemplu, îl pot ajuta să se descurce în triumghiul lui — cu Lou Salome și Paul Ree — cerîndu-i ajutorul în privința triumghiului meu cu Bertha și noul ei doctor. Este atît de rezervat încît acesta s-ar putea să fie singurul mod de a-l ajuta. Probabil că nu va fi niciodată destul de sincer ca să ceară direct ajutor.

Are o minte originală. Nu-i pot prevedea reacțiile. Poate că Lou Salome are dreptate; poate că este sortit să devină un mare filozof. Cîtă vreme evită subiectul ființelor omenești! în

214

majoritatea aspectelor relațiilor interumane are goluri uriașe. Dar cînd este vorba despre femei, este barbar, aproape inuman.

Indiferent de femeie sau de situație, reacția lui e previzibilă: femeia e trădătoare și intrigantă. Iar sfatul lui cu privire la femei este la fel de previzibil: ele sînt vinovate, pedepsiți-le! Ah, da, încă o metodă — evitați-le!

Cît despre pornirile sexuale: o fi avînd vreunele, de fapt? Vede oare femeile ca pe ceva prea periculos? Trebuie să aibă dorințe sexuale. Dar ce se întîmplă cu ele? Sînt stăvilite, exercitînd o presiune ce trebuie să țîșnească afară cumva? Ar putea să fie aceasta, mă întreb, sursa migrenei?

EXTRASE DIN ÎNSEMNĂRILE LUI FRIEDRICH NIETZSCHE ASUPRA CAZULUI DR BREUER, 5 DECEMBRIE 1882

liste crește. La cele șase puncte ale mele, dr Breuer a mai adăugat cinci:

7. *Sentimentul de a fi prins în capcană — de căsătorie, de viață.*

8. *înstrăinarea de soție.*

9. *Regretul că a refuzat „sacrificiul” sexual al Evei.*

10. *Preocuparea exagerată asupra părerii altor medici despre el.*

11. *Gelozie — Bertha și un alt bărbat.*

Se va sfirși lista vreodată? Va ridica fiecare zi noi probleme? Cum

să-l fac să înțeleagă că problemele lui reclamă atenție numai ca să ascundă ceea ce el nu dorește să vadă? Gînduri mărunte sînt absorbite de mintea lui ca de-un burete. în cele din urmă îi vor ataca trupul. Astăzi, dnd a plecat, l-am întrebat ce ar vedea dacă n-ar fi orbit de mărunțișuri. I-am arătat astfel calea. O va urma? Este un amestec ciudat — inteligent și totuși orb, sincer și totuși necinstit. își realizează oare propria nesinceritate? Spune că îl ajut. Mă laudă. Știe cît de mult urăsc darurile? Știe că darurile îmi zgîrie pielea și îmi distrug somnul? Este oare unul dintre aceia care pretind că dăruiesc — numai pentru a obține daruri? Nu i le voi oferi. Este genul care venerează reverența?

215

Vrea oare să mă descopere pe mine mai degrabă decît pe el însuși? Nu trebuie să-i ofer nimici Cînd un prieten are nevoie de un loc pentru a se odihni, cel mai bine e să-i oferi un pat tare de campanie!

Este cuceritor, plin de compasiune. Atenție! în unele privințe s-a convins pe sine însuși să tindă spre înălțimi, dar măruntaiele lui n-au fost convinse. în privința femeilor, e aproape inuman. O tragedie — să te bălăcești în noroiul ăla! Eu cunosc acest noroi: e bine cînd privesc în urmă și văd ce am depășit.

Cel mai mare copac tinde spre cele mai mari înălțimi și are rădăcinile înfipte cel mai adînc, în întuneric — în rău, chiar; el însă nici nu tinde spre înălțimi, nici nu se aruncă în adîncuri.

Pofte animalice îi secătuiesc forțele — și rațiunea. Trei femei îl sfîșie, iar el le este recunoscător. Le linge colții sîngeroși.

Una din ele îl învăluie în parfumul ei greu și pretinde că se sacrifică. îi oferă „darul” robiei — robia lui.

Cealaltă îl torturează. Se preface slăbită ca să se poată lăsa pe el cînd merge. Se preface că doarme ca să-și poată pune capul pe sexul lui și, cînd se plictisește de aceste torturi mărunte, îl umilește public. Cînd jocul se termină, pleacă mai departe și își continuă trucurile cu următoarea victimă. Și el e orb la toate acestea. Orice

s-ar întâmpla, o iubește. Orice ar face ea, îi este dor de perioada când îi era pacientă, și o iubește.

Cea de-a treia femeie îl ține într-o captivitate permanentă. Dar o prefer pe aceasta. Ea, cel puțin, nu-și ascunde ghearele!

SCRISOARE A LUI FRIEDRICH NIETZSCHE CĂTRE LOU SALOME, DECEMBRIE 1882

Draga mea Lou,

...Ai în mine cel mai bun avocat, dar și cel mai neîndurător judecător! Îți cer să te judeci singură și să-ți hotărăști singură pedeapsa... în ce mă privește am hotărât, la Orta, să-ți dezvălui întreaga mea filozofie. O, nici n-ai idee ce decizie a fost asta: aveam credința că n-aș putea face un cadou mai frumos cuiva...

216

Tindeam atunci să te consider o viziune și o manifestare a idealului meu pămîntesc. Ia seama, te rog, că am o vedere extraordinară! Cred că nimeni nu poate gândi mai bine despre tine dar, în același timp, nici mai rău.

Dacă te-aș fi creat eu ți-aș fi dat o sănătate mai bună și încă multe dincolo de asta, care sînt cu mult mai valoroase... și poate ceva mai multă dragoste pentru mine (deși asta are importanța cea mai mică din toate) și la fel ar fi fost cu prietenul nostru *Rie*. Nici cu tine, nici cu el nu pot schimba un singur cuvînt în probleme ale sufletului meu. Îmi imaginez că nu știi deloc ce vreau? — dar această liniște forțată este aproape sufocantă, pentru că eu vă iubesc.

FN.

CAPITOLUL 15

JL'upă prima lor ședință, Breuer îi mai acordă lui Nietzsche câteva minute din timpul său de lucru: făcu o însemnare în fișa lui Eckart Muller, le puse la curent pe surori cu starea migrenei acestuia și, mai târziu, în cabinetul său, scrise un raport mai personal într-un caiet identic cu cel folosit de Nietzsche pentru însemnările sale. Dar pe parcursul următoarelor douăzeci și patru de ore, Nietzsche ocupă mult din timpul liber al lui Breuer — timp furat de la alți pacienți, de la Mathilde, de la copiii lui și, cea mai mare parte, din somnul său. Dormind cu intermitențe, doar în primele ore ale nopții, Breuer avu vise vii, neliniștitoare.

Visă că el și Nietzsche stăteau de vorbă într-o cameră fără pereți — poate scena unui teatru. Lucrătorii care treceau transportând mobilă le ascultau conversația. Camera părea provizorie, ca și cum ar fi putut fi împachetată în întregime și dusă de-acolo.

Într-un alt vis, ședea în cadă și deschidea robinetul de apă. Din el curgea un șuvoi de insecte, piese metalice mărunte și mucozități uriașe care atârnavă din gura robinetului în șuvițe lungi, oribile. Piesele metalice îl intrigau. Mucozitățile și insectele îl dezgustau. La ora trei fu trezit de coșmarul lui obișnuit: cutremurul, căutarea Berthei, pământul care i se lichefia sub picioare. Aluneca în pământ, scufundându-se patruzeci de

metri și aterizând pe o lespede albă avînd înscris pe ea un mesaj ilizibil.

Breuer stătu întins, treaz, ascultîndu-și bătăile inimii, încercă să se calmeze punîndu-și probleme intelectuale. Se întrebă mai întîi de ce lucruri care par însoțite și benefice la douăsprezece ziua se încarcă adesea de oroare la trei noaptea. Deoarece nu reuși să se destindă deloc, trecu la o altă diversiune și încercă să-și amintească tot ce-i destăinuise lui Nietzsche în cursul acelei zile. Dar cu cît își amintea mai multe, cu atît devenea mai agitat. Spusese oare prea mult? Îl dezgustaseră oare pe Nietzsche dezvăluirile sale? Cine l-o fi pus să-și divulge toate sentimentele rușinoase, secrete, față de Bertha și Eva? În momentul acela i se păruse că e bine, ca un fel de ispășire chiar, să-i împărtășească totul; acum însă îi era frică să se gîndească la părerea lui Nietzsche despre el.

Deși știa că Nietzsche avea o atitudine puritană în privința relațiilor sexuale, îl asaltase cu o discuție pe această temă. Poate intenționat. Poate, ascunzîndu-se în spatele poziției lui de pacient, dorise să-l șocheze și să-l ofenseze. Dar de ce?

Curînd însă îi apărură Bertha, regina gîndurilor sale, făcînd să pălească și împrăștiind alte gînduri, captîndu-i întreaga atenție. Atracția ei sexuală era neobișnuit de puternică în noaptea aceea: Bertha descheindu-și încet, timidă, nasturii halatului de spital; Bertha goală, intrînd în transă; Bertha ținîndu-și sînul în palmă și chemîndu-l; sfîrcul ei moale, proeminent umplîndu-i gura; Bertha des-făcîndu-și picioarele, șoptind: „ia-mă” și trăgîndu-l spre ea. Breuer tremura de dorință; vru să caute alinare la Mathilde, dar nu putu suporta sentimentul de duplicitate și vinovăție produs de faptul că, iarăși, îi folosea corpul imaginîndu-și-o pe Bertha sub el. Se sculă devreme ca să se liniștească.

— Se pare, îi spuse Breuer lui Nietzsche mai tîrziu în cursul dimineții trecîndu-i în revistă fișa de observație, că Herr Muller a dormit mai bine în noaptea asta decît dr Breuer.

îi povesti apoi evenimentele din noaptea precedentă: somnul cu intermitențe, groaza, visele, obsesiile, teama de a nu fi dezvăluit prea mult. Nietzsche dădu din cap a înțelegere în timpul declarației lui Breuer și notă visele în caietul său.

— După cum știți, am cunoscut și eu asemenea nopți. Noaptea trecută, cu numai un gram de cloral, am dormit cinci ore consecutiv — dar rareori se întâmplă astfel. Ca și dumneavoastră, visez, sînt sufocat de groază. Ca și dumneavoastră, m-am întrebat adesea de ce noaptea domnește frica. După douăzeci de ani de întrebări ca acestea, cred acum că frica nu e născută din întuneric; ea este, mai degrabă, ca stelele — întotdeauna acolo, dar pierzîndu-și strălucirea la lumina zilei.

Iar visele, continuă Nietzsche ridicîndu-se din pat și traversînd camera împreună cu Breuer pînă la fotoliile așezate în fața focului, visele sînt un mister încîntător care imploră să fie înțeles. Vă invidiez pentru visele dumneavoastră. Eu rareori mi le amintesc. Nu sînt de acord cu medicul elvețian care m-a sfătuit odată să nu mi mai pierd timpul gîndindu-mă la vise, fiindcă ele nu sînt altceva decît niște deșeuri întâmplătoare, excreții nocturne ale minții. El pretindea că la fiecare douăzeci și patru de ore creierul se curăță, vărsînd în vise excedentul de gîn-duri ale zilei!

Nietzsche se opri pentru a-și citi însemnările despre visele lui Breuer.

— Coșmarul dumneavoastră e total derutant, dar cred că celelalte două vise și-au avut originea în discuția noastră de ieri. îmi spuneți că vă temeți să nu fi dezvăluit prea mult — iar apoi visați o încăpere publică, fără pereți. Iar celălalt vis — robinetul și mucozitățile și insectele — nu coroborează ele teama dumneavoastră că ați descătușat prea multe dintre părțile dumneavoastră întunecate, neplăcute?

— Da, era ciudat cum această senzație creștea din ce în ce mai mult pe măsură ce noaptea înainta. Mă temeam

că v-am ofensat, v-am șocat sau v-am dezgustat. Mi-era teamă de felul în care m-ați putea privi.

— Dar nu v-am prezis asta? Nietzsche, șezând picior peste picior pe fotoliul din fața lui Breuer, bătea cu creionul în caiet pentru a-și sublinia cuvintele. De această preocupare cu privire la sentimentele *mele* mă temeam eu; *tocmai* din acest motiv v-am conjurat să nu-mi dezvăluiți mai mult decât îmi este necesar ca să înțeleg. Eu vreau să vă ajut să vă recăpătați forțele, nu să vi le pierdeți mărtu-risindu-vă eșecurile.

— Dar, domnule profesor, avem aici un punct important asupra căruia nu sîntem de acord. De fapt, săptămîna trecută ne-am certat tocmai din cauza acestui punct. Să încercăm să ajungem la o concluzie de data aceasta. îmi amintesc că spuneți, și am citit și în cărțile dumneavoastră, că toate relațiile trebuie înțelese pornind de la putere. Totuși, acest lucru pur și simplu nu este valabil pentru mine. Eu nu mă iau la întrecere cu dumneavoastră: nu am nici un interes să vă înfrîng. Eu vreau doar ajutorul dumneavoastră pentru a-mi regăsi viața. Balanța de forțe între noi — cine cîștigă, cine pierde — mi se pare banală și irelevantă.

— Atunci, domnule doctor, de ce vă este rușine că mi-ați arătat slăbiciunile dumneavoastră?

— Nu pentru că aș fi pierdut vreo competiție! Cui îi pasă de asta? Mă simt prost dintr-un singur motiv: părerea dumneavoastră este importantă și mă tem că, după confesiunea sordidă de ieri, aveți o părere mult mai proastă despre mine! Consultați-vă lista — Breuer făcu un semn spre caietul lui Nietzsche. Vă amintiți problema urii de sine — punctul trei, cred. îmi ascund adevăratul eu pentru că am atîtea lucruri vrednice de dispreț. Apoi mă detest și mai mult pentru că sînt izolat de alți oameni. Dacă e să rup vreodată acest cerc vicios, trebuie să fiu în stare să mă destăinui altora!

— Poate, dar priviți — Nietzsche îi arată punctul zece din caiet. Aid spuneți că vă preocupă prea mult părerea colegilor dumneavoastră. Am cunoscut mulți oameni

care se detestă și încearcă să îndrepte acest lucru con-vingându-i mai întâi pe *alții* să gândească bine despre ei. O dată ce reușesc acest lucru, încep și ei să gândească bine despre *ei înșiși*. Dar aceasta este o soluție falsă, înseamnă să te supui autorității altora. Sarcina dumneavoastră este să vă acceptați *dumneavoastră înșivă* — nu să găsiți căi pentru a câștiga acceptul *meu*.

Breuer începea să amețească. Avea o minte rapidă, pătrunzătoare și nu era obișnuit să i se aducă sistematic contraargumente. Dar, evident, nu era recomandabilă o dezbatere rațională cu Nietzsche; nu l-ar fi putut niciodată înfrânge sau convinge de ceva contrar poziției lui. Poate, conchise Breuer, o metodă impulsivă, irațională ar fi mai eficientă.

— Nu, nu, nu! Credeți-mă, domnule profesor, deși acest lucru este perfect rezonabil, cu mine nu merge! Eu știu doar că am nevoie de aprobarea dumneavoastră. Aveți dreptate: scopul *ultim* este într-adevăr a fi independent de părerile altora, dar *calea* către acest scop — și vorbesc pentru *mine*, nu pentru dumneavoastră — este să știu că nu depășesc limitele decenței. Simt nevoia să pot destăinui *totul* despre mine unei alte persoane și să aflu că și eul meu este... pur și simplu omenesc.

Ca un gând tardiv, adăugă:

— Omenesc, prea omenesc!

Titlul cărții aduse un zîmbet pe fața lui Nietzsche.

— *Touche*, domnule doctor! Cine se poate opune acestei expresii excelente? Acum vă înțeleg sentimentele dar încă nu-mi sînt clare implicațiile lor în discuția noastră.

Breuer își alege cu grijă cuvintele în această problemă delicată.

— Nici mie. Dar *știi* că trebuie să fiu atent ce vă dezvălui și ce nu. Să vă povestesc un incident recent care ar putea fi relevant. Discutam cu Max, cumnatul meu. Eu n-am fost niciodată prea apropiat de Max pentru că l-am considerat mereu insensibil din punct de vedere psihic. Căsătoria mea s-a degradat însă pînă la un

punct în care simțeam nevoia s-o discut cu cineva. Am încercat să por-

222

nesc o conversație despre asta cu Max, dar eram atât de copleșit de rușine încât mi-a fost greu să continuu. Atunci, într-un mod la care nu m-am așteptat niciodată, Max mi-a răspuns dezvăluindu-mi dificultăți similare cu care se confruntă în viața sa. Într-un fel destăinuirea lui m-a eliberat *pe mine* și, pentru prima dată, noi doi am avut o discuție intimă. Mi-a ajutat enorm.

— Când spuneiți „mi-a ajutat”, întrebă imediat Nietzsche, vreți să spuneiți că disperarea dumneavoastră a scăzut? Sau că relațiile cu soția dumneavoastră s-au îmbunătățit? Sau ați avut o discuție care v-a ușurat doar pe moment?

Ah! Breuer își dădu seama că era încolțit! Dacă afirma că discuția cu Max îi fusese într-adevăr de folos, Nietzsche avea să întrebe de ce mai avea nevoie de sfatul *lui*. Atenție, atenție.

— Nu știu ce vreau să spun. Tot ce știu e că m-am simțit mai bine. În noaptea aceea n-am mai stat treaz, crispându-mă de rușine. Și de atunci m-am simțit mai deschis, mai pregătit să încep o investigație asupra mea.

Nu merge bine, își zise Breuer. Poate că un apel simplu, direct ar fi mai bun.

— Sînt sigur, domnule profesor, că m-aș putea exprima mai sincer dacă aș putea fi sigur că mă înțelegeți. Când vorbesc despre dragostea mea obsesivă ori despre gelozie, m-ar ajuta să știu că și dumneavoastră ați trăit astfel de lucruri. Bănuiesc, de exemplu, că dumneavoastră găsiți relațiile sexuale dezagreabile și că dezaprobați foarte tare preocupările mele în această privință.

Normal, asta mă stînjenește în a vă dezvălui aceste fațete ale mele. O pauză lungă. Nietzsche stătea cu ochii pironiți în tavan, cugetînd adînc. Breuer era optimist, căci știuse să crească presiunea cu măiestrie. Spera că Nietzsche era gata în sfîrșit să spună ceva despre sine.

— Probabil, răspunse Nietzsche, că nu mi-am exprimat destul de clar poziția. Spuneți-mi, v-au sosit cărțile pe care le-ați comandat de la editură?

223

— încă nu. De ce întrebați? Există acolo pasaje relevante pentru discuția noastră de azi?

— Da, mai ales în *Știința voioasă*. Acolo afirm că relațiile sexuale nu se deosebesc prin nimic de alte relații, căci și ele presupun o luptă pentru putere. Dorința sexuală este, la bază, dorința de a domina total nuntea și trupul celuilalt.

— Eu cred că nu este adevărat. Nu pentru dorința *mea*!

— Ba da, ba da, insistă Nietzsche. Priviți mai adânc și veți vedea că această dorință este și o dorință de a-i domina pe *toți ceilalți*. „Amantul” nu este cel care „iubește”: ceea ce urmărește el în schimb este să fie singurul posesor al iubitei lui. Dorința lui este să îndepărteze întreaga lume de un bun prețios. Este tot atât de meschin ca și dragonul care-și păzește comoara de aur! El nu iubește lumea — dimpotrivă, este total indiferent față de toate celelalte ființe vii. N-ați spus chiar dumneavoastră asta? De aceea vă plăcea — am uitat cum o cheamă — infirma?

— Bertha, darnueinf...

— Da, da, ați fost mulțumit când Bertha a spus că veți fi întotdeauna singurul bărbat din viața ei!

— Dar dumneavoastră mutați totul în plan teoretic! Eu îmi simt pornirile sexuale în organele genitale, nu într-o arenă abstractă în care se confruntă niște forțe!

— Nu, declară Nietzsche, eu nu fac decât să spun lucrurilor pe nume! N-am nimic împotriva ca un om să aibă relații sexuale când simte nevoia. Dar detest oamenii care le cerșesc, care renunță la puterea lor pentru ușuratică femeie — pentru vicleana femeie ce transformă slăbiciunea ei și puterea lui în puterea *ei*.

— Ah, cum puteți nega ceea ce este cu adevărat erotic?

Dumneavoastră ignorați impulsul, atracția biologică existentă în

noi din construcție, care ne permite să ne reproducem! Sexualitatea este o parte a vieții, a naturii.

— O parte, dar nu partea *cea mai înălțătoare*. De fapt, dușmanul de moarte al părții înălțătoare. Dați-mi voie să vă citesc o frază pe care am scris-o azi dimineață devreme.

224

Nietzsche își puse ochelarii lui groși, se întinse pînă la birou, luă de pe el un caiet uzat și răsfoi paginile umplute cu o mîzgăleală ilizibilă. Se opri la ultima pagină și, cu nasul aproape atingînd caietul, citi:

— „Senzualitatea este o cățea care ne mușcă de călcîie! Și cît de frumos știe cățeaua asta să cerșească o bucată de spirit cînd i se refuză o bucată de carne.”

închise caietul.

— Astfel problema *nu* este aceea că sexul este *prezent*, ci că el face să dispară altceva — ceva mult mai valoros, infinit mai prețios! Dorința, excitația, voluptatea — ele ne înrobesc! Gloata își petrece viața hrănindu-se, ca porcii, din troaca dorinței.

— Troaca dorinței! repetă Breuer pentru sine, uimit de patima cu care vorbea Nietzsche. Aveți sentimente puternice în această chestiune. Simt mai multă pasiune decît oricînd în vocea dumneavoastră.

— Marea pasiune e necesară pentru a înfrînge pasiunea! Prea mulți oameni au fost trași pe roata unor pasiuni mărunte.

— Dar experiența *dumneavoastră* în acest domeniu? Breuer bîjbîia. Dumneavoastră personal ați avut experiențe nefericite care v-au ajutat să vă formulați concluziile?

— Apropo de ce-ați spus mai devreme, despre scopul primar al reproducerii — dați-mi voie să vă întreb următorul lucru: — Nietzsche împunse aerul cu degetul de trei ori — n-ar trebui să *creăm* — n-ar trebui să *devenim* — *înainte* de a ne reproduce? Datoria noastră față de viață este să creăm ceva mai bun, nu să reproducem ce este rău. Nimic nu trebuie să stea în calea

dezvoltării eroului din tine. Iar dacă dorința îți stă în cale, atunci și ea trebuie stăpînită.

înfruntă realitatea! își spuse Breuer. De fapt n-ai nici un control asupra acestor discuții, Josef. Nietzsche ignoră pur și simplu orice întrebare la care nu vrea să răspundă.

— Știți, domnule profesor, din punct de vedere intelectual sînt de acord cu aproape tot ce spuneți, dar nivelul discursului nostru este prea *abstract*. Nu este destul de *per-*

225

sonal pentru a-mi fi de ajutor. Poate că sînt eu prea ancorat în practic — la urma urmei, toată viața mea profesională s-a concentrat asupra descoperirii unei boli, punerii unui diagnostic și apoi tratării bolii cu un remediu specific. Se apleca înainte, pentru a se uita direct la Nietzsche.

— Ei bine, eu știu că genul meu de boală nu poate fi tratat atît de pragmatic — dar, în discuția noastră, ne îndepărtăm prea mult spre extrema cealaltă. Eu nu pot *să fac* nimic cu cuvintele dumneavoastră. îmi spuneți să-mi depășesc dorința, pasiunile mărunte. îmi spuneți să-mi dezvolt componentele superioare — dar nu-mi spuneți *cum* să stăpînesc, *cum* să dezvolt eroul din mine. Toate acestea sînt niște concepte poetice minunate, dar în clipa asta, pentru mine, ele sînt doar vorbe în vînt.

Aparent neafectat de pledoaria lui Breuer, Nietzsche răspunse ca un profesor unui școlar nerăbdător.

— în timp, vă voi învăța *cum* să stăpîniți. Vreți să zburăți, dar nu puteți începe să zburăți zburînd. Trebuie să vă învăț mai întîi să mergeți, iar primul pas în a învăța să mergi este să înțelegi că acela care nu se supune lui însuși este condus de alții. Este mai ușor, mult mai ușor să te supui altuia decît să-ți comanzi ție însuși. Cu aceasta, Nietzsche își scoase pieptănașul și începu să-și țesale mustața.

— Mai ușor să te supui altuia decît să-ți comanzi ție însuși? Din nou, domnule profesor, de ce nu vă adresați mai personal? înțeleg

sensul afirmației dumneavoastră, dar îmi vorbiți *mie*? Ce pot *face* cu ea? Iertați-mă dacă par prea ancorat în concret. În momentul ăsta dorințele mele sînt lumești. Visez lucruri prea simple — să am un somn fără coșmaruri după ora trei noaptea, să mai scap puțin de senzația asta de apăsare. Uite aici mi se instalează frica, aici...

Arată spre centrul sternului. Ce-mi trebuie mie acum, continuă el, nu este o afirmație poetică abstractă, ci ceva omenesc, direct. Am nevoie de angajare personală, îmi puteți împărtăși cum e la dumneavoastră? *Dumneavoastră* ați avut o iubire sau o obsesie ca ale mele? *Dumneavoastră* cum le-ați depășit? Cum le-ați stăpînit? Cît a durat?

226

— Mai este un lucru pe care mi-am propus să-l discut cu dumneavoastră azi, spuse Nietzsche punînd deoparte pieptenul și, încă o dată, ignofînd întrebarea lui Breuer. Avem timp?

Breuer se lăsă descurajat în fotoliu. În mod evident, Nietzsche avea să continue să-i ignore întrebările. Se sili să aibă răbdare. Își privi ceasul și spuse că mai putea ră-mîne cincisprezece minute.

— Voi fi aici în fiecare zi pentru treizeci sau patruzeci de minute, deși vor fi, neîndoielnic, zile cînd vreo urgență mă va obliga să plec mai devreme.

— Bun! Vreau să vă spun ceva important. V-am auzit de multe ori plîngîndu-vă de nefericire. De fapt — Nietzsche își deschise caietul la lista de probleme a lui Breuer — „nefericire în general” este prima problemă pe lista dumneavoastră. Astăzi ați mai vorbit de frică, de apăsare în zona cordială...

— Precordială — regiunea de deasupra *cordului*, a inimii.

— Da, vă mulțumesc, ne învățăm unul pe altul. Apăsarea din zona precordială, frica din timpul nopții, insomnia, disperarea — vorbiți mult despre acestea și vă descrieți dorințele „pămîntești” ca o ușurare imediată a senzației de disconfort. Vă plîngeți că discuția cu mine nu vă aduce alinare în modul în care a făcut-o discuția cu Max.

— Da. Și...

— Și vrei ca eu să mă adresez direct tensiunii dumneavoastră, vrei să vă aduc alinare.

— Exact. Breuer se aplecă din nou înainte. Dădu din cap, făcându-i semn lui Nietzsche să continue.

— Acum două zile m-am opus propunerii dumneavoastră de a deveni — cum să-i spunem? — consilierul dumneavoastră și de a vă ajuta să luptați cu disperarea. V-am contrazis când ați pretins că sînt un expert mondial pentru că am studiat aceste chestiuni ani de zile.

Dar acum, reflectînd, îmi dau seama că ați avut dreptate: *sînt* un expert. *Am* foarte multe să vă învăț: am consacrat mult din viața mea studiului disperării. Cît de mult

227

din viața mea, vă pot arăta ușor. Acum cîteva luni, sora mea, Elisabeth, mi-a arătat o scrisoare pe care i-am scris-o în 1865, cînd aveam douăzeci și unu de ani. Elisabeth nu-mi înapoiază niciodată scrisorile — păstrează totul și spune că într-o zi va construi un muzeu care să găzduiască toate lucrurile mele și că va percepe o taxă de intrare. N-am nici o îndoială, cunoscînd-o pe Elisabeth, că mă va împăia, mă va așeza pe un pedestal și mă va expune, ca atracție principală. În acea scrisoare afirmam că există o diviziune de bază a căilor urmate de oameni: aceia care-și doresc liniște sufletească și fericire trebuie să creadă și să îmbrățișeze credința, în timp ce *aceia care-și doresc să caute adevărul trebuie să renunțe la liniștea minții și să-și consacre viața cercetării.*

Știam asta la douăzeci și unu de ani — cu jumătate de viață în urmă. Este timpul s-o aflați și *dumneavoastră*: trebuie să fie punctul dumneavoastră principal de pornire. Trebuie să alegeți între confort și adevărata cercetare! Dacă alegeți știința, dacă alegeți să fiți eliberat din lanțurile liniștitoare ale supranaturalului, dacă, așa cum pre-tindeți, alegeți să vă îndepărtați de credință și să îmbrățișați ateismul, atunci nu puteți tînji, în același timp, după

micile alinări ale credinciosului! Dacă-l omorîți pe Dumnezeu, trebuie, de asemenea, să părăsiți adăpostul templului.

Breuer ședea tăcut, privind pe fereastra camerei lui Nietzsche în grădina sanatoriului, unde un bărbat în vîr-stă ședea cu ochii închiși într-un scaun cu rotile în timp ce o soră tînăra îl plimba pe o aleea circulară. Comentariile lui Nietzsche erau pline de forță. Era greu să le ignori, ca pe o simplă filozofare ușoară. Cu toate acestea, mai încercă o dată.

— Vorbiți ca și cînd posibilitatea de a alege ar fi mai mare decît este. Opțiunea mea n-a fost atît de gîndită, atît de profundă. Opțiunea mea pentru ateism a fost mai degrabă o chestiune de neputință de a crede în basme religioase decît o opțiune activă. Am ales știința pur și sim-

228

piu pentru că era singurul mod posibil de a stăpîni secretele trupului.

— Atunci vă ascundeți voința de dumneavoastră înșivă. Trebuie să învățați *acum* să vă conștientizați viața și să aveți curajul de a spune: „Așa am ales!” Spiritul unui om este construit din opțiunile sale!

Breuer se mișcă stingherit în fotoliu. Tonul de predicator al lui Nietzsche îl făcea să se simtă inconfortabil. De unde l-o fi învățat? Nu de la tatăl său predicator, care murise cînd Nietzsche avea cinci ani. Se transmiteau oare talentul și înclinația pentru predică pe cale genetică?

Nietzsche își continuă predica.

— Dacă alegeți să fiți unul dintre acei puțini care împărtășesc plăcerea dezvoltării și bucuria libertății fără Dumnezeu, atunci trebuie să vă pregătiți pentru cea mai mare suferință. Ele sînt legate și nu pot fi trăite separat! Dacă vreți mai puțină suferință, atunci trebuie să vă retrageți, cum au făcut stoicii, și să renunțați la plăcerea cea mai mare.

— Nu sînt sigur, domnule profesor, că trebuie acceptată această

morbidă *Weltanschauung*. Sună ca Schopen-hauer, dar mai sînt și alte puncte de vedere, mai puțin întunecate.

— întunecate? întrebați-vă, domnule doctor, de ce sînt toți marii filozofi întunecați? întrebați-vă: „Cine sînt cei în siguranță, în confort, cei veșnic veseli?” Vă voi da eu răspunsul: *numai aceia cu o putere de pătrundere slabă* — oamenii simpli și copiii!

— Spuneți că dezvoltarea este răsplata durerii... Nietzsche îl întrerupse.

— Nu, nu *numai* dezvoltarea. Mai e și forța. Un copac are nevoie de furtună dacă e să se înalțe mîndru. Și creativitatea și descoperirile se nasc din durere. Uitați, permi-teți-mi să vă citez din însemnările pe care le-am făcut doar acum dteva zile.

Din nou, Nietzsche își răsfoi caietul, apoi du":

— „Trebuie să ai în tine haos și frenezie pentru a da naștere unei stele care dansează.”

229

Breuer era din ce în ce mai iritat de ceea ce-i citea Nietzsche. Discursul său poetic îi părea o baricadă între ei. Cîntărind totul, Breuer era sigur că ar fi mai bine dacă l-ar putea coborî pe Nietzsche dintre stele.

— Din nou, vorbiți prea abstract. Vă rog să nu mă înțelegeți greșit, domnule profesor, cuvintele dumneavoastră sînt frumoase, au forță, dar cînd mi le citiți nu mă mai simt ca și cînd am avea o relație *personală*. Intelectual, receptez ce vreți să spuneți: da, *există* recompense ale durerii — dezvoltarea, forța, creativitatea. Înțeleg asta *aici* — Breuer arată spre cap —, dar nu ajunge *aici* — arată spre abdomen. Dacă e să mă ajute, toate acestea trebuie să mă atingă acolo unde își are rădăcinile experiența mea. Aici, în măruntaie, nu experimentez nici o dezvoltare, nu dau naștere nici unei stele care dansează! Am doar frenezia și haosul!

Nietzsche zîmbi larg și își agită degetul în aer.

— Exact! Acum ați spus-o! Exact asta este problema! Și *de ce* nici o dezvoltare? *De ce* nici un gînd valoros? Acesta era sensul ultimei

mele întrebări de ieri, când v-am întrebat la ce v-ați gândi dacă *nu* ați fi preocupat de acele gânduri străine. Vă rog, lăsați-vă pe spate, închideți ochii și încercați acest experiment de gândire împreună cu mine.

Să ne așzăm undeva la distanță, poate pe un vîrf de munte, și să observăm împreună. Acolo, departe, vedem un bărbat, un bărbat inteligent și sensibil. Să-l urmărim. Poate cîndva a privit adînc în oroarea propriei lui existențe. Poate că a avut de-a face cu fălcile devoratoare ale timpului, sau cu propria lui lipsă de importanță — biet grăunte ce este — sau cu efemerul și neprevăzutul vieții. Frica lui era crudă și teribilă pînă în ziua în care a descoperit că dorința alină frica. Arunci, a făcut loc dorinței în mintea sa, iar dorința, un concurent fără scrupule, a gonit curînd toate celelalte gânduri. Dar dorința nu gîndește; ea rivnește, își amintește. Astfel, acest bărbat a început să-și amintească, plin de dorință, de Bertha, infirma. N-a mai privit la distanță, ci și-a petrecut timpul

230

amintindu-și miracole ca: mișcarea degetelor Berthei, gura ei, cum se dezbrăca, cum vorbea și se bîlbîia, cum mergea și șchiopăta. Curînd, întreaga lui ființă fu consumată în aceste lucruri mărunte. Marile bulevarde ale minții lui, care fuseseră construite pentru idei nobile, fură acoperite de gunoaie. Amintirea gândurilor mărețe pe care le avusese cîndva pălea din ce în ce mai mult, pînă se stinse. Păli și frica. Îi mai rămase doar neliniștea chinuitoare că ceva nu era în regulă. Nedumerit, căută sursa neliniștii printre prostiile din mintea lui. Și astfel îl găsim astăzi, scormonind prin gunoaie, ca și cum *ele* ar conține răspunsul. Ba chiar îmi cere *mie* să scormonesc împreună cu el!

Nietzsche se opri, așteptînd răspunsul lui Breuer. Tăcere.

— Spuneți-mi, insistă el, ce credeți despre acest bărbat pe care-l observăm?

Tăcere.

— Domnule doctor, ce credeți?

Breuer rămase tăcut, cu ochii închiși, de parcă ar fi fost hipnotizat de vorbele lui Nietzsche.

— Josef! Josef, ce crezi?

Dezmeticindu-se, Breuer deschise ochii încet și se întoarse să-l privească pe Nietzsche. Dar tot nu scoase o vorbă.

— Nu înțelegi, Josef, că problema *nu* este că ai senzația de disconfort? Ce importanță au tensiunea sau presiunea din piept? Cine ți-a promis vreodată confort? Dormi prost! Ei și? Cine ți-a promis vreodată un somn bun? Nu, problema *nu* este disconfortul. Problema este că *simți acest disconfort într-o direcție greșită!* Nietzsche se uită la ceas.

— Văd că v-am reținut prea mult. Să încheiem cu aceeași sugestie pe care v-am dat-o și ieri. Vă rog să vă gândiți la ce v-ați gândi dacă Bertha nu v-ar ocupa mintea. De acord?

Breuer dădu din cap afirmativ și își luă rămas-bun.

231

**EXTRASE DIN NOTELE DOCTORULUI BREUER
ASUPRA CAZULUI ECKART MULLER, 6 DECEMBRIE
1882**

S-au întâmplat lucruri ciudate în discuția noastră de azi. Și nimic din ce-am plănuț. Nu a răspuns la nici una din întrebările mele, n-a dezvăluit nimic despre el. își ia atît de în serios rolul de consilier încît uneori mi se pare comic. Și totuși, dacă o examinez din perspectiva lui, comportarea sa mi se pare absolut corectă: își onorează contractul și încearcă, pe cît îi stă în puteri, să mă ajute. îl respect pentru asta.

Este fascinant să observi cum inteligența lui se luptă cu problema: cum să ajuți un singur individ, o ființă în carne și oase — pe mine. Rămîne însă, pînă acum, ciudat de lipsit de imaginație și se bazează în întregime pe retorică. Poate să creadă cu adevărat că explicația rațională ori simplul îndemn vor rezolva problema?

într-una din cărțile lui susține că structura morală a unui filozof dictează tipul de filozofie pe care acesta o creează. Cred acum că același principiu este valabil și în acest tip de consiliere: personalitatea consilierului îi dictează metoda de consiliere. Astfel, datorită temerilor sociale și mizantropiei sale, Nietzsche alege un stil distant, impersonal. Bineînțeles, el nu vede asta: începe să dezvolte o teorie pentru a-și raționaliza și legitimiza metoda de consiliere. Astfel, nu oferă nici un fel de sprijin personal, nu întinde niciodată mîna pentru a alina, îmi ține prelegeri de pe o platformă înaltă, refuză să-și recunoască problemele personale și să mă angajeze într-o manieră umană. Cu excepția unui singur moment! Spre sfîrșitul discuției noastre de astăzi — am uitat ce discutam — mi-a spus, deodată, „Josef”. Poate că am mai mult succes decît am crezut în stabilirea unor relații.

Ne aflăm într-o luptă ciudată. Să vedem care dintre noi îl poate ajuta mai mult pe celălalt. Mă îngrijorează această competiție: mă tem că va confirma acel absurd model al relațiilor sociale bazat pe „putere”. Poate că ar trebui să fac ce spune Max: să pun capăt competiției și să învăț de la el ce pot. Este important pentru el să păstreze controlul. Văd multe semne că se simte victorios: îmi spune cît de multe are să mă învețe, îmi

232

citește însemnările lui, se uită cît este ceasul și mă concediază politicos, cu o temă pentru ședința următoare. Toate astea mă iritai Dar apoi îmi aduc aminte că eu sînt medic: nu mă întîl-nesc cu el pentru plăcerea mea personală. La urma urmei, ce plăcere personală ai cînd scoți amigdalele unui pacient sau ușurezi o constipație?

A fost un singur moment azi cînd m-am simțit, în mod ciudat, absent. Era ca și cum m-așfi aflat în transă. Poate că sînt, totuși, sensibil la hipnoză.

ÎNSEMNĂRILE LUI FRIEDRICH NIETZSCHE ASUPRA

DOCTORULUI BREUER, 6 DECEMBRIE 1882

Uneori este mai rău pentru un filozof să fie înțeles decît să nu fie. El încearcă să mă înțeleagă prea bine; încearcă să smulgă prin lingușire anumite indicații de la mine. Vrea să descopere modul meu de a vedea lucrurile și să-l folosească drept mod al său. încă nu înțelege că există un mod al meu și un mod al tău, dar că nu există modul. Și nu-mi cere indicații de-a dreptul, ci prin lingușiri, pretinzînd că lingușirile ar fi de fapt altceva: încearcă să mă convingă de faptul că dezvăluirile mele sînt esențiale în ceea ce facem, că îl vor ajuta să vorbească, ne vor face mai „umani” împreună ca și cum a fi uman înseamnă a te bălăci în noroi împreună! încerc să-l învăț că iubitorii de adevăr nu se tem de apa murdară sau involburată. Lucrul de care ne temem noi este apa puțin adîncă/

Dacă practica medicală ar trebui să servească drept ghid în această încercare, n-ar trebui să ajung atunci la un „diagnostic”? Iată o nouă știință: diagnosticul disperării. Diagnosticul meu este că Breuer tînjește să fie un spirit liber, dar nu-și poate scutura penele credinței. Vrea numai afirmarea, acceptarea opțiunii, nu și negarea, renunțarea. Se înșală singur: face opțiuni, dar refuză să fie acela care optează. Știe că e nefericit, dar nu știe că e nefericit dintr-un motiv greșit! Așteaptă de la mine alinare, mîngiere și fericire. Dar eu trebuie să-i dau și mai multă nefericire. Trebuie să retransforme nefericirea lui comună în nefericirea nobilă care a fost cîndva.

233

Cum să desprind nefericirea comună de pedestalul ei? Să-i redau suferinței onoarea? Am utilizat propria lui tehnică — tehnica unei a treia persoane pe care a folosit-o în cazul meu săptămîna trecută în încercarea stîngace de a mă ademeni să mă las îngrijit de el; l-am sfătuit să se privească de undeva deasupra. Dar n-a suportat; a fost pe punctul de a leșina. A trebuit să-i vorbesc ca unui copil, să-i spun „Josef”, să-l trezesc.

Sarcina mea e grea. Trudesc pentru eliberarea lui. Și pentru a mea deopotrivă. Dar eu nu sînt un Breuer: eu îmi înțeleg nefericirea și o primesc cu bucurie. Iar Lou Salome nu este o infirmă. Cu toate acestea, știu cum este să-mi fie sufletul plin de cineva pe care îl iubesc și îl urăsc!

< . ■

CAPITOLUL 16

.Tiind un mare practicant al *artei* medicinei, Breuer își începea de obicei vizitele la spital cu mici conversații ușoare la capul patului, pe care le transforma cu grație în întrebări medicale. Dar nu aveau să fie nici un fel de conversații ușoare cînd intră în camera numărul treisprezece a clinicii Lauzon în dimineața următoare. Nietzsche anunță imediat că se simțea neobișnuit de bine și că nu dorea să piardă nici o clipă din timpul prețios discutînd despre simptomele lui inexistente. Sugeră să treacă direct la treabă.

— Va veni și rîndul meu, domnule doctor, boala mea nu dispare niciodată prea multă vreme ori prea departe. Dar acum, că este *en vacance*, să ne ocupăm în continuare de problemele *dumneavoastră*. Ce progrese ați făcut în experimentul de gîndire pe care vi l-am propus ieri? La ce v-ați gîndi dacă nu v-ar preocupa fanteziile despre Bertha?

— Domnule profesor, dați-mi voie să vă vorbesc mai întu despre altceva. A fost un moment ieri cînd ați abandonat titulatura mea profesională și mi-ați spus Josef. Mi-a plăcut. M-am simțit mai aproape de dumneavoastră și *asta* mi-a plăcut. Deși avem o relație profesională, natura discuțiilor noastre ne cere să ne vorbim intim. Ați accepta deci să ne spunem pe numele mic?

Nietzsche, care-și aranjase viața în așa fel încît să evite astfel de interacțiuni personale, rămase perplex. Se foi

235

stînjedit și bîlbîi ceva, dar negăsind, pe cît se pare, un mod elegant de a refuza, în cele din urmă aprobă din cap fără nici un chef. La următoarea întrebare a lui Breuer, dacă să-i spună Friedrich sau Fritz, Nietzsche latră doar:

— Friedrich, vă rog. Și acum, la treabă!

— Da, la treabă! Să ne întoarcem la întrebarea ta. Ce e dincolo de Bertha? Știu că este un șuvoi de preocupări mai profunde și mai întunecate, care sînt convins că s-au intensificat în urmă cu cîteva luni, cînd am trecut pragul celor patruzeci de ani. Știi, Friedrich, o criză în jurul vârstei de patruzeci de ani nu e ceva neobișnuit. Ai grijă, mai ai doar doi ani să te pregătești.

Breuer știa că această familiaritate îl stînjenea pe Nietzsche, dar că, de asemenea, o parte din el tînjea după un contact uman mai apropiat.

— Nu sînt foarte îngrijorat, spuse Nietzsche șovăielnic. Cred că am patruzeci de ani de cînd am împlinit douăzeci!

Ce era asta? O apropiere! Fără discuție, o apropiere! Breuer se gîndi la un piseu pe care fiul său Robert îl găsise de curînd în stradă. Pune-i în față niște lapte, îi spusese el lui Robert, și dă-te la o parte. Lasă-l să-l bea liniștit și să se obișnuiască cu prezența ta. Mai tîrziu, cînd se va simți în siguranță, vei putea să-l mîngîi. Breuer se dădu la o parte.

— Cum să vă descriu mai bine gîndurile mele? Mă gîndesc la lucruri întunecate, morbide. Adesea mă simt ca și cum viața mea ar

fi ajuns pe culme. Breuer se opri, amintindu-și cum îi spusese asta lui Freud. Am urcat pînă-n vîrf, iar cînd mă uit dincolo, să văd ce se află în fața mea, nu văd decît deteriorare — îmbătrînesc, devin bunic, am păr alb, sau, mai rău — își atinse centrul chel al scalpului — nu mai am păr deloc. Dar nu, nu e chiar așa. Nu faptul că am început să *cobor* mă îngrijorează — ci acela că *nu urc*.

— Nu urcați, domnule doctor? De ce nu puteți continua să urcați?

— Friedrich, știu că e greu să te dezobișnuiești, dar te rog, spune-mi Josef.

236

— Josef, atunci. Spune-mi, Josef, de ce nu urci.

— Uneori îmi imaginez că fiecare om are o sintagmă secretă, Friedrich, un motiv profund care devine mitul central al vieții sale. Cînd eram copil, cineva m-a numit o dată „tînărul infinitei promisiuni”. Mi-a plăcut foarte mult acea sintagmă. Am murmurat-o în sinea mea de mii de ori. Adesea mă imaginam ca un tenor care o cîntă pe un ton înalt: „tînărul infiniiiiitei promi-si-uni”. îmi plăcea s-o spun încet, teatral, accentuînd fiecare silabă. Chiar și acum, cuvintele mă mișcă!

— Și ce s-a întîmplat cu tînărul infinitei promisiuni?

— Ah, întrebarea *asta!* Mă gîndesc adesea la ea. *Ce* a devenit el? Știu acum că nu mai există promisiune — a fost epuizată!

— Spune-mi, ce înțelegi, exact, prin „promisiune”?

— Nu sînt sigur că știu. Credeam că știu. însemna potențialul de a urca, de a mă înălța, în spirală, tot mai sus; însemna succes, aclamații, descoperiri științifice. Dar am gustat din fructul acestor promisiuni. Sînt un medic respectat, un cetățean respectabil. Am făcut cîteva descoperiri științifice importante — cîtă vreme vor exista anale ale istoriei, numele meu va fi întotdeauna cunoscut ca al unuia dintre descoperitorii funcției urechii interne în reglarea echilibrului. Și, de asemenea, am participat la descoperirea unui important proces de reglare a respirației cunoscut la reflexul Herring-Breuer.

— Atunci, Josef, nu ești un om norocos? Nu ți-ai îndeplinit promisiunea?

Tonul lui Nietzsche era deconcertant. Cerea, într-adevăr, informații? Sau se juca de-a Socrate cu Alcibiade-le lui Breuer? Breuer se hotărî să răspundă direct.

— Ca îndeplinire a scopurilor — da. Dar fără satisfacție, Friedrich. La început, strălucirea unui nou succes dura luni în șir. Dar, treptat, a devenit din ce în ce mai efemer — săptămîni, apoi zile, ore chiar — pînă acum, cînd senzația se evaporă atît de repede încît nu-mi mai trece prin piele. Cred acum că scopurile mele au fost false — ele n-au fost niciodată adevăratul destin al tînărului

237
infinitei promisiuni. Adesea mă simt dezorientat: vechile scopuri nu mai au rost, iar eu mi-am pierdut știința de a inventa unele noi. Cînd mă gîndesc la cursul vieții mele, mă simt trădat sau tras pe sfoară, ca și cum mi s-ar fi jucat un renghi celest, ca și cum toată viața am dansat pe-o altă melodie decît trebuia.

— Altă melodie?

— Melodia tînărului infinitei promisiuni — melodia pe care am fredonat-o toată viața!

— Era melodia care trebuia, Josef, dansul a fost greșit!

— Melodia care trebuie dar dansul greșit? Ce vrei să spui?

Nietzsche rămase tăcut.

— Vrei să spui că am interpretat incorect cuvîntul „promisiune”?

— Și „infinite”, Josef.

— Nu înțeleg. Poți vorbi mai clar?

— Poate că tu trebuie să înveți să-ți vorbești mai clar. În ultimele cîteva zile mi-am dat seama că de fapt cura prin filozofie constă în a învăța să-ți asculți propria voce interioară. Nu mi-ai spus că pacienta ta, Bertha, se trata vorbind despre fiecare aspect al gîndurilor ei? Care era expresia pe care ai folosit-o pentru a descrie asta?

— „Curățare a hornului”. De fapt ea a inventat expresia — a-și

curăța hornul însemna să se deconecteze, astfel încât să-și poată aerisi creierul, curăța mintea de toate gîn-durile care o deranjau. — Este o metaforă frumoasă, spuse Nietzsche. Poate ar trebui să încercăm să folosim această metodă în discuțiile noastre. Chiar acum, eventual. Ai putea, de exemplu, să-mi spui totul despre tînărul infinitei promisiuni?

Breuer își lăsă capul pe spătarul fotoliului.

— Cred că am spus totul. Acest tînăr care îmbătrîneș-te a ajuns într-un punct din viața lui cînd nu-i mai înțelege rostul. Scopul vieții lui — scopul *meu*, obiectivele mele, satisfacțiile care m-au condus prin viață — toate îmi par absurde acum. Cînd mă gîndesc mai bine cum am urmă-

238

rit absurdități, cum am irosit singura viață pe care o am, mă cuprinde un sentiment de cumplită disperare.

— *Ce ar fi trebuit* să urmărești în loc de asta? Breuer se simți încurajat de tonul lui Nietzsche, mai blînd acum, mai liniștitor, ca și cum acest teren i-ar fi fost familiar. — Asta-i partea cea mai proastă! Viața este un examen fără nici un răspuns corect. Dacă ar fi s-o iau de la capăt, cred că aș face exact același lucru, aceleași greșeli. Deunăzi mă gîndeam la un subiect bun pentru o nuvelă. De-aș putea scrie! Imaginează-ți: un bărbat de vîrstă medie, care a dus o viață nesatisfăcătoare, este abordat de un duh ce îi oferă șansa de a-și retrăi viața, avînd posibilitatea de a-și aminti complet viața anterioară. Bineînțeles, acesta acceptă fără să pregete. Dar spre uimirea și oroarea lui, se trezește ducînd o viață identică — făcînd aceleași opțiuni, aceleași greșeli, crezînd în aceleași false idealuri și aceiași zei.

— Și aceste idealuri pentru care trăiești, de unde au venit? Cum le-ai ales?

— Cum mi-am ales idealurile? Ales, ales — cuvîntul tău preferat! Băieții de cinci, ori zece, ori douăzeci de ani nu-și *aleg* viața. Nu știu cum să interpretez întrebarea ta.

— Nu încerca s-o interpretezi. Descarcă-te doar!

— Idealuri? Idealurile sînt în cultură, în aer. Le inspiri. Toți băieții printre care am crescut au inhalat aceleași idealuri. Toți vroiam să ieșim din ghetoul evreiesc, să creștem în lume, să avem succese, bogăție, respectabilitate. Asta vroia toată lumea! Nici unul dintre noi n-a stat să-și aleagă deliberat idealurile — ele se aflau *acolo*, pur și simplu, consecințele naturale ale epocii, ale poporului meu, ale familiei mele.

— Dar nu ți-au fost de folos, Josef. N-au fost destul de solide ca să susțină o viață. Sau, probabil că ar putea fi destul de solide pentru unii, pentru cei care nu văd prea departe, sau pentru alergătorii înceți care se tîrăsc toată viața după obiective materiale, sau chiar pentru cei care obțin succesul, dar se pricep de minune să-și fixeze mereu

239

alte obiective, la care nu pot ajunge. Dar tu, ca și mine, ai vederea bună. Ai privit prea departe în viață. Ai văzut că e inutil să atingi scopuri greșite', și la fel de inutil să fixezi alte scopuri greșite.

Multiplii lui zero sînt întotdeauna zero.

Breuer era hipnotizat de aceste cuvinte. Nu mai vedea nimic — pereții, ferestrele, șemineul, pînă și trupul lui Nietzsche dispăruseră. Așteptase acest dialog toată viața.

— Da, tot ce spui tu e adevărat, Friedrich, cu excepția faptului că fiecare își construiește în mod deliberat un plan de viață. Individul nu-și alege în mod conștient scopurile în viață: ele sînt un accident al istoriei — nu-i așa?

— A nu-ți lua viața în propriile mâini înseamnă a permite ca existența ta să fie un accident.

— Dar, protestă Breuer, rumeni nu are o astfel de libertate. Nu poți ieși din perspectiva epocii tale, a culturii tale, a familiei tale, a...

— Odată, îl întrerupse Nietzsche, un învățător evreu înțelept și-a sfătuit discipolii să lase pe mama și pe tatăl lor și să pornească în

căutarea perfecțiunii. *Acesta* ar putea fi un pas demn de „tînărul infinitei promisiuni"! Acesta ar fi putut fi dansul pe melodia potrivită.

Dansul pe melodia potrivită! Breuer încerca să se concentreze asupra sensului acestor cuvinte, dar, brusc, se simți descurajat.

— Friedrich, am o pasiune pentru astfel de conversații, dar o voce înlăuntrul meu întrebă fără încetare: „Ajungem undeva?" Discuția noastră e prea eterică, prea îndepărtată de apăsarea pe care-o simt în piept și de greutatea din capul meu.

— Răbdare, Josef. Cîtă vreme spuneai că „și-a curățat hornurile" Anna O.?

— Da, a luat ceva timp. Luni de zile! Dar tu și cu mine nu avem la dispoziție luni. Și există o diferență: la ea descărcarea se concentra întotdeauna asupra suferinței ei. Discuția noastră abstractă despre idealuri și scop în viață mi se pare însă irelevantă pentru suferința mea.

240

Imperturbabil, Nietzsche continuă ca și cînd Breuer n-ar fi spus nimic.

— Josef, spui că toate aceste preocupări cu privire la viața ta s-au intensificat cînd ai împlinit patruzeci de ani?

— Ce perseverență, Friedrich! Mă ajuți să fiu mai răbdător cu mine însumi. Dacă tu ai destul interes pentru a mă întreba despre momentul cînd am împlinit patruzeci de ani, cu siguranță că și eu trebuie să găsesc tăria de a-ți răspunde. Cel de-al patruzecilea an — da, a fost un an de criză, *a doua* criză a mea. Am mai avut o criză la douăzeci și nouă de ani, cînd Oppolzer, decanul Facultății de Medicină de la Universitate, a murit în timpul unei epidemii de tifos. La șaisprezece aprilie o mie opt sute șaptezeci și unu — încă țin minte data. Mi-a fost profesor, sfătuitor, un al doilea părinte.

— Mă interesează „al doilea părinte", spuse Nietzsche.

Spune-mi mai mult.

— A fost marele dascăl al vieții mele. Toată lumea știa că mă pregătea pentru a fi succesorul lui. Eram cel mai bun candidat și ar fi trebuit să fiu cel ales să ocupe locul lăsat vacant de el. Totuși, nu s-a întâmplat așa. Poate că nici eu n-am făcut nimic pentru asta. A fost numit un candidat inferior din motive politice, poate și religioase. Nu mai era loc pentru mine și mi-am mutat acasă laboratorul, pînă și porumbeii pentru cercetări, și am devenit medic particular. *Acesta*, spuse Breuer trist, a fost sfîrșitul carierei mele universitare infinit de promițătoare.

— Ce-ai vrut să spui cu „n-am făcut nimic pentru asta”?

Breuer se uită uluit la Nietzsche.

— Ce transformare din filozof în doctor! Ți-au crescut urechi de medic. Nimic nu-ți scapă. Am făcut acest comentariu pentru că știu că trebuie să fiu sincer. Totuși, este încă un punct sensibil. N-am vrut să vorbesc despre asta, dar iată că ai ales tocmai această afirmație.

— Vezi, Josef, tocmai momentul în care te determin să vorbești despre ceva împotriva voinței tale — *acela* este momentul pe care-l alegi pentru a-ți asuma puterea, făcîndu-mi un foarte delicat compliment. *Acum* mai poți

241

pretinde că lupta pentru putere nu este o parte foarte importantă a relației noastre?

Breuer se lăsă să cadă pe spătarul fotoliului.

— Ah, iarăși *asta*. Dădu din mîină. Hai să nu redeschi-«' dem *această* dezbateră. Te rog, s-o lăsăm.

Apoi adăugă:

— Stai! Mai am de făcut un singur comentariu: dacă interzici exprimarea oricărui sentiment pozitiv, atunci *provoci* tocmai acel tip de relație pe care ai prezis c-o vei descoperi *in vivo*. Asta nu e știință — falsifici datele.

— Nu e știință? Nietzsche se gîndi o clipă, apoi dădu din cap. Ai dreptate! Dezbateră este închisă! Hai să ne întoarcem la cum nu

ti-ai ajutat propria carieră.

— Ei bine, dovezi sînt din belșug. Am tot amînat să scriu și să public articole științifice. Am refuzat să trec prin etapele preliminare formale necesare pentru obținerea postului. N-am intrat în asociațiile medicale în care ar fi trebuit, n-am făcut parte din comitetele universitare, nu mi-am făcut relațiile politice necesare. Nu știu de ce. Poate că *asta are* de-a face cu puterea. Poate că fug de competiție. Mi-e mai ușor să concurez cu misterul sistemului de echilibru la porumbei decît cu un alt om. Cred că teama mea de competiție este aceea care-mi provoacă o asemenea suferință cînd mă gîndesc la Bertha în relație cu un alt bărbat.

— Josef, poate că ai simțit că un „tînăr al infinitei promisiuni" n-ar trebui să *aibă nevoie* să-și croiască drumul cu ghearele și cu dinții.

— Da, am simțit și asta. Dar oricare ar fi motivul, a fost sfîrșitul carierei mele universitare. A fost prima rană a mortalității, primul atac asupra mirului infinitei promisiuni.

— Deci asta a fost la douăzeci și nouă de ani. Și cînd ai împlinit patruzeci — a doua criză?

— O rană și mai adîncă. Cînd am împlinit patruzeci de ani, ideea că totul e posibil pentru mine a început să se clatine. Deodată am înțeles lucrul cel mai evident în viață: că timpul e ireversibil, că viața mi se scurge. Bineînțeles, știam asta și înainte, dar cînd o știi la patruzeci de ani o

242

știi altfel. Acum *știi* că „tînărul infinitei promisiuni" n-a fost decît un stindard în marș, că „promisiunea" e o iluzie, că „infinite" nu are sens și că sînt înlănțuit, împreună cu toți ceilalți oameni, în marșul către moarte. Nietzsche scutură cu putere din cap.

— Numești clarviziunea *o rană*? Privește ce-ai învățat, Josef: că timpul nu poate fi întrerupt, că voința nu poate acționa înspre trecut. Doar cei norocoși înțeleg asta!

— Norocoși? Un cuvînt ciudat! Aflu că moartea se apropie, că sînt neputincios și nesemnificativ, că viața nu are scop sau valoare reale — iar tu numești asta noroc!

— Faptul că voința nu poate acționa înspre trecut *nu* înseamnă că voința e neputinicioasă! Fiindcă, slavă Domnului, Dumnezeu e mort — asta *nu* înseamnă că existența n-are scop! Fiindcă moartea se apropie — asta *nu* înseamnă că viața nu are valoare. Toate acestea sînt ceea ce vreau să te învăț, în timp. Dar am făcut destul pentru astăzi — poate prea mult. Pîna mîine, te rog să recapitulezi discuția noastră. Meditează la ea!

Surprins de încheierea bruscă a lui Nietzsche, Breuer se uită la ceas și văzu că mai avea zece minute libere. Dar nu făcu nici o obiecție și părăsi camera lui Nietzsche cu ușurarea simțită de un elev cînd i se dă drumul mai devreme de la ore.

EXTRASE DIN NOTELE DOCTORULUI BREUER ASUPRA CAZULUI LUI ECKART MULLER, 7 DECEMBRIE 1882

Răbdare, răbdare, răbdare. Pentru prima dată învăț sensul și valoarea cuvîntului. Trebuie să păstrez în minte scopul meu pe termen lung. Orice pas îndrăzneț, prematur în această fază eșuează. Gîndește-te la o deschidere la șah. Așază-ți piesele încet și sistematic. Construiește un centru solid. Nu muta o piesă de mai multe ori. Nu scoate regina prea devreme!

Și dă rezultate! Marele pas înainte astăzi a fost adoptarea numelor de botez. Aproape că s-a înecat cînd i-am propus; abia mi-am stăpînit rîsul. Cu toată gîndirea lui liberă, în adîncul

243

sufletului e vienez și își iubește titlurile — aproape la fel de mult ca și impersonalitatea! După ce i-am spus Friedrich de mai multe ori, a început să facă și el la fel.

Aceasta a schimbat mult atmosfera ședinței. în cîteva minute Nietzsche a întredeschis ușor poarta spre el. A sugerat că a avut parte de mai multe crize decît i s-ar fi convenit și că la douăzeci de ani se simțea de patruzeci! Am trecut peste asta — deocamdată!

Dar trebuie să revin!

Poate, pentru moment, este mai bine să las deoparte încercările de a-l ajuta — mai bine să mă las în voia eforturilor lui de a mă ajuta pe mine. Cu cât sînt mai autentic, cu atît mai bine. E ca Sig — are ochi de uliu și descoperă orice prefăcătorie.

O discuție stimulantă azi, ca în trecut, la cursurile de filozofie ale lui Brentano. Uneori mă trezesc luat de val. Dar a fost productivă? I-am repetat preocupările mele în privința îmbătrînirii, morții, lipsei de țel — toate meditațiile mele morbide. A părut intrigat în mod ciudat de vechiul meu refren al tînăru-lui infinitei promisiuni. Nu sînt sigur că am înțeles ce a vrut să spună — dacă a vrut, într-adevăr, să spună ceva!

Astăzi metoda lui îmi e mai clară. Crezînd că obsesia mea cu Bertha servește la a-mi distrage atenția de la aceste preocupări cu privire la existență, intenția lui este de a mă confrunta cu ele, de a le răscoli, probabil de a mă face să mă simt și mai inconfortabil. De aceea, procedează dur și nu oferă nici un fel de sprijin. Avînd în vedere personalitatea sa, nu-i este, bineînțeles, greu să facă astfel.

Pare să creadă că metodă disputei filozofice mă va tulbura, încerc să-l fac să înțeleagă că nu mă deranjează. Dar el, ca și mine, experimentează și improvizează într-una metode din mers.

Cealaltă inovație metodologică a lui de azi a fost să folosească tehnica mea de „curățare a hornului”. Mi se pare ciudat să fiu hornar în loc de supraveghetor — ciudat, dar nu neplăcut.

Ceea ce este neplăcut și iritant este grandilocvența lui, care răzbește din cînd în cînd. Astăzi a pretins că mă va învăța despre sensul și valoarea vieții. Dar nu acum! Nu sînt încă pregătit pentru asta!

244

**EXTRASE DIN ÎNSEMĂRILE LUI FRIEDRICH
NIETZSCHE ASUPRA DOCTORULUI BREUER, 7**

DECEMBRIE 1882

în sfârșit! O discuție demnă de atenția mea — o discuție care confirmă în mare măsură ceea ce am presupus. Iată un om tras atît de puternic în jos de gravitate — cultura lui, starea lui, familia lui — încît niciodată nu a știut ce vrea. Este atît de adîncit în conformism încît pare uluit cînd îi vorbesc de opțiune, de parcă i-aș vorbi într-o limbă complet străină. Poate că evreii sînt în mod special înlănțuiți în conformism — persecuțiile din afară țin un popor atît de unit încît individul nu se poate desprinde.

Cînd îl pun în fața faptului că a permis ca viața lui să fie un accident, neagă că ar fi avut posibilitatea de a alege. îmi spune că nimeni dintre cei ancorați într-o cultură nu poate alege. Cînd îl confrunt, cu blîndețe, cu porunca lui Isus de a-ți lăsa părinții și cultura și a porni în căutarea perfecțiunii, declară că metoda mea e prea eterică și schimbă subiectul.

Este curios cum a avut conceptul la îndemîină încă de la o vîrstă fragedă, dar niciodată nu și-a dezvoltat capacitatea de a-l vedea. A fost „tînărul infinitei promisiuni” — cum sîntem toți —, dar n-a înțeles niciodată natura promisiunii sale. N-a înțeles niciodată că datoria lui era să-și perfecționeze firea, să se stăpînească, să-și domine cultura, familia, dorința, partea animalică a ființei lui, să devină cel ce este, ceea ce este. N-a crescut, nu și-a lepădat niciodată pielea: a înțeles — greșit — promisiunea ca fiind atingerea unor obiective materiale și profesionale. Și cînd a atins aceste obiective, fără a face să amuțească nici o clipă vocea care-i spunea: „Devino ceea ce ești”, s-a lăsat în voia disperării, blestemînd farsa care i se jucase. Nici măcar acum nu înțelege! Există speranță pentru el? Măcar gîndește corect și nu recurge la înșelătorii religioase. Dar se teme prea mult. Cum să-l învăț să devină tare? A spus cîndva că băile reci întăresc rezistența organismului. Există vreo prescripție pentru întărirea hotărîrii? A ajuns la concluzia că nu sîntem la bunul plac al lui Dumnezeu, ci

al timpului. Realizează că voința este neputincioasă în fața lui „așa a fost să fie”. Am oare abilitatea de a-l învăța să-l transforme pe „așa a fost să fie” în „așa am vrut eu”?

245

Insistă să-mi spună pe numele mic, deși știe că nu-mi place. E doar un neajuns lipsit de importanță; sînt destul de puternic ca să-i permit această mică victorie.

SCRISOARE A LUI FRIEDRICH NIETZSCHE CĂTRE LOU SALOME, DECEMBRIE 1882

Lou,

Faptul că eu sufăr foarte mult n-are nici o importanță față de întrebarea dacă tu, dragă Lou, te vei regăsi vreodată. N-am avut niciodată de-a face cu o persoană rea ca tine:

ignorantă, dar cu o minte ascuțită

pricepută să folosească la maximum ceea ce știe

fără gust dar fără să-și cunască acest cusur

cinstită și dreaptă în chestiuni mărunte, de obicei din

încăpăținare

Pe scară mai largă, în întreaga atitudine față de viață — necinstită

fără nici o sensibilitate pentru a dăruia sau a primi

lipsită de spirit și incapabilă de dragoste

emoțional — întotdeauna bolnavă și aproape de nebunie

lipsită de recunoștință, lipsită de rușine față de binefăcători

în mod special

nu te poți bizui pe ea

prost crescută

necoaptă în chestiuni de onoare

un creier abia dînd semne de suflet

fire de pisică — o fiară în pielea unui animal domestic

noblețe ca reminiscență a relațiilor familiare cu oameni mai nobili

o voință puternică, dar fără obiect

lipsită de hărnicie și puritate
cu o senzualitate expusă cu cruzime
egoism pueril ca rezultat al unei atrofieri și întâzieri sexuale
neiubind oamenii, dar iubindu-l pe Dumnezeu
simțind nevoia de expansiune
abilă, reținută când e vorba de sexualitatea bărbaților
Al tău, F.N.

&mm\$L

furorile de la clinica Lauzon vorbeau arareori despre Herr Miiller, pacientul din camera 13 al doctorului Breuer. Erau puține de spus. Pentru aceste surori ocupate, avînd de lucru pînă peste cap, Herr Muller era pacientul ideal, în prima săptămînă nu avusese nici o criză de migrenă. Le chemase de foarte puține ori și nu solicita prea multă atenție în afara controlului de rutină — pulsul, temperatura, respirația și tensiunea — de șase ori pe zi. Surorile îl considerau — la fel ca Frâu Becker, asistenta lui Breuer — un adevărat gentleman.

Cu toate acestea era clar că ținea la intimitatea lui. Nu începea niciodată o conversație. Cînd era vizitat de membri ai personalului sau de alți pacienți, discuta amabil, dar scurt. Prefera să mănînce în camera lui și, după ședințele de dimineață cu dr Breuer (care, presupuneau surorile, constau în masaj și tratamente electrice), își petrecea aproape toată ziua singur, scriind în camera lui sau, dacă vremea permitea, făcîndu-și însemnări în timp ce se plimba prin grădină. În privința scrierilor lui, Herr Muller descuraja politicos orice întrebări. Se știa doar că era interesat de Zarathustra, un profet persan.

Breuer era impresionat de discrepanța dintre comportarea amabilă a lui Nietzsche în clinică și tonul strident, adesea combativ, din cărțile lui. Cînd îl întrebă despre asta pe pacientul său, Nietzsche

zîmbi și spuse:

247

„Nu e cine știe ce mister. Dacă nimeni nu vrea să asculte, e normal să țipi!”

Părea mulțumit de viața lui în clinică. Îi spuse lui Breuer nu numai că zilele se scurgeau în mod plăcut și fără dureri, ci și că discuțiile lor cotidiene erau productive pentru filozofia lui. Disprețuise întotdeauna filozofii cum erau Kant și Hegel, care scriau, spunea el, într-un stil academic, doar pentru comunitatea academică. Filozofia lui era *despre* viață și *pentru* viață. Cele mai bune adevăruri, repeta el mereu, erau adevărurile sîngeroase, rupte din experiența proprie de viață a cuiva.

Înainte de a-l întîlni pe Breuer, nu încercase niciodată să-și pună filozofia în practică. Înlătura cu ușurință problema aplicării, afirmînd că aceia care nu puteau să-l înțeleagă nu meritau să-ți bați¹ capul cu ei, în timp ce speciile superioare vor găsi calea către înțelepciunea lui — dacă nu acum, atunci peste o sută de ani! Dar întîlnirile sale zilnice cu Breuer îl obligau să ia lucrurile mai în serios.

Cu toate acestea, zilele productive lipsite de griji de la clinica Lauzon nu erau atît de idilice pentru Nietzsche cum păreau la suprafață. Curenți subterani de sens contrar îl storceau de puteri. Aproape în fiecare zi compunea scrisori mîninoase, arzătoare, disperate către Lou Salome. Imaginea ei îi invadea neîncetat mintea și îi abătea energia de la Breuer, de la Zarathustra și de la bucuria simplă a zilelor fără dureri.

Atît la suprafață, cît și în adîncime, viața lui Breuer în prima săptămîină de spitalizare a lui Nietzsche fu răvășită și chinuită. Orele petrecute la clinică împovărau un program deja încărcat. O regulă invariabilă în medicina vie-neză era: cu cît e vremea mai proastă, cu atît e medicul mai ocupat. De săptămîni în șir, o iarnă aspră, cu ceruri mereu cenușii, cu rafale reci de vînt nordic și un aer greu, umed, trimitea pacient după pacient ce se tîrau într-un

șuvoi continuu în cabinetul lui de consultații.

Agenda lui Breuer era dominată de bolile lunii decembrie:

bronșite, pneumonii, sinuzite, amigdalite, otite,

248

faringite și emfizeme. În plus, erau întotdeauna pacienți cu boli nervoase. În acea primă săptămână din decembrie, intrară în biroul său doi tineri pacienți noi cu scleroză generalizată. Breuer ura acest diagnostic în mod special: nu putea oferi nici un fel de tratament pentru această boală și îi era groază să hotărască dacă să le spună tinerilor săi pacienți despre soarta care-i aștepta: incapacitate crescândă, momente de slăbiciune, paralizie sau orbire care puteau surveni oricând.

Tot în acea primă săptămână, apărură două paciente noi care nu prezentau nici un fel de caracteristici ale vreunei boli organice și care, Breuer era sigur, sufereau de isterie. Una dintre ele, o femeie între două vârste, avea, în ultimii doi ani, spasme de câte ori era lăsată singură. Cealaltă, o fată de șaptesprezece ani, avea o boală spastică de picioare și nu putea să meargă decât folosind două umbrele drept bastoane. La intervale neregulate, avea pierderi de cunoștință, când striga fraze ciudate ca: „La-să-mă! Pleacă! Nu sînt aici! Nu sînt eu!”

Ambele paciente, credea Breuer, erau candidate la tratamentul prin discuții aplicat și Annei O. Dar acest mod de tratament îl costase prea mult — timpul său, reputația sa profesională, echilibrul său mental, căsnicia sa. Chiar și când jurase să nu-l mai folosească niciodată, i se părea demoralizant să se întoarcă la regimul terapeutic convențional, ineficient — masaj puternic al mușchilor și stimulare electrică, după indicațiile precise, dar invalidate pe care le dădea Wilhelm Erb în mult-folositul său *Manual de terapie electrică*.

De-ar fi putut trimite aceste paciente la alt medic! Dar la cine? Nimeni nu vroia asemenea cazuri. În decembrie 1882 nu mai exista, în afară de el, în Viena — în întreaga Europă — nimeni

care să știe să trateze isteria.

Dar Breuer nu era epuizat de cerințele profesiei, ci de tortura psihologică autoimpusă pe care o suporta. Ședințele a patra, a cincea și a șasea urmaseră programul stabilit la cea de-a treia întâlnire a lor: Nietzsche îl presa să înfrunte problemele existențiale, în special preocupările

249

cu privire la lipsa de scop, conformismul și lipsa de libertate, teama de îmbătrânire și de moarte. Dacă Nietzsche vrea într-adevăr să am un sentiment și mai puternic de disconfort, se gîndea Breuer, atunci trebuie să fie mulțumit de progresele mele.

Breuer se simțea cu adevărat nefericit. Se înstrăina tot mai mult de Mathilde. Era copleșit de neliniște. Nu se putea elibera de apăsarea din torace. Era ca și cum o menghină uriașă i-ar fi strivit coastele. Respirația îi era superficială. Își tot amintea să respire adînc; dar oricît de tare ar fi încercat, nu putea exhala tensiunea care-l apăsa. Chirurgii învățaseră acum să insereze un tub toracic pentru a drena fluidul pleural al pacientului; uneori se imagina înfigîndu-și tuburi în piept și la subsuori și extrăgîndu-și prin ele frica. Noapte de noapte, suferea din pricina unor vise îngrozitoare sau a unei puternice insomnii. După cîteva zile, ajunse să ia mai mult cloral decît Nietzsche pentru dormit. Se întreba cît mai putea continua. Merita o asemenea viață să fie trăită? Uneori se gîndea să ia o supradoză de veronal. Mulți dintre pacienții săi suferiseră așa ani în șir. Ei bine, n-aveau decît! Să se agate ei de o viață nefericită, lipsită de sens. Nu el!

Nietzsche, care se afla acolo chipurile ca să-l ajute, nu-i oferea cine știe ce alinare. Cînd își descrise chinul, Nietzsche îl înlătură ca pe-un fleac.

— Bineînțeles că suferi, este prețul clarviziunii. Bineînțeles că te temi, a trăi *înseamnă* a fi în pericol! Forti-fică-te! Îl sfătui el. Tu nu ești vacă, iar eu nu sînt un apostol al rumegării.

Pînă luni seara, la o săptămînă după ce încheiaseră contractul, Breuer știe că planul lui Nietzsche o luase razna de-a binelea. Acesta avea teoria că fanteziile despre Bertha erau o tactică de diversiune din partea minții — una dintre tacticile „aleii doșnice” ale minții pentru a evita înfruntarea preocupărilor mult mai dureroase asupra existenței, care îi solicitau atenția. Înfruntă problemele existenței, insistase Nietzsche, și obsesiile în privința Berthei vor dispărea pur și simplu.

250

Dar nu dispăreau! Fanteziile îi depășeau rezistența, cu o ferocitate din ce în ce mai mare! Cereau mai mult de la el: mai mult din atenția lui, mai mult din viitorul lui. Din nou, Breuer se imagina schimbîndu-și viața, găsind o cale pentru a ieși din închisoare — închisoarea lui marital-cul-tural-profesională — și evadînd din Viena cu Bertha în brațele lui.

În special un vis anume căpăta forță. Își imagina că se întoarce acasă într-o seară și vede un grup de vecini și pompieri adunați pe strada lui. Casa lui e în flăcări! Își aruncă haina pe cap și, în ciuda brațelor ce se întind să-l rețină, se repede în sus pe scări în casa care arde, pentru a-și salva familia. Dar flăcările și fumul fac salvarea imposibilă. Își pierde cunoștința și este salvat de pomperi, care îi spun că întreaga sa familie a murit în incendiu: Mathilde, Robert, Bertha, Dora, Margarethe și Johannes. Toți laudă încercarea lui curajoasă de a-și salva familia, toți sînt zguduiți de pierderea lui. Suferă profund, durerea lui e inexprimabilă. Dar e liber! Liber pentru Bertha, liber să fugă cu ea, poate în Italia, poate în America, liber să ia totul de la capăt.

Dar o să meargă? Este ea prea tînără pentru el? Au aceleași interese? Va dura dragostea lor? Îndată ce apăreau aceste întrebări, totul se relua: din nou se afla în stradă, privind cum casa îi era mistuită de flăcări!

Visul se apăra cu putere împotriva întreruperilor: o dată început, trebuia dus pînă la capăt. Uneori, chiar și în intervalele scurte

dintre pacienți, Breuer se trezea în fața casei cuprinse de flăcări. Dacă Frâu Becker intra în cabinet într-o astfel de împrejurare, se prefăcea că scrie ceva în fișa unui pacient și îi făcea semn să-l lase singur o clipă.

Cînd era acasă, nu se putea uita la Mathilde fără sentimentul paroxistic de vinovăție că o plasase în casa care ardea. Așa că o privea mai puțin, petrecea mai mult timp în laborator, făcînd cercetări cu porumbeii săi, mai multe seri la cafenea, juca taroc cu prietenii de două ori pe săptămîină, primea mai mulți pacienți și se întorcea acasă foarte, foarte obosit.

251

**WBUOTKA
CENTRALA
UNIVERSITARA
JLUCIAN RkACA"**

Iar proiectul în privința lui Nietzsche? Nu se mai lupta cu adevărat pentru a-l ajuta pe Nietzsche. își găsea refugiu într-un gând nou: poate că cel mai bine l-ar ajuta lăsîndu-l pe el să-l ajute! Nietzsche părea să se descurce bine. Nu făcea abuz de droguri, dormea adînc numai cu jumătate de gram de cloral, avea poftă de mîncare, nu-l mai durea stomacul, iar migrena nu-i mai revenise.

Breuer era acum pe deplin conștient de disperarea și de nevoia sa de ajutor. încetase să se mai înșele singur; încetase să pretindă că purta discuții cu Nietzsche pentru binele *lui Nietzsche*; că ședințele de discuții erau o stratagemă, o tactică iscusită pentru a-l determina să vorbească despre disperarea *lui*. Breuer era uluit de cît de seducător era tratamentul prin conversație. îl atrăgea; a te *preface* că te afli sub tratament însemna a *te afla* cu adevărat. Se simțea ușurat despovărîndu-se, împărtășindu-și cele mai cumplite secrete, beneficiind-de întreaga atenție a cuiva care, în cea mai mare parte, îl înțelegea, îl accepta și părea chiar să-l ierte. Deși unele dintre ședințe îl făceau să se simtă mai prost, în mod inexplicabil o aștepta cu nerăbdare pe următoarea. încrederea lui în priceperea și

înțelepciunea lui Nietzsche creștea. Nu mai exista îndoială în mintea sa că Nietzsche avea puterea de a-l vindeca — numai dacă el, Breuer, ar putea găsi calea către acea putere!

Iar Nietzsche ca persoană? Este relația noastră, se întreba Breuer, încă pur profesională? Cu siguranță că el mă cunoaște mai bine — sau, cel puțin, știe mai multe despre mine — decât oricine pe lume. Îl plac? Mă place? Sîntem prieteni? Breuer nu era sigur cu privire la nici una din aceste întrebări — nici dacă putea să țină la cineva care rămînea atît de distant. Pot să fiu loial? Sau îl voi trăda, și eu, într-o zi?

Apoi se întîmplă ceva neașteptat. După ce plecă de la Nietzsche, într-o dimineață, Breuer sosi la cabinet și fu în-tîmpinat ca de obicei de Frâu Becker. Aceasta îi întinse o listă de doisprezece pacienți, cu cîte un semn roșu în dreptul celor care sosiseră deja, și un plic albastru, aspru,

252

pe care recunosc scrișul lui Lou Salome. Breuer deschise plicul sigilat și extrase un carton cu chenar argintiu:

11 decembrie 1882

Domnule doctor,

Sper să vă văd în după-amiaza aceasta.

Lou

Lou! Ea nu avea nici un fel de rezerve în folosirea numelui ei de botez! se gîndi Breuer, apoi își dădu seama că Frâu Becker vorbea. — Domnișoara rusoaică a trecut pe aici acum o oră și a vrut să vă vadă, explică Frâu Becker, cu o cută pe fruntea ei de obicei netedă. Mi-am permis să-i spun că aveți un program încărcat în dimineața

aceasta și a spus că va reveni la cinci. Am anunțat-o că după-amiază aveți un program la fel de încărcat. Atunci mi-a cerut adresa din Viena a domnului profesor Nietzsche, dar i-am spus că nu știu nimic și că va trebui să vorbească cu dumneavoastră despre asta. Am făcut bine?

— Bineînțeles, Frâu Becker, ca de obicei. Dar pareți nemulțumită?

Breuer știa că ea nu numai că n-o plăcuse pe Lou Salome de la prima vizită, dar o și învinovăța pentru întreaga tevatură legată de Nietzsche. Vizitele zilnice la clinica Lauzon încărcaseră atât de mult programul de la cabinet al lui Breuer încât acesta doar arareori mai avea timp să-i acorde atenție asistentei sale.

— Ca să fiu sinceră, domnule doctor, m-a deranjat că a dat buzna în cabinetul dumneavoastră, deja plin de pacienți, așteptându-se să fiți aici și s-o primiți înaintea oricui altcuiva. Și, pe deasupra, să-mi ceară și adresa profesorului! Ceva nu e în regulă aici — să se ascundă atât de dumneavoastră cât și de profesor!

— De aceea spun că ați făcut ce trebuia, spuse Breuer împăciuitor. Ați fost discretă, ați trimis-o la mine și ați protejat intimitatea pacientului nostru. Nimeni nu s-ar fi putut descurca mai bine. Acum, trimiteți-l înăuntru pe Herr Wittner.

253

Pe la cinci și un sfert, Frâu Becker îi anunță sosirea lui Fräulein Salome și, în același timp, îi aminti că-l mai așteptau cinci pacienți.

— Pe cine să introduc acum? Frâu Mayer așteaptă de aproape două ore.

Breuer se simțea strâns cu ușa. Știa că Lou Salome se aștepta să fie primită imediat.

— Trimiteți-o pe Frâu Mayer. O voi vedea pe Fräulein Salome după aceea.

Douăzeci de minute mai târziu, când Breuer completa fișa lui Frâu Mayer, Frâu Becker o conduse pe Lou Salome în cabinet. Breuer

sări în picioare și duse la buze mâna pe care i-o întindea ea. De la ultima lor întâlnire, imaginea ei pălise în mintea lui. Acum era izbit, încă o dată, de frumusețea ei.-Cît de mult se luminase deodată cabinetul!

— Ah, *gnädiges* Fräulein, ce plăcere! Uitasem!

— M-ați uitat deja, Herr Doktor?

— Nu, nu pe dumneavoastră, uitasem ce plăcere este să vă văd.

— Atunci uitați-vă mai atent de data aceasta. Iată, vă ofer partea aceasta — Lou Salome întoarse cochecul capul spre dreapta, apoi spre stînga — și acum pe cealaltă, mi s-a spus că din partea asta arăt cel mai bine. Dumneavoastră ce credeți? Dar acum spuneți-mi — trebuie să știu — ați citit bilețelul meu? Nu v-a deranjat cumva? — Să mă deranjeze? Nu, bineînțeles că nu — îmi pare doar foarte rău că am atît de puțin timp să vă ofer — probabil doar un sfert de oră.

Făcu semn spre un scaun și, în timp ce ea se așeza — cu grație, încet, ca și cum ar fi avut la dispoziție tot timpul din lume — Breuer se așeză și el pe scaunul de alături.

— Ați văzut camera mea de așteptare plină. Din nefericire, nu am nici o posibilitate de a înnrzia astăzi.

Lou Salome' păru impenetrabilă. Deși înclină din cap cu înțelegere, dădea impresia că anticamera lui Breuer nu putea în nici un caz să aibă vreo legătură cu ea.

— Trebuie, adăugă el, să mai fac și cîteva vizite la domiciliu, iar diseară am o înuTnire la Societatea de Medicină.

254

— Ah, prețul succesului, Herr Doktor Professor. Breuer nu era însă dispus să cedeze.

— Spuneți-mi, dragă Fräulein, de ce vă lăsați în voia hazardului? De ce nu mi-ați scris dinainte, ca să-mi pot face timp pentru dumneavoastră? Sînt zile în care n-am o clipă liberă, în altele sînt chemat în afara orașului pentru vreo consultație. Ați fi putut să veniți la Viena și să nu reușiți să mă vedeți deloc. De ce vă asumați

riscul de a face o călătorie degeaba?

— Toată viața mea oamenii m-au avertizat în privința unor astfel de riscuri. Și totuși, pînă acum n-am fost niciodată — nici măcar o dată — dezamăgită. Uitați, de exemplu, azi, momentul acesta! Iată-mă aici, stînd de vorbă cu dumneavoastră. Și probabil că voi rămîne în Viena și ne vom putea întîlni din nou mîine. Așa că, spuneți-mi, domnule doctor, de ce aș schimba o comportare care pare să funcționeze foarte bine? în afară de asta, sînt prea impulsivă, adesea nu pot scrie dinainte. Iau hotărîri repede și le pun în practică repede.

Cu toate acestea, dragă domnule doctor Breuer, continuă Lou senină, n-am vrut să spun nimic din toate astea cînd v-am întrebat dacă v-a deranjat biletul meu. Voiam să știu dacă v-a deranjat nonconformismul meu, faptul că mi-am folosit numele de botez? Majoritatea vienezilor se simt amenințați sau dezgoliți fără titluri oficiale, dar eu *detest* distanța inutilă. Mi-ar plăcea să-mi spuneți Lou.

Dumnezeule, ce femeie formidabilă — și provocatoare, gîndi Breuer. în ciuda stînjeleii sale, nu vedea cum ar fi putut protesta fără a se alia cu rigizii vienezi. Deodată își dădu seama de situația neplăcută în care-l pusese pe Nietzsche cu cîteva zile în urmă. Cu toate acestea, el și Nietzsche erau contemporani, în timp ce Lou Salome' avea jumătate din vîrsta lui.

— Bineînțeles, cu plăcere. Niciodată nu voi face ceva pentru a ridica bariere între noi.

— Bun, atunci Lou să fie. Acum, în ceea ce-i privește pe pacienții dumneavoastră, vă asigur că n-am decît respect pentru profesiunea dumneavoastră. De fapt, dis-

255

cut adesea cu prietenul meu Paul Ree intenția de a ne înscrie noi înșine la o facultate de medicină. Deci, respect obligațiile față de pacienți și voi trece la subiect. Ați ghicit, fără îndoială, că am venit

astăzi cu o serie de întrebări despre pacientul nostru — asta dacă vă mai întâlniți încă, și să aduc informații importante despre el. Am aflat de la profesorul Overbeck doar că Nietzsche a plecat din Basel pentru a veni să se consulte cu dumneavoastră. Nu știu nimic altceva.

— Da, ne-am întâlnit. Dar, spuneți-mi, Fräulein, ce informații mi-ați adus?

— Scrisori de la Nietzsche — atât de sălbatice și pline de mînie, și confuze încît uneori pare că și-a pierdut mințile. Iată-le — și îi întinse lui Breuer un teanc de scrisori. Cînd așteptam să vă întîlnesc, astăzi, am copiat pentru dumneavoastră cîteva fragmente. Breuer se uită la prima pagină, acoperită cu scrisul ordonat al lui Lou Salome:

O, melancolia... unde se află o mare în care să te poți îneca cu adevărat?

Am pierdut puținul pe care-l aveam: bunul meu renume, încrederea dtorva oameni. O să-mi pierd prietenul, pe Ree — am pierdut un an întreg din cauza chinurilor care mă stăpînesc chiar și acum.

îți ierți mai greu prietenii decît dușmanii.

Deși mai urma, Breuer se opri brusc. Oricît de fascinante ar fi fost cuvintele lui Nietzsche, știa că fiecare rînd pe care-l citea însemna o trădare a pacientului său.

— Ei bine, domnule doctor, ce credeți despre scrisorile astea?

— Mai spuneți-mi o dată de ce ați simțit că trebuie să le văd.

— Ei bine, eu le-am primit pe toate o dată. Paul le ascunsese de mine, dar a hotărît că n-avea nici un drept să facă asta.

— Dar de ce trebuie neapărat să le văd eu?

— Citiți mai departe! Vedeți ce spune Nietzsche! M-am

256

gîndit că un medic *trebuie*, cu siguranță, să aibă aceste informații. Pomenește de sinucidere. De asemenea, multe dintre scrisori sînt foarte incoerente: poate că facultățile lui raționale se deteriorează.

Și-apoi, eu nu sînt decît un om, toate aceste atacuri la adresa mea — amare și dureroase — nu pot, pur și simplu să mă scutur de ele. Ca să fiu sinceră, am nevoie de ajutorul dumneavoastră!

— Ce fel de ajutor?

— Vă respect părerea — sînteți un observator antrenat.

Dumneavoastră așa mă vedeți? — Răsfoi scrisorile. — Ascultați aceste acuzații: „O femeie fără sensibilitate... lipsită de spirit... incapabilă de dragoste... nu te poți bizui pe ea... necoaptă în chestiuni de onoare.” Sau aceasta: „o fiară în pielea unui animal domestic”, sau asta: „Ești o mică pasăre a morții/ iar eu credeam că ești întruchiparea virtuții și a onoarei.”

Breuer scutură cu putere din cap.

— Nu, nu, bineînțeles că nu vă văd astfel. Dar după puținele noastre întîlniri — de afaceri și atît de scurte — cît poate cîntări părerea mea? Țasta să fie ajutorul pe care-l așteptați din partea mea?

— Știu că multe din cele scrise de Nietzsche sînt impulsive, scrise la mînie, scrise pentru a mă pedepsi. Ați stat de vorbă cu el. Și ați vorbit despre mine, sînt sigură. Trebuie să știu ce crede *cu adevărat* despre mine. *Aceasta* e ceea ce vă cer. Ce spune despre mine? Mă urăște într-adevăr? Vede în mine un monstru?

Breuer rămase tăcut cîteva clipe, gîndindu-se la toate implicațiile întrebărilor lui Lou Salomă.

— Dar iată că eu stau și vă pun alte întrebări, continuă ea, iar dumneavoastră nu mi-ați răspuns încă la cele pe care vroiam să vi le pun înainte: ați reușit să-l convingeți să vă vorbească? Vă mai întîlniți cu el? Faceți progrese? Ați învățat cum să deveniți un doctor pentru disperare?

Se opri, uirîndu-se fix în ochii lui Breuer, așteptînd un răspuns. El simțea cum crește presiunea, presiune din toate părțile — din partea ei, din partea lui Nietzsche, din partea Mathildei, a pacienților care-l așteptau, a lui Frâu Becker. îi venea să țipe.

în cele din urmă, trase adânc aer în piept și răspunse:

— *Gnädiges* Fräulein, îmi pare foarte rău că trebuie să spun că singurul răspuns pe care vi-l pot da este: nici un răspuns.

— Nici unul! exclamă ea surprinsă. Domnule doctor, nu înțeleg.

— Puneți-vă în situația mea. Deși întrebările pe care mi le puneți sînt perfect rezonabile, nu pot răspunde la ele fără a viola intimitatea unui pacient.

— Asta înseamnă, atunci, că *este* pacientul dumneavoastră și continuați să-l vedeți?

— Vai, nu vă pot răspunde nici la această întrebare!

— Dar cu mine e altceva, cu siguranță, spuse ea din ce în ce mai indignată. Eu nu sînt un străin ori un portărel.

— Motivele celui care întreabă nu au nici o importanță. Ceea ce *are* importanță este dreptul pacientului la intimitate.

— Dar acesta nu este un tratament medical obișnuit! Acest întreg proiect a fost ideea mea! Eu port responsabilitatea aducerii lui Nietzsche la dumneavoastră pentru a-i preveni sinuciderea. Cu siguranță că merit să aflu rezultatul eforturilor mele.

— Da, e ca și cum ai proiecta un experiment și ai vrea să știi rezultatul.

— Exact. Doar n-o să-mi refuzați asta?

— Dar dacă v-aș spune că rezultatul ar periclita experimentul?

— Cum s-ar putea întâmpla asta?

— Aveți încredere în judecata mea în această chestiune. Amintiți-vă, m-ați căutat pentru că mă considerați un expert. Prin urmare, vă cer să mă tratați ca pe un expert.

— Dar, domnule doctor, eu nu sînt doar un trecător indiferent, un simplu martor al unui accident, cu o curiozitate morbidă privind soarta victimei. Nietzsche a fost important pentru mine — încă mai este. De asemenea, așa cum am mai spus, cred că port o oarecare răspundere pentru suferința lui. Vocea ei devenea ascuțită. Și eu sufăr. Am *dreptul* să știu.

— Da, cred că suferiți. Dar, ca medic, trebuie să mă preocupe în primul rînd pacientul meu și să mă aliez cu el. Poate că într-o zi, dacă vă veți duce la capăt planul de a deveni medic, îmi veți înțelege poziția.

— Și suferința *mea*? Asta nu contează deloc?

— Sufăr din cauza suferinței dumneavoastră, dar nu pot face nimic. Trebuie să vă sugerez să căutați ajutor în altă parte.

— Îmi puteți da adresa lui Nietzsche? Nu-l pot contacta decît prin Overbeck, care s-ar putea să nu-i trimită scrisorile mele!

În cele din urmă, pe Breuer începură să-l enerveze insistențele lui Lou Salome. Poziția pe care trebuia s-o ia deveni mai clară.

— Ridicați probleme dificile în privința datoriei unui medic față de pacienții săi. Mă forțați să iau atitudini la care nu m-am gîndit. Dar cred, acum, că nu pot să vă spun nimic — nici unde stă, nici care este starea sănătății sale, nici măcar dacă este pacientul meu. Și, vorbind de pacienți, Fräulein Salome, spuse el ridicîndu-se de pe scaun, trebuie să mă întorc la cei care mă așteaptă.

Pe cînd Lou Salome se ridica și ea, Breuer îi întinse scrisorile pe care le adusese.

— Trebuie să vă înapoiez astea. Înțeleg de ce le-ați adus, dar dacă, așa cum spuneți, numele dumneavoastră e otravă pentru el, nu am cum să le folosesc. Cred că am greșit și citindu-le.

Ea luă repede scrisorile, se răsuci pe călcîie și, fără o vorbă, se năpusti afară.

Ștergîndu-și fruntea, Breuer se așeză din nou. O văzuse oare pentru ultima dată pe Lou Salome? Se îndoia! Cînd Frâu Becker intră în cabinet pentru a întreba dacă poate să-l introducă pe Herr Pfefferman, care tușea violent în sala de așteptare, Breuer o rugă să aștepte cîteva minute.

— Cît doriți, domnule doctor, spuneți-mi doar. Poate vreți o ceașcă de ceai fierbinte?

Dar el dădu din cap, iar apoi, cînd ea îl lăsă din nou singur, închise ochii sperînd să se odihnească. Imagini ale Berthei îl asaltară.

CAPITOLUL 18

Lu cât se gîndea mai mult la vizita lui Lou Salom[^], cu atît se înfuria mai tare. Nu pe ea — față de ea simțea acum mai degrabă teamă —, ci pe Nietzsche. Tot timpul acesta în care Nietzsche îl certase pentru că era preocupat de Bertha, că — ce cuvinte folosise? — „se hrănea din troaca dorinței trupești” sau „scormonea prin gunoaietele din mintea lui”, tot timpul Nietzsche se aflase alături, scormonind și înfulecînd cot la cot cu el.

Nu, n-ar fi trebuit să citească nici un cuvînt din scrisorile acelea. Dar nu se gîndise la asta destul de repede, iar acum — ce putea face cu ceea ce văzuse? Nimic! Nimic din toate astea — nici scrisorile, nici vizita lui Lou Salome — nu i le putea împărtăși lui Nietzsche.

Ciudat că el și Nietzsche împărtășeau aceeași minciună, fiecare ascunzînd-o pe Lou Salome de celălalt. îl afecta oare pe Nietzsche disimularea în același fel în care îl afecta pe el? Se considera oare Nietzsche imoral? Vinovat? Exista vreun mod de a folosi acest sentiment de vinovăție în beneficiul lui Nietzsche?

Ia-o încet, își spuse Breuer sîmbătă dimineața, pe cînd urca scara largă de marmură către camera 13. Nu face mișcări radicale! Se întîmplă ceva important; uite cât de departe am ajuns în numai o săptămînă!

— Friedrich, spuse Breuer imediat ce termină de făcut un scurt examen fizic, am avut un vis dudat despre tine

260

azi-noapte: Mă aflu în bucătăria unui restaurant. Niște bucătari blegi au vărsat ulei pe toată podeaua. Alunec pe el și scap din mînă un brici care cade într-o crăpătură. Atund intri tu — deși nu semeni cu tine. Porți o uniformă de general, dar eu știu că ești tu. Vrei să mă ajuți să recuperez briciul. Eu îți spun să n-o fad, că n-ai să poți

dedt să-l împingi mai adînc. Este înțepenit în crăpătură și de cîte ori încerc să-l scot, mă tai la degete. Se opri și se uită expectativ la Nietzsche.

— Ce înțelegi din visul ăsta?

— Dar *tu* ce înțelegi, Josef ?

— Cea mai mare parte a lui, ca și cea mai mare parte a viselor mele, nu are nîd un sens — dar acea parte despre tine trebuie să însemne ceva.

— Poți revedea visul în minte? Breuer aprobă din cap.

— Continuă să-l privești și „descarcă-te”.

Breuer oftă, părăind descurajat, apoi încercă se se concentreze.

— Să vedem, eu scap ceva, bridul meu, și tu vii...

— în uniformă de general.

— Da, tu vii îmbrăcat ca un general și încerd să mă ajuți — dar nu mă ajuți.

— De fapt, înrăutățesc lucrurile — împing lama mai adînc.

— Ei bine, toate astea se potrivesc cu ceea ce tot spun eu.

Lucrurile se înrăutățesc — obsesia mea cu Bertha, visul cu casa în flăcări, insomnia. Trebuie să facem altceva!

— Și faptul că sînt îmbrăcat ca un general?

— Ei bine, *asta-i* partea ușoară. Uniforma trimite probabil la felul tău de a fi mîndru, la exprimarea ta poetică, la dedarațiile tale.

Încurajat de informațiile noi pe care le obținuse de la Lou Salome, Breuer continuă:

— Este simbolic pentru refuzul tău de a mi te alătura în căutarea unei metode practice. Iată, de exemplu, problema mea cu Bertha. Știu din munca mea cu padenții dt de frecvente sînt problemele cu sexul opus. De fapt,

261

nimeni nu scapă de chinurile dragostei. Goethe știa asta și iată de ce e afîta forță în *Suferințele tînărului Werther*: boala sa din dragoste atinge adevărul uman. Cu siguranță că ți s-a întîmplat și ție.

Neobținînd nici un răspuns de la Nietzsche, Breuer insistă.

— Sînt gata să pariez pe o sumă mare că ai avut o experiență similară. De ce nu mi-o împărtășești, pentru ca noi doi să putem discuta cinstit, ca între egali?

— Și nu ca generalul și civilul, cel puternic și cel neputincios! Ah, îmi pare rău, Josef — am fost de acord să nu vorbesc despre putere, nici atunci cînd problemele legate de putere sînt atît de evidente încît ne lovesc în cap! Cît despre dragoste, nu neg ce spui; nu neg că noi toți — inclusiv eu — gustăm din suferințele ei.

Ai pomenit de *Tînărul Werther*, continuă Nietzsche, dar dă-mi voie să-ți amintesc cuvintele lui Goethe — „Fii bărbat și nu mă urma pe mine — ci pe tine! Pe tine!” Știi că a pus fraza asta în ediția a doua pentru că foarte mulți tineri au urmat exemplul lui Werther și s-au sinucis? Nu, Josef, important aici nu este ca eu să-ți vorbesc despre calea *mea*, ă să te ajut să găsești calea *ta* pentru a ieși din disperare. Acum, ce-i cu briciul din vis?

Breuer ezită. Faptul că Nietzsche recunoscuse că și el gustase din suferințele dragostei era o realizare importantă. S-o urmărească mai departe? Nu, pentru moment era de ajuns. Își îndreaptă din nou atenția spre el însuși.

— Nu știu de ce trebuia să fie un brici în vis.

— Amintește-ți regulile noastre, Josef. Nu încerca să explici.

Acum facem „curățarea hornului”. Spune orice îți vine. Nu omite nimic.

Nietzsche se lăsă pe spate și închise ochii în așteptarea răspunsului lui Breuer.

— Brici, brici... aseară am văzut un prieten, un oftalmolog pe nume Cari Koller, care este bărbierit complet. M-am gîndit azi dimineață să-mi dau și eu jos barba — dar mă gîndesc adesea la asta.

— Continuă să „cureți”!

— Brici — vene — am un pacient, un tânăr care este descurajat pentru că e homosexual, și și-a tăiat venele cu un brici acum vreo două zile. îl voi vedea astăzi, mai târziu. înlîmplător, îl cheamă Josef. Deși eu nu am de gînd să-mi tai venele, mă gîndesc, totuși, după cum ți-am spus, la sinucidere. Nu fac decît să contemp lu idea. Nu e un plan. Mă simt foarte departe de actul sinuciderii. Probabil că nu e mai real decît ideea de a-mi arunca familia în flăcări sau de a fugi cu Bertha în America — și totuși mă gîndesc la sinucidere din ce în ce mai mult.

— Toți gînditorii serioși contemp lă sinuciderea, observă Nietzsche. Este o alinare care ne ajută să mai suportăm o noapte. Deschise ochii și se întoarse spre Breuer. Spui că trebuie să facem altceva pentru a te ajuta. Ce altceva?

— Să atacăm obsesia mea direct! Mă distruge. îmi consumă întreaga viață. Eu nu trăiesc *acum*. Trăiesc în trecut, ori într-un viitor care nu va exista niciodată.

— Dar mai devreme sau mai târziu obsesia ta trebuie să cedeze, Josef. Modelul meu este, în mod evident, corect. Este foarte clar că în spatele obsesiei tale zac temerile tale primare în privința existenței. Este, de asemenea, clar că obsesia devine mai puternică pe măsură ce vorbim mai explicit despre aceste temeri. Nu vezi cum obsesiile încearcă să-ți abată atenția de la aceste profunde fapte de viață? Este singurul mod pe care-l cunoști de a-ți liniști temerile.

— Dar, Friedrich, noi *nu* sîntem în dezacord. M-am lăsat convins de punctul tău de vedere, iar acum cred că modelul tău e corect. Dar a-mi ataca direct obsesia nu înseamnă a invalida modelul. Ai descris odată obsesia mea ca un burete sau ca o buruiană. Sînt de acord, și sînt de asemenea de acord că dacă mi-aș fi cultivat mintea altfel cu mult timp în urmă, această obsesie n-ar fi prins niciodată rădăcini. Dar acum că o am, trebuie eradicată, smulsă. Felul în care o tratezi tu e prea lent.

Nietzsche se foi în fotoliul său, evident stînjenit de critica lui

— Ai sugestii specifice pentru eradicare?

— Sînt un prizonier al obsesiei: ea n-o să-mi arate niciodată cum să evadez. Iată de ce te întreb despre experiența *ta* cu privire la astfel de suferințe și despre metodele pe care le-ai folosit pentru a evada.

— Dar *exact* asta încercam să fac săptămîna trecută cînd îți ceream să te privești de la o distanță mai mare, răspunse Nietzsche. O perspectivă cosmică atenuază întotdeauna tragedia. Dacă urcăm suficient de sus, vom atinge o înălțime de la care tragedia încetează să mai pară tragică.

— Da, da, da. Breuer era din ce în ce mai iritat. Știu asta, teoretic. Totuși, Friedrich, o frază ca „o înălțime de la care tragedia încetează să mai pară tragică” nu mă face să mă simt mai bine. Iartă-mă dacă par nerăbdător, dar e o prăpastie — o prăpastie uriașă — între a ști ceva teoretic și a ști emoțional. Adesea, cînd stau treaz noaptea, temîndu-mă de moarte, îmi recit maxima lui Lucrețiu: „Unde sînt eu, nu e moartea; unde e moartea, nu sînt eu.” Este absolut rațional și în mod irefutabil adevărat. Dar cînd sînt cu adevărat înspăimîntat, *nu funcționează niciodată*, nu-mi calmează niciodată temerile. Iată unde filozofia e insuficientă. A preda filozofie și a *o folosi* în viață sînt sarcini foarte diferite.

— Problema este, Josef, că de cîte ori abandonăm rațiunea și folosim facultăți inferioare pentru a influența oamenii, sfîrșim prin a crea un om inferior, mai puțin valoros. Cînd spui că vrei ceva care să funcționeze, vrei să spui că vrei ceva care să poată influența emoțiile. Ei bine, *există* experți în asta! Și cine sînt aceștia? Preoții! Ei cunosc secretele influenței! Ei manipulează cu o muzică inspiratoare, cu turlle înalte și naosuri mărețe, ei fac din noi pitici, ne încurajează dorința de supunere, ne oferă îndrumare supranaturală, protecție în fața morții, nemurire chiar. Dar uită-te

la prețul pe care-l iau — înrobire religioasă; respect față de cei slabi; stază; ură față de corp, față de bucurie, față de lumea asta. Nu, nu putem folosi metodele

264

astea tranchilizante, inumane! Trebuie să găsim căi mai bune de a ne ascuți puterea rațiunii.

— Regizorul minții mele, răspunse Breuer, cel care hotărăște să-mi trimită imagini ale Berthei și ale casei mele în flăcări, nu pare să țină la rațiune.

— Dar *cu siguranță* — și Nietzsche își agită pumnii strînși — că trebuie să-ți dai seama că nici una dintre preocupările tale *nu este reală*! Viziunile despre Bertha, haloul de atracție și dragoste care o înconjoară — toate acestea nu fac parte din realitate. Tot ce vezi e relativ, la fel și tot ce cunoști. Inventăm ceea ce experimentăm. Iar ceea ce am inventat putem distruge.

Breuer deschise gura să spună că acesta era tocmai tipul de sfat inutil, dar Nietzsche continuă impetuos:

— Să fiu mai clar, Josef. Am un prieten — *am avut* unul — Paul Ree, un filozof. Amîndoi credem că Dumnezeu a murit. El conchide că viața fără Dumnezeu nu are rost, și deprimarea lui e atât de mare încît cochetează cu sinuciderea: pentru comoditate, poartă întotdeauna la gît o fiolă cu otravă. Pentru mine însă lipsa lui Dumnezeu este un prilej de bucurie. Sînt entuziasmat de libertatea mea. îmi spun: „Cum ar fi să crezi dacă ar exista zei?” înțelegi ce vreau să spun? Aceeași situație, aceleași date — dar două realități!

Breuer se lăsă descurajat în fotoliu, prea abătut acum chiar și pentru a se mai putea bucura că Nietzsche îl menționase pe Paul Ree.

— Dar îți spun că aceste argumente nu mă *mișcă*, se plînsese el. La ce bun să filozofezi? Chiar dacă inventăm realitatea, mintea noastră e concepută astfel încît să ascundem asta de noi înșine.

— Dar privește realitatea *tal* protestă Nietzsche. O privire corectă îți poate arăta cât de superficială, cât de absurdă este! Privește obiectul dragostei tale — această infirmă, Bertha — ce bărbat rațional ar putea-o iubi? îmi spui că adesea nu aude, devine sașie, își contorsionează brațele și umerii. Nu poate să bea apă, nu poate să meargă, nu poate vorbi germana dimineța; uneori vorbește englezește,

265

alteori franțuzește. Cum să știe cineva cum să-i vorbească? Ar trebui să-și pună un afiș, ca la restaurant, anunțând *langue du jour*. Nietzsche zîmbi larg, foarte amuzat de gluma sa.

Dar Breuer nu zîmbi. Fața i se întunecă.

— De ce ai atîtea insulte la adresa ei? Nu-i pomenești o dată numele fără a adăuga „infirmă”!

— Nu fac decît să repet ce mi-ai spus.

— E adevărat că e bolnavă — dar asta nu e *tot* ce este. Este și o femeie foarte frumoasă. Mergi pe stradă cu ea și toate capetele se vor întoarce. Este inteligentă, talentată, un spirit creator — o bună scriitoare, un ager critic de artă, blîndă, sensibilă și, cred, iubitoare.

— Nu *atît* de iubitoare și sensibilă, cred eu. Uite cum te iubește! Vrea să te seducă, să te atragă într-un adulter.

Breuer scutură din cap.

— Nu, nu asta... Nietzsche îl întrerupse.

— O, ba da, ba da! Nu poți să negi. Seducție este cuvîntul potrivit. Se sprijină de tine, pretinzînd că nu poate să meargă. Îți pune capul în poală, cu buzele lîngă sexul tău. Încearcă să-ți distrugă căsnicia. Te umilește în public pretinzînd că poartă în pîntece copilul tău! Este asta dragoste? Scutește-mă de asemenea dragoste!

— Eu nu-mi judec sau atac pacienții, nici nu rîd de bolile lor, Friedrich. Te asigur, n-o cunoști pe femeia asta.

— Slavă Domnului pentru *această* binefacere. Am cunoscut unele ca ea. *Crede-mă, Josef, femeia asta nu te iubește, vrea să te distrugă!* spuse Nietzsche cu fervoare, bătînd cu palma în caiet la

fiecare cuvânt.

— O judeci după alte femei pe care le-ai cunoscut. Dar te înșeli — toată lumea care o cunoaște simte ca mine. Ce câștigi ridiculizînd-o!

— în asta, ca în atîtea alte lucruri, te împiedici în virtuțile tale. Și tu trebuie să înveți să ridiculizezi! în asta constă sănătatea.

— Ești mult prea dur, Friedrich, cînd vine vorba de femei.

266

— Iar tu, Josef, ești mult prea moale. De ce trebuie să continui s-o aperi?

Prea agitat ca să mai șadă, Breuer se ridică și se duse la fereastră. Privi în grădină, unde un bărbat, cu ochii bandajați, abia se tîra: cu o mîină se ținea strîns de o soră medicală, iar cu cealaltă își pipăia drumul cu un baston.

— Descătușează-ți sentimentele, Josef. Nu ține în tine. Continuînd să privească pe fereastră, Breuer își proiectă vocea peste umăr.

— Ție ți-e ușor s-o ataci. Dacă ai putea-o vedea, te asigur, ai cînta o altă melodie. Ai fi în genunchi în fața ei. E o femeie uluitoare, o Elena din Troia, însăși chitesența feminității. Ți-am spus deja că următorul ei medic s-a îndrăgostit și el de ea.

— Următoarea ei victimă, vrei să spui!

— Friedrich — Breuer se întoarse pentru a-l privi pe Nietzsche — ce faci? Nu te-am mai văzut așa niciodată. De ce forțezi nota atît de tare?

— Fac exact ce mi-ai cerut să fac — găsesc un alt mod de a-ți ataca obsesia. Cred, Josef, că o parte din nefericirea ta vine dintr-un resentiment înăbușit. E ceva în tine — o teamă, o timiditate — care nu-ți permite să-ți exprimi mînia. în loc de asta, te mîndrești cu blîndețea ta. Faci din necesitate o virtute: îți îngropi adînc sentimentele și apoi, pentru că nu ai nici un resentiment, presupui că ești un sfînt. Nu-ți mai asumi rolul medicului înțelegător; ai *intrat* în acel rol — crezi că ești prea bun pentru a simți mînia. Josef, puțină răzbunare este un lucru *bun*. Resentimentele înăbușite te

îmbolnăvesc!

Breuer scutură din cap.

— Nu, Friedrich, a înțelege înseamnă a ierta. Am cercetat rădăcinile fiecăruia dintre simptomele Berthei. Nu este nici un *rău* în ea. Dimpotrivă, prea mult bine. Este o fiică generoasă, cu spirit de sacrificiu, care s-a îmbolnăvit din cauza morții tatălui ei.

— Toți tații mor — al tău, al meu, al oricui — *asta* nu este o explicație pentru boală. Mie îmi plac acțiunile, nu

267

scuzele. Timpul scuzelor — pentru Bertha, pentru tine — a trecut.

Nietzsche își închise caietul. Ședința se terminase.

Următoarea întâlnire începu la fel de furtunos. Breuer solicitase un *atac direct* asupra obsesiei sale.

— Foarte bine, spuse Nietzsche, care-și dorise întotdeauna să fie un războinic. Dacă vrei război, război o să ai!

Și în următoarele trei zile se lansă într-o campanie psihologică puternică, una dintre cele mai creative — și una dintre cele mai bizare — din istoria medicinei vieneze.

Nietzsche începu prin a obține promisiunea lui Breuer că îi va urma toate directivele fără nici o întrebare, fără nici o rezistență.

Apoi îl instrui să facă o listă de zece insulte și să-și imagineze că i le aruncă în față Berthei. Pe urmă îl încuraja să se imagineze trăind cu Bertha și apoi să vizualizeze o serie de scene: șezînd în fața ei la micul dejun și privind-o cu picioarele și mâinile cuprinse de spasme, cu ochii sașii, mută, cu gîtul înțepenit, avînd halucinații, bîlbîindu-se. Nietzsche sugeră apoi niște imagini și mai neplăcute: Bertha vomitînd, stînd pe closet; Bertha în durerile unei nașteri închipuie. Dar nici unul dintre aceste experimente nu reuși să facă să pălească aura magică din jurul imaginii Berthei.

La următoarea lor întâlnire, Nietzsche încercă metode și mai directe.

— De dte ori ești singur și începi să te gîndești la Bertha, strigă: „Nu!” sau „Oprește-te!” cît de tare poți. Dacă nu ești singur,

ciupește-te cu putere ori de câte ori ți se insinuează în minte. Timp de două zile locuința lui Breuer răsună de „Nu!” și „Oprește-te!”, iar brațul îi era plin de vîntăi de la ciupit. O dată, în fiacru, țipă „Nu!” atît de tare încît Fischmann opri caii brusc și așteptă instrucțiuni. Altă dată Frâu Becker dădu buzna în cabinet la auzul unui reverberant „Nu!” Dar aceste procedee nu ofereau decît o firavă protecție în fața dorinței din mintea lui. Obsesia persista.

268

În altă zi, Nietzsche îl sfătui pe Breuer să-și urmărească gândurile și, la fiecare jumătate de oră, să-și însemneze în caiet cît de des și cît de mult se gîndise la Bertha. Breuer fu uluit să afle că rareori trecea o oră întregă fără a se gîndi la ea. Nietzsche îi calculă că petrecea aproximativ o sută de minute pe zi cu obsesia lui, peste cind sute de ore într-un an. Asta înseamnă, spunea el, că în următorii douăzeci de ani Breuer va consacra peste șase sute de zile prețioase aceluiași fantezii plicticoase, lipsite de imaginație. Breuer gemu la această perspectivă. Și continuă să fie obsedat. Nietzsche experimentă apoi altă strategie: îi ordonă lui Breuer să consacre anumite perioade de timp gîndurilor la Bertha, indiferent dacă voia sau nu.

— Insiști să te gîndești la Bertha? Atunci și eu insist s-o faci! Insist să meditezi la ea câte cincisprezece minute de șase ori pe zi. Hai să trecem în revistă programul tău zilnic și să fixăm cele șase perioade pe tot parcursul zilei. Spune-i asistentei tale că ai nevoie să nu fii întrerupt pentru a scrie sau pentru a completa fișe. Dacă vrei să te gîndești la Bertha în alte intervale, foarte bine — asta-i treaba ta. Dar în aceste șase perioade, *trebuie* să te gîndești la Bertha. Mai tîrziu, cînd te obișnuiești cu această practică, vom reduce treptat timpul de meditație forțată.

Breuer urmă programul lui Nietzsche — dar obsesiile lui îl urmară pe al Berthei.

Mai tîrziu, Nietzsche sugeră ca Breuer să poarte un portmoneu

spedal în care să pună cind creștari de dte ori se gîndea la Bertha; urma apoi să doneze banii unei sode-tăți de binefacere. Breuer se opuse planului. Știa că avea să fie infident pentru că lui îi plăceau acțiunile de binefacere. Nietzsche sugeră apoi să doneze banii Asodației Naționale Germane Antisemite a lui Georg von Schonerer. Nid asta nu merse.

Nimic nu mergea.

269

EXTRASE DIN NOTELE DOCTORULUI BREUER ASUPRA CAZULUI ECKART MULLER, 9-14 DECEMBRIE 1882

Nu mai are nici un rost să mă amăgesc. Sînt doi pacienți la ședințele noastre și, dintre cei doi, eu sînt cazul mai urgent. Ciudat, cu cît conștientizez mai mult asta, cu atît părem să lucrăm mai bine împreună. Poate că și informația pe care am primit-o de la Lou Salome a schimbat modul în care lucrăm.

Nu i-am spus, bineînțeles, nimic lui Nietzsche despre ea. Nici n-am vorbit despre faptul că devin un pacient autentic. Totuși, cred că el simte aceste lucruri. Poate cumva, în mod neintenționat, non-verbal, îi comunic anumite lucruri. Cine știe? Poate e ceva în vocea mea, în tonul sau gesturile mele. E foarte misterios. Sig e interesat de astfel de detalii privind comunicarea. Ar trebui să vorbesc cu el despre asta.

Cu cît uit mai mult că încerc să-l ajut pe el, cu atît începe să se deschidă față de mine. Iată ce mi-a spus azi! Că Paul Ree i-a fost Cîndva prieten. Că el, Nietzsche, și-a avut partea lui de suferință din dragoste. Că a cunoscut cîndva o femeie ca Bertha. Poate că e mai bine pentru amîndoi dacă mă concentrez pur și simplu asupra mea și uit că vreau să-l forțez pe el să se des-tăinuie!

De asemenea, acum face aluzie la metode pe care le folosește pentru a se ajuta pe el însuși — de exemplu, procedeul „schimbării perspectivei” în care se privește pe el însuși dintr-o perspectivă mai îndepărtată, cosmică. Are dreptate: dacă negîndim la

situația noastră lipsită de însemnătate în șirul lung al vieților noastre, în viața întregii specii, în evoluția conștiinței, bineînțeles că-și pierde prea dureroasa-i semnificație.

Dar cum să-mi schimb perspectiva? Sfaturile și instrucțiunile lui de a schimba perspectiva nu funcționează, nici să încerc să mă imaginez pășind înapoi. Nu mă pot detașa emoțional de centrul situației mele. Nu mă pot îndepărta suficient. Și judecînd după scrisorile pe care i le-a scris lui Lou Salome, cred că nici el nu poate!

...Pune, de asemenea, un mare accent pe exprimarea mîniei. M-a făcut astăzi s-o insult pe Bertha în zece feluri diferite. Metoda asta, cel puțin, o pot înțelege. Descărcarea mîniei are

270

sens dintr-o perspectivă fiziologică: o aglomerare de excitații corticale trebuie descărcată periodic. Conform descrierii făcute de Lou Salome scrisorilor lui, astă e metoda lui preferată. Cred că are înlăuntrul său un vast depozit de mînie. De ce? mă întreb. Din cauza bolii? Sau a lipsei de recunoaștere profesională? Sau pentru că nu s-a bucurat niciodată de căldura unei femei?

Se pricepe la insulte. Aș vrea să-mi amintesc cîteva dintre cele mai alese. Mi-a plăcut cînd a numit-o pe Lou Salome „fiară în pielea unui animal domestic”.

Lui îi vine ușor — nu și mie. Are foarte mare dreptate în privința incapacității mele de a-mi exprima mînia. E moștenire de familie. De la tatăl meu, de la unchii mei. Pentru evrei, reprimarea mîniei este un mod de supraviețuire. Nu pot nici măcar să localizez mînia. Insistă că o am față de Bertha — dar sînt sigur că o confundă cu propria lui mînie față de Lou Salome.

Ce nenoroc pe el să șefi încurcat cu ea! Aș vrea să-i pot oferi compasiune. Cînd te gîndești! Omul ăsta n-are aproape nici un fel de experiență cu femeile. Și de cine alege să se îndrăgostească? Tocmai de cea mai puternică femeie pe care am văzut-o vreodată.

Și are abia douăzeci și unu de ani! Dumnezeu să ne ferească atunci când va fi în plină maturitate! Și singura altă femeie din viața lui este sora sa, Elisabeth — sper să n-o întâlnesc niciodată. Pare să aibă aceeași forță ca și Lou Salome și probabil e mai rea! .. Astăzi mi-a cerut să mi-o imaginez pe Bertha ca un sugar care se zvîrcolește în scutecele sale — și să-i spun cât de frumoasă este, imaginându-mi cum mă privește fix cu ochii sașii și gîtul înțepenit. ...Astăzi mi-a spus să-mi pun cîte un crețar în pantof pentru fiecare vis și să pășesc pe el toată ziua. De unde-i vin ideile? Pare să aibă o sursă inepuizabilă!

...să strig „Nu!” și să mă ciupesc, să număr toate scenele pe care mi le imaginez și să le notez într-un registru, să merg cu monede în pantof, să-i dau bani lui Schonerer... să mă autope-depsesc pentru că mă autotorturez. Nebunie!

Am auzit că urșii sînt învățați să danseze și să stea în două picioare încălzind cărămizile din podeaua de sub ei. Diferă mult

271
de metoda asta? El încearcă să-mi dreseze mintea cu aceste mici metode ingenioase de a mă pedepsi.

Și totuși eu nu sînt urs, iar mintea mea e prea bogată pentru tehnicile unui dresor de animale. Eforturile astea sînt ineficiente — și sînt înjositoare!

Dar nu-l pot învinovăți. Eu i-am cerut să-mi atace simp-tomele direct. îmi face pe plac. Nu pune suflet în eforturile astea. Tot timpul a insistat că dezvoltarea e mai importantă decît confortul. Trebuie să existe o altă cale.

**EXTRASE DIN ÎNSEMNĂRILE LUI FRIEDRICH NIETZSCHE
ASUPRA DOCTORULUI BREUER, 9-14 DECEMBRIE 1882**

Seducția unui „sistem”! I-am căzut victimă o vreme, astăzi! Am crezut că exprimarea mîniei se află în spatele tuturor dificultăților lui Josef și m-am epuizat încercînd să-l incit. Probabil că reprimarea îndelungată a pasiunilor le alterează și le vlăguește.

... Spune despre el că este bun — nu face nici un rău — decât lui însuși și naturii! Trebuie să-l opresc să mai fie unul dintre aceia care pretind că sînt buni pentru că nu au gheare.

Cred că are nevoie să învețe să blesteme înainte de a putea să am încredere în generozitatea lui. Nu simte mînia! De asta se teme că cineva îl va răni? De asta nu îndrăznește să fie el însuși? De ce dorește doar bucurii mărunte? Și numește asta virtute. Numele ei adevărat e lașitate!

Este civilizată, politicoasă, un om cu maniere. Și-a îmblînzit natura sălbatică, a transformat lupul în oaie. Și numește asta moderație. Numele ei adevărat e mediocritate!

Acum are încredere în mine. I-am dat cuvîntul meu că mă voi strădui să-l vindec. Dar medicul, ca și înțeleptul, trebuie să se vindece mai întîi pe el însuși. Abia atunci poate pacientul său să vadă cu ochii lui un om care se vindecă singur. Și totuși eu nu m-am vindecat. Mai rău, sufăr de aceeași boală care l-a co-
272

pleșit pe Josef. Fac eu, prin tăcerea mea, ceea ce am jurat să nu fac niciodată: trădez un prieten?

Să-i vorbesc despre suferința mea? Își va pierde încrederea în mine. Nu-i va face rău asta? Nu va spune că, dacă nu m-am vindecat pe mine, nu-l pot vindeca pe el? Sau va deveni atît de preocupat de suferința mea încît va abandona lupta cu a lui? Îl ajut mai bine tăcînd? Sau recunoscînd că amîndoi sîntem bolnavi în același fel și trebuie să ne reunim forțele pentru a găsi o soluție?

...Astăzi văd cît de mult s-a schimbat... e mai puțin sinuos... și nu mă mai lingușește, nu mai încearcă să se întărească demonstrînd slăbiciunea mea.

...Acest atac frontal asupra simptomelor lui, pe care mi-a cerut să-l lansez, este cea mai îngrozitoare bălăceală în ape mici pe care am încercat-o vreodată. Eu ar trebui să mă ridic, nu să mă cobor!

Dacă-l tratez ca pe un copil pe care trebuie să-l pocnești când nu se poartă frumos, îl înjosesc. Și mă înjosesc și pe mine! DACĂ PROCESUL DE VINDECARE ÎL ÎNJOSEȘTE PE VINDECĂTOR, POATE OARE SĂ-L RIDICE PE PACIENT?

Trebuie să existe o cale mai înălțătoare.

SCRISOARE DE LA FRIEDRICH NIETZSCHE CĂTRE LOU SALOME, DECEMBRIE 1882

Draga mea Lou,

Nu-mi scrie mie scrisori din astea! Ce am eu de-a face cu mizeria? Aș vrea să te poți ridica în ochii mei, ca să nu trebuiască să te disprețuiesc.

Dar, Lou! Ce fel de scrisori scrii? Școlărițele răzbunătoare și pline de poftă scriu așa. Ce să fac eu cu această compătimire? Te rog să înțelegi, vreau să te ridici în ochii mei, nu să te cobori. Cum să te iert dacă nu recunosc din nou în tine acea ființă care ar putea fi vreodată iertată?

273

Nu, draga mea Lou, sîntem încă departe de iertare. Nu pot scoate iertarea din mîneacă după ce jignirea a săpat timp de patru luni înlăuntrul meu.

Adio, draga mea Lou, n-am să te mai văd niciodată. Protejează-ți sufletul de astfel de fapte și dăruiește altora, și în special prietenului meu Râe, binele pe care nu mi l-ai putut dărui mie.

N-am creat eu lumea, Lou, și aș fi vrut s-o fac — atunci aș putea purta întreaga vină că lucrurile s-au petrecut așa cum s-au petrecut între noi.

Adio, dragă Lou, nu ți-am citit scrisoarea pînă la sfîrșit, dar am citit deja prea mult...

F.N.

■ *
,;

CAPITOLUL 19

— 1 \u ajungem nicăieri, Friedrich. Mi-e din ce în ce mai rău. Nietzsche, care scria la masă, nu-l auzise pe Breuer intrînd. Acum se întoarse, deschise gura să vorbească, dar rămase tăcut.

— Te-am speriat, Friedrich? Trebuie să fie năucitor să te trezești că-ți intră medicul în cameră plîngîndu-se că-i este mai rău! Mai ales cînd este îmbrăcat impecabil și își poartă trusa medicală neagră cu o aroganță profesională!

Dar, crede-mă, înfățișarea mea exterioară este înșelătoare. Pe dedesubt, hainele îmi sînt ude, cămașa mi se lipește de piele. Obsesia asta cu Bertha — e ca un vîrtej de apă în mintea mea. Îmi absoarbe orice gînd curat!

Nu dau vina *pe tînel* Breuer se așeză lîngă masă. E vina *mea* că nu progresăm. *Eu* am fost acela care te-a îndemnat să ataci obsesia direct. Ai dreptate, nu mergem destul de în profunzime. Nu facem decît să curățăm frunzele uscate, cînd ar trebui de fapt să smulgem buruienile.

— Da, nu smulgem nimic! Trebuie să ne reconsiderăm procedeul. Și eu mă simt descurajat. Ultimele noastre ședințe au fost false și superficiale. Uite ce-am încercat să facem: să disciplinăm

gîndurile, să controlăm comportamentul! Dresarea gîndirii și formarea comportamentului! Metodele astea nu sînt pentru lumea umană! Ah, nu sîntem dresori de animale!

275

— Da, da! După ultima sesiune mă simt ca un urs dresat să danseze pe două picioare!

— Exact! Un profesor trebuie să înalțe oamenii. În schimb, la ultimele cîteva întîlniri, eu te-am coborît atît pe tine cît și pe mine. Nu putem aborda preocupări umane cu metode pentru animale. Nietzsche se ridică și arată spre șemineu, la fotoliile care-i așteptau.

— Stăm jos? În timp ce se așeza, lui Breuer îi trecu prin minte că deși viitorii „doctori ai disperării” s-ar putea dispensa de instrumentele medicale tradiționale — stetoscopul, otoscopul, oftalmoscopul — își vor dezvolta în schimb propriile lor instrumente, începînd cu două fotolii confortabile în fața șemineului.

— Deci, începui Breuer, să ne întoarcem unde eram înainte de această nereușită campanie directă împotriva obsesiei mele. Ai avansat teoria că Bertha este o diversiune, nu o cauză, și că adevăratul centru al fricii mele îl constituie teama de moarte și ateismul. Posibil! Cred că s-ar putea să ai dreptate! Este cu siguranță adevărat că obsesia mea legată de Bertha mă ține la suprafața lucrurilor, nelăsîndu-mi timp pentru gînduri mai adînci sau mai întunecate.

Cu toate astea, Friedrich, explicația ta nu mi se pare întru totul satisfăcătoare. În primul rînd există încă întrebarea „De ce Bertha?” Dintre toate modurile posibile de a mă apăra în fața fricii, de ce să aleg tocmai această obsesie stupidă? De ce nu o *altă* metodă, o *altă* fantezie?

În al doilea rînd, spui că Bertha nu este decît o diversiune pentru a-mi distra atenția de la esența fricii mele. Totuși, „diversiune”

este un cuvînt palid. Nu e de-ajuns pentru a explica *puterea* obsesiei mele. Sînt constrîns în mod supranatural să mă gîndesc la Bertha; e un sens ascuns, puternic, în asta.

— Sens! Nietzsche bătu zgomotos cu palma în brațul fotoliului. Exact! Am gîndit paralel cu tine de cînd ai plecat, ieri. Cuvîntul ăsta, „sens”, ar putea fi cheia. Poate că greșeala ta de la început a fost că ai neglijat *sensul* acestei

276

obsesii. Pretinzi că vindecăi fiecare dintre simptomele isterice ale Berthei descoperindu-i originea. Și, de asemenea, că această metodă „a originii” nu este relevantă în cazul tău pentru că originea obsesiei tale cu privire la Bertha este deja cunoscută — pentru că a început cînd ai cunoscut-o și s-a intensificat după ce ai încetat s-o mai vezi.

Dar, probabil, continuă Nietzsche, că ai folosit un alt cuvînt decît trebuia. Probabil că ceea ce contează nu este *originea* — adică prima apariție a simptomelor —, ci *sensul* fiecărui simptom! *Poate* — aici Nietzsche vorbește aproape în șoaptă, ca și cînd ar fi destăinuit un secret de mare importanță —, *poate că simptomele sînt mesageri ai unui sens și vor dispărea doar atunci cînd mesajul lor este înțeles*. Dacă-i așa, următorul nostru pas este evident: dacă e să învingem simptomele, trebuie să stabilim ce *înseamnă* pentru tine obsesia cu privire la Bertha!

Ce-o mai urma? se întrebă Breuer. Cum faci să descoperi *sensul* unei obsesii? Era contaminat de entuziasmul lui Nietzsche și aștepta instrucțiuni. Dar Nietzsche se lăsase pe spătarul fotoliului, își scosese pieptenele și începuse să-și pieptene mustața. Breuer deveni încordat și agitat.

— Ei bine, Friedrich? Aștept! își frecă pieptul, respi-rînd adînc. Tensiunea asta din pieptul meu crește cu fiecare minut pe care-l stau aici. În curînd o să explodeze. Nu o pot îndepărta rațional. Spune-mi cum să încep! Cum pot descoperi un sens pe care eu

însumi l-am ascuns?

— Nu încerca să descoperi sau să rezolvi nimic! răspunse Nietzsche, încă pieptănându-și mustața. Asta va fi treaba mea! Treaba ta este doar să „cureți hornul”. Vorbește-mi despre ce înseamnă Bertha pentru tine.

— N-am vorbit deja prea mult despre asta? Să-mi rumeg iarăși gândurile despre ea? Le-ai auzit pe toate — cum o ating, cum o dezbrac, cum o mîngîi, casa mea în flăcări, toți morți, cum fug cu ea în America. Chiar vrei să auzi toată mizeria asta din nou?

277

Breuer se ridică brusc și începu să se plimbe de colo pînă colo în spatele fotoliului lui Nietzsche.

Acesta continuă să vorbească, măsurat și calm.

— Ceea ce mă intrigă este *tenacitatea* obsesiei tale. Ca o scoică agățată de stîncă sa. N-am putea, Josef, doar pentru o clipă, s-o înlăturăm și să aruncăm o privire dedesubt? Descarcă-te, îți spun! Încearcă să răspunzi la această întrebare: Cum ar fi viața — viața ta — fără Bertha? Vorbește doar. Nu încerca să construiești un sens, nici măcar să construiești fraze. Spune orice îți vine în minte!

— Nu pot. Sînt epuizat. Sînt ca un arc întins.

— Nu te mai plimba. Închide ochii și încearcă să descrii ce vezi în spatele pleoapelor. Lasă-ți pur și simplu gândurile să curgă — nu le controla.

Breuer se opri în spatele fotoliului lui Nietzsche și se agăță de spătar. Cu ochii închiși, se legăna înainte și înapoi, așa cum făcea tatăl lui când se ruga, și, încet, începu să-și murmure gândurile.

— O viață fără Bertha — o viață cenușie, fără culoare... șublere... gradații... pietre funerare... totul hotărît, acum și pentru totdeauna — așa fi aici, m-ai găsi aici — întotdeauna! Chiar aici, pe locul ăsta, cu trusa asta medicală, în hainele astea, cu fața asta care, cu fiecare zi, va deveni mai întunecată și mai jigărită.

Breuer respiră adînc, simțindu-se mai puțin agitat, și se așeză.

— Viața fără Bertha? Ce altceva?... Eu sînt un om de știință, dar știința nu are culoare. În știință trebuie doar să *lucrezi*, nu să încerci să trăiești... am nevoie de farmec... și pasiune... nu poți trăi fără farmec. *Asta* înseamnă Bertha, *pasiune și farmec*. Viața fără pasiune — cine poate duce o astfel de viață? Deschise brusc ochii. Tu poți? Poate cineva?

— Te rog, „curăță-ți hornul” în privința pasiunii și a vieții, îl încuraja Nietzsche.

— Una dintre pacientele mele este moașă, continuă Breuer. Este bătrînă, uscată, singură. Inima îi este slăbită.

278

I

Dar are încă pasiunea vieții. Am întrebat-o odată care este sursa pasiunii ei. Mi-a spus că este momentul acela cînd ridici un nou-născut tăcut și-i dai o palmă pentru a-l trezi la viață. Se regenera, spunea ea, cufundîndu-se în acel moment de mister, acel moment de răscruce între existență și uitare.

— Dar *tu*, Josef?

— Sînt ca moașa aceea! Vreau să mă aflu în preajma misterului. Pasiunea mea pentru Bertha nu este naturală — e supranaturală, știu asta — dar am nevoie de farmec. Nu pot trăi în alb și negru.

— Toți avem nevoie de pasiune, Josef, spuse Nietzsche. Pasiunea dionisiacă *este* viața. Dar trebuie să fie pasiunea magică sau înjositoare? Nu se poate găsi o cale de a *stăpîni* pasiunea?

Dă-mi voie să-ți povestesc despre un călugăr budist pe care l-am întîlnit anul trecut în Engadin. Duce o viață sărăcăcioasă.

Meditează jumătate din timp și petrece săp-tămîni în șir fără a schimba o vorbă cu nimeni. Regimul lui e simplu, o singură masă pe zi, orice poate cerși, probabil doar cîte un măr. Dar se gîndește la mărul ăia pînă cînd explodează de roșu, succulent și sănătos ce este. Pînă la sfîrșitul zilei, își anticipează *cu pasiune* masa. Ce vreau să spun, Josef, este că nu trebuie să renunți la pasiune. *Dar trebuie să schimbi condițiile pasiunii tale.*

Breuer dădu din cap.

— Continuă, îl îndemnă Nietzsche. Spune-mi mai multe despre Bertha — ce înseamnă ea pentru tine.

Breuer închise ochii.

— Mă văd alergând împreună cu ea. Fugind. Bertha înseamnă *evadare* — o evadare periculoasă.

— Cum așa?

— Bertha este un pericol. Înainte de ea, trăiam după niște reguli. Acum cochetez cu limitele acestor reguli — poate că asta vroia să spună moașa. Mă gândesc să-mi arunc în aer viața, să-mi sacrific cariera, să comit un adulter, să-mi pierd familia, să emigrez, să iau viața de la ca-

279

păt împreună cu Bertha. Breuer se bătu cu palma peste frunte.

Stupid! Stupid! Știu că no s-o fac niciodată!

— Dar e o seducție în acest balans periculos pe muchie?

— O seducție? Nu știu. Nu pot răspunde. Nu-mi place pericolul! Dacă e o seducție, nu e aceea a pericolului — cred că seducția este a *evadării*, nu din fața pericolului, ci *din fața siguranței*. Poate că am trăit prea sigur.

— Poate, Josef, că a trăi sigur *este* periculos. Periculos și mortal.

— A trăi sigur *este* periculos. Breuer murmură cuvintele pentru sine de mai multe ori. A trăi sigur *este* periculos. A trăi sigur *este* periculos. Un gând plin de forță, Friedrich. Deci asta înseamnă Bertha: fuga de viața periculoasă, mortală? Este Bertha dorința mea de libertate — evadarea mea din capcana timpului?

— Poate din capcana timpului *tău*, a momentului tău istoric. Dar, Josef, spuse el solemn, nu face greșeala să crezi că Bertha te va conduce în afara timpului! Nu se poate evada din timp, asta e povara noastră cea mai mare. Iar provocarea noastră cea mai mare este să trăim *în ciuda* acestei poveri.

De data aceasta Breuer nu protestă că Nietzsche își reluse tonul de filozof. Filozofarea asta era diferită. Nu știa ce *s&facă* cu

vorbele lui Nietzsche, dar știa că îl impresionaseră, îl tulburaseră. — Fii sigur, spuse el, că nu am vise de nemurire. Viața de care vreau să fug este viața medicului-burghez din Viena anului 1882. Știu, alții îmi invidiază viața — pe mine mă îngrozește. Mă îngrozește monotonia și previzibilitatea ei. Mă îngrozește atât de mult încât uneori mă gîndesc la viața mea ca la o condamnare la moarte. Înțelegi ce vreau să spun, Friedrich?

Nietzsche dădu din cap.

— Îți amintești că m-ai întrebat, cred că prima dată cînd am stat de vorbă, dacă există vreun avantaj în a suferi de migrene. A fost o întrebare bună. M-a ajutat să-mi reconsider viața. Și îți amintești răspunsul meu? Că

280

migrenele m-au obligat să-mi dau demisia de la universitate? Toată lumea — familia, prietenii, chiar și colegii — m-au compătimit pentru nenorocul meu, și sînt sigur că istoria va înregistra că boala lui Nietzsche i-a încheiat în mod tragic cariera. Dar nu-i așa!

Adevărul este exact pe dos. Postul de profesor la Universitatea din Basel era condamnarea *mea* la moarte. Mă condamna la viața falsă a facultății și la a-mi petrece restul zilelor furnizînd sprijin material pentru mama și sora mea. Eram, în mod fatal, prins în capcană.

— Și-arunci, Friedrich, migrena — marele eliberator — a coborît asupra ta!

— Nu este atât de diferit, nu-i așa, Josef, de obsesia asta care coboară asupra ta? Poate că semănăm mai mult decît credem! Breuer închise ochii. Ce bine era să se simtă atât de apropiat de Nietzsche. Îi dădură lacrimile; se prefăcu a-i veni să tușească, pentru a putea întoarce capul.

— Să continuăm, spuse Nietzsche impasibil. Facem progrese. Înțelegem că Bertha reprezintă pasiune, mister, o evadare periculoasă. Ce altceva, Josef? Ce alte semnificații sînt cuprinse în ea?

— Frumusețe! Frumusețea Berthei este o parte importantă a

misterului. Uite, ți-am adus să vezi asta.

Își deschise servieta și scoase o fotografie. Punându-și ochelarii săi groși, Nietzsche se duse la fereastră s-o studieze la lumină. Bertha, îmbrăcată în negru din cap pînă-n picioare, purta un costum de călărie. Avea o jachetă strimță: două șiruri de nasturi mici, de la talia ei subțire pînă la bărbie, se luptau să-i strîngă pieptul puternic. Cu mîna stîngă își ținea delicat fusta și o cravașa lungă. Din cealaltă mîna îi atîrnau mănușile. Avea un nas puternic, părul scurt și pieptănat sever; iar pe cap avea o pălărie neagră, așezată oarecum neglijent. Avea ochii mari și întunecați. Nu se deranja să se uite spre aparat, dă privea undeva departe.

— O femeie formidabilă, Josef, spuse Nietzsche dîndu-i înapoi fotografia și reșezîndu-se. Da, e de o mare frumusețe — dar nu mi plac femeile care poartă cravașe.

281

I

— Frumusețea, spuse Breuer, este o parte importantă a ceea ce înseamnă Bertha. Sînt captivat ușor de o asemenea frumusețe. Mai ușor decît majoritatea bărbaților, cred. Frumusețea este un mister. Nu prea știu cum să vorbesc despre asta, dar o femeie care are o anumită combinație de carne, sîni, urechi, ochi mari și întunecați, nas, buze — mai ales buze — pur și simplu uni inspiră venerație. Sună stupid, dar cred, aproape, că asemenea femei au puteri supraomenești!

— Ca să facă — ce?

— E prea stupid!

Breuer își ascunse fața în mîini.

— „Curăță hornul”, Josef. Suspendă-ți rațiunea — și vorbește! Ai cuvîntul meu că nu te judec!

— N-o pot pune în cuvinte.

— Încearcă să închei fraza asta: „în prezența frumuseții Berthei simt...”

— „în prezența frumuseții Berthei simt... simt...” Ce simt? Simt că

sînt în măruntaiele pămîntului — în centrul existenței. Sînt exact acolo unde ar trebui să fiu. Sînt în locul unde nu există întrebări cu privire la viață sau scop — centrul — căminul siguranței.

Frumusețea ei îmi oferă o siguranță infinită. își ridică privirea.

Vezi, ți-am spus că toate astea nu au nici un sens.

— Continuă, spuse Nietzsche imperturbabil.

— Pentru ca eu să fiu captivat, femeia trebuie să aibă o anumită privire — o văd acum în minte —, ochi strălucitori, larg deschiși, buze ce se închid într-un surîs afectuos. Pare să spună — oh, nu știu...

— Continuă, Josef, te rog! Continuă să-ți imaginezi zîmbetul! îl vezi încă?

Breuer închise ochii și dădu din cap.

— Ce-ți spune?

— Spune: „Ești adorabil. *Tot* ce fad tu e bine. Oh, dragul meu, îți pierzi controlul, dar e de așteptat asta la un băiat.” Acum o văd întorcîndu-se spre alte femei din jurul ei și spunînd: „Nu-i așa că e grozav? Nu-i așa că e drăguț? O să-l iau în brațe și-o să-l mîngîi.”

282

— Poți să-mi mai spui ceva despre acel zîmbet?

— îmi spune că mă pot juca, pot face orice vreau. Pot să intru în bucluc —, dar, orice^ar fi, ea va continua să fie încîntată de mine, să mă găsească adorabil.

— Are zîmbetul ăsta vreo istorie personală pentru tine, Josef?

— Ce vrei să spui?

— Privește în urmă. Se află un astfel de zîmbet printre amintirile tale?

Breuer scutură din cap.

— Nu, nici o amintire.

— Răspunzi prea repede! insistă Nietzsche. Ai început să scuturi din cap înainte de a-mi sfîrși întrebarea. Caută! Privește pur și simplu acel zîmbet cu ochii minții și vezi ce iese.

Breuer închise ochii și își scormoni memoria.

— Am văzut-o pe Mathilde adresându-i zîmbetul ăsta fiului nostru, Johannes. De asemenea, cînd aveam zece sau unsprezece ani, eram îndrăgostit de o fată pe nume Mary Gompertz — ea mi-a adresat acest zîmbet! Exact acest zîmbet. Am fost dezolat cînd familia ei s-a mutat. N-am mai văzut-o de treizeci de ani, dar tot mai visez la Mary.

— Altcineva? Ai uitat zîmbetul mamei tale?

— Nu ți-am spus? Mama mea a murit cînd eu aveam trei ani. Avea doar douăzeci și opt de ani, dar a murit după ce l-a născut pe fratele meu mai mic. Mi s-a spus că era frumoasă, dar eu nu am nici o amintire despre ea.

— Dar soția ta? Mathilde are zîmbetul ăsta magic?

— Nu. De *asta* pot să fiu sigur. Mathilde e frumoasă, dar zîmbetul ei nu are nici o putere pentru mine. Știu că e stupid să mă gîndesc că Mary, la zece ani, avea putere, în timp ce Mathilde n-are nici una. Dar așa mi se pare mie. În căsnicia noastră *eu* sînt acela care are putere asupra *ei*, ea își dorește protecția *mea*. Nu, Mathilde n-are magie, nu știu de ce.

— Magia presupune întuneric și mister, spuse Nietzsche. Probabil că misterul ei a fost anihilat de familiari-

I

283

tatea celor paisprezece ani de căsnicie. O cunoști prea bine? Poate că nu poți suporta adevărul relației cu o femeie frumoasă.

— Încep să cred că am nevoie de un alt cuvînt decît frumusețe. Mathilde are toate componentele frumuseții. Are estetica, dar nu puterea frumuseții. Poate că ai dreptate — totul mi-e prea familiar. Prea des văd carnea și sîn-gele de sub piele. Un alt factor este că nu există competiție; n-au fost niciodată alți bărbați în viața Mathildei. A fost o căsătorie aranjată.

— Mă descumpănește că-ți dorești competiție, Josef. Abia acum cîteva zile mi-ai spus că te îngrozește.

— Vreau și nu vreau competiție. Ți amintești, ai spus că nu trebuie să încerc să explic. Pur și simplu dau glas cuvintelor așa cum îmi vin. Să văd... să-mi adun gîn-durile... *Da*, femeia frumoasă are mai multă putere dacă este dorită de alți bărbați. Dar o astfel de femeie este prea periculoasă — m-ar frige. Poate că Bertha e compromisul perfect — nu este încă formată complet! E frumoasă în embrion, incompletă încă.

— Deci, întrebă Nietzsche, e mai sigură pentru că nu concurează alți bărbați pentru ea?

— Nu tocmai. E mai sigură pentru că eu am întîietate. Orice bărbat ar dori-o, dar îmi pot înfrînge cu ușurință concurenții. Ea este — sau, mai degrabă, a fost — total dependentă de mine. Săptămîni în șir a refuzat să mă-nînce dacă nu o hrăneam eu personal, la fiecare masă.

Firește, ca medic al ei, deplîngeam regresia pacientei mele. Țț, Țț, plescăiam din limbă. Țț, Țț, ce păcat! îmi exprimam îngrijorarea profesională față de familia ei, dar în taină, ca bărbat — și n-aș recunoaște niciodată asta față de altcineva în afară de tine — *îmi savuram victoria*. Cînd mi-a spus, într-o zi, că mă visase, am fost în extaz. Ce victorie — să pătrund în încăperea cea mai intimă a sufletului ei, un loc în care nici un alt bărbat nu și-a cîștigat vreodată dreptul de a intra! Și cum imaginile din vis nu mor, este un loc unde voi rămîne pentru totdeauna!

284

— Deci, Josef, cîștigi concursul fără a fi trebuit să concurezi!

— Da, asta e o altă semnificație a Berthei — *concurs fără probleme, victorie asigurată*. Dar o femeie frumoasă *fără siguranță* — asta-i altceva.

Breuer tăcu.

— Continuă, Josef. încotro se îndreaptă gîndurile tale acum?

— Mă gîndeam la o femeie nesigură, o frumusețe complet formată, cam de vîrsta Berthei, care a venit să mă vadă la cabinet acum vreo două săptămîni, o femeie căreia mai mulți bărbați i-au

adus omagii. Am fost fermecat de ea — și îngrozit! Am fost în așa măsură incapabil să mă opun ei încît n-am putut s-o las să aștepte și am primit-o peste rînd, înaintea celorlalți pacienți. Și cînd mi-a făcut o cerere nepotrivită din punct de vedere medical, abia am putut rezista dorințelor ei.

— Ah, cunosc această dilemă, spuse Nietzsche. Femeia cea mai dorită este cea mai înspăimîntătoare. Și, bineînțeles, nu din cauza a ceea ce *este*, ci din *cauza* imaginii noastre despre ea.

Foarte trist!

— Trist, Friedrich?

— Trist pentru femeia care nu este niciodată cunoscută și, de asemenea, trist și pentru bărbat. Cunosc această tristețe.

— Ai cunoscut și tu o Bertha?

— Nu, dar am cunoscut o femeie ca cealaltă pacientă pe care mi-ai descris-o — cea care nu poate fi refuzată.

Lou Salome, se gîndi Breuer. Lou Salome, fără nici o îndoială! *în sfîrșit*, vorbește despre ea!

Deși n-ar fi vrut să abată accentul discuției, Breuer insistă.

— Și ce s-a întîmplat cu femeia aceea pe care n-o puteai refuza?

Nietzsche ezită, apoi își scoase ceasul.

— Am dat de un filon bogat astăzi — cine știe, poate un filon bogat pentru amîndoi. Dar nu prea mai avem

285

timp și sînt sigur că mai ai multe de spus. Te rog, continuă să-mi povestești ce înseamnă Bertha pentru tine.

Breuer știa că Nietzsche era'mai aproape decît oricînd de a-și dezvălui propriile probleme. Poate că ar mai fi fost necesare doar cîteva întrebări puse cu grijă în acest moment. Totuși, cînd îl auzi pe Nietzsche îndemnîndu-l din nou: „Nu te opri: ideile îți curg”, Breuer fu prea bucuros să continue.

— Mă plîng de complicațiile vieții duble, ale vieții secrete. Cu toate acestea, o prețuiesc. Viața burgheză, de suprafață este

mortală — e prea vizibilă, i se poate vedea prea clar sfârșitul și toate actele ce duc direct spre sfârșit. Sună nebunește, știi, dar viața dublă *este* o viață în plus. Conține promisiunea unei durate de viață prelungite.

Nietzsche aprobă din cap.

— Simți că timpul devorează posibilitățile vieții de suprafață, în timp ce viața secretă este inepuizabilă?

— Da, nu e exact ce am spus eu, dar este ceea ce vreau să spun. Încă ceva, poate lucrul cel mai important, este sentimentul inefabil pe care-l aveam când eram cu Bertha sau pe care-l am acum, când mă gândesc la ea. Beatitudine! Țasta-i cuvântul cel mai apropiat.

— Josef, am crezut întotdeauna că sîntem îndrăgostiți mai mult de dorință decît de ființa dorită!

— „*îndrăgostiți mai mult de dorință decît de ființa dorită*}.”

repetă Breuer. Te rog, dă-mi o hîrtie. Vreau să țin minte asta.

Nietzsche rupse o foaie din caietul său și așteptă pînă cînd Breuer scrisese propoziția, împături hîrtia și o puse în buzunarul hainei.

— Și încă ceva, continuă Breuer, Bertha îmi ușurează povara singurătății. De cînd mă știu am fost înspăimîntat de spațiile goale dinlăuntru meu. Și singurătatea mea nu are nimic de-a face cu prezența ori absența oamenilor, înțelegi ce vreau să spun?

— Ah, cine te-ar putea înțelege mai bine? Uneori cred că sînt cel mai singur om din întreaga existență. Și, ca și tine, nu are nimic de-a face cu prezența altora — de fapt,

286

îi urăsc pe ceilalți, care mă jefuiesc de solitudinea mea fără să-mi ofere însă cu adevărat companie.

— Ce vrei să spui, Friedridh? Cum adică nu-ți oferă companie?

— Neprețuind lucrurile pe care eu le prețuiesc! Uneori privesc atît de departe în viață că deodată mă uit în jur și văd că nu m-a însoțit nimeni, că singurul meu tovarăș e timpul.

— Nu sînt sigur că singurătatea mea e ca a ta. Probabil că n-am îndrăznit niciodată să pătrund în ea atît de adînc ca tine.

— Poate, sugerează Nietzsche, că Bertha te-a împiedicat să pătrunzi mai adânc.

— Nu cred că vreau să pătrund mai mult. De fapt, *îi sînt recunoscător Berthei că mi-a îndepărtat singurătatea*. Asta e încă ceva ce înseamnă ea pentru mine. În ultimii doi ani n-am fost niciodată singur — Bertha se afla întotdeauna acolo, acasă la ea sau la spital, așteptându-mi vizita. Și acum este întotdeauna înlăuntrul meu, așteptînd încă.

— Îi atribui Berthei ceva ce ai realizat tu însuși.

— Ce vrei să spui?

— Că ești tot atît de singur ca înainte, tot atît de singur cît este condamnată să fie fiecare ființă. Ți-ai făurit propria ta icoană și apoi te-a încălzit compania ei. *Poate că ești mai religios decît erezii*

— Dar, replică Breuer, într-un fel ea *este* întotdeauna acolo. Sau *a fost*, timp de un an și jumătate. Așa rea cum a fost, a fost cea mai bună, cea mai vitală perioadă din viața mea. O vedeam în fiecare zi, mă gîndeam la ea tot timpul, o visam noaptea.

— Mi-ai spus că o dată *nu* era acolo, Josef — în visul ăla care-ți revine mereu. Cum este... că tu o cauți...?

— Începe cu ceva îngrozitor. Pămîntul începe să se lichefieze sub picioarele mele, și o caut pe Bertha și nu pot s-o găsesc...

— Da, sînt convins că e un indiciu important în visul ăsta. Ce era îngrozitor — că pămîntul se deschidea?

Breuer dădu din cap.

287

— De ce trebuia s-o cauți pe Bertha în acel moment, Josef? Ca s-o protejezi? Sau ca să te protejeze ea pe tine?

Fu o tăcere lungă. De două ori Breuer își lăsă capul pe spate, ca pentru a-și forța atenția.

— Nu pot să merg mai departe. E uluitor, dar nu-mi mai funcționează mintea. Nu m-am simțit niciodată atît de obosit. E abia mijlocul dimineții, dar mă simt de parcă aș fi lucrat fără să mă

opresc zile în șir.

— Și eu mă simt la fel. Am lucrat din greu astăzi.

— Dar bine, după părerea mea. Acum trebuie să plec. Pe mâine, Friedrich.

EXTRASE DIN NOTELE DOCTORULUI BREUER ASUPRA CAZULUI ECKARTMULLER, 15 DECEMBRIE 1882

Să fie doar câteva zile de când l-am implorat pe Nietzsche să se destăinuie? Astăzi, în sfârșit, era gata, nerăbdător. A vrut să-mi spună că se simțea îngrădit de cariera sa universitară, că îi displăcea să-și întrețină mama și sora, că e singur și că a suferit din pricina unei femei frumoase.

Da, în sfârșit a vrut să mi se destăinuie. Și totuși, e uluitor — eu nu l-am încurajat! Nu că nu doream să ascult. Nu, mai rău! Mă deranja că vorbește! Mă deranja că-mi răpește timpul!

Să fie doar două săptămîni de când am încercat să-l manipulez pentru a-mi dezvălui cîte-o bucățică din el, de când m-am plîns lui Max și lui Frâu Becker că e prea închis, de când mi-am aplecat urechea la buzele lui pentru a-l auzi spunînd: „Aju-tă-tnă, ajută-mă”, de când i-am promis: „Poți conta pe mine”?

Atunci de ce l-am neglijat azi? Am devenit lacom? Acest proces de consiliere — cu cît merge mai departe, cu atît îl înțeleg mai puțin. Totuși, mă constrînge. Mă gîndesc din ce în ce mai mult la discuțiile mele cu Nietzsche; uneori ele intrerup chiar o fantezie despre Bertha. Aceste ședințe au devenit momentul cel mai important al zilei. Sînt lacom cu timpul meu și adesea abia o aștept pe următoarea. De asta l-am lăsat azi pe Nietzsche să amîne?

288

în viitor — cine știe cînd, poate peste cincizeci de ani? — acest tratament prin discuții s-ar putea să devină banal. „Doctorii fricii” vor deveni o specialitate standard. Și facultățile de medicină — sau poate cele de filozofie — îi vor pregăti.

Ce-ar trebui să conțină programa unui viitor „doctor al fricii”? Deocamdată, pot fi sigur de un curs esențial: „relația”! Iată unde

apare complexitatea. Așa cum chirurgii trebuie să învețe mai întâi anatomie, viitorul „doctor al fricii” trebuie să înțeleagă mai întâi relația dintre cel care consiliază și cel care este consiliat. Și, dacă e să contribui la știința unei asemenea consilieri, trebuie să învăț să observ relația la fel de obiectiv ca și creierul porumbelului. Să observ o relație nu e ușor când sînt și eu o parte din ea. Totuși, remarc tendințele evidente.

Îl criticam pe Nietzsche, dar acum n-o mai fac. Dimpotrivă, sînt tot mai convins că mă poate ajuta.

Credeam că îl pot ajuta eu pe el. Acum n-o mai fac. Am puține să-i ofer. El are să-mi ofere totul.

Concuram cu el, pentru a imagina capcane de șah pentru el. Acum n-o mai fac! Intuiția lui este extraordinară. Intellectul lui are aripi. Mă uit la el ca o găină la un șoim. Îl venerez prea mult? Poate că de asta nu vreau să-l aud vorbind. Poate că nu vreau să știu de suferința lui, de imperfecțiunea lui.

Măgîndeam cum să-l „manevrez”. Acum n-o mai fac! Adesea simt valuri mari de căldură față de el. Asta e o schimbare. Odată am comparat situația noastră cu cea a lui Robert care-și dresa pisoiul: „Stai deoparte, lasă-l să-și bea laptele. Mai tîrziu, te va lăsa să-l atingi.” Astăzi, pe la mijlocul discuției noastre, o altă imagine mi-a trecut prin minte: doi pisoi tîgrați, cu capetele atingîndu-li-se, sorbind lapte din același castronaș.

Alt lucru ciudat. De ce am menționat că o „frumusețe complet formată” mi-a vizitat biroul de curînd? Vreau ca el să afle de întîlnirea mea cu Lou Salome? Cochetam cu pericolul? Îl ațîtam pe tăcute? Încercam să ridic o barieră între noi?

Și de ce a spus Nietzsche că nu-i plac femeile cu cravașe? Trebuie să șefi referit la poza aceea a lui Lou Salome pe care nu știe că am văzut-o. Trebuie să-și dea seama că sentimentele lui pentru ea nu sînt atît de diferite de sentimentele mele pentru

lată-ne, doi bărbați încercînd să fie cinstiți unul cu celălalt — dar amîndoi îmboldiți de un spiriduș al duplicității. încă o perspectivă nouă! Ceea ce este Nietzsche pentru mine, am fost eu pentru Bertha. Ea amplifică înțelepciunea mea, venera fiecare cuvînt al meu, prețuia ședințele noastre, abia o aștepta pe următoarea — într-adevăr, m-a convins să o văd de două ori pe zi!

Și cu cît mă idealiza mai ostentativ, cu atît o îmbibam de putere. Era calmantul pentru toate chinurile mele. Simpla ei privire mă vindeca de singurătate. Dădea vieții mele sens și scop. Simplul ei zîmbet mă făcea dorit, îmi garanta absolvirea pentru toate impulsurile animalice. O iubire ciudată: ne încălzeam fiecare la radiațiile farmecului celuilalt!

Cu toate acestea, speranțele îmi cresc. E forță în dialogul meu cu Nietzsche și sînt convins că această forță nu este iluzorie. E ciudat că, la numai cîteva ore după aceea, am uitat multe din discuția noastră. O uitare ciudată, nu ca evaporarea unei banale conversații de cafea. Poate exista oare o uitare activă — să uiți ceva nu pentru că este neimportant, ci pentru că este prea important?

Am notat o frază șocantă: „Sîntem îndrăgostiți mai mult de dorință decît de ființa dorită.”

Și încă una: „A trăi sigur e periculos.” Nietzsche spune că întreaga mea viață biirgerlich a fost trăită periculos. Cred că vrea să spună că sînt în pericol de a-mi pierde adevăratul eu, sau de a nu deveni cel ce sînt. Dar cine sînt?

ÎNSEMNĂRILE LUI FRIEDRICH NIETZSCHE ASUPRA DOCTORULUI BREUER, 15 DECEMBRIE 1882

în sfîrșit, un excurs demn de noi. Apă adîncă, scufundări rapide. Apă rece, apă proaspătă. Ador filozofia vie! Ador filozofia cioplită din experiența brută. Curajul lui crește. Voința și provocarea îl călăuzesc. Dar nu e timpul să împart cu el riscurile?

N-a sosit încă timpul pentru o filozofie aplicată. Când? Peste cincizeci, o sută de ani? Va veni timpul când oamenii vor înceta să se mai teamă de cunoaștere, nu vor mai ascunde slăbiciunea sub numele de „lege morală”, vor afla curajul de a rupe lanțurile lui „se cuvine”. Atunci oamenii vor tânji după înțelepciunea mea vie. Atunci oamenii vor avea nevoie de îndrumările mele pentru o viață cinstită, o viață de neîncredere și descoperiri. O viață de stăpîni. De stăpînire a dorințelor trupești. Și ce dorință e mai mare decît dorința de a te supune?

Am și alte ctitece care trebuie cîntate. Minte mea e încărcată de melodii, iar Zarathustra mă strigă și mai tare. Meseria mea nu e aceea de tehnician. Cu toate acestea, trebuie să mă apuc de treabă și să înregistrez toate aleile înfundate și toate urmele adevărate.

Astăzi direcția discuției noastre s-a schimbat cu totul. Cheia?

Ideea de semnificație în locul celei de „origine”!

Acum două săptămîni, Josefmi-a spus că trata fiecare dintre simptomele Berthei descoperindu-i cauza inițială. De exemplu, îi trata teama de a bea apă ajutînd-o să-și amintească de faptul că o văzuse odată pe camerista ei lăsîndu-și cîinele să lipăie apă din paharul Berthei. Am fost sceptic la început, iar acum cu atît mai mult. Imaginea unui cîine bînd din paharul cuiva — neplăcută?

Pentru unii, da! Catastrofală? Cu greu! Cauză a isteriei?

Imposibil!

Nu, asta nu era „cauza”, ci manifestarea — vreunei frici mai profunde, persistente! De asta tratamentul lui Josefafost așa de efemer.

Trebuie să studiem semnificația. Simptomul nu e decît un mesager aducînd vestea că frica erupe din stratul cel mai interior!

Preocupări profunde cu privire la finitudine, moartea lui Dumnezeu, izolare, scop, libertate — preocupări profunde, ținute prizoniere o viață întreagă — își rup acum lanțurile și lovesc în ușile și ferestrele minții. Cer să fie auzite. Și nu doar auzite, ci trăite!

Cartea aceea rusească ciudată despre Omul din subterană îmi persistă în minte. Dostoievski spune că unele lucruri nu se spun decît prietenilor; altele nu se spun nici prietenilor; în sfîrșit, sînt lucruri pe care nu ți le spui nici ție însuși! Cu sigu-

291

«

ranță că acele lucruri pe care Josef nu și le-a spus nici lui însuși niciodată erup acum în interiorul său.

Să ne gîndim ce înseamnă Bertha pentru Josef. Ea este evadarea, evadarea periculoasă, evadarea din fața pericolului vieții în siguranță. Și pasiune, și mister, și magie. Ea este marele eliberator în puterea căruia stă comutarea pedepsei cu moartea.

Ea are puteri supranaturale; este leagănul vieții, marea mamă-confesoare: ea absolvă tot ce este sălbatic și animalic în el. Ea îi asigură victoria asupra tuturor concurenților, cu dragoste nepieritoare, tovărășie eternă și existență veșnică în visele ei. Ea e o pavăză în fața colților timpului, oferindu-i salvarea de abisul din el, siguranță în fața abisului de sub el.

Bertha este un corn al abundenței plin de mister, protecție și salvare! Josef Breuer numește asta dragoste. Dar numele ei adevărat este rugăciune.

Preoții de parohie, ca tatăl meu, și-au protejat întotdeauna enoriașii de Satan. Ei povestesc în predicile lor că Satan este dușmanul credinței; că pentru a submina credința Satan poate lua orice înfățișare — și că nimic nu este mai periculos și mai insidios decît masca scepticismului și a îndoielii.

Dar cine ne protejează pe noi — scepticii? Cine ne previne pe noi asupra amenințărilor la adresa iubirii de înțelepciune și a urii față de servilism? Să fie asta chemarea mea? Noi, scepticii, avem dușmanii noștri, Satanii noștri care ne subminează îndoiala și plantează semințele credinței în cele mai înșelătoare locuri. Astfel ucidem zeii, dar le sanctificăm înlocuitorii — profesorii, artiștii, femeile frumoase. Și Josef Breuer, un renumit om de știință, beatifică, timp de patruzeci de ani, zîmbetul adorator al unei fete

pe nume Mary.

Noi, necredincioșii, trebuie să fim vigilenți. Și puternici. Puterea religiei e feroce. Uite cum Breuer, un ateu, tânjește să dureze, să fie veșnic observat, iertat, adorat și protejat. Să fie oare chemarea mea aceea de preot al necredincioșilor? Să mă consum în găsirea și distrugerea dorințelor religioase, sub orice deghizare s-ar ascunde ele? Dușmanul e teribil; flacăra credinței e alimentată fără încetare de frica de moarte, de uitare și de lipsă de sens.

Unde o să ne ducă sensul? Dacă descopăr sensul obsesiei ce-o să se întâmple apoi? Se vor atenua simptomele lui Josef? Sau ale mele? Când? O să fie oare suficientă o scurtă cufundare în „înțelegere”? Sau trebuie să fie o cufundare prelungită?

Și care sens? Par să fie mai multe sensuri pentru același simptom, iar Josef nu a început încă să epuizeze lista de sensuri pentru obsesia lui legată de Bertha.

Poate că trebuie să îndepărtăm sensurile unul câte unul pînă cînd Bertha încetează să mai însemne altceva decît pur și simplu Bertha. O dată ce este eliberată de surplusul de sensuri, o va vedea ca pe o ființă omenească, dezgolită și înspăimîntată, o ființă, prea omenească, așa cum este și ea, și el, și sîntem de fapt cu toții.

in dimineața următoare Breuer intră în camera lui Nietzsche încă îmbrăcat în paltonul împlănit, cu o pălărie neagră în mână.

— Friedrich, uită-te pe fereastră! Globul acela portocaliu, timid, de pe cer — îl recunoști? Soarele nostru vie-nez și-a făcut în sfârșit apariția. îl sărbătorim făcînd o plimbare astăzi? Amîndoi spunem că gîndim cel mai bine atunci cînd ne plimbăm.

Nietzsche sări de la masă ca împins de arcuri. Breuer nu-l văzuse niciodată mișcîndu-se atît de repede.

— Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere. Surorile nu mi-au dat voie să pun piciorul afară de trei zile. Unde ne putem plimba? Avem destul timp ca să scăpăm de zidurile orașului?

— Uite care-i planul meu. De Sabat vizitez mormîntul părinților mei, în fiecare lună. Vino cu mine astăzi — cimitirul e la mai puțin de o oră de mers cu trăsura. O să fac o escală scurtă, doar cît să pun niște flori, și de acolo mergem la Simmeringer. Haide să ne plimbăm o oră prin pădure și pe pajiște. Ne întoarcem la timp pentru prînz. De Sabat nu programez consultații decît după-amiaza.

Breuer îl așteptă pe Nietzsche să se îmbrace. Spunea adesea că deși lui îi plăcea vremea rece, aceasta nu-l plăcea pe el — astfel că, pentru a se proteja de migrenă, își puse două pulovere groase și își înfășură în jurul girului

294

un fular de lînă de un metru și jumătate, apoi se chină să-și tragă paltonul peste ele. După ce-și puse un cozoroc verde pentru a-și

proteja ochii de lumină, își acoperi capul cu o pălărie bavareză din fetru.

În timpul călătoriei cu trăsura, Nietzsche se interesă ce era cu fișele clinice, textele și revistele medicale înghesuite în buzunarele ușii sau împrăștiate pe locurile libere. Breuer îi spuse că fiacrul era un al doilea cabinet pentru el.

— Sînt zile cînd petrec mai mult timp mergînd cu trăsura asta decît în cabinetul din Bäckerstrasse. Acum cîtă-va vreme, un tînăr student la medicină, Sigmund Freud, a vrut să vadă pe viu cum arată viața cotidiană a unui medic și mi-a cerut voie să mă însoțească pe parcursul unei zile întregi. A fost îngrozit de numărul de ore pe care le-am petrecut în acest fiacru și s-a hotărît, atunci și acolo, să urmeze o carieră de cercetător și nu una de medic.

În fiacru, ei ocoliră partea de sud a orașului pe Ringstrasse, traversară Viena pe podul Schwarzenberg, depășiră palatul de vară și, trecînd prin Reuweg și apoi prin Simmering Hauptstrasse, ajunseră curînd la Cimitirul Central al orașului Viena. Intrînd pe cea de-a treia poartă mare, aparținînd secțiunii evreiești a cimitirului, Fischmann, care-l conducea de zece ani pe Breuer la mormîntul părinților săi, parcurse fără să ezite un labirint de mici alei, dintre care pe unele fiacrul abia încăpea, și se opri în fața marelui mausoleu al familiei Rothschild. Cînd Breuer și Nietzsche coborîră, Fischmann îi dădu lui Breuer un buchet mare de flori care fusese adăpostit sub bancheta lui. Cei doi pășiră în tăcere de-a lungul unei alei noroioase printre șirurile de pietre funerare. Pe unele nu se aflau decît un nume și data morții; altele aveau cîte un scurt epitaf; altele erau împodobite cu steaua lui David sau cu niște mîini cu degete întinse, simbolizînd moartea neamului lui Cohen, cel mai sfînt dintre triburi.

Breuer arătă spre buchetele de flori proaspete așezate în fața multora dintre morminte.

— În acest ținut al morților, *aceștia* sînt morți, *aceia* — arătă spre o porțiune neîngrijită și abandonată a cimitiru-

lui — aceia sînt cu adevărat morți. Nimeni nu mai are grijă de mormintele lor pentru că nimeni dintre cei în viață nu i-a cunoscut vreodată'. Ei știu ce înseamnă să fii mort.

Ajungînd la destinație, Breuer se opri în fața unei mari cripte de familie încercuită de o bordură subțire din piatră sculptată.

Înăuntru se aflau două pietre de mormînt: una mică, verticală pe care scria „Adolf Breuer 1844-1874”; și o dală din marmură cenușie mare, plată, pe care fuseseră gravate două inscripții:

LEOPOLD BREUER 1791-1872

Părinte și profesor iubit

Neuitat de fiii săi

BERTHA BREUER 1818-1845

Mamă și soție iubită Moartă în plină tinerețe și frumusețe

Breuer luă micul vas de piatră care se afla pe lespede de marmură, scoase din el florile uscate de luna trecută și introduse încet florile pe care le cumpăraseră, răsfirîndu-le. După ce așeză cîte o pietricică netedă atît pe lespede de părinților, cît și pe mormîntul fratelui său, rămase în picioare tăcut, cu capul plecat.

Nietzsche, respectînd nevoia de singurătate a lui Breuer, se plimba pe o alee străjuită de pietre funerare din granit și marmura. Curînd intră în zona evreilor bogați din Viena — familiile Goldschmidt, Gomperz, Altmann, Wertheimer — care, în moarte ca și în viață, căutau să fie asimilați în societatea creștină a Vienei. Mausoleuri mari, găzduind familii întregi, cu intrările baricadate de grilaje grele din fier forjat, împodobite cu ciorchini din fier, erau străjuite de elaborate monumente funerare. Mai jos pe alee se aflau pietre de mormînt masive deasupra cărora erau tot felul de îngerii, cu brațele lor de piatră întinse, cerînd, își imagină Nietzsche, atenție și amintire.

Zece minute mai tîrziu, Breuer îl ajunse din urmă.

— Mi-a fost ușor să te gădesc, Friedrich. Te-am auzit murmurînd.

— Mă amuz compunînd poezii burlești în timp ce mă plimb.

Ascultă, spuse el, cînd Breuer ajunse lîngă el. Ultima:

Deși pietrele nu aud și nici nu pot vedea, Fiecare suspină: „Nu mă uita. Nu mă uita.”

Apoi, fără a aștepta un răspuns din partea lui Breuer, întrebă:

— Cine a fost Adolf, cel de-al treilea Breuer, de lîngă părinții tăi?

— Adolf a fost singurul meu frate. A murit acum opt ani. Mi s-a spus că mama a murit ca urmare a nașterii lui. Bunica mea s-a mutat la noi să ne crească, dar a murit și ea, demult. Acum, spuse Breuer încet, s-au dus cu toții, și eu sînt următorul la rînd.

— Și pietricelele? Văd aici multe mormite cu pietricele pe ele.

— Un foarte vechi obicei evreiesc — doar pentru a-i cinsti pe cei morți, pentru a simboliza amintirea.

— A simboliza pentru cine? Iartă-mă, Josef, dacă încalc limitele bunei cuviințe.

Breuer își slăbi gulerul cămășii.

— Nu, nu-i nimic. De fapt, tu pui tipul *meu* de întrebare iconoclastă, Friedrich. Ce ciudat să fiu stinjenit în același fel în care eu îi fac pe alții să se simtă stinjeniți! Dar n-am nici un răspuns. Nu las pietricelele pentru nimeni. Nu de dragul conveniențelor sociale, nu ca să le vadă alții — nu am alte rude și sînt singurul care vizitează vreodată acest mormînt. Nu din superstiție ori teamă.

Cu siguranță nu în speranța vreunei recompense după aceea: cred din copilărie că viața este o licărire între două goluri, întunericul dinainte de naștere și cel de după moarte.

— Viața — o licărire între două goluri. O imagine frumoasă, Josef. Și nu e ciudat cît de preocupați sîntem de cel de-al doilea gol și niciodată nu medităm la primul?

297

Breuer dădu aprobator din cap și, după cîteva clipe, continuă:

— Pietricelele. Mă întrebi pentru dne las pietricelele. Poate că mîna mea e tentată de pariul lui Pascal. La urma urmei, ce-i de pierdut? E doar o pietricică, un efort neînsemnat.

— Și o întrebare neînsemnată, Josef. Pe care am pus-o doar pentru a câștiga timp ca să cîntăresc o întrebare mult mai importantă!

— Ce întrebare?

— De ce nu mi-ai spus niciodată că pe mama ta o chema Bertha? Breuer nu se așteptase niciodată la această întrebare. Se întoarse să-l privească pe Nietzsche.

— De ce să-ți fi spus? Nu m-am gândit niciodată la asta. Nu ți-am spus nici că pe fiica mea mai mare o cheamă *tot* Bertha. Nu este important. După cum ți-am spus, mama mea a murit cînd aveam trei ani, și nu am nici o amintire despre ea.

— Nici o amintire *conștientă*, îl corectă Nietzsche. Dar majoritatea amintirilor noastre există în subconștient. Fără îndoială, ai văzut cartea lui Hartmann, *Filozofia inconștientului*? Este în toate librăriile.

Breuer dădu din cap.

— O știi bine. Grupul nostru de la cafenea a petrecut ore în șir discutînd-o.

— Este un adevărat geniu în spatele acestei cărți — dar acesta este editorul, nu autorul. Hartmann este, cel mult, un ucenic de filozof care și-a însușit gândurile lui Goethe, Schopenhauer și Schelling. Dar în fața editorului, Duncker, îmi scot pălăria — și Nietzsche își flutură pălăria cea verde în aer. *Ăsta* e un tip care știe cum să pună o carte sub nasul fiecărui cititor din Europa. E la ediția a noua! Overbeck îmi spune că s-au vîndut peste o sută de mii de exemplare! închipuie-ți! Și eu sînt recunoscător dacă una din cărțile mele se vinde în două sute!

Oftă și își puse pălăria pe cap.

298

— Dar să ne întoarcem la Hermann; el discută douăzeci și patru de aspecte diferite ale inconștientului și nu lasă nici o

îndoială că cea mai mare parte a memoriei și proceselor noastre mentale sînt în afara conștientului. Sînt de acord, doar că el nu merge destul de departe: cred că este greu să supraestimezi gradul în care viața — adevărata viață — este trăită de inconștient. Conștientul nu este decît învelișul transparent care acoperă existența: ochiul antrenat poate vedea prin el — pînă la forțele primitive, la instincte, pînă la însuși motorul dorinței de putere. — De fapt, Josef, tu ai făcut aluzie la inconștient ieri cînd ți-ai imaginat că intri în visele Berthei. Cum ai formulat — că îți câștigasei accesul în încăperea cea mai intimă a sufletului ei, acel sanctuar în care nimic nu se perimează? Dacă imaginea ta trăiește veșnic în mintea ei, unde e ea găzduită în momentul cînd Bertha se gîndește la altceva? Evident că *trebuie* să existe un vast rezervor al memoriei inconștiente.

în acel moment se întîlniră cu un grup mic de persoane adunate lîngă o boltă care acoperea un mormînt deschis. Patru muncitori ai cimitirului, zdraveni, coborî-seră sicriul cu ajutorul unor fringhii; și participanții la înmormîntare, chiar și cei mai în vîrstă sau mai fragili, se înșiruiră pentru a arunca în mormînt cîte o lopată de țărîină. Breuer și Nietzsche pășiră în tăcere cîteva minute, inhalînd mirosul dulce-acrișor, umed și rece al pămîntului proaspăt răscolit. Ajunseră la o bifurcație. Breuer atinse brațul lui Nietzsche pentru a-i face semn că trebuie să o ia la dreapta.

— în privința memoriei inconștiente, conchise Breuer cînd zgomotul pămîntului care izbea sicriul de lemn încetă să se mai audă, sînt întru totul de acord cu tine. De fapt, tratamentul prin hipnoză pe care i l-am aplicat Berthei mi-a furnizat multe dovezi ale existenței sale. Dar, Friedrich, ce vrei să sugerezi? Cu siguranță nu că o iubesc pe Bertha pentru că are același nume ca și mama mea?

299

— Nu ți se pare remarcabil că deși am vorbit ore întregi despre pacienta ta Bertha, abia în dimineața asta mi-ai spus că ăsta este

numele mamei tale?

— Nu ți-am ascuns asta. Pur și simplu n-am făcut niciodată legătura între mama și Bertha. Chiar și acum mi se pare fals și forțat. Pentru mine, Bertha este Bertha Pap-penheim. Nu mă gândesc niciodată la mama. Nici o imagine de-a ei nu-mi pătrunde vreodată în minte.

— Cu toate acestea, îi pui flori pe mormânt toată viața.

— Pe mormântul întregii mele familii!

Breuer își dădea seama că se încăpățâna, dar era hotărât, cu toate acestea, să spună tot ce gândea. Simți un val de admirație față de vigoarea lui Nietzsche care insista, fără să se plîngă, neînfricat, în investigația lui psihologică.

— Ieri am discutat fiecare sens posibil al Berthei. „Curățarea hornului” a sîrnit multe amintiri. Cum se face că numele mamei tale nu ți-a venit deloc în minte?

— Cum ți-[^]ș putea răspunde? Amintirile inconștiente sînt în afara controlului meu conștient. Nu știu unde se află. Au o viață proprie. Eu nu pot vorbi decît despre ceea ce simt, ceea ce este *real*. Iar Bertha *qua* Bertha este lucrul cel mai real din viața mea.

— Dar tocmai asta e, Josef. Ce altceva am descoperit ieri dacă nu că relația ta cu Bertha este *ireală*, o iluzie țesută din imagini și dorințe care n-au nimic de-a face cu adevărata Bertha?

vi Ieri am descoperit că fantezia ta despre Bertha te protejează în fața *viitorului*, a terorii îmbătrînirii, morții, uitării. Astăzi realizez că viziunea ta despre Bertha este atinsă și de fantome ale *trecutului*. Josef, reală e numai clipa de față. De fapt, nu avem decît experiența propriei noastre persoane în momentul prezent. Bertha nu este reală. Ea nu e decît o fantomă ce vine atît din viitor, cît și din trecut.

Breuer nu-l văzuse niciodată pe Nietzsche atît de sigur de sine — sigur de fiecare cuvînt.

— Hai să-ți formulez altfel! continuă el. Crezi că tu și Bertha sînteți un cuplu intim — cea mai intimă, tainică relație posibilă. Nu-i așa?

Breuer dădu din cap.

— Cu toate acestea, spuse Nietzsche energic, eu sînt convins că *tu și Bertha nu aveți o relație intimă în nici un fel*. Cred că obsesia ta se va termina cînd vei putea răspunde la o întrebare fundamentală: *Cîte persoane sînt în relația asta?*

Fiacrul aștepta chiar în fața lor. Urcară, și Breuer îi dădu instrucțiuni lui Fischmann să-i ducă la Simmeringer Haide.

După ce se urcară, Breuer reluă întrebarea.

— N-am înțeles ce vrei să spui, Friedrich.

— Fără îndoială îți dai seama că tu și Bertha nu aveți un *tete-a-tete*. Nu sînteți niciodată singuri. În fantezia ta apar și alții: femei frumoase cu capacități de protecție și mîntuire; bărbați fără chip pe care-i înfrîngi în lupta pentru favorurile Berthei; Bertha Breuer, mama ta; și o fetiță de zece ani cu un zîmbet adorabil. Dacă am descoperit ceva, Josef, este că obsesia ta cu Bertha *nu este despre Berthal*

Breuer dădu din cap și se cufundă în gînduri. Nietzsche rămase și el tăcut, privind pe fereastră tot restul drumului. Cînd coborîră, Breuer îi spuse lui Fischmann să vină să-i ia peste o oră.

Soarele dispăruse în spatele unui înfricoșător nor cenușiu și cei doi se încovoiau sub vîntul înghețat care abia cu o zi înainte măturase stepele rusești. Se încheiară pînă la gît și o porniră cu pași iuți.

Nietzsche fu primul care sparse tăcerea.

— E ciudat, Josef, cum cimitirul mă liniștește întotdeauna. Ți-am spus că tatăl meu a fost pastor luteran. Dar ți-am spus și că terenul meu de joacă era cimitirul satului? Cunoști, întîmplător, eseul despre moarte al lui Mon-taigne — în care ne sfătuiește să locuim într-o cameră cu ferestre spre cimitir? Îți limpezește mintea și, pretinde el, îți atrage mereu atenția asupra priorităților vieții. Au cimitirele același efect și asupra ta?

Breuer dădu din cap.

— îmi place foarte mult eseul acela! A fost o vreme când vizitele la cimitir *erau* reconfortante pentru mine. Acum câțiva ani, când mă simțeam dărîmat din pricina încheierii carierei mele universitare, căutam mîngîiere printre cei morți. Mormintele mă linișteau cumva, îmi permiteau să banalizez banalul din viața mea. Dar apoi, brusc, totul s-a schimbat.

— Cum așa?

— Nu știu de ce, dar cumva efectul calmant, de limpezire, al cimitirului a dispărut. Mi-am pierdut respectul, și îngerii funerari, epitafurile despre cei ce dorm în brațele Domnului au început să mi se pară stupide, patetice chiar. Acum vreo doi ani, am trecut printr-o altă schimbare. Totul în cimitir — pietrele de mormînt, monumentele, cavourile familiale — a început să mă înfricoșeze. Ca un copil, simțeam că cimitirul era bîntuit de fantome, și mă duceam la mormîntul părinților mei întorcînd capii tot timpul, uitîndu-mă în jur și în urma mea. Am început

* să amîn să vin și căutam pe cineva să mă însoțească. Acum vizitele mele sînt tot mai scurte. Adesea mă tem de vederea mormintului părinților mei și uneori, când stau acolo, mă tem că mă voi scufunda în pămînt și voi fi înghițit.

— Ca în coșmarul cu pămîntul care ți se lichefiază sub picioare.

— Ce straniu că vorbești despre asta, Friedrich! Acum doar cîteva minute mi-a trecut prin minte chiar visul ăsta.

— Poate că *este* un vis de cimitir. în vis, din cîte-mi amintesc, cădeai patruzeci de metri și aterizai pe o lespede — nu „lespede” era cuvîntul folosit de tine?

— O lespede *de marmură*. O piatră de mormînt! răspunse Breuer. Cu o inscripție pe care nu puteam citi! Și mai este ceva ce nu cred că ți-am spus. Acel tînăr student, și el un prieten de-al meu, Sigmund Freud, de care ți-am vorbit — cel care a mers cu mine o zi întregă pentru a-mi face vizitele la domiciliu...

— Da?

302

— Ei bine, visele sînt pasiunea lui. Adesea își întrebă prietenii despre visele lor. Numerele exacte sau frazele din vise îl intrigă, și cînd i-am descris coșmarul meu a propus o interpretare originală a faptului că am căzut patruzeci de metri. Deoarece prima dată am avut visul ăsta în preajma aniversării a patruzeci de ani, el a sugerat că cei patruzeci de metri reprezentau de fapt patruzeci de ani!

— Ingenios! Nietzsche încetini pasul și-și lovi palmele. Nu metri, ci ani! Acum ghicitoarea din acest vis începe să se dezlege! Cînd împlinești patruzeci de ani, te imaginezi căzînd în pămînt și aterizînd pe o lespede de marmură. Dar este lespede sfîrșitul? Este ea moartea? Sau, într-un fel semnifică o întrerupere a căderii — o salvare?

Fără a aștepta răspuns, Nietzsche se grăbi să continue.

— Și încă o întrebare: Bertha pe care o căutai atunci cînd pămîntul a început să se lichefieze — care Bertha era? Tînăra Bertha, care-ți oferă iluzia protecției? Sau mama, care cîndva ți-a oferit siguranța reală și al cărei nume e scris pe lespede? Sau o fuziune a celor două Bertha? La urma urmelor, ele sînt, într-un fel, de vîrste apropiate, mama ta murind cînd nu depășea cu mult vîrsta Berthei!

— Care Bertha? Breuer scutură din cap. Cum aș putea răspunde vreodată? Cînd mă gîndesc că acum doar cîteva luni îmi imaginam că tratamentul prin discuții s-ar putea dezvolta, pînă la urmă, într-o știință exactă! Dar cum să fii exact cu asemenea întrebări? Poate că ar trebui să măsurăm corectitudinea prin putere: cuvintele tale par puternice, mă mișcă, le *simt* corecte. Dar poți avea încredere în *sentimente*? Fanaticii religioși de pretutindeni *simt o* prezență divină. Să consider sentimentele lor mai puțin demne de încredere decît ale mele?

— Mă întreb, cugetă Nietzsche, dacă visele noastre sînt mai aproape de ceea ce sîntem decît rațiunea sau sentimentele.

— Mă surprinde interesul tău pentru vise, Friedrich. Cele două cărți ale tale abia dacă le menționează. îmi

303

amintesc doar speculația ta că viața mentală a omului primitiv mai operează încă în vise.

— Cred că întreaga noastră preistorie poate fi găsită în textul viselor noastre. Dar visele mă fascinează numai de la distanță: din nefericire, îmi amintesc foarte puține din visele mele — deși unul dintre ele, recent, a fost extrem de clar.

Cei doi meraseră în tăcere, frunze și crenguțe trosnindu-le sub picioare. își va descrie Nietzsche visul? Breuer învățase pînă acum că Nietzsche dezvăluia cu atît mai multe despre el cu cît îl întrebai mai puțin. Cel mai bine era să tacă.

Cîteva minute mai tîrziu, Nietzsche continuă.

— E scurt și, la fel ca al tău, cuprinde atît femei cît și moarte. Am visat că eram în pat cu o femeie, și era o luptă. Cred că trăgeam amîndoi de cearșafuri. în orice caz, cîteva minute mai tîrziu, m-am trezit legat fedeleș în cearșafuri, atît de strîns încît nu puteam să mă mișc și începeam să mă sufoc. M-am trezit transpirat, gîfîind și strigînd „Pleacă, pleacă!”

Breuer încercă să-l ajute pe Nietzsche să-și amintească mai multe din vis, dar fără nici un folos. Singura asociație pe care acesta o putea face cu visul era că înfășurarea lui în cearșafuri era ca o îmbălsămare egipteană. Devenise o mumie.

— Mi se pare, spuse Breuer, că visele noastre sînt diametral opuse. Eu visez despre o femeie care mă salvează de la moarte, în timp ce în visul tău femeia este instrumentul morții!

— Da, asta spune visul meu. Și cred că așa este! A iubi femeia înseamnă a urî viața!

— Nu înțeleg, Friedrich. Iar vorbești criptic.

— Vreau să spun că nu poți iubi o femeie decît închi-zînd ochii în

fața urîteniei din spatele pielii albe: sînge, vene, grăsimi, mucoase, fecale — ororile fiziologice. Îndrăgostitul trebuie să-și întoarcă privirea, trebuie să renunțe la adevăr. Și, pentru mine, o viață fără adevăr este o moarte vie!

304

— Deci nu poate exista niciodată loc pentru dragoste în viața ta? Breuer oftă adînc. Deși mie dragostea îmi ruinează viața, afirmația ta mă face să mă întristez pentru tine, prietene.

— Visez o dragoste care să însemne mai mult decît doi oameni dorindu-și cu disperare să se posede unul pe celălalt. Odată, nu de mult, am crezut că am găsit-o. Dar am greșit.

— Ce s-a întîmplat?

Părîndu-i-se că Nietzsche clătinase ușor din cap, Breuer nu insistă. Merse mai departe împreună, pînă cînd Nietzsche rezumă:

— Visez la o dragoste în care doi oameni să împărtășească pasiunea de a căuta împreună un adevăr mai înalt. Poate că n-ar trebui s-o numesc dragoste. Poate că adevăratul ei nume este prietenie.

Ce diferită era discuția lor din ziua aceea! Breuer se simțea aproape de Nietzsche, simțea chiar nevoia de a merge braț la braț cu el. Cu toate acestea, era și dezamăgit. Știa că astăzi n-avea să obțină ajutorul de care avea nevoie. Nu era destulă intensitate comprimată într-o discuție făcută la o plimbare. Era prea ușor, într-un moment inconfortabil, să aluneci în tăcere și să-ți lași atenția atrasă de aburii răsufării sau de trosnetul ramurilor golașe tremurînd în bătaia vîntului.

O dată Breuer rămase în urmă. întorcîndu-se să-l caute, Nietzsche fu surprins să-l vadă pe însoțitorul său, cu pălăria în mîină, aplecat deasupra unei mici plante cu o înfățișare obișnuită.

— Digitală, explică Breuer. Am cel puțin patruzeci de pacienți cu boli de inimă a căror viață depinde de mărinimia acestei plante plebee.

Amîndurora, vizita la cimitir le deschisese vechi răni din copilărie; și, pe cînd se plimbau, se lăsară copleșiți de amintiri. Nietzsche povesti un vis pe care și-l amintea de la vîrsta de șase ani, un an după moartea tatălui său.

— Este tot atît de viu astăzi ca și cum l-aș fi visat azi noapte. Se deschide un mormînt și tatăl meu, îmbrăcat

305

într-un giulgiu, se ridică, intră într-o biserică și se întoarce curînd, purtînd în brațe un copil mic. Se urcă înapoi în mormînt cu copilul. Pămîntul se închide deasupra lor și piatra de mormînt alunecă peste groapă.

Lucrul cu adevărat oribil a fost că la scurtă vreme după ce am avut acest vis, fratele meu mai mic s-a îmbolnăvit și a murit în convulsii.

— Ce groaznic! spuse Breuer. Ce straniu că ai avut o asemenea premoniție! Cum o explici?

— Nu știu. Multă vreme, supranaturalul m-a îngrozit și îmi spuneam foarte conștiincios rugăciunile. În ultimii cîțiva ani însă, am început să am bănuiala că visul nu avea legătură cu fratele meu, că *pe mine* venise tata să mă ia, și că visul exprima teama mea de moarte.

Simțindu-se în largul lor unul cu altul, cum nu mai fuseseră pînă atunci, rămaseră amîndoi copleșiți de gîn-duri. Breuer își aminti un vis despre o catastrofă care se petrecea în vechea lui casă: tatăl lui stînd neajutorat, legănîndu-se și rugîndu-se, înfășurat în șalul său de rugăciune alb cu albastru. Iar Nietzsche descrie un coșmar în care, intrînd în dormitor, vedea întins în patul lui un bătrîn muribund, horcăind.

— Amîndoi am întîlnit moartea foarte devreme, spuse Breuer gînditor, și amîndoi am suferit o îngrozitoare pierdere timpurie. Cred că, în ceea ce mă privește, nu mi-am revenit niciodată. Dar tu, cum a fost cu pierderea te? Cum a fost să n-ai un tată care să te protejeze?

— Să mă protejeze — sau să mă *oprime!* A fost o pierdere? Nu sînt atît de sigur. Sau poate că a fost o pierdere pentru copil, dar nu pentru bărbat.

— Adică? întrebă Breuer.

— Adică n-am fost niciodată împovărat avîndu-l pe tata în spate, n-am fost niciodată sufocat de povara judecății lui, n-am fost niciodată învățat că scopul vieții este să îndeplinesc ambițiile lui deșarte. Moartea lui poate să fi fost foarte bine o binecuvîntare, o eliberare. Capriciile lui n-au devenit niciodată lege pentru mine.

Am fost lăsat

306

singur să descopăr propria-mi cărare, una pe care să nu mai fi călcat nimeni înainte. Gîndește-te la asta! Aș fi putut eu, anticristul, să exorcizez falsele credințe și să caut noi adevăruri cu un tată pastor crispîndu-se de durere la fiecare realizare a mea, un tată care ar fi văzut în campaniile mele împotriva iluziei un atac personal la adresa *lui?*

— Dar, replică Breuer, dacă ai fi avut protecția lui atunci cînd aveai nevoie de ea, ar mai fi *trebuit* să fii anticrist?

Nietzsche nu răspunse, iar Breuer nu mai insistă. învăța să se adapteze la ritmul lui Nietzsche: orice întrebare în căutarea adevărului era permisă, chiar binevenită; dar dacă forța, întîmpina rezistență. Breuer își scoase ceasul, cel dăruit de tatăl lui. Era timpul să se întoarcă la fiacru, unde îi aștepta Fischmann. Cu vîntul în spate, mergeau mai ușor.

— S-ar putea ca tu să fii mai cinstit decît mine, speculă Breuer. Poate că părerile tatălui meu m-au tras în jos mai mult decît mi-am dat seama. Dar în cea mai mare parte a timpului el uni lipsește foarte mult.

— Ce-ți lipsește?

Breuer se gîndi la tatăl său și cîntări amintirile care-i treceau prin fața ochilor. Bătrînul, cu tichia pe cap, in-tonînd o binecuvîntare înainte de a se atinge de cina lui compusă din hering și cartofi

fierți. Zîmbetul lui cînd ședea în sinagogă și își privea fiul înfășurîndu-și degetele în franjuri! șalului de rugăciune. Refuzul său de a-și lăsa fiul să revină asupra unei mutări la șah: „Josef, nu pot să-mi permit să te învăț cu obiceiuri proaste.” Vocea sa profundă, baritonală, care umplea casa atunci cînd cînta pentru tinerii elevi pe care-i pregătea pentru *bar mitzvah*.

— Cel mai mult cred că-mi lipsește atenția lui. Era întotdeauna ascultătorul meu principal, chiar și la sfîrșitul vieții, cînd era destul de confuz și avea pierderi de memorie. Aveam grijă să-i vorbesc despre succesul meu, despre triumfurile mele în domeniul diagnosticării, despre descoperirile mele științifice, pînă și despre donațiile

307

mele caritabile. Și chiar și după ce a murit, a continuat să mă asculte. Ani de zile mi l-am imaginat trăgînd cu ochiul peste umărul meu, observînd și aprobîndu-mi realizările. Cu cît pălește mai mult imaginea lui, cu atît mă lupt mai mult cu senzația că activitățile și succesele mele nu au substanță, că nici una nu are un sens real.

— Vrei să spui, Josef, că dacă succesele tale ar putea fi înregistrate în mintea efemeră a tatălui tău, *atunci* ele ar avea sens?

— Știu că e irațional. E cam la fel cu problema zgomotului pe care îl face un copac care cade într-o pădure pustie. Activitatea neobservată are sens?

— Diferența este, bineînțeles, că un copac n-are urechi, în timp ce tu însuși ești acela care conferă sens.

— Friedrich, tu îți ajungi ție însuti mai mult decît mine — mai mult decît oricine dintre cei pe care-i cunosc! îmi amintesc că m-am minunat, la prima noastră întilnire, de capacitatea ta de a te dezvolta fără nici un fel de recunoaștere din partea colegilor tăi.

— Cu mult timp în urmă am aflat că e mai ușor să trăiești cu o reputație proastă decît cu o conștiință încărcată, în afară de asta, eu nu sînt lacom; eu nu scriu pentru gloată. Și știu să am răbdare.

Poate că studenții mei nu s-au născut încă. Abia ziua de poimîine îmi aparține. Unii filozofi se nasc postum!

— Dar, Friedrich... credința că te vei naște postum... este ea *atît* de diferită de nevoia mea de atenție din partea tatei? Tu poți aștepta, chiar și pînă poimîine, dar, și tu, tînjești după audiență. (5 pauză lungă. În cele din urmă, Nietzsche dădu din cap și spuse încet:

— Poate. Poate că am în mine resturi de vanitate de care n-am scăpat încă.

Breuer dădu doar din cap. Nu-i scăpase că era prima dată cînd una din observațiile lui fusese admisă de Nietzsche. Urma să fie acesta un punct de cotitură în relația lor?

Nu, nu încă! După o clipă, Nietzsche adăugă:

308

— Totuși, e o diferență între a rîvni la aprobarea părintelui tău și a te lupta să-i ridici pe cei ce-ți vor urma în viitor.

Breuer nu răspunse, deși îi era evident că motivele lui Nietzsche nu erau pur dezinteresate; își avea și el metodele lui ascunse de a curta aducerea aminte. Astăzi lui Breuer i se părea că *toate motivele*, și ale lui, și ale lui Nietzsche, izvorau dintr-o singură sursă — încercarea de a scăpa de uitarea morții. Devenea oare prea morbid? Poate că era efectul cimitirului. Poate că și o vizită pe lună era prea mult.

Dar nici chiar morbiditatea nu putea strica atmosfera acestei plimbări. Se gîndi la definiția dată de Nietzsche prieteniei: doi oameni care se însoțesc în căutarea unui adevăr mai înalt. Nu era tocmai ceea ce făceau el și Nietzsche în ziua aceea? Da, erau prieteni.

Era un gînd consolator, deși Breuer știa că relația lor din ce în ce mai profundă și discuția acaparatoare nu-i aduceau alinarea suferințelor. De dragul prieteniei, încercă să ignore această idee stînjenitoare.

Cu toate acestea, ca un prieten, Nietzsche trebuie să-i fi citit

gînduri.

— îmi place plimbarea asta a noastră, Josef, dar nu trebuie să uităm *la raison d'etre* a întîlnirilor noastre — starea ta psihică. În timp ce coborau un deal, Breuer alunecă și se prinse de un copăcel ca să nu cadă.

— Ai grijă, Friedrich, piatra asta alunecă. Nietzsche îi dădu mîna lui Breuer, și își continuară coborîrea.

— Mă gîndeam, reluă Nietzsche, că deși discuția noastră pare atît de difuză, ne apropiem, totuși, constant, de o rezolvare. E adevărat că atacurile noastre directe asupra obsesiei tale au fost inutile. Totuși, în ultimele două zile am aflat *de ce*: pentru că obsesia nu se referă la Bertha, sau nu numai la ea, d la o serie de sensuri cuprinse în Bertha. Sîntem de acord cu privire la acest punct?

309

Breuer dădu din cap, vrînd să sugereze politicos că ajutorul nu avea să vină cu aceste formulări intelectuale. Dar Nietzsche se grăbi să continue.

— E clar acum că greșeala noastră principală a fost că am considerat-o pe Bertha ținta. *Nu am ales inamicul care trebuiai*

— Și acesta este...?

— *Tu știi, Josef! De ce mă faci pe mine s-o spun? Adevăratul inamic este sensul care stă la baza obsesiei tale. Gîndește-te la discuția noastră de azi — ne-am întors, iar și iar, la teama ta de vid, de uitare, de moarte. Se află în coșmarul tău, în pămîntul care se lichefiază, în aterizarea ta pe lespede de marmură. Se află în groaza ta de cimitir, în preocupările tale despre lipsa de sens, în dorința ta de a fi observat și ținut minte. Paradoxul, paradoxul tău, este că te dedici căutării adevărului, dar nu poți suporta priveliștea a ceea ce descoperi.*

— Dar și ție trebuie să-ți fie frică de moarte și de lipsa lui Dumnezeu, Friedrich. Te tot întreb, chiar de la început, cum suporti? Cum te împaci *tu* cu asemenea orori?

— Poate că e timpul să-ți spun, răspunse Nietzsche, căpătînd un aer sumbru. Înainte nu consideram că erai pregătit să mă auzi. Curios să afle mesajul lui Nietzsche, Breuer alese, de data asta, să nu obiecteze la tonul său de profet.

— Josef, eu nu propovăduiesc că trebuie să „suportăm” moartea sau să ne „împăcăm” cu ea. Asta înseamnă să trădezi viața! Iată lecția mea pentru tine: *Să mori la momentul potrivit!*

-p Să mori la momentul potrivit! Propoziția îl zgudui pe Breuer. Plăcuta plimbare de după-amiază devenise cumplit de serioasă. Să mori la momentul potrivit? Ce vrei să spui? Te rog, Friedrich, nu pot suporta, după cum ți-am spus, cînd rostești ceva important într-un fel atît de enigmatic. De ce faci asta?

— Ai pus două întrebări. La care să răspund?

— Astăzi vorbește-mi despre a muri la momentul potrivit.

310

— Trăiește cînd trăiești! Moartea nu mai este o teroare dacă mori cînd ți-ai consumat viața! Dacă nu trăiești la momentul potrivit, nu poți nici să mori la momentul potrivit.

— *Asta* ce înseamnă? întrebă din nou Breuer, simțîn-du-se și mai frustrat.

— întreabă-te, Josef: *Ți-ai consumat viața?*

— Răspunzi la întrebări cu întrebări, Friedrich!

— Tu pui întrebări cărora le cunoști răspunsul, îi replică Nietzsche.

— Dacă aș ști răspunsul, de ce aș întreba?

— Pentru a evita să-ți cunoști propriul răspuns! Breuer tăcu. Știa că Nietzsche avea dreptate. încetă să se mai opună și își îndreptă atenția spre interiorul ființei lui.

— Dacă mi-am consumat viața? Am realizat foarte multe, mai multe decît ar fi putut oricine aștepta de la mine. Succes material, realizări științifice, familie, copii — dar am mai discutat despre toate astea.

— Și totuși, Josef, îmi eviți întrebarea. Ți-ai trăit viața? Sau te-ai lăsat Vait de ea? Ai ales-o? Sau ea te-a ales pe tine? Ți-a plăcut? Sau ai regretat-o? Asta vreau să spun când te întreb dacă ți-ai consumat viața. Ai folosit-o pînă la capăt? Îți amintești de visul acela în care tatăl tău stătea neajutorat lîngă tine, rugîndu-se, în timp ce asupra familiei lui se abătea o catastrofă? Nu ești și tu ca el? Nu stai și tu, neajutorat, și-ți plîngi viața pe care n-ai trăit-o niciodată?

Breuer simțea cum crește presiunea. întrebările lui Nietzsche îl sfredeleau; nu se putea apăra împotriva lor. Abia mai respira. Pieptul îi părea gata să explodeze. Se opri o clipă din mers și răsufală adînc de trei ori înainte de a răspunde.

— Aceste întrebări — tu știi răspunsul! Nu, n-am ales! Nu, n-am trăit viața pe care mi-am dorit-o! Am trăit viața care a fost stabilită pentru mine. Eu — adevăratul eu — am fost încarcerat în propria mea viață.

311

— Și *asta* este, Josef, sînt convins, sursa principală a fricii tale. Acea apăsare în dreptul inimii — e pentru că pieptul îți explodează de viață* netrăită. Și bătăile inimii tale marchează timpul. Iar lăcomia timpului este veșnică. Timpul devorează și devorează — și nu dă nimic înapoi. Ce cumplit să te aud spunînd că ai trăit viața stabilită pentru tine! Și ce cumplit să înfrunți moartea fără să fi pretins niciodată libertate, cu toate pericolele ei!

Vocea de profet a lui Nietzsche răsuna ferm din amvonul său. Pe Breuer îl trecu un val de deznădejde; știa acum că pentru el nu exista ajutor.

— Friedrich, spuse el, astea sînt vorbe mari. Le admir, îmi răscolesc sufletul. Dar ele sînt departe, foarte departe de viața mea. Ce semnificație are pretinderea libertății pentru situația mea cotidiană? Cum pot fi liber? Nu e același lucru ca la tine, un tînăr celibatar care renunță la o carieră universitară sufocantă. E prea

tixziu pentru mine! Am o familie, angajați, pacienți, studenți. E mult prea tirziu! Putem discuta la nesfârșit, dar eu nu-mi pot schimba viața — e întrețesută prea strâns cu firele altor vieți. Se lăsă o tăcere lungă, pe care o rupse Breuer, cu o voce obosită. — Dar eu nu pot să dorm, și acum nu pot suporta durerea provocată de apăsarea din piept.

Vîntul înghețat îi pătrunse prin palton; se cutremură și își strînse mai bine fularul în jurul girului. Nietzsche, cu un gest delicat, îl luă de braț.

— Prietene, șopti el, eu *nu pot* să-ți spun cum să trăiești altfel pentru că, dacă aș face-o, tu ai trăi *iarăși* după proiectul altcuiva. Dar e ceva ce *pot* face. Îți pot face un dar, gîndul meu cel mai puternic, gîndul gîndurilor. Pro-

' babil că îți este deja oarecum familiar, căci l-am schițat pe scurt în *Omenesc, prea omenesc*. Acest gînd va fi forța călăuzitoare a următoarei mele cărți; poate a tuturor viitoarelor mele cărți.

Vocea îi scăzu, căpătînd un ton solemn, ceremonios, ca pentru a semnala un punct culminant a tot ce se petrecuse

312

pînă atunci. Cei doi mergeau braț la braț. Breuer privea drept înainte, așteptînd cuvintele lui Nietzsche.

— Josef, încearcă să-ți limpezești mintea. Imaginează-ți acest experiment de gîndire! Ce-ar fi dacă un demon ți-ar spune că viața asta — așa cum o trăiești acum și ai trăit-o în trecut — va trebui să o mai trăiești încă o dată, încă de nenumărate ori; și că nu va fi nimic nou în ea, ci fiecare durere, fiecare bucurie și tot ce este nespus de mic ori important în viața ta se vor întoarce la tine, în aceeași succesiune — chiar și vîntul acesta, și copacii aceia și piatra aceea lunecoasă, chiar și cimitirul, și frica, și acest moment plăcut, tu și cu mine, braț la braț, murmurînd aceste vorbe?

Cum Breuer rămase tăcut, Nietzsche continuă:

— Imaginează-ți clepsidra eternă a existenței întoarsă din nou, iarăși, și iarăși, și iarăși. Și de fiecare dată, întorși la fel, și noi

biete grăunțe ce sîntem.

Breuer făcu un efort să-l înțeleagă.

— Cum e această... această... această fantezie...

— E mai mult decît o fantezie, insistă Nietzsche, mai real decît un experiment de gîndire. Ascultă doar cuvintele mele! Elimină orice altceva! Gîndește-te la infinit. Privește în urmă — imaginează-ți că te uiți infinit de departe în trecut. Timpul se întinde în urmă pe o eternitate. Și, dacă timpul se întinde la infinit în urmă, nu trebuie ca tot ce se *poate* întimpla să se fi întîmplat *deja*? Nu trebuie ca tot ce se petrece *acum* să se mai fi petrecut astfel și înainte? Orice pășește pe aici, nu trebuie să mai fi pășit pe această cale și înainte? Și dacă totul s-a mai petrecut în infinitatea timpului, atunci ce crezi, Josef, despre *acest* moment, despre faptul că noi vorbim în șoaptă sub ramurile acestor copaci? Nu trebuie să se fi întîmplat și *asta* înainte? Și timpul care se întinde în urmă la infinit nu trebuie să se întindă și înainte la infinit? Nu trebuie ca noi, în acest moment, în fiecare moment, să ne repetăm la nesfîrșit?

Nietzsche tăcu, pentru a-i da timp lui Breuer să-i absoarbă mesajul. Era la mijlocul zilei, dar cerul se întu-

313

necase. începu să cadă o ninsoare ușoară. Fiacrul și Fisch-mann începeau să se întrezărească.

Pe drumul de întoarcere la' clinică cei doi își reluară discuția. Nietzsche pretindea că, deși el o calificase drept experiment de gîndire, presupunerea lui despre repetarea nesfîrșită putea fi demonstrată științific. Breuer era sceptic cu privire la demonstrația lui Nietzsche, care se baza pe două principii metafizice: că timpul este infinit, iar forța (baza universului) este finită. Fiind dat un număr finit de stări potențiale ale lumii și o cantitate infinită de timp care a trecut, rezulta, după cum pretindea Nietzsche, că toate stările posibile trebuie să fi existat deja; și că starea actuală trebuie să fie o repetare; și tot astfel cea care i-a dat naștere și cea care decurge din ea și așa mai departe, înapoi în trecut și înainte în

viitor.

Perplexitatea lui Breuer creștea.

— Vrei să spui că dintr-o pură întâmplare ceea ce se petrece în acest moment precis se va fi petrecut înainte?

— Gândește-te la timpul care a existat întotdeauna, timpul care se întinde înapoi la nesfârșit. Într-un astfel de timp infinit, n-ar trebui ca recombinațiile tuturor evenimentelor care constituie lumea să se fi repetat de un număr infinit de ori?

— Ca un joc uriaș de zaruri?

— Exact! Marele joc de zaruri al existenței!

Breuer continuă să pună întrebări cu privire la demonstrația cosmologică făcută de Nietzsche repetării eterne. Deși Nietzsche răspundea la fiecare întrebare, în cele din urmă își pierde răbdarea și își ridică mâinile în aer.

— Timpul și iarăși timpul, Josef, mi-ai cerut un ajutor concret. De câte ori mi-ai cerut să fiu relevant, să-ți ofer ceva care să te poată schimba? *Acum* îți dau ce-mi ceri, iar tu îl ignori, îndreptându-ți atenția spre amănunte. Ascul-tă-mă, prietene, ascultă-mi vorbele — acesta e cel mai important lucru pe care ți-l voi spune vreodată: *lasă-te în posesia acestui gând, și îți promit că te va schimba pentru totdeauna!*

Breuer era neclintit.

314

— Dar cum pot să cred fără dovezi? Nu pot evoca credința. Am renunțat la o religie doar pentru a îmbrățișa o alta?

— Dovada este extrem de complexă. E încă incompletă și va cere ani de muncă. Iar acum, ca rezultat al discuției noastre, nu sînt sigur că mai trebuie să mă obolesc să-mi consacru timpul demonstrației cosmologice — poate că și alții o vor folosi ca distracție. Poate că și ei, ca și tine, vor acorda atenție complicațiilor demonstrației și vor ignora ceea ce este important — *consecințele* psihologice ale repetării eterne.

Breuer nu spuse nimic. Privi pe fereastra fiacrului și dădu ușor din

cap.

— Hai să formulez altfel, continuă Nietzsche. N-ai să-mi garantezi că repetarea este *probabilă*? Nu, stai, nici de asta n-am nevoie! Să spunem pur și simplu că e *posibilă* sau *doar* posibilă. E de ajuns. Cu siguranță că e mai posibilă și mai demonstrabilă decât basmul damnării eterne! Ce pierzi luînd-o în considerație ca pe o posibilitate? Te poți gândi, atunci, la ea ca la „pariul lui Nietzsche”?

Breuer aprobă din cap.

— Te rog/!atunci, să te gîndești la *implicațiile* repetării eterne pentru viața ta — nu abstract, ci acum, *astăzi*, în sensul cel mai concret.

— Sugerezi, spuse Breuer, că fiecare acțiune pe care o fac, fiecare suferință prin care trec vor fi experimentate pe parcursul întregii infinități?

— Da, repetarea eternă înseamnă că de cîte ori alegi o acțiune trebuie să fii dispus s-o alegi *pentru eternitate*. Și e la fel pentru fiecare acțiune pe care *nu* o faci, fiecare gînd născut mort, fiecare alegere evitată. Și toată viața netrăită va dospî în lăuntru tău, netrăită pentru eternitate. Și vocea neluată în seamă a conștiinței tale va striga veșnic latine.

Breuer se simțea amețit; îi era greu să asculte. încercă să se concentreze asupra mustății uriașe a lui Nietzsche care sărea în sus și în jos la fiecare cuvînt. Cum gura și buzele îi erau complet acoperite, nimic nu anunța sosirea

315

cuvintelor. Din cînd în cînd privirea lui o prindea pe-a lui Nietzsche, dar aceasta era prea tăioasă, și își muta atenția spre nasul cîrnos dar puternic/sau spre sprîncenele grele, care semănau cu niște mustăți oculare.

în cele din urmă Breuer reuși să pună o întrebare:

— Deci, după cîte înțeleg eu, repetarea eternă promite o formă de nemurire?

— Nu! Nietzsche era vehement. Eu predic că viața n-ar trebui niciodată modificată sau redusă la tăcere datorită promisiunii unui alt fel de viață în viitor. Ceea ce este nemuritor este *această* viață, *acest* moment. Nu există viață de apoi, nu există un țel către care tinde viața asta, o judecată sau un tribunal apocaliptic. *Acest moment există veșnic*, și tu, singur, ești unicul tău ascultător. Breuer se cutremură. Pe măsură ce implicațiile înfiorătoare ale ipotezei lui Nietzsche îi deveneau mai clare, încetă să mai reziste și, în schimb, intră într-o stare de stranie concentrare.

— Deci, Josef, îți spun încă o dată, lasă-te în posesia acestui gând. Am acum o întrebare pentru tine: *Urăști ideea? Sau îți place?*

— O *urăsc!* aproape că strigă Breuer. Să trăiești veșnic cu senzația că *nu* am trăit, că *nu* am gustat din libertate — ideea mă umple de oroare.

— *Atunci, îl îndemnă Nietzsche, trăiește în așa fel încât să-fi placă ideea!*

— Tot ce-mi place *acum*, Friedrich, este gândul că mi-am făcut datoria față de alții.

— Datoria? Poate datoria să vină înaintea dragostei pentru *tine însuși* și pentru propria ta căutare a libertății necondiționate? Dacă nu ai ajuns la tine însuși, atunci „datoria” este doar un eufemism pentru folosirea altora în dezvoltarea ta.

Breuer își adună energia pentru încă o ripostă.

— Dar datoria față de ceilalți *există*, iar eu am fost credincios acestei datorii. Aici, cel puțin, am curajul convingerilor mele.

316

— E mai bine, Josef, mult mai bine să ai curajul de a-ți *schimba* convingerile. Datoria și fidelitatea sînt iluzii, perdele după care să te ascunzi. Auto-eliberarea înseamnă un sacru *nu*, spus chiar și datoriei.

Breuer îl privi înfricoșat pe Nietzsche.

— Vrei să devii *tu însuși*, continuă Nietzsche. De câte ori te-am auzit spunînd asta? De câte ori te-ai plîns că n-ai cunoscut

niciodată libertatea? Bunătatea ta, datoria, fidelitatea — acestea sînt grațiile închisorii tale. Vei pieri din cauza acestor mărunte virtuți. Trebuie să înveți să-ți cunoști răutatea. Nu poți fi *parțial* liber: instinctele tale sînt însetate și ele de libertate; dinii sălbatici din pivnița ta — latră după libertate. Ascultă mai bine, nu-i auzi? — Dar eu *nu pot* fi liber, îl imploră Breuer. Am făcut un jurământ sacru de căsătorie. Am o datorie față de copiii mei, față de studenții mei, față de pacienții mei.

— Pentru a forma copii trebuie să fii mai întîi tu însuși format. Altfel, vei dori copii dintr-o nevoie animalică, sau din singurătate, sau pentru a astupa golurile din tine. Sarcina ta ca părinte este nu să produci încă un „tu”, încă un Josef, ci ceva mai bun. E să produci un creator.

Iar soția ta? continuă Nietzsche inexorabil. Nu e și ea în aceeași măsură prizonieră a căsătoriei ca și tine? Căsătoria n-ar trebui să fie o închisoare, ci o grădină în care se cultivă ceva mai bun. *Poate că singurul mod în care-ți poți salva căsnicia este să renunți la ea.*

— Am făcut jurăminte sacre de căsătorie.

— Căsnicia e ceva mareț. E minunat să fie întotdeauna un cuplu, să dăinuie dragostea. Da, căsătoria *este* sacră. Și totuși... Vocea lui Nietzsche se pierdu.

— Și totuși? întrebă Breuer.

— Căsătoria *este* sacră. Totuși — vocea lui Nietzsche era aspră — *e mai bine să distrugi o căsnicie decît să te lași distrus de ea!*

Breuer închise ochii și sș adînci în gînduri. Nici unul dintre ei nu mai vorbi tot restul drumului.

317

i

ÎNSEMNĂRILE LUI FRIEDRICH NIETZSCHE ASUPRA
DOCTORULUI BREUER, 16 DECEMBRIE 1882

*O plimbare care a început pe lumină și s-a sfîrșit pe întuneric.
Poate că am mers prea mult prin cimitir. Ar fi trebuit să ne*

întorcem mai devreme? I-am dăruit oare un gând prea puternic? Repetarea eternă e ca un ciocan care lovește cu forță, îi strivește pe cei ce nu sînt încă pregătiți.

Nu! Un psiholog, un ghicitor în suflete are nevoie de duritate mai mult decît oricine. Altfel se va topi de milă. Iar elevul său se va îneca în apă mică.

Totuși, la sfîrșitul plimbării noastre, Josef părea dureros de tensionat, abia dacă mai era în stare să converseze. Unii nu se nasc tari. Un adevărat psiholog, ca și un pictor, trebuie să iubească paleta. Poate că era nevoie de mai multă bunătate, de mai multă răbdare. îl dezbrac oare înainte de a-l învăța cum să-și țeară haine noi? L-am învățat „libertatea față de” fără a-l învăța „libertatea pentru”?

Nu, un îndrumător trebuie să fie o balustradă pe lîngă cascadă, dar nu trebuie să fie o cîrjă. îndrumătorul nu trebuie să șteargă urmele ce stau înaintea elevului. Dar el nu trebuie să aleagă cărarea.

„Fii profesorul meu”, îmi cere el. „Ajută-mă să depășesc disperarea.” Să-i ascund înțelepciunea mea? Și responsabilitatea elevului? Trebuie să se călească la frig, degetele lui trebuie să apuce balustrada, trebuie să se rătăcească de mai multe ori pe cărări greșite pînă s-o găsească pe cea bună.

Singur în munți, merg pe drumul cel mai scurt — din vîrf în vîrf. Dar elevii rătăcesc drumul dacă eu o iau prea mult înainte. Trebuie să învăț să-mi micșorez pasul. Astăzi s-ar putea să fi mers prea repede. Am deslușit un vis, am separat o Bertha de cealaltă, i-am reîngropat pe morți și am propovăduit moartea la momentul potrivit. Și toate acestea n-au fost decît deschiderea puternicei teme a repetării.

L-am împins prea adînc în mizerie? Adesea părea prea mîhnit ca să mă audă. Și totuși, ce-am provocat? Ce-am distrus? Doar valori goale și credințe șovăitoare! Pe cel ce șovăie, trebuie să-l mai și împingi!

Astăzi am înțeles că cel mai bun profesor este acela care învață de la elevul său. Poate că are dreptate în privința tatălui meu. Cît de diferită ar fi viața mea dacă nu l-aș fi pierdut! Este adevărat că lovesc atît de tare din cauză că îl urăsc pentru că a murit? Și că lovesc cu atîta zgomot pentru că tînjesc după audiență?

Mă îngrijorează tăcerea lui de la sfîrșit. Ținea ochii deschiși, dar părea că nu vede. Abia dacă respira.

Și totuși, eu știu că rouă cade mai bogată în nopțile cele mai liniștite.

				1	
				1	
-		S			
		·			
		v			
		'*			
	*		x		
V		·,	*'	'*	1
·			·>		
	H				1
					1
1				i	1
					1
			■ .	'i	
			f*«		
li*					
1					
'..					
,					
t	·	S	J	s	
	·	*			

•
>t • r ■»i
 i' ,'
 i !
 i:
 *

CAPITOLUL 21

A-și elibera porumbeii era aproape la fel de greu ca a-și lua rămas bun de la familie. Breuer plânse când desfăcu ușile de sîrmă și duse coliviile în fața ferestrei deschise. La început porumbeii părură că nu înțeleg. își ridicară capul dintre grăunțele galbene din vasul lor cu mîncare și se uitară nedumeriți la Breuer, care își agita mîinile în aer îndemnîndu-i să zboare spre libertate.

Abia atunci cînd scutură coliviile și lovi în ele, porumbeii ieșiră bătînd din aripi prin gura deschisă a închisorii lor și, fără a privi măcar o dată înapoi spre temnicer, zburară în cerul brăzdat de dungii roșii ale dimineții. Breuer le urmări zborul cu mîhnire: fiecare fluturare de aripă albas-tră-argintie era încă un semn al încheierii carierei sale în domeniul cercetării științifice.

Continuă să privească pe fereastră încă multă vreme după ce cerul se goli. Fusese cea mai dureroasă zi din viața lui, și era încă paralizat după confruntarea cu Mathilde din dimineața aceea. își repetă scena în minte, iar și iar, căutînd căi mai delicate și mai puțin dureroase prin care ar fi putut-o anunța că pleacă.

— Mathilde, îi spusese, nu pot dedt să-ți spun direct: am nevoie de

libertate. Mă simt prins în capcană — nu de tine, ci de destin. Un destin pe care nu l-am ales eu.

Uluită și înspăimântată, Mathilde nu făcea decât să-l privească.

320

El continuase.

— Am descoperit, dintr-o dată, că sînt bătrîn, că sînt un bătrîn îngropat într-o viață'— o profesie, o carieră, o familie, o cultură. Totul a fost stabilit pentru mine. Eu nu aleg nimic. Trebuie să-mi acord o șansă! Trebuie să am posibilitatea să mă găsesc pe mine însumi.

— O șansă? răspunse Mathilde. Să te găsești pe tine însuți? Josef, ce spui? Nu înțeleg. Ce-mi ceri de fapt?

— Nu cer nimic de la tine! De la mine cer. *Trebuie* să-mi schimb viața! Altfel, voi înfrunța moartea fără să fi simțit vreodată că am trăit.

— Josef, e o nebunie! Mathilde ridică vocea. Ochii i se măriră de spaimă. Ce s-a întîmplat cu tine? De cînd există viața *ta* și viața *mea*? Împărțim o viață; am făcut un contract pentru a ne uni viețile.

— Dar cum aș putea dăruia ceva înainte de a-mi aparține?

— Nu te mai înțeleg. „Libertate”, „să te găsești pe tine însuți”, „n-ai simțit niciodată că ai trăit” — vorbele tale n-au nici un sens pentru mine. Ce se întîmplă cu tine, Josef? Cu noi?..

Mathilde nu mai putea vorbi. își îndesă amîndoi pumnii în gură, se îndepărtă repede de el și începu să plîngă.

Josef îi privi corpul zguduindu-i-se de plîns. Se apropie de ea. Ea respira greu, cu capul pe brațul canapelei, cu lacrimile curgîndu-i în poală, cu pieptul cutremurat de suspine. Vrînd s-o consoleze, îi puse mîna pe umăr — dar o simți cum se trage înapoi. Atunci, în momentul acela, realizează că ajunsese la o răspîntie în viața lui. întorsese spatele mulțimii. El provocase ruptura. Umărul soției sale, spatele ei, sinii ei nu-i mai aparțineau; renunțase la dreptul de a o atinge, iar acum va trebui să înfrunte lumea fără adăpostul

trupului ei.

— Cel mai bine ar fi să plec imediat, Mathilde. Nu pot să-ți spun unde mă duc. E mai bine să nu știu nici eu. O să-i las instrucțiuni lui Max cu privire la toate chestiunile de afaceri. Îți las totul și nu voi lua nimic cu mine în afară

321

de hainele pe care le port, o valiză mică și destui bani ca să am ce mânca.

Mathilde continua să plîngă. Părea că nu e în stare să răspundă. Măcar îl auzise?

— Când voi ști unde mă aflu, te voi anunța. Tot nici un răspuns.

— Trebuie să plec. Trebuie să fac o schimbare și să-mi iau viața în mâini. Cred că atunci când voi fi capabil să-mi aleg destinul, va fi mai bine pentru amîndoi. Poate că voi alege aceeași viață, dar trebuie să fie o alegere, alegerea mea.

Nu venise nîd un răspuns de la înlăcrimata Mathilde. Breuer părăsise încăperea stupefiat.

Întreaga conversație a fost o cruntă greșeală, se gîndi el în timp ce închidea coliviile porumbeilor și le ducea înapoi în laborator. Într-o colivie rămăseseră patru porumbei care nu puteau zbura pentru că niște experimente chirurgicale le distruseseră echilibrul. Știa că ar trebui să-i sacrifice înainte de a pleca, dar nu mai vroia să-și asume responsabilitatea pentru nimeni și nimic. În loc de asta, le împrăști provizia de apă și mîncare și îi lăsă în voia sorții.

Nu, n-ar fi trebuit să-i vorbească niciodată despre libertate, alegere, capcană, destin, a mă găsi pe mine însumi. Cum m-ar putea înțelege? Abia dacă mă înțeleg eu. Când Friedrich mi-a vorbit în limbajul ăsta, eu nu l-am putut înțelege. Alte cuvinte ar fi fost mai potrivite — poate „o scurtă călătorie”, „epuizare profesională”, „o vizită prelungită într-o stațiune nord-africană”. Cuvinte pe care să le poată înțelege. Și pe care să le poată oferi drept explicații familiei, comunității.

Dumnezeule, ce-o să le spună tuturor? În ce fel de poziție rămîne

ea? Nu, oprește-te! Asta e responsabilitatea *ei*\ Nu a mea. Să preiau responsabilitatea altora — aid se află capcana, pentru mine *și* pentru ei.

Meditațiile lui Breuer fură întrerupte de zgomotul unor pași care urcau scările. Mathilde deschise larg ușa,

322

dînd-o de perete. Arăta groaznic, palidă la față, cu părul în dezordine, cu ochii umflați.

— Nu mai plîng, Josef. *Și aCum* o să-ți răspund. E ceva *greșit*, ceva *rău* în ceea ce tocmai mi-ai spus. *Și* ceva prostesc. Libertate! Libertate! Tu vorbești de libertate. Ce glumă sinistră! Aș vrea să am *și eu* libertatea *ta* — libertatea unui bărbat de a obține o pregătire, de a alege o profesiune. Nu mi-am dorit niciodată atît de tare ca acum să am o pregătire — să am vocabularul, logica necesare pentru a-ți demonstra cît de stupid e ceea ce spui!

Mathilde se opri *și* își trase un scaun de la birou. Refuzînd ajutorul lui Breuer, se așeză *și* rămase tăcută o clipă, pentru a-și recăpăta răsufierea.

— Vrei să pled? Vrei să faci alte alegeri în viață? Ai uitat de alegerile pe care le-ai făcut *deja*? Ai ales să te căsătorești cu mine. *Și chiar* nu înțelegi că ai ales să te devotezi — mie, nouă? Ce e alegerea dacă refuzi s-o respecti? Nu știu ce e, un capriciu sau un impuls poate, dar *nu* e alegere.

Era înspăimîntător s-o vezi pe Mathilde așa. Dar Breuer știa că trebuie să-și apere terenul.

— Trebuia să fi devenit „eu” înainte de a deveni „noi”. Am făcut alegeri înainte de a fi destul de format pentru a face alegeri.

— Atund *și asta* e o alegere, îi replică Mathilde. Cine este acest „eu” care n-a devenit „eu”? Peste un an ai să spui că acest „eu” de *astăzi* nu era încă format *și* că alegerile pe care le fad azi nu contează. Nu fad decît să te amăgești singur, e doar un mod de a te scutura de responsabilitatea pentru alegerile tale. La nunta noastră, cînd am spus *da* în fața rabinului, am spus *nu* altor alegeri. M-aș fi

putut mărita cu alții. Cu ușurință! Mă doreau mulți. Nu tu ai spus că eram cea mai frumoasă femeie din Viena?

— Încă mai spun asta.

Mathilde ezită o clipă. Apoi, ignorînd această deda-rație continuă.

— Nu înțelegi că nu poți să faci un contract cu mine și apoi să spui deodată: „Nu, retrag totul, de fapt nu sînt sigur.” E *imoral*.

Rău.

323

1

Breuer nu răspunse, își ținu răsufarea și se imagină cu urechile turtite, ca pisoiful lui Robert. Știa că Mathilde are dreptate. Știa, de asemenea, că Mathilde nu are dreptate.

— Tu vrei să poți alege și, în același timp, să-ți păstrezi toate opțiunile deschise. Mi-ai cerut să renunț la libertatea *mea*, puțină pe care o aveam, măcar libertatea de a-mi alege un soț, dar tu vrei să-ți păstrezi prețioasa libertate deschisă — deschisă pentru a-ți satisface poftele cu o pacientă de douăzeci și unu de ani.

Josef se înroși.

— Deci *asta* crezi tu? Nu, asta n-are nimic de-a face cu Bertha sau cu vreo altă femeie.

— Vorbele tale spun una, fața ta — alta. Eu nu am studii, Josef — n-a fost alegerea mea. Dar proastă nu sînt!

— Mathilde, nu-mi subaprecia chinul. Mă lupt cu sensul *întregii* mele vieți. Omul are o datorie față de ceilalți, dar are una și mai înaltă față de el însuși. El...

— Dar o femeie? Care este sensul ei, libertatea ei?

— Nu m-am referit la un *bărbat*. M-am referit la o *persoană* — bărbat *sau* femeie — fiecare dintre noi trebuie să aleagă.

— Eu nu sînt ca tine. Eu nu pot alege libertatea cînd alegerea mea îi înrobește pe alții. Te-ai gîndit ce înseamnă libertatea ta pentru mine? Ce are de ales o văduvă sau o femeie părăsită?

— Ești liberă, ca și mine. Ești tînără, bogată, atrăgătoare,

sănătoasă.

— Liberă? Unde ți-e capul astăzi, Josef? Gîndește-te! Unde e libertatea unei femei? N-am avut dreptul la studii. Am trecut din casa tatălui meu în casa ta. A trebuit să mă lupt cu mama și cu bunica pînă și pentru libertatea de a-mi alege covoarele și mobila.

— Mathilde, nu realitatea, ci doar atitudinea ta față de propria-ți cultură te ține prizonieră! Acum vreo două săptămîni am avut la consultație o tînără rusoaică. Rusoaicele nu sînt mai independente decît vienezele, dar această tînără și-a cerut libertatea: își sfidează familia, pretinde să facă niște studii, își exercită dreptul de a alege viața pe

324

care o dorește. La fel poți și tu! Ești liberă să faci orice dorești. Ești bogată! Îți poți schimba numele și te poți muta în Italia!

— Vorbe, vorbe, vorbe! O evreică de treizeci și șase de ani călătorind liberă. Vorbești ca un prost, Josef! Trezeș-te-te! Trăiești în realitate, nu în cuvinte! Dar copiii? Să-mi schimb numele! Să-și aleagă și ei, fiecare, un alt nume?

— Amintește-ți, Mathilde, *tu* nu ți-ai dorit nimic altceva decît să ai copii, de îndată ce ne-am căsătorit. Copii și iar copii. Eu te-am rugat să aștepti.

Ea se stăpîni să-i răspundă furioasă și întoarse capul să nu-l mai vadă.

— Eu nu-ți pot spune cum să fii liberă, Mathilde. Eu nu-ți pot trasa drumul în locul tău, căci atunci n-ar mai fi drumul *tău*. Dar, dacă ai curajul, știu că poți găsi calea.

Ea se ridică și se duse spre ușă. întorcîndu-se cu fața la el, îi vorbi cu voce măsurată.

— Ascultă-mă, Josef! Vrei să-ți găsești libertatea și să fad alte alegeri? Atunci află că și acest moment este o alegere. îmi spui că ai nevoie să-ți alegi singur viața — și că, în timp, ai putea alege să-ți reiei viața aici.

Dar și eu *îriij aleg viața*. Și eu aleg să-ți spun că *nu există*

întoarcere. N-o să-ți poți relua *niciodată* viața cu mine ca soție a ta pentru că atunci când vei părăsi casa asta, astăzi, eu *nu voi mai fi soția ta*. Nu poți alege să te întorci în casa asta pentru că *nu va mai fi casa ta*

Josef închise ochii și lăsă capul în jos. Următoarele sunete pe care le auzi fură al ușii care se trîntea și al pașilor Mathildei coborînd scările. Era amețit din pricina loviturilor primite, dar și ciudat de ușurat. Cuvintele Mathildei erau cumplite. Dar avea dreptate! Această decizie *trebuia* să fie ireversibilă.

Acum s-a terminat, gîndi el. în sfîrșit mi se întîmplă ceva, ceva *real*, nu doar gînduri, ceva din lumea reală. Am vizualizat scena asta de mii de ori. Acum o *simt* Acum știu ce înseamnă să-mi iau destinul în propriile mele mîini. E cumplit ț— și minunat.

325

//■

Termină de împachetat, apoi își sărută copiii, care dormeau, și își luă în șoaptă rămas bun de la ei. Numai Robert se mișcă, murmurînd: „Unde te duci, tată?” dar adormi la loc imediat. Cît de ciudat de nedureros era! Breuer se minună de felul în care-și amortise sentimentele pentru a se proteja. își ridică valiza și coborî scările pînă în cabinetul lui, unde-și petrecu restul dimineții scriind liste lungi de instrucțiuni pentru Frâu Becker și pentru cei trei medici cărora le transfera pacienții săi.

Să scrie scrisori de explicație prietenilor săi? Șovăi. Nu era acesta momentul în care rupea toate legăturile cu viața de pînă atunci? Nietzsche spusese că o nouă identitate trebuie construită pe cenușa vechii lui vieți. Dar apoi își aminti că și el continua să corespundeze cu cîțiva prieteni vechi. Dacă nici măcar Nietzsche nu se putea împăca cu izolarea totală, de ce ar cere mai mult de la el?

Astfel că scrise scrisori de adio prietenilor mai apropiați: lui Freud, lui Ernest Fleischl și lui Franz Brentano. Descrise fiecăruia

motivele plecării sale, recunoscând că aceste motive, schițate într-o scurtă scrisoare, pot părea insuficiente sau de neînțeles. „Ai încredere în mine”, îi ruga pe fiecare, „nu este un act frivol. Am temeieri importante pentru acțiunile mele, pe care ți le voi dezvălui mai târziu.” Față de Fleischl, prietenul lui patologic, care se infectase grav în timp ce diseca un cadavru, Breuer se simțea oarecum vinovat: ani de zile îi oferise sprijin medical și psihic, iar acum i-l răpea. Se simțea vinovat și față de Freud, care depindea de el nu numai pentru prietenie și îndrumare profesională, ci și pentru suport material. Deși Sig ținea la Mathilde, Breuer spera că, în timp, avea să-i înțeleagă și să-i ierte hotărîrea. Adăugă la scrisoare un bilet separat prin care anula oficial toate datoriile lui Freud față de familia Breuer.

Cînd coborî pentru ultima dată scările din Bäcker-strasse 7, plîngea. În timp ce aștepta ca servitorul să-l aducă pe Fischmann, medita la placa de alamă de lîngă ușa de la intrare: DR. JOSEF BREUER, MEDIC SPECIA-UST — ETAJUL AL DOILEA.

Placa nu avea să mai fie

326

aici data viitoare cînd va vizita Viena. Nid cabinetul lui. A, granitul și cărămizile și etajul al doilea vor fi tot aia, dar nu vor mai fi cărămizile *lui*; cabinetul său va pierde curînd parfumul existenței lui. Trăia aceeași senzație de dislocare de cîte ori vizita casa copilăriei lui — căsuța care emana în același timp o intensă familiaritate și cea mai dureroasă indiferență. Găzduia o altă familie, poate un alt băiat care promitea mult și care, peste mulți ani, putea să devină medic.

Dar el, Josef, nu era *necesar*: va fi uitat, locul său va fi înghițit de timp și de existența altora. Va muri cîndva, în următorii zece sau douăzeci de ani. Și va muri singur: indiferent de compania în care te afli, se gîndi el, mori întotdeauna singur.

Se înveseli la gîndul că dacă omul e singur și necesitatea o iluzie, atunci el e *liberi* Cu toate acestea, cînd se urcă în fiacru, veselia

făcu loc unei senzații de opresiune. Privi celelalte case de pe stradă. Era urmărit? Se uitau vecinii la el de la fiecare fereastră? Cu siguranță că trebuie să aibă cunoștință de acest eveniment important care se petrecea! Vor afla mâine? îi va arunca Mathilde, asistată de surorile ei, hainele în stradă? Auzise de soții furioase care făceau asta.

Prima lui oprire fu acasă la Max. Acesta îl aștepta pentru că, în ziua precedentă, imediat după discuția din cimitir cu Nietzsche, Breuer îi mărturisise hotărârea de a-și părăsi viața din Viena și îl rugase să se ocupe de chestiunile financiare ale Mathildei.

Încă o dată, Max se strădui să-l oprească de la această acțiune impetuoasă și distrugătoare. Fără nădăjdie un succes; Breuer era hotărât. În cele din urmă Max obosi și păru să se resemneze în fața deciziei cumnatului său. Timp de o oră cei doi trecură în revistă dosarul actelor financiare ale familiei. Când Breuer se pregăti de plecare însă, Max se ridică deodată în picioare și îi bloca drumul cu trupul său masiv. Pentru o clipă, mai ales când Max desfăcu brațele, Breuer se temu de o încercare de a-l reține fizic. Dar Max

327

nu voia decât să-l îmbrățișeze. Vocea i se sparse când rosti:

— Deci, nici o partidă de șah diseară? Viața mea nu va mai fi aceeași, Josef. O să-mi lipsești teribil. Ești cel mai bun prieten pe care l-am avut vreodată.

Prea copleșit pentru a-i răspunde prin vorbe, Breuer îl îmbrățișa pe Max și părăsi repede casa. În fiacru, îi dădu instrucțiuni lui Fischmann să-l ducă la gară și, chiar înainte de a ajunge, îi spuse că pleca într-o călătorie foarte lungă, îi dădu salariul pe două luni și promise să-l contacteze când avea să se întoarcă la Viena.

În timp ce aștepta să se urce în tren, Breuer se muștră pentru că nu-i spusese lui Fischmann că nu avea să se întoarcă niciodată. „Să-l tratezi cu atîta indiferență — cum ai putut? După zece ani petrecuți împreună?” Apoi își găsi o scuză. Fusese mai mult decât putea suporta într-o singură zi.

Se îndrepta spre orașelul Kreuzlingen din Elveția, unde Bertha era internată de câteva luni la sanatoriul Bellevue. Era intrigat de starea lui de confuzie psihică. Când și cum luase hotărârea de a o vizita pe Bertha?

Cînd trenul se puse în mișcare, lăsă capul pe spate, închise ochii și medita asupra întâmplărilor din ziua aceea.

Friedrich a avut dreptate: tot timpul libertatea îmi fusese la îndemîină! Mi-aș fi putut lua în stăpînire viața cu ani în urmă. Viena e încă în picioare. Viața va merge înainte și fără mine. Absența mea ar fi survenit oricum peste zece sau douăzeci de ani. Ce diferență este, din perspectivă cosmică? Am deja patruzeci de ani: fratele meu mai mic e mort de opt ani, tatăl meu de zece, mama de treizeci și șase. Acum, cît mai pot merge și vedea, voi lua o mică bucată de viață pentru mine — cer prea mult? Sînt atît de obosit de serviciu, atît de obosit să am grijă de alții. Da, Friedrich a avut dreptate. Să rămîn veșnic înjugat la plugul datoriei? Să duc, pentru eternitate, o viață pe care s-o regret?

328

încercă să doarmă, dar de fiecare dată cînd ațipea, îi apăreau în minte imagini ale copiilor. Se crispa de durere cînd se gîndi că nu mai aveau tată. Friedrich are dreptate, își aminti el, cînd spune: „Nu crea copii pînă cînd nu ești gata să^îi un creator și să *dai naștere* la creatori." E greșit să faci copii din nevoie, e greșit să folosești un copil pentru a-ți alina singurătatea, e greșit să-ți crezi un scop în viață din a reproduce o copie a ta însuși. E, de asemenea, greșit să cauți nemurirea vărsîndu-ți sămînța în viitor — ca și cum sperma ți-ar conține conștiința!

Totuși, copiii? Au fost o greșeală, mi-au fost impuși cu forța, născuți înainte ca eu să fiu conștient de opțiunile mele. Cu toate acestea ei sînt *aici*, există! în privința lor Nietzsche păstrează tăcerea. Iar Mathilde m-a avertizat că s-ar putea să nu-i mai văd niciodată.

Breuer fu cuprins de disperare, dar își reveni repede. Nu! Alungă

aceste gânduri! Friedrich are dreptate: datorie, proprietate, fidelitate, lipsă de egoism, bunătate — acestea sînt somniferele ce-ți aduc somnul, un somn atît de adînc încît te trezești, dacă te mai trezești, doar la sfîrșitul vieții. Și atunci numai pentru a afla că de fapt n-ai trăit niciodată cu adevărat.

Am o singură viață, o viață ce s-ar putea repeta la ne-sfîrșit. Nu vreau să regret pentru vede că m-am pierdut pe mine însumi făcîndu-mi datoria față de copii.

Am acum șansa de a construi o nouă identitate pe cenușa vechii mele vieți! Atunci cînd voi fi făcut aceasta, voi găsi calea către copiii mei. Atunci nu voi mai fi tiranizat de concepția Mathildei despre ceea ce este permis din punct de vedere social! Cine poate bloca drumul unui părinte către copiii săi? Voi deveni o toporișca. îmi voi croi cu forța drum spre ei! Pîna una alta, Dumnezeu să-i ocrotească. Eu nu pot face nimic. Mă înec și trebuie mai întîi să mă salvez pe mine.

Și Mathilde? Friedrich spune că singurul mod de a salva această căsnicie este să renunț la ea! Și „e mai bine să distrugi lanțurile căsniciei decît să te lași distrus de ele". Poate că-i va fi mai bine fără mine. Poate că și ea a

329

fost prizonieră ca și mine. Lou Salomă așa ar spune. Cum a formulat ea: că nu va fi niciodată înrobită de slăbiciunile altuia? Poate că absența mea o va elibera pe Mathilde!

Era seara tîrziu cînd trenul ajunsese la Konstanz. Breuer coborî și petrecu noaptea la un modest hotel de lîngă gară; era timpul, își zise el, să se obișnuiască cu hoteluri de categoria a doua și a treia. Dimineața luă o trăsură pîna la Kreutzlingen, la sanatoriul Bellevue. Ajungînd, îi spuse directorului, Robert Binswanger, că o cerere neașteptată de consultație îl adusesese la Geneva și fiind destul de aproape de Bellevue, s-a gîndit să-i facă o vizită fostei lui paciente, Fräulein Pappenheim.

Nu era nimic neobișnuit în cererea lui Breuer: era bine cunoscut la

Bellevue, ca vechi prieten al fostului director, Ludwig Binswagner, Sr., care murise de curînd. Dr Binswanger se oferi să trimită imediat după Fräulein Pappenheim.

— Acum face o plimbare și discută despre starea sănătății ei cu noul său medic, doctorul Durkin. Binswanger se ridică în picioare și se duse la fereastră. Acolo, în grădină, u puteți vedea.

— Nu, nu, domnule doctor, nu-i întrerupeți. Cred cu tărie că nimic nu trebuie să aibă prioritate în fața ședințelor doctor-pacient. În plus, soarele e minunat astăzi, l-am văzut atît de puțin în Viena în ultima vreme. Dacă nu aveți nimic împotriva, o s-o aștept în grădină. Va fi, de asemenea, interesant pentru mine să observ starea domnișoarei Pappenheim, în special mersul, dintr-un loc ferit.

Pe o terasă mai joasă a întinsei grădini de la Bellevue, Breuer îi văzu pe Bertha și pe medicul ei plimbîndu-se de-a lungul unei alei străjuite de tufe de cimișir tunse cu grijă, își alese atent punctul de observație: o bancă albă pe o terasă mai înaltă, ascunsă aproape în întregime de ramurile golașe ale unei tufe rotunde de liliac. De acolo putea să privească în jos și s-o vadă clar pe Bertha; probabil, cînd avea să treacă prin dreptul lui, avea să-i poată auzi cuvintele.

330

Bertha și Durkin tocmai trecuseră prin dreptul băncii lui și se plimbau pe alee, îndepărtîndu-se. Parfumul ei de lavandă urcă pînă la el. îl inhala cu lăcomie și simți cum îi urcă în corp o dorință dureros de profundă. Cît de fragilă părea! Deodată ea se opri. Piciorul ei drept era contractat; își aminti cît de des i se întâmpla asta cînd se plimba cu el. Se agăță de Durkin pentru a se sprijini. Cît de strîns se ținea de acesta, exact așa cum se ținuse cîndva și de el. Acum îl ținea pe Durkin de braț cu amîndouă mîinile, sprijinindu-se de el! Breuer își aminti corpul ei sprijinindu-se de *el*. Ah, cît îi plăcea să-i simtă sîinii! Precum prințesa care simțea bobul de mazăre prin mai multe saltele, el îi simțea sîinii moi, catifelați, prin toate obstacolele — capa ei de astrahan și paltonul

îmblănit păreau bariere subțiri ca niște pânze de păianjen în calea plăcerii lui.

Iată, cuadricepsul drept al Berthei era prins într-un spasm puternic! Își duse mâna la coapsă. Breuer știa ce va urma. Durkin o ridică repede, o purtă în brațe pînă la banca cea mai apropiată și o întinse pe ea. Acum urma masajul. Da, Durkin își scotea mănușile, băgînd mîinile încet pe sub paltonul ei, și începea să-i maseze coapsa. Va începe Bertha acum să geamă de durere? Da, încet! Breuer o auzea! Acum nu-i așa că o să-și închidă pleoapele ca în transă, o să întindă brațele deasupra capului, o să-și arcuiască spatele și o să-și ridice sîinii? Da, da, iat-o! Acum paltonul i se va desface — da, îi văzu mîna alunecînd ușor în jos și descheindu-l. Știa că rochia i se va ridica, întotdeauna se întîmpla așa. Iată! Ea îndoiaie genunchii — Breuer n-o mai văzuse făcînd *asta* — și rochia îi alunecă în sus aproape pînă în talie. Durkin stă țeapăn, nemișcat, cu ochii pironiți la chiloții ei din mătase roz și la conturul palid al unui triumghi întunecat.

Din colțul lui îndepărtat, Breuer privește peste umărul lui Durkin, la fel de transpus. Acoper-o, biet nebun ce ești! Durkin încearcă să-i tragă rochia în jos și să-i încheie paltonul. Mîinile Berthei intervin. Ochii ei sînt închiși. Este în transă? Durkin pare agitat — are și de ce, se gîndi Breuer — și privește nervos în jur. Nimeni, slavă Domnu-

331

lui! Contractia de la picior a cedat. O ajută pe Bertha să se ridice și ea încearcă să meargă.

Breuer se simte amorțit, ca și cum nu s-ar mai fi aflat în propriul său corp. E ceva ireal în scena din fața ochilor lui, ca și cum ar fi urmărit o piesă din ultimul rînd de la balconul unui teatru uriaș. Ce simte? Poate gelozie față de doctorul Durkin? E tînăr, frumos și necăsătorit, iar Bertha se sprijină de el mult mai tare decît o făcuse vreodată cu Breuer. Dar nu! Nu simte gelozie, nici dușmănie — deloc. Dimpotrivă, simte căldură și apropiere față de Durkin.

Bertha nu-i desparte, ci îi aduce laolaltă, înfrățindu-i în tulburarea pe care le-o provoacă.

Tînărul cuplu continuă să se plimbe. Breuer zîmbi cînd observă că acum doctorul, și nu pacienta, mergea cu un pas împiedicat, șovăitor. îl înțelegea perfect pe succesorul lui: de dte ori nu trebuise *el* să se plimbe cu Bertha fiind nevoit, în același timp, să lupte cu inconvenientul unei erecții! „Ce noroc ai că e iarnă, doctore Durkin” își zise Breuer, „E mult mai rău vara, fără haină care să te acopere. Atunci trebuie să ți-o îndesi cum poți!”

Ajungînd la capătul aleii, cei doi veneau acum în direcția lui. Bertha duse mîna la obraz. Breuer putu vedea că mușchii orbitali erau cuprinși de spasm și că ea era în agonie; durerea ei facială, *tic douloureux*, era zilnică și atît de puternică încît numai morfina o putea ușura. Bertha se opri. El știa exact ce avea să urmeze. Era ciudat. Din nou avu senzația că se joacă o piesă de teatru, el fiind regizorul sau sufleurul, avertizînd actorii asupra următoarelor replici. Pune mîna pe fața ei, cu palmele pe obraji, cu degetele mari atingîndu-se la rădăcina nasului ei. Așa. Acum apasă ușor și mîngîie-i sprîncenele, iar și iar. Bun! Putu vedea cum fața Berthei se relaxează. Ea ridică mîi-nile, îl apucă pe Durkin de încheieturi și îi duse palmele pe rînd la buze. *Acum* Breuer simți un pumnal în inimă. O singură dată îi sărutase palmele așa: fusese clipa lor cea mai intimă. Se apropie. îi putea auzi vocea.

— Tăticule, dragul meu tătîc.

Asta îl duru. Așa obișnuia să-i spună *lui*.

332

Doar atît auzi. Era destul. Se ridică și, fără a adresa o vorbă surorilor uluite, ieși din Bellevue și se urcă în trăsura care-l aștepta. Ca-n transă, se întoarse la Konstanz, unde reuși, nu se știe cum, să se urce în tren. Fluierul locomotivei îl readuse la realitate. Cu inima bătîndu-i, lăsă capul pe spate și începu să se gîndească la ceea ce văzuse.

Placa de alamă, cabinetul meu din Viena, casa copilăriei mele, iar

acum și Bertha — toate continuă să fie ceea ce sînt: nici una dintre ele nu are nevoie de *mine* pentru a exista. Eu sînt accidental, înlocuibil. Eu nu sînt *necesar* pentru drama Berthei. Nici unul dintre noi, nici chiar actorii principali. Nici eu, nici Durkin, nici cei ce vor veni după noi.

Se simțea copleșit: poate că avea nevoie de mai mult timp ca să absoarbă totul. Era obosit; se lăsă pe spate, închise ochii și căută refugiu într-o reverie cu Bertha. Dar nu se întîmplă nimic!

Trecuse prin etapele obișnuite: se concentrase asupra scenei din mintea lui, stabilise decorul reveriei, era deschis la tot ce ar fi putut surveni — întotdeauna decidea Bertha, nu el — și se retrăsese, așteptând să înceapă acțiunea. Dar nu fu nici o acțiune. Nimic nu se mișcă. Scena rămase o natură moartă așteptînd indicațiile lui regizorale.

Făcînd o experiență, Breuer descoperi că acum putea chema sau alunga imaginea Berthei după plac. Cînd o chema, ea apărea imediat în orice formă sau împrejurări și-ar fi dorit. Dar nu mai avea autonomie: imaginea ei îngheța pînă cînd el voia să o miște. Totul slăbise în intensitate: dependența lui de ea, puterea ei asupra lui.

Breuer era uluit de această transformare. Nu se mai gîndise niciodată la Bertha cu atîta *indiferență*. Nu, nu cu indiferență — cu atîta liniște, atîta stăpînire de sine. Nu încerca o mare pasiune sau dorință, dar nici ranchiună. Pentru prima dată înțelese că el și Bertha erau tovarăși de suferință. Era la fel de prinsă în cursă ca și el. Nici ea nu „devenise ceea ce era”. Ea nu-și alesese viața, în schimb asistase la aceleași scene care se repetau la nesfîrșit.

333

De fapt, gîndindu-se mai bine, Breuer realizează întreaga tragedie a vieții Berthei. Probabil că ea nu știa toate astea. Probabil că ea renunțase nu "doar la alegere, ci și la *cunoaștere*. Era atît de des „absentă”, în transă, nici măcar nu-și *trăia* viața. El știa că în această privință Nietzsche greșise! *Nu el era victima Berthei*. Erau

amîndoi victime.

Cît de multe învățase! Numai de-ar putea-o lua de la capăt, de-ar putea fi medicul ei acum. Ziua aceea la Belle-vue îi arătase cît de efemere fuseseră efectele tratamentului său. Ce stupid că petrecuse luni în șir atacînd simp-tome — hărțuieli prostești, superficiale — și neglijînd adevărata bătălie, lupta pe viață și pe moarte de dincolo de ele.

Cu un muget, trenul ieși dintr-un tunel lung. Lumina puternică a zilei îl făcu pe Breuer să-și întoarcă atenția spre situația lui actuală. Se întorcea la Viena pentru a o vedea pe Eva Berger, fosta lui asistentă. Privi amețit în jurul său. Iar am făcut-o, se gîndi: Iată-mă în tren, avîntîndu-mă spre Eva, fără să știu însă cînd și cum am luat hotărîrea de a o vedea.

Cînd ajunse în Viena, luă un fiacru pînă la casa Evei și se apropie de ușă.

Era patru după-amiaza și fu gata să se întoarcă, sigur — și apoi sperînd — că ea era la lucru. Dar *era* acasă. Păru șocată să-l vadă și rămase holbîndu-se la el, fără o vorbă. Cînd o întrebă dacă putea să intre, îl primi, după ce aruncă o privire jenată la ușile vecinilor. El se simți imediat reconfortat de prezența ei. Trecuseră șase luni de cînd n-o mai văzuse, dar îi era la fel de ușor ca întotdeauna să i se destăinuie. îi povesti tot ce se întîmplase de cînd o con-cediase: întîlnirea lui cu Nietzsche, transformarea lui treptată, hotărîrea de a-și cere libertatea și de a-i părăsi pe Mathilde și pe copii, ultima înulnire, în tăcere, cu Bertha.

— Iar acum, Eva, sînt liber. Pentru întîia dată în viața mea, pot să fac orice, pot să mă duc unde vreau. Curînd, probabil imediat după ce vom termina de vorbit, mă voi duce la gară și voi alege o destinație. Nici acum nu știu

334

încă încotro mă voi duce, probabil spre sud, spre soare — poate în Italia.

Eva, de obicei o femeie expansivă, care răspundea cu discursuri

întregi la fiecare propoziție a lui, era acum ciudat de tăcută.

— Bineînțeles, continuă Breuer, voi fi singur. Știi cum sînt eu. Dar voi fi liber să mă întîlnesc cu cine vreau.

Tot nici un răspuns din partea Evei.

— Sau să invit o veche prietenă să meargă cu mine în Italia.

Breuer nu putea crede că rostise aceste cuvinte. își imaginează deodată un cer plin de porumbei care se îmbulzeau să intre pe fereastra laboratorului său, *întorcîndu-se* în coliviile lor de sîrmă. Spre consternarea, dar și spre ușurarea lui, Eva nu răspunse aluziilor lui. În schimb, începu să-i pună întrebări.

— La ce fel de libertate te referi? Ce vrei să spui cu „viața netrăită”? Scutură din cap neîncrezătoare. Josef, nu prea înțeleg mare lucru din toate astea. Mi-am dorit întotdeauna să am libertatea *ta*. Ce fel de libertate am avut *eu*? Cînd trebuie să-ți taci griji în privința chiriei și a notei de plată de la măcelar, nu-ți faci prea multe griji în privința libertății. Vrei să fii liber față de meseria ta? Uită-te ia meseria *mea*! Cînd m-ai concediat, a trebuit să accept orice slujbă puteam găsi, iar acum singura libertate pe care mi-o doresc este să nu lucrez în schimbul de noapte la Spitalul General din Viena.

Schimbul de noapte! Iată de ce e acasă la ora asta, se gîndi Breuer.

— M-am oferit să te ajut să-ți găsești alt post. N-ai răspuns la nici unul dintre mesaje mele.

— Eram în stare de șoc, răspunse Eva. Am învățat o lecție dură — că nu te poți bizui pe nimeni în afară de tine.

Pentru prima dată, ea își ridică privirea și se uită direct în ochii lui Breuer.

Roșu de rușine că n-o protejase, începu să-i ceară iertare — dar Eva se grăbi să continue, vorbind despre noua

335

ei slujbă, despre nunta surorii ei, despre moartea mamei, apoi despre relația ei cu Gerhardt, tînărul avocat pe care-l cunoscuse cînd era pacient al spitalului.

Breuer știa că vizita lui o compromitea, și se ridică să plece. Apropiindu-se de ușă, îi luă mâna cu stîngăcie și începu să pună o întrebare, dar ezită — mai avea dreptul de a-i spune ceva familiar? Se hotărî să riște. Deși era evident că legătura intimă dintre ei se destrămasese, cincisprezece ani de prietenie nu se șterg așa ușor.

— Eva, am să plec acum. Dar te rog, o ultimă întrebare.

— Spune, Josef.

— Nu pot uita vremurile când eram apropiați. Îți amintești când, într-o seară, tîrziu, am stat de vorbă o oră întreagă în cabinet? Ți-am spus cu cîtă disperare și cît de irezistibil mă simțeam atras de Bertha. Tu mi-ai răspuns că ți-este teamă pentru mine, că ești prietena mea, că nu vrei să mă distrug. Apoi mi-ai luat mâna, așa cum eu o iau pe a ta acum, și ai spus că ai face *orice*, orice aș vrea eu, dacă asta m-ar salva. Eva, nu pot să-ți spun dt de des, probabil de sute de ori, am re trăit conversația aceea, cît de mult a însemnat ea pentru mine, cît de adesea am regretat că eram atît de obsedat de Bertha încît nu ți-am răspuns într-un mod mai direct. Iar întrebarea mea este: Erai sinceră? Trebuia să-ți fi răspuns?

Eva își retrase mâna, o puse ușor pe umărul lui și rosti, cu o voce înecată:

— Josef, nu știu ce să spun. Voi fi sinceră — îmi pare rău că trebuie să răspund astfel la întrebarea ta, dar de dragul vechii noastre prietenii trebuie să fiu sinceră. Josef, eu nu-mi amintesc acea conversație!

Două ore mai tîrziu, Breuer se trezi pe un loc de clasa a doua în trenul spre Italia.

Realiză cît de important fusese pentru el, în ultimul an, că o avusese pe Eva ca sprijin. Se bizuise pe ea. Fusese întotdeauna sigur că putea conta pe ea la nevoie. Cum putuse ea să uite?

și pusă într-un dulap, așteptându-te pe tine să deschizi ușa și s-o readuc la viață? Ai patruzeci de ani, e timpul să înțelegi că femeile tale au o existență separată de a ta: au viața lor proprie, se dezvoltă, înaintează în vârstă, îmbătrânesc, stabilesc relații noi. Numai morții nu se schimbă. Numai mama ta, Bertha, a rămas suspendată în timp, așteptându-te."

Deodată, în minte îi răsări gândul îngrozitor că nu numai viața Berthei și a Evei va merge înainte, ci și a Mathildei — că ea va exista fără el, că va veni ziua când ea va iubi pe altcineva.

Mathilde, Mathilde a lui cu un alt bărbat — durerea aceasta era greu de suportat. Îi dădură lacrimile. Își căută din ochi valiza de pe plasa de bagaje. Era acolo, la îndemână, cu minerul de alamă atârând ademenitor spre el. Da, știa exact ce trebuia să facă: să apuce minerul, să treacă valiza peste bara de metal, s-o tragă jos, să coboare la prima stație, oricare ar fi, să ia primul tren înapoi spre Viena și să se arunce la picioarele Mathildei. Nu era prea târziu — cu siguranță că avea să-l primească înapoi.

Dar își imaginează prezența puternică a lui Nietzsche barându-i drumul.

„Friedrich, cum am putut să renunț la toate? Ce prost am fost că ți-am urmat sfatul!”

„Renunțasei deja la tot ce era important încă înainte de a mă întâlni, Josef. De aceea erai cuprins de disperare. Îți amintești de ai plîns că l-ai pierdut pe tânărul infinitei promisiuni?”

„Dar acum nu mai am nimic.”

„Nimic înseamnă totul! Pentru a deveni puternic trebuie ca mai întâi să-ți înfigi adânc rădăcinile în neant și să înveți să înfrunți cea mai cumplită singurătate.”

„Soția mea, familia mea! Îi iubesc. Cum am putut să-i părăsesc? O să cobor la prima stație.”

„Nu fad dedt să fugi de tine însuși. Amintește-ți că fiecare clipă se repetă la nesfârșit. Gândește-te: gândește-te că fugi de libertate pentru vede!”

„Am o datorie față de...”

„Doar datoria de a deveni cel ce ești. Devino puternic: altfel, te vei folosi întotdeauna de alții în dezvoltarea ta.”

„Dar Mathilde! Jurămintele mele! Datoria mea față de...”

„Datorie, datorie! O să pieri din cauza acestor virtuți mărunte. Învață să devii rău. Clădește-ți o nouă identitate pe cenușa vechii tale vieți.”

Pe tot drumul pînă în Italia, cuvintele lui Nietzsche îl urmăriră.

„Repetare eternă.”

„Clepsidra eternă a existenței întoarsă iarăși și iarăși.”

„Lasă această idee să pună stăpînire pe tine, și promit că asta te va schimba pentru totdeauna.”

„Îți place ideea sau o detești?”

„Trăiești astfel încît să-ți placă ideea.”

„Pariul lui Nietzsche.”

„Consumă-ți viața.”

„Mori la momentul potrivit.”

„Curajul de a-ți schimba convingerile!”

„Viața asta e viața ta veșnică.”

Totul începuse cu două luni în urmă, la Veneția. Acum se îndrepta din nou către orașul gondolelor. Cînd trenul trecu granița italo-elvețiană și auzul lui prinse conversații în italiană, gîndurile i se întoarseră de la posibilitatea eternă la realitatea zilei de mîine. Unde-o să se ducă atunci cînd va coborî din tren la Veneția? Unde-o să doarmă la noapte? Ce-o să facă mîine? Dar poimîine? Cum o să-și folosească timpul? Nietzsche cum îl folosea? Cînd nu era bolnav se plimba, medita și scria. Dar așa făcel *el*. Cum...? Știa că, înainte de toate, trebuia să-și cîștige existența. Bani pe care-i avea la el îi ajungeau doar pentru cîteva săptămîni, după aceea banca, la cererea lui Max, avea să-i trimită doar o modestă sumă lunară. Putea, bineînțeles, să

practice în continuare medicina. Cel puțin trei dintre foștii lui studenți erau medici în Veneția. N-ar trebui să întâmpine nici o dificultate în a-și construi o carieră. Nici limba n-ar fi o problemă: avea ureche bună și știa ceva engleză, franceză și spaniolă; putea prinde repede italiana. Dar sacrificase atît de multe doar ca să-și reproducă viața din Viena la Veneția? Nu, lăsase acea viață în urmă!

Poate o slujbă într-un restaurant. Pentru că îi murise mama, iar bunica era foarte slăbită, Breuer învățase să gătească și ajuta adesea la prepararea meselor de familie. Deși Mathilde îl tachina și-l gonia din bucătărie, cînd ea nu era în preajmă obișnuia să treacă pe acolo și să-i dea instrucțiuni bucătăresei. Da, cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît simțea mai tare că munca într-un restaurant ar putea fi cea mai potrivită. Nu doar aceea de director sau de casier: vroia să atingă mîncarea — să o prepare, să o servească.

Ajunse tîrziu în Veneția și din nou petrecu noaptea într-un hotel din preajma gării. Dimineața luă o gondolă pînă în centru și se plimbă ore în șir, gîndindu-se. Mulți dintre localnici întorceau privirea după el. Înțelese de ce cînd își văzu imaginea reflectată într-o vitrină: barbă lungă, pălărie, palton, costum, cravată — toate negre. Părea străin, exact ca un bătrîn și bogat medic evreu din Viena! Noaptea trecută, la gară, observase un grup de prostituate italiene care-și căutau clienți. Nici una nu-l abordase; și nu-i de mirare! Barba și hainele de înmor-mîntare trebuiau să dispară. Încet, planul său căpătă contur: mai întîi, o vizită la bărbier și la un magazin de confecții pentru clasa muncitoare. Apoi avea să înceapă un curs intensiv de italiană. Probabil după două, trei săptămîni, putea începe să exploreze restaurantele: s-ar putea ca Veneția să aibă nevoie de un bun restaurant austriac, sau chiar austriac-evreiesc — văzuse mai multe sinagogi în timpul plimbării sale.

Briciul tocit al bărbierului îi smucea capul înainte și înapoi în timp ce-i ataca barba în vîrstă de douăzeci și

339

unu de ani. Uneori rădea smocurile de barbă frumos, dar cel mai des agăța și smulgea firele de păr castaniu sîrmos. Bărbierul era brutal și repezit. E de înțeles, se gîndi Breuer. Șaizeci de lire e prea puțin pentru mărimea bărbii lui. Făcîndu-i semn s-o ia mai încet, băgă mîna în buzunar și-i oferi două sute de lire pentru un bărbierit mai blînd.

Douăzeci de minute mai târziu, uitîndu-se în oglinda crăpată a bărbierului, îl năpădi un val de compasiune față de propria lui față. De-a lungul deceniilor în care o tot văzuse, datorită bărbii întunecate care o ascundea, uitase ce bătălie cu timpul era înaintarea în vîrstă. Descoperită acum, văzu că era obosită și îmbătrînită. Doar fruntea și arcadele rămăseseră neridate și suțineau cu hotărîre pielea lăsată, fleșcăită, înfrîntă a feței lui. Cîte un șanț adînc se întindea de la fiecare nară pentru a-i separa obrazii de buze. Riduri mai mici porneau în jos de la ochi. Gîtul era plin de cute, ca cel al unui curcan. Iar bărbia — uitase că barba îi acoperea bărbia lipsită de personalitate, care acum, și mai lipsită de vigoare, se ascundea cu timiditate, cît putea, sub buza de jos care atîrna umedă.

În drum spre un magazin de confecții, Breuer se uită la îmbrăcămintea trecătorilor și hotărî să cumpere o haină scurtă de muncitor, niște ghete solide și un pulover gros în dungii. Cu toate acestea, toți cei care treceau pe stradă erau mai tineri decît el. Ce purtau bărbații mai în vîrstă? De fapt, unde *erau* aceștia? Toată lumea părea atît de tînără. Cum o să-și facă prieteni? Cum va cunoaște femei? Poate o chelneriță într-un restaurant, sau o profesoară de italiană. Dar, se gîndi el, eu nu vreau o altă femeie! N-o să mai găsesc niciodată o femeie ca Mathilde. O iubesc. E o nebunie. De ce am părăsit-o? Sînt prea bătrîn ca s-o iau de la capăt. Sînt cea mai bătrîină persoană de pe strada asta — poate bătrîna

aceea cu bastonul e mai bătrână, sau bărbatul acela gârbovit care vinde legume. Deodată simți că amețește. Abia mai putea sta în picioare. Auzi o voce în spatele său.

— Josef,Josef!

A cui e vocea? Pare familiară!

340

— Doctor Breuer! Josef Breuer! Cine știe unde sînt?

— Josef, ascultă-mă! Număr invers, de la zece la unu. Când ajung la cinci, ochii ți se vor deschide. Când ajung la unu, vei fi complet treaz. Zece, nouă, opt...

Cunosc vocea asta!

— Șapte, șase, cinci...

Deschise ochii. Privi fața zîmbitoare a lui Freud.

— Patru, trei, doi, unu! Poftim! Te-ai trezit! Breuer era alarmat.

— Ce se întâmplă? Unde mă aflu, Sig?

— Totul e-n regulă, Josef. Trezește-te! Vocea lui Freud era fermă, dar liniștitoare.

— Ce se întâmplă?

— Acordă-ți două minute, Josef. O să-ți amintești totul.

Văzu că stătea întins pe canapea, în biblioteca sa. Se ridică. Întrebă din nou:

— Ce se întâmplă?

— Tu să-mi spui mie ce s-a întâmplat, Josef. Am făcut exact așa cum m-ai instruit.

Cum Breuer încă mai părea amețit, Freud explică:

— Nu-ți amintești? Ai venit aseară la mine și m-ai rugat să fiu aici în dimineața asta la unsprezece pentru a te asista la un experiment psihologic. Când am sosit, mi-ai cerut să te hipnotizez, folosind ceasul tău drept pendul.

Breuer căutiTîn buzunarul vestei.

— Uite-l colo, Josef, pe măsuța pentru cafea. Apoi, îți amintești, mi-ai cerut să-ți poruncesc să dormi adînc și să vizualizezi o serie de experiențe. Mi-ai spus că prima parte a experimentului avea să

fie consacrată despărțirii — de familie, de prieteni, chiar și de pacienți; și că eu trebuia, dacă mi se părea necesar, să-ți dau sugestii precum: „Ia-ți rămas bun” sau „Nu te mai poți duce acasă”. Partea următoare avea să fie consacrată începerii unei vieți noi, iar eu trebuia să-ți dau sugestii precum: „Continuă” sau „Ce vrei să faci mai departe?”

341

— Da, da, Sig, mă trezesc. îmi amintesc totul. Cît e ceasul acum?

— Unu, duminică la prînz'. Ai fost absent două ore, așa cum am planificat. Curînd vor sosi cu toții pentru masa de prînz.

— Spune-mi exact ce s-a întîmplat. Ce ai observat?

— Ai intrat repede în transă, Josef, și ai rămas hipnotizat cea mai mare parte a timpului. îmi dădeam seama că se joacă o piesă plină de acțiune — dar în tăcere, într-un teatru dinlăuntru tău. De cîteva ori mi s-a părut că ieși din transă, și am adîncit-o sugerîndu-ți că te afli într-o călătorie și ești legănat de tren, și că îți lași capul pe spătarul banchetei, căzînd într-un somn și mai profund. De fiecare dată mi s-a părut că are efect. Prea multe nu-ți mai pot spune. Păraai foarte nefericit; de vreo două ori ai plîns și de cîteva ori ai părut înspăimîntat. Te-am întrebat dacă vrei să te oprești, dar tu ai dat din cap, așa că te-am îndemnat să continui.

— Am vorbit cu voce tare? Breuer își frecă ochii, făcînd încă eforturi să-și revină.

— Foarte puțin. Buzele ți s-au tot mișcat, așa că am presupus că-ți imagineai conversații. Am prins doar cîteva cuvinte. De mai multe ori ai strigat-o pe Mathilde, și am auzit și numele de Bertha.

Vorbeai despre fiica ta?

Breuer ezită. Cum să-i răspundă? Era tentat să-i spună totul lui Sig, dar intuiția îl avertiza să n-o facă. La urma urmelor, Sig nu avea decît douăzeci și șase de ani și îl privea ca pe un tată sau ca pe un frate mai mare. Amîndoi erau obișnuiți cu acea relație, iar Breuer nu era pregătit pentru disconfortul de a o strica brusc.

în plus, Breuer știa cât de neexperimentat și cu vederi înguste era tânărul său prieten în chestiuni ce priveau dragostea sau relațiile trupești. Își aminti cât de mult îl uimise și-l stînjenisese de curînd cînd declarase că nevrozele încep în patul conjugal! Și doar cu cîteva zile în urmă, Sig îl condamnase plin de indignare pe tânărul Schnitzler pentru aventurile sale amoroase. Cîtă înțelegere te puteai aștepta deci să aibă Sig pentru un bărbat de patruzeci de

342
ani, însurat, îndrăgostit de o pacientă de douăzeci și unu? Mai ales că Sig pur și simplu o adora pe Mathilde! Nu, ar fi o greșeală să i se destăinuie. Mai bine să discute cu Max ori Friedrich!

— Fiica mea? Nu sînt sigur, Sig. Nu-mi amintesc. Dar și pe mama o chema Bertha, știai?

— A, da, am uitat! Dar ea a murit cînd erai foarte tînăr, Josef. De ce ți-ai lua rămas bun de la ea acum?

— Poate că pînă acum n-am lăsat-o să plece cu adevărat niciodată. Cred că unele chipuri de adult pătrund în mintea unui copil și refuză să plece. Poate că trebuie să le dai afară cu forța pentru a putea fi stăpîn pe propriile tale gînduri!

— Hm, interesant. Să vedem, ce ai mai spus? Am auzit: „Gata cu medicina” și apoi, chiar înainte de a te trezi, ai spus: „Prea bătrîn ca s-o iau de la capăt!” Josef, ard de curiozitate. Ce înseamnă toate astea?

Breuer își alese cu grijă cuvintele.

— Iată ce pot să-ți spun, Sig. Totul e în legătură cu acel profesor Muller. M-a forțat să mă gîndesc la viața mea și mi-am dat seama că am ajuns într-un punct în care majoritatea opțiunilor mele sînt de domeniul trecutului. Cu toate acestea m-am întrebat cum ar fi fost dacă aș fi ales diferit — să fi dus o altă viață, fără medicină, familie, cultură vieneză. Așa că am încercat un experiment de gîndire pentru a vedea cum ar fi să mă eliberez de toate aceste concepte arbitrare — să înfrunt neformalismul, chiar să intru într-un fel de viață alternativă.

— Și ce ai aflat?

— Sînt încă buimac. Voi avea nevoie de timp pentru a decanta totul. Ceea ce simt clar este cît de important eșă, nu-ți lași viața să te trăiască. Altfel, te trezești la patruzeci de ani cu sentimentul că n-ai trăit cu adevărat. Ce am învățat? Poate să trăiesc *acum*, pentru ca la cincizeci de ani să nu privesc în urmă cu regret. E important și pentru tine. Toată lumea care te cunoaște bine, Sig, își dă seama că ești extraordinar de talentat. Ai o povară: cu dt este mai bogat solul, cu atît mai de neiertat este eșecul în a-l cultiva.

343

— Tu *ești* altfel, Josef. Poate că transa te-a schimbat. Nu mi-ai mai vorbit niciodată așa. Îți mulțumesc, încrederea ta mă stimulează — dar poate că mă și împovărează.

— Și am mai învățat, spuse Breuer, sau poate că e același lucru, că trebuie să trăim *ca și cum* am fi liberi. Chiar dacă nu putem fugi de soartă, trebuie s-o înfruntăm — trebuie să *vrem CA* destinul nostru să se împlinească. Trebuie să ne iubim soarta. E ca și cum... Se auzi un ciocănit în ușă.

— Tot aici sînteți? întrebă Mathilde. Pot să intru? Breuer se duse repede să deschidă ușa, iar Mathilde intră cu o farfurie de cîrnăciori subțiri, aburinzi, fiecare înfășurat într-un aluat crocant.

— Ce-ți place ție, Josef. Mi-am dat seama azi dimineață că nu ți-am mai făcut din ăștia de mult. Masa e gata. Max și Rachel au venit, iar ceilalți sînt pe drum. Sigi, rămîi și tu. Ți-am pus deja tacîm. Pacienții tăi o să te mai aștepte o oră. Înțelegînd semnul făcut de Breuer, Freud părăsi încăperea. Breuer o luă pe Mathilde pe după umeri.

— Știi, draga mea, e ciudat că ai întrebat dacă mai sîntem în cameră. O să-ți povestesc mai tîrziu discuția noastră, dar a fost ca și cum așa fi făcut o călătorie lungă. Mă simt de parcă aș fi fost plecat multă vreme. Și acum m-am întors.

— Asta-i bine, Josef. Îi puse o mîină pe obraz și îi mîngîie barba

cu afecțiune. îmi face plăcere să-ți urez bun sosit. Mi-a fost dor de tine.

Prînzul era, după standardele familiei Breuer, intim — doar nouă adulți la masă: părinții Mathildei; Ruth, o altă soră a Mathildei, cu soțul ei, Meyer; Rachel și Max; și Freud. Cei opt copii stăteau la o masă separată în hol.

— De ce te uiți la mine? murmură Mathilde către Breuer, în timp ce aducea un castron mare cu supă de morcovi și cartofi.

— Mă intimidezi, Josef, șopti ea mai tirziu, punînd pe masă platoul uriaș cu limbă de vițel rasol și stafide.

344

— încetează, Josef, încetează să mă mai fixezi! spuse ea din nou, în timp ce ajuta la strînsul mesei înainte de aducerea desertului. Dar Josef nu încetă. Studie fața soției sale de parcă ar fi văzut-o prima dată. Își dădu seama, cu o strîngere de inimă, că și ea era un combatant în războiul cu timpul. Obrajii ei nu aveau cute — refuzase să lase acest lucru să se întîmple —, dar nu putuse apăra toate redutele, și o rețea fină de riduri îi apăruse la colțurile ochilor și ale gurii. Părul ei, dat pe spate și răsucit într-un coc strălucitor, fusese năpădit din belșug de șuvițe cărunte. Cînd se întîm-plase asta? Avea și el partea lui de vină? Uniți, ei doi ar fi putut suferi mai puține schimbări.

— De ce-aș înceta? — Josef îi puse mîna ușor în jurul taliei cînd ea se întinse să-i ia farfuria. Mai tîrziu, o urmă în bucătărie. — De ce să nu te privesc? Eu... dar, Mathilde, te-am făcut să plîngi!

— De fericire, Josef. Dar și de tristețe, cînd mă gîndesc cît timp a trecut. Toată ziua de azi e ciudată. De fapt, despre ce ai discutat cu Sigi? Știi ce mi-a spus la masă? Că o să-i dea numele meu primei lui fiice! Spune că vrea să aibă două Mathilde în viața lui.

— Noi am bănuțit întotdeauna că Sig e deștept, iar acum sîntem siguri. *Este* o zi ciudată. Dar una importantă — am hotărît să mă însor cu tine.

Mathilde puse jos tava cu cești de cafea, îi luă capul în mâini și îl trase spre ea, sărutându-l pe frunte.

— Ai băut *Schnapps*, Josef? Vorbești aiurea. — Luă tava din nou.

— Dar îmi place.

Chiar înainte de a împinge ușa batantă spre sufragerie, se întoarse.

— Am crezut că ai hotărât să te însori cu mine acum paisprezece ani.

— Important este că am ales s-o fac astăzi, Mathilde. Și în fiecare zi.

După cafea și *Linzertorte*, Freud se grăbi să ajungă la spital.

Breuer și Max își luară câte un pahar de șliboviță în bibliotecă și se așezară să joace șah. După un joc nesperat

345

de scurt — Max anihilând rapid o apărare franceză cu un fulgerător atac la regină — Breuer îi opri mîna cînd începu să aranjeze din nou piesele pentru jocul următor.

— Simt nevoia să vorbesc, îi spuse el cumnatului său. Max își stăpîni dezamăgirea, puse deoparte piesele de șah, își aprinse un nou trabuc, suflă o șuviță lungă de fum și așteptă.

De la scurta lor conversație din urmă cu două săptămîni, cînd Breuer îi pomenise pentru prima dată lui Max despre Nietzsche, cei doi deveniseră mult mai apropiați. Devenit un ascultător răbdător și înțelegător, Max urmărise cu mult interes, în ultimele două săptămîni, dările de seamă ale lui Breuer despre întîlnirile sale cu Eckart Muller. Acum părea transfigurat la descrierea detaliată făcută de Breuer discuției din ziua precedentă, din cimitir, și extraordinarei ședințe de hipnoză din dimineața aceea.

— Deci cînd erai în transă ai crezut la început că voi încerca să blochez ușa pentru a te împiedica să pleci? Probabil că așa fi făcut-o. Pe cine așa mai fi bătut la șah? Dar, serios, Josef, arăți cu totul altfel. Chiar crezi că ți-ai scos-o pe Bertha din minte?

— E uimitor, Max. Acum mă pot gîndi la ea așa cum mă gîndesc

la oricine altcineva. E ca și cum aș fi făcut o operație pentru a separa imaginea Berthei de toate emoțiile care o însoțeau! Și sînt absolut sigur că această operație s-a petrecut în momentul în care am văzut-o în grădină, cu noul ei doctor!

■<, — Nu înțeleg. — Max scutură din cap. — Sau e mai bine să nu înțeleg?

— Trebuie să încercăm. Poate că e greșit să spun că pasiunea mea pentru Bertha a murit în momentul în care am văzut-o cu doctorul Durkin — vreau să spun *fantezia* mea despre ea și doctorul Durkin, care este atît de vie încît încă o mai privesc ca pe un eveniment real. Sînt sigur că pasiunea îmi fusese deja slăbită de Muller, în special cînd m-a făcut să înțeleg de ce i-am acordat o putere atît de uriașă. Închipuirea în transă despre Bertha și doctorul

346
Durkin au venit la momentul oportun pentru a o anihila complet. Întreaga ei putere a dispărut cînd am văzut-o repetînd cu el scenele acela atît de familiare mie, de parcă le învățase pe dinafară. Brusc mi-am dat seama că nu are nici o putere. Nu-și poate controla acțiunile — de fapt, e tot atît de neajutorată și de istovită ca și mine. Nu eram, fiecare dintre noi, decît actori de umplură în drama obsesivă a celuilalt, Max. Breuer rînji.

— Dar, știi, mi se întîmplă ceva și mai important, o schimbare în sentimentele mele față de Mathilde. Am simțit asta puțin în timpul transei, dar senzația e și mai puternică acum. Tot timpul mesei m-am uitat la ea și n-am încetat să simt un val de căldură la vederea ei.

— Da, zîmbi Max, te-am văzut uitîndu-te la ea. Era nostim s-o vezi pe Mathilde fîstîcîndu-se. Era ca-n vremurile bune, cînd urmăream cîte-un joc între voi doi. Poate că e foarte simplu: o apreciezi acum fiindcă ai simțit aproape pe viu cum ar fi s-o pierzi.

— Da, și asta, dar mai sînt și altele. Știi, ani de zile am mușcat zăbala pe care credeam că Mathilde mi-o pusese în gură. Mă simțeam prizonierul ei și tînjeam după libertate — pentru a

cunoaște alte femei, pentru a avea o altă viață, total diferită. Cu toate acestea, când am făcut ceea ce Muller mi-a cerut să fac, când mi-am luat libertatea în mâini, am intrat în panică. În transă, încercam să scap de libertate. Am întins zăbala mai întâi Berthei, apoi Evei. Am deschis gura și am spus: Te rog, te rog, pune-mi căpăstrul. Îndeasă-mi asta în gură. Nu vreau să fiu liber. Adevărul este că libertatea mă îngrozea.

Max dădu grav din cap.

— Ții minte, continuă Breuer, ce ți-am povestit despre vizita mea în transă la Veneția — bărbierul unde mi-am descoperit fața îmbătrînită? Strada cu magazine de confecții, unde m-am trezit că eram persoana cea mai bătrî-nă? Îmi vine în minte acum ceva ce a spus Muller: „Alege-ți corect inamicul”. Cred că asta e cheia! În toți anii ăștia m-am

347

luptat cu un alt inamic decît trebuia. Adevăratul inamic a fost, tot timpul, nu Mathilde, ci destinul. Adevăratul inamic au fost îmbătrînirea, moartea și propria mea groază de libertate. Dădeam vina pe Mathilde pentru că nu-mi permitea să înfrunt ceea ce de fapt eu nu doream să înfrunt! Mă întreb cîți alți bărbați fac asta soțiilor lor?

— Cred că eu sînt unul dintre ei, spuse Max. Știi, visez adesea cu ochii deschiși la copilăria noastră împreună, la zilele petrecute la universitate. „Ah, ce pierdere!” îmi spun. „Cum am putut lăsa acele vremuri să dispară?” Și apoi, în taină, dau vina pe Rachel — ca și cum ar fi vina *ei* că se termină copilăria, vina *ei* că eu îmbătrînesc!

— Da, Muller spunea că adevăratul inamic sînt „fălcile devoratoare ale timpului”. Astăzi, poate pentru prima dată, simt că îmi *doresc* viața. Accept viața pe care am ales-o. În momentul ăsta, Max, nu vreau să fi făcut nimic altfel.

— Oricît de deștept ar fi profesorul tău, Josef, mi se pare că proiectînd acest experiment de hipnoză l-ai întrecut. Ai găsit o cale

de a trăi o hotărîre ireversibilă fără a o face ireversibilă. Dar e ceva ce tot nu înțeleg. Unde a fost partea din tine care a proiectat experimentul de hipnoză *în timpul* transei? Când erai *în* transă, o parte din tine trebuie să fi fost conștientă de ceea ce se întâmpla în realitate.

— Ai dreptate, Max. Unde a fost martorul, acel „eu” care păcălea cealaltă parte din „mine”? Amețesc gîndin-du-mă la asta. într-o zi, cineva mult mai inteligent decît mine va dezlega această enigmă. Dar nu, nu cred că l-am întrecut pe Muller. De fapt, eu simt cu totul altceva: simt că l-am trădat. Am refuzat să urmez prescripțiile lui. Sau poate că, pur și simplu, mi-am recunoscut limitele. El spunea adesea: „Fiecare om trebuie să aleagă cît de mult adevăr poate suporta.” Cred că eu am ales. Și l-am trădat și ca medic. Nu i-am dat nimic. De fapt, nici măcar nu mă mai gîndesc cum să-l ajut.

— Nu te condamna, Josef. Ești întotdeauna atît de exigent cu tine însuși. Tu ești altfel decît el. îți amintești cursul acela la care am fost împreună, despre gînditorii religioși — profesorul Jodl, nu-i așa? — și termenul pe care-l folosea pentru ei — „vizionari”. Iată ce este Muller al tău — un vizionar! Nu mai știi de mult cine-i medicul și cine-i pacientul, dar dacă *ai fi* medicul lui, și chiar dacă *ai putea* să-l schimbi — și nu poți — ai *vrea* să-l schimbi? Ai auzit vreodată de vreun vizionar însurat ori domesticit? Nu, asta l-ar distruge. Cred că destinul lui e să fie un profet singuratic.

Știi ce cred eu? Max deschise cutia cu piese de șah. Cred că ajunge cu tratamentul. Poate că e încheiat. Poate că încă puțin din tratamentul ăsta ar ucide atît pacientul cît și doctorul!

348

CAPITOL
UL 22

JVlax avea dreptate. *Era* timpul să se oprească. Chiar și așa, Josef se surprinse pe el însuși luni dimineața când intră în camera 13 și se declară complet restabilit.

Nietzsche, care ședea pe pat și își pieptăna mustața, păru și mai surprins.

— Restabilit? exclamă el, scăpînd pe pat pieptenele din carapace de broască țestoasă. Poate fi adevărat? Cum e posibil? Păreai atît de nenorocit sîmbătă, cînd ne-am despărțit. Eram îngrijorat din cauza ta. Fusesem prea dur? Pretinsesem prea mult? M-am întrebat dacă vei întrerupe proiectul nostru de tratament. M-am întrebat multe, dar nici o clipă nu m-am așteptat să aud că ești complet restabilit!

— Da, Friedrich, și eu sînt surprins. S-a întîmplat din-tr-o dată — ca rezultat direct al ședinței noastre de ieri.

— Ieri? Dar ieri a fost duminică. N-am avut nici o ședință.

— Am avut o ședință, Friedrich. Doar că tu nu te aflai acolo! E o poveste lungă.

— Spune-mi-o, spuse Nietzsche, ridicîndu-se de pe pat.

Povestește-mi fiecare amănunt! Vreau să aflu cum ți-ai revenit.

— Aici, în fotoliile noastre de conversație, spuse Breuer, așezîndu-se la locul lui obișnuit. Sînt atîtea de spus...

350

începu el, în timp ce, alături de el, Nietzsche se aplecă înainte plin de interes, gata să cadă de pe fotoliu.

— începe cu după-amiaza de sîmbătă, spuse Nietzsche repede, după plimbarea noastră în Simmeringer Haide.

— Da, plimbarea aceea sălbatică în bătaia vîntului! Plimbarea aceea a fost minunată. Și teribilă! Ai dreptate — cînd ne-am întors la fiacru, eram foarte nenorocit. Mă simțeam ca o nicovală: cuvintele tale erau ca niște lovituri de ciocan. Multă vreme după aceea le-am auzit ecoul, în special o anumită frază.

— Care era...?

— Că *singurul mod în care îmi puteam salva căsnicia era să renunț la ea*. Una dintre cele mai greu de înțeles afirmații ale tale: cu cît mă gîndeam mai mult la ea, cu atît amețeam mai tare!

— Atunci ar fi trebuit să fiu mai clar, Josef. N-am vrut să spun decît că o relație ideală în căsnicie există numai atunci cînd nu este *necesară* pentru supraviețuirea fiecăruia dintre parteneri.

Nezărind nici un semn de limpezire pe fața lui Breuer, Nietzsche adăugă:

— Tot ce am vrut să spun a fost că, pentru a avea o relație completă cu altcineva, trebuie să ai mai întîi o relație cu tine însuși. Dacă nu putem cuprinde propria noastră singurătate, îl vom folosi, pur și simplu, pe celălalt ca pe un scut împotriva izolării. Numai atunci cînd vei putea trăi ca vulturul — fără nici un public, de nici

un fel — te poți îndrepta cu dragoste înspre altcineva; numai atunci poate să-ți pese de cursul existenței celuilalt. *Ergo, dacă nu ești în stare să renunți la o căsnicie, atunci căsnicia e sortită pieirii.*

— Vrei să spui deci, Friedrich, că singurul mod de a salva căsnicia este să fii în stare să renunți la ea? Acum e mai clar. Breuer se gîndi o clipă. Acest precept este extraordinar de instructiv pentru un celibatar, dar prezintă o dificultate majoră pentru omul căsătorit. Cum îl pot eu folosi? E ca și cum ai încerca să reconstruiești o corabie pe

351

**■ItUOTKA
CENTRALA
UNIVERSITARA
.LUCIAN BLA6A"
_ Clui - N**

mare. Multă vreme, sîmbătă, am fost amețit de paradoxul de a trebui să renunț ireversibil la căsnicia mea pentru a o salva. Apoi, deodată, am avut o inspirație.

Nietzsche, a cărui curiozitate fusese stîrnită, își scoase ochelarii și se aplecă primejdios înainte. încă doi, trei centimetri, se gîndi Breuer, și va cădea din fotoliu.

— Cît de multe știi despre hipnoză?

— Magnetism animal? Mesmerism? Foarte puțin, răspunse Nietzsche. Știu că Mesmer a fost de fapt o canalie, dar am citit de curînd că unii doctori de renume din Franța folosesc acum mesmerismul în tratarea multor boli. Și, bineînțeles, l-ai folosit și tu în tratamentul Berthei. Am înțeles doar că e o stare asemănătoare somnului, în care devii foarte influențabil.

— Mai mult decît atît, Friedrich. E o stare în care poți experimenta intens vii fenomene halucinatorii. Inspirația mea a fost că într-o stare de transă hipnotică aș putea trăi, oarecum,

experiența renunțării la căsnicia mea, putînd în același timp, în viața reală, s-o păstrez.

Breuer începu să-i povestească lui Nietzsche tot ce i se întîmplase. Aproape tot! Vru să-i descrie cum u văzuse pe Bertha și pe doctorul Durkin în grădina de la Bellevue, dar brusc se hotărî să țină secret acest lucru. îi descrie în schimb doar călătoria pînă la sanatoriul Bellevue și plecarea lui precipitată.

Nietzsche ascultă, dînd din cap tot mai repede, cu ochii ieșiți din orbite de concentrare. Cînd povestirea lui Breuer se încheie, rămase tăcut, dezamăgit parcă.

— Friedrich, ți-a pierit graiul? E prima dată. Și eu sînt confuz, dar ce știi este că mă simt bine azi. Viu. De ani de zile nu m-am mai simțit așa de bine! Mă simt *prezent* — aici, cu tine, și nu *pretinzînd* că sînt aici, dar gîndindu-mă în taină la Bertha.

Nietzsche asculta încă foarte atent, dar nu spunea nimic.

Breuer continuă.

— Simt și tristețe, Friedrich. Detest să mă gîndesc că discuțiile noastre vor lua sfîrșit. Știi mai multe despre

352

mine decît oricine pe lumea asta, și prețuiesc legătura dintre noi. Și mai am o senzație — de rușine! în ciuda restabilirii mele, mi-e rușine. Simt că, folosind hipnoza, te-am trădat. Mi-am asumat un risc fără riscuri! Trebuie să fii dezamăgit de mine.

Nietzsche scutură puternic din cap.

— Nu. în nici un caz.

— îți cunosc standardele, protestă Breuer. *Trebuie* să fi scăzut în ochii tăi! Te-am auzit de mai multe ori întrebînd: „Cît adevăr poți suporta?” Acum știi că ăsta e criteriul după care judeci tu pe cineva. Mă tem că răspunsul meu este: „Nu foarte mult!” Chiar și în transă, mă simțeam mărunt. M-am imaginat încercînd să te urmez în Italia, să merg pînă unde mergeai și tu, pînă unde vroiai tu să merg — dar mi-a pierit curajul.

Continuînd să dea din cap, Nietzsche se aplecă în față, își așeză mâna pe brațul fotoliului lui Breuer și spuse:

— Nu, Josef, ai mers departe — mai departe decît se poate.

— Poate că atît de departe cît au permis limitele cele mai îndepărtate ale capacității mele limitate, răspunse Breuer. Ai spus mereu că trebuie să găsesc singur o cale și nu să caut „calea” sau „calea ta”. Poate că munca, familia, comunitatea sînt calea mea către o viață cu rost. Cu toate acestea, simt că nu e suficient, că am preferat confortul, că nu pot privi în soarele adevărului așa cum faci tu.

— Și eu, câteodată, îmi doresc să găsesc umbra. Vocea lui Nietzsche era tristă și visătoare. Oftatul său adînc îi aminti lui Breuer că în contractul lor de tratament fuseseră implicați doi pacienți și că numai unul fusese ajutat. Poate nu e prea tîrziu, se gîndi Breuer.

— Deși mă declar vindecăt, nu vreau să pun capăt în-tîlnirilor noastre, Friedrich.

Nietzsche dădu din cap încet, dar cu hotărîre.

— Nu. E timpul să le punem capăt.

— Ar fi egoist din partea mea să ne oprim, spuse Breuer. Am primit atît de mult și ți-am dat atît de puțin în schimb. Știu însă, de asemenea, că nu prea am avut ocazia

353

să te ajut — ai fost atît de necooperant încît nici măcar o migrenă n-ai mai avut.

— Cel mai mare dar ar fi să mă ajuți să-ți înțeleg revenirea.

— Cred, răspunse Breuer, că factorul cel mai puternic a fost faptul că am identificat corect inamicul. O dată ce am înțeles că trebuie să mă lupt cu *adevăratul* inamic — timpul, îmbătrînirea, moartea —, am realizat că Mathilde nu-mi este nici adversar, nici salvator, d pur și simplu un tovarăș de viață tîrîndu-și picioarele prin ciclul existenței. Acest simplu pas a descătușat cumva întreaga mea dra-

goste pentru ea. Astăzi, Friedrich, îmi place ideea de a-mi repeta viața la infinit. În sfârșit, simt că pot spune: „Da, mi-am ales viața. Și am ales bine.”

— Da, da, spuse Nietzsche, zorindu-l. Înțeleg că te-ai schimbat. Dar vreau să cunosc *mecanismul* — *cum* s-a în-tîmplat!

— Pot să-ți spun doar că în ultimii doi ani m-a speriat foarte tare îmbătrânirea sau, cum spui tu, „apetitul timpului”. Ripostam, dar orbește. Îmi atacam soția în locul adevăratului inamic și în cele din urmă, disperat, am căutat salvarea în brațele cuiva care nu avea cum să mă salveze.

Breuer se opri, scărpinându-se în cap.

— Nu știu ce să mai spun altceva în afară de faptul că, datorită ție, știu că secretul unei vieți bune este *mai întâi să dorești ceea ce este necesar, iar apoi să iubești ceea ce dorești*.

Stăpînindu-și agitația, Nietzsche fu impresionat de cuvintele lui Breuer.

— *Amor fati* — iubește-ți soarta. E ciudat, Josef, cât de asemănător gîndim! Plănuisem să fac din *Amor fati* următoarea, ultima mea lecție în instruirea ta. Intenționez să te învăț să-ți înfrîngi disperarea transformîndu-l pe „așa a fost să fie” în „așa am vrut eu”. Dar tu mi-ai luat-o înainte. Ai devenit puternic, poate chiar copt, dar — făcu o pauză, agitat dintr-o dată — această Bertha care ți-a invadat și stăpînit mintea, care nu-ți dădea pace — nu mi-ai spus cum ai scăpat de ea.

354

— Nu are importanță, Friedrich. Pentru mine e mult mai important să încetez să mai bocesc trecutul și...

— Ai spus că vrei să-mi dăruiești ceva. Îți amintești? — Nietzsche striga, tonul său disperat alarmîndu-l pe Breuer. — Atunci dăruiește-mi ceva concret. *Spune-mi cum ai alungat-o!* Vreau toate detaliile!

Cu doar două săptămîni în urmă, își aminti Breuer, eu eram acela care îl imploram pe Nietzsche să urmeze niște etape clare, iar

Nietzsche acela care insista că nu există „calea”, că fiecare trebuie să-și afle propriul adevăr. Suferința lui Nietzsche trebuie să fie într-adevăr îngrozitoare acum ca să-și contrazică propriile teorii și să spera să găsească în vindecarea mea calea directă către a lui. O astfel de cerere, decise Breuer, nu trebuie aprobată.

— Friedrich, nu-mi doresc nimic mai mult, spuse el, decât să-ți dăruiesc ceva — dar trebuie să fie un dar realmente important. Detectez stăruința în vocea ta, dar îți ascunzi adevăratele dorințe. Ai încredere în mine, măcar de data asta! Spune-mi exact ce vrei. Dacă stă în puterea mea să-ți ofer acest lucru, va fi al tău.

Sărind de pe scaun, Nietzsche se plimbă înapoi și-n-colo câteva minute, apoi se duse la fereastră și rămase privind afară, cu spatele la Breuer.

— Un om profund are nevoie de prieteni, începu el, vorbind parcă mai mult pentru sine decât pentru Breuer. Când toate celelalte eșuează, îi rămân zeii. Dar eu nu am nici prieteni, nici zei. Eu, ca și tine, am dorințe, și nici una nu este mai mare ca aceea a unei prietenii perfecte, o prietenie *inter pares* — între egali. Ce vorbe otrăvitoare, *inter pares*, vorbe ce conțin atîta alinare și speranță pentru unul ca mine, care a fost mereu singur, care a căutat mereu, dar n-a găsit niciodată pe cineva care să fie exact pe măsura lui. Uneori mă despovărez în scrisori către sora mea, către prieteni. Dar când îi întîlnesc pe ceilalți față în față, mi-e rușine și le întorc spatele.

— Așa cum îmi întorci mie spatele acum? îl întrerupse Breuer.

355

— Da.

Nietzsche rămase tăcut.

— Vrei să te despovărezi de' ceva acum, Friedrich? încă privind pe fereastră, Nietzsche dădu din cap.

— În rarele ocazii când am fost copleșit de singurătate și am avut izbucniri de nefericire în public, m-am blestemat o oră mai târziu și m-am înstrăinat de mine însumi, ca și când aș fi părăsit propria

mea tovărășie.

Nici altora nu le-am permis să mi se destăinuie — nu doream să contractez datoria reciprocității. Am evitat toate astea, bineînțeles, pînă în ziua — se întoarce cu fața la Breuer — cînd ți-am strîns mîna și am acceptat bizarul nostru contract. Ești prima persoană cu care am mers pînă la capăt. Și chiar cu tine, la început, anticipam trădarea.

— Și apoi?

— La început, răspunse Nietzsche mă simțeam stîn-jenit pentru tine — nu mai auzisem niciodată destăinuiri atît de candid. Pe urmă am devenit nerăbdător, apoi critic, judecîndu-te. Mai tîrziu m-am schimbat din nou: am ajuns să-ți admir curajul și sinceritatea. În continuare, am fost mișcat de încrederea ta în mine. Iar acum, astăzi, rămîn cu o mare tristețe la gîndul că te voi părăsi. Te-am visat azi-noapte — un vis trist.

— Ce ai visat, Friedrich?

întorcîndu-se de la fereastră, Nietzsche se așeză cu fața la Breuer.

— În vis, mă trezesc aici, la clinică. E frig și întuneric. A dispărut toată lumea. Vreau să te găsesc. Aprind o lampă și caut în zadar, intrînd în camere pustii, una după alta. Apoi cobor scara pînă în holul comun, unde mi se înfățișează o priveliște ciudată: un foc — nu în șemineu, ci un foc sănătos de lemne în mijlocul încăperii — și în jurul focului sînt opt pietre înalte, așezate ca și cum s-ar încălzi. Dintr-o dată simt o tristețe cumplită și încep să plîng. Aici mă trezesc de-adevăratalea.

— Un vis ciudat, spuse Breuer. Ai vreo idee în legătură cu el?

— Am doar un sentiment de mare tristețe, un dor adînc. N-am mai plîns niciodată în vis. Mă poți ajuta?

356

Breuer repetă încet propoziția simplă a lui Nietzsche: „Mă poți ajuta?" Era ceea ce-și dorise. Și-ar fi putut imagina, cu trei săptămîni în urmă, asemenea cuvinte din partea lui Nietzsche? Nu trebuia să piardă această ocazie.

— Opt pietre încălzite de foc, răspuse el. O imagine ciudată. Să-ți spun ce-mi sugerează mie. Îți amintești, desigur, puternica ta criză de migrenă din hotelul lui Herr Schlegel?

Nietzsche dădu din cap.

— Cea mai mare parte. O bucată din ea n-am fost prezent!

— E ceva ce nu ți-am spus, zise Breuer. Când erai în comă, ai rostit câteva fraze triste. Una din ele a fost: „Nici o porțiță, nici o porțiță.”

Nietzsche părea perplex.

— „Nici o porțiță?” Ce-oi fi vrut să spun?

— Cred că „nici o porțiță” însemna că nu aveai loc în nici o comunitate ori prietenie. Eu cred, Friedrich, că tânjești după un cămin, dar te temi de asta!

Breuer își împlânzi vocea.

— Aceasta trebuie să fie o perioadă a anului foarte singuratică pentru tine. Mulți din ceilalți pacienți au plecat deja pentru a fi cu familiile lor de Crăciun. Poate că de aceea camerele sînt pustii în visul tău. Când mă cauți, găsești un foc încălzind opt pietre. Cred că știi ce înseamnă asta: în jurul căminului meu sîntem șapte — cei cinci copii, soția mea și cu mine. Nu cumva tu ai putea să fii cea de-a opta piatră? Poate că visul este despre dorința de a avea prietenia mea, căminul meu. Dacă-i așa, ești binevenit.

Breuer se aplecă pentru a pune mîna pe brațul lui Nietzsche.

— Vino cu mine acasă, Friedrich. Deși m-am vindecat de disperare, nu trebuie să ne despărțim. Fii oaspetele meu pe perioada sărbătorilor — sau, mai bine, rămîi toată iarna. Mi-ai face cea mai mare plăcere.

Nietzsche își odihni mîna pe a lui Breuer o clipă — doar o clipă. Apoi se ridică și se duse din nou la fereastră.

357

Ploaia, adusă de vîntul din nord-est, bătea violent în fereastră. Se întoarse.

— Îți mulțumesc, prietene, pentru că mă inviți în casa ta. Dar nu

pot accepta.

— De ce? Sînt convins că ți-ar face bine, Friedrich, la fel și mie. Am o cameră liberă cam de mărimea acesteia. Și o bibliotecă unde ai putea scrie.

Nietzsche dădu din cap cu blîndețe, dar ferm.

— Acum cîteva minute, cînd ai spus că ai mers pînă la limitele cele mai îndepărtate ale capacității tale limitate, te refereai la înfruntarea izolării. Și eu mă confrunt cu limitele mele — limitele capacității de a stabili relații. Aici, cu tine, chiar și acum, cînd discutăm față în față, de la suflet, eu mă lovesc de aceste limite.

— Limitele pot fi extinse, Friedrich. Hai să încercăm! Nietzsche se plimba de colo-colo.

— în momentul în care spun: „Nu mai pot suporta singurătatea, mă prăbușesc în abisuri de nedescris în respectul meu față de sine — căci am părăsit tot ce e mai înalt în mine. Drumul sortit mie îmi cere să rezist pericolelor care m-ar putea abate.

— Dar, Friedrich, a te alătura cuiva nu e totuna cu a te abandona pe tine însuși! Ai spus odată că ai multe de învățat de la mine despre relații. Atunci dă-mi voie să te învăț! Uneori e bine să fii suspicios și vigilent, dar alteori trebuie să știi să lași jos garda și să permiți să fii atins, întinse mîna spre el. Vino, Friedrich, stai jos. Ascultător, Nietzsche se întoarse în fotoliul său și, închizînd ochii, respiră adînc de mai multe ori. Apoi deschise ochii și se porni.

— Josef, protyema nu e că tu m-ai putea trăda pe mine: este că *eu* te-am trădat *pe tție*. N-am fost cîstit cu tine. Și acum, cînd mă inviți în casa ta, cînd devenim mai apropiați, trădarea mea mă macină. E timpul să terminăm cu minciunile între noi! Dă-mi voie să mă despovărez. Acultă-mi confesiunea, prietene.

întorcînd capul, Nietzsche își pironi privirea pe un buchețel de flori de pe covorul de Kashan și, cu o voce tremurată, începu.

358

— Acum cîteva luni, m-am îndrăgostit profund de o tînără remarcabilă, rusoaică, pe nume Lou Salome. înainte de asta nu-mi

permisesem niciodată să iubesc o femeie. Poate pentru că am fost asaltat de femei la începutul vieții. După moartea tatălui meu, am fost înconjurat de femei reci, distante — mama, sora mea, bunica și mătușile mele. Trebuie să-mi fi rămas în minte unele atitudini profund vătămătoare, pentru că de atunci am privit cu oroare legăturile cu femeile. Senzualitatea — carnea unei femei — mi se pare cea din urmă distracție, o barieră între mine și misiunea mea în viață. Dar Lou Salome era altfel, sau așa am crezut eu. Pe lângă faptul că era frumoasă, mi se părea și un suflet cu adevărat înrudit cu al meu, o minte geamănă cu a mea. Mă înțelegea, îmi indica noi direcții — spre înălțimi amețitoare pe care nu avusesem niciodată curajul să le explorez. Am crezut că va fi eleva mea, protejata mea, discipola mea.

Dar apoi — catastrofă! Dorința mea trupească a ieșit la suprafață. Ea a folosit-o pentru a mă învrăjbi cu Paul Ree, prietenul meu apropiat, care ne făcuse cunoștință. M-a făcut să cred că eu eram bărbatul căruia îi era destinată, dar când m-am oferit, m-a respins cu dispreț. Am fost trădat de toată lumea — de ea, de Ree și de sora mea, care a încercat să ne distrugă relația. Acum totul s-a transformat în cenușă și trăiesc exilat de toți cei pe care i-am iubit cândva.

— Când am stat de vorbă prima dată, interveni Breuer, ai făcut aluzie la *trei* trădări.

— Prima a fost Richard Wagner, care m-a trădat cu mult timp în urmă. Acea durere a pălit acum. Ceilalți au fost Lou Salome și Paul Ree. Da, am *făcut* aluzie la ei. Dar am pretins că depășisem criza. *Asta* a fost minciuna mea. Adevărul este că niciodată, *nici pînă acum*, n-am depășit-o. Femeia asta, această Lou Salome, mi-a invadat mintea și s-a stabilit acolo. încă n-o pot alunga. Nu trece o zi, uneori nici o oră, fără să mă gândesc la ea. Cea mai mare parte a timpului o urăsc. Mă gândesc s-o lovesc, s-o umilesc în public. Vreau s-o văd nrîndu-se, implorîndu-mă s-o primesc

înapoi! Uneori, dimpotrivă — tînjesc după ea, mă gîndesc cum fi iau mîna, cum ne plimbăm cu barca pe lacul Orta, cum întîmpinăm împreună un răsărit de soare pe Marea Adriatică...

— EaeBerthata!

— Da, ea e Bertha mea! De dte ori uni descriai obsesia ta, de cîte ori încercai să ți-o smulgi din minte, de cîte ori încercai să-i înțelegi sensul, vorbeai și pentru mine! Făceai o muncă dublă — atît a ta rît și a mea! Mă ascundeam — ca o femeie — apoi mă tîram afară după ce plecai tu, căl-cînd pe urmele pașilor tăi, și încercam să-ți urmez cărarea. Laș cum eram, mă ghemuiam în spatele tău și te lăsam să înfrunți singur pericolele și umilințele drumului.

Pe obrazii lui Nietzsche curgeau lacrimi, și el le șterse cu o batistă. Acum ridică privirea și se uită direct la Breuer.

— *Asta* e confesiunea și rușinea mea. Acum îmi înțelegi interesul intens în eliberarea ta. Eliberarea tajtoate^{fi} eliberarea *mea*. Acum știi de ce e important pentru mine să șfîu exact cum ți-ai scos-o pe Bertha din minte! *Acum*. o să-mi spui?

Dar Beuer scutură din cap.

— Experiența mea hipnotică este acum confuză. Dar chiar dacă aș putea să-mi amintesc amănunte precise, ce valoare ar avea ele pentru tine, Friedrich? Tu însuți mi-ai spus că nu există „calea”, că singurul mare adevăr este adevărul pe care-l descoperă fiecare pentru sine.

Plecînd capul, Nietzsche șopti:

— Da, da, ai dreptate.

Breuer își drese vocea și respiră adînc.

— Nu pot să-ți spun ce dorești să auzi, Friedrich, dar — se opri, inima bătîndu-i cu putere. Era acum rîndul lui să se pornească — *este* ceva ce trebuie să-ți spun. Nici eu n-am fost cinstit și acum e timpul ca și *eu* să mărturisesc.

Breuer avu deodată premoniția îngrozitoare că, orice ar spune sau

ar face, Nietzsche va privi aceasta ca pe a patra mare trădare din viața sa. Dar era prea tirziu să dea înapoi.

360

— Friedrich, mă tem că această mărturisire mă poate costa prietenia ta. Mă rog să nu fie așa. Te rog să mă crezi că mărturisesc din devotament, căci nu pot suporta gîndul că ai putea afla de la altcineva ce am să-ți spun, sau că te vei simți din nou — pentru a patra oară — trădat.

Fața lui Nietzsche încremeni într-o nemișcare de moarte. își ținu răsufierea cînd Breuer începu:

— în octombrie, cu cîteva săptămîni înainte de a ne întîlni pentru prima dată, am plecat într-o scurtă vacanță cu Mathilde la Veneția, unde mă aștepta la hotel un bilet ciudat.

Băgînd mîna în buzunar, Breuer îi întinse lui Nietzsche biletul lui Lou Salome. Privi cum ochii lui Nietzsche creșteau de uimire pe măsură ce citea.

21 octombrie 1882 Domnule doctor Breuer,

Trebuie să vă consult într-o chestiune foarte urgentă.

Este în joc viitorul filozofiei germane. Ne întîlnim mîine dimineață la ora nouă la Cafe Sorrento.

Lou Salome'

Ținînd biletul cu o mîină tremurătoare Nietzsche vorbi bîlbîindu-se:

— Nu înțeleg. Ce... Ce...

— Stai jos, Friedrich, e o poveste lungă și trebuie să ți-o spun de la început.

în următoarele douăzeci de minute, Breuer povesti totul —

întîlnirile cu Lou Salomă; cum aflate ea despre tratamentul Annei O. de la fratele ei, Jenia; rugămintea ei să-l trateze pe Nietzsche; și cum el acceptase cererea ei de a-l ajuta.

— Probabil că te întrebi, Friedrich, dacă un medic a acceptat vreodată o consultație mai bizară. într-adevăr, cînd privesc în urmă la discuția mea cu Lou Salomă, mi se pare greu de crezut că i-am

acceptat cererea. Imaginează-ți! îmi cerea să inventez un tratament pentru o boală nemedicală și să-l aplic clandestin unui pacient care nu-l

361

dorea. Dar, nu știu cum, m-a convins. De fapt, se considera un partener cu drepturi egale în această întreprindere și, la ultima noastră întâlnire, a cerut un raport asupra evoluției pacientului „nostru”.

— Cum! exclamă Nietzsche. Ai văzut-o de curînd?

— A apărut neanunțată în cabinetul meu acum cîteva zile și a insistat să-i dau informații despre evoluția tratamentului.

Bineînțeles, nu i-am spus nimic, și a plecat înfuriată.

Breuer continuă, dezvăluindu-i toate trăirile lui în timpul cît lucraseră împreună: încercările lui nereușite de a-l ajuta pe Nietzsche, faptul că știa că Nietzsche își ascundea disperarea pricinuită de pierderea lui Lou Salome'. îi împărtăși disperarea pricinuită de pierderea lui Lou Salome". Ii împărtăși chiar planul lui principal — cum se prefăcuse a căuta un tratament pentru propria sa disperare cu scopul de a-l reține pe Nietzsche în Viena. Nietzsche sări în picioare la această dezvăluire.

— Deci toate astea au fost prefăcătorie?

— La început, recunosc Breuer. Planul meu era să te „manevrez”, să fac pe pacientul cooperant și să inversez treptat rolurile, făcînd în așa fel încît *tu* să devii pacientul. Dar apoi, adevărata ironie a survenit cînd *am devenit* ceea ce pretindeam a fi, cînd rolul meu de pacient a devenit realitate.

Ce mai era de spus? Scormonindu-și mintea pentru alte amănunte, Breuer nu mai găsi nici unul. Mărturisise totul.

Cu ochii închiși, Nietzsche lăsă capul în jos, apucîndu-și-l cu amîndouă mîinile.

— Friedrich, te simți bine? întrebă Breuer îngrijorat.

— Capul meu — văd străfulgerări de lumină — cu amîndoi ochii! Vederea mea...

Breuer își asumă imediat rolul de medic.

— O migrenă încearcă să se instaleze. În faza asta, o putem opri. Cel mai bun lucru e cofeină cu ergotamină. Nu te mișca! Vin imediat.

362

Ieșind din cameră, cobori în fugă scările pînă la pupitrul central al asistentelor și apoi la bucătărie. Se întoarse după cîteva minute ducînd o tavă pe care se aflau o ceașcă, un ibric cu cafea tare, apă și niște tablete.

— Mai întii înghite tabletele astea — ergotamină și niște săruri de magneziu pentru a-ți proteja stomacul de acțiunea cafelei. Apoi te rog să bei toată cafeaua din ibricul ăsta.

După ce Nietzsche înghiți pastilele, Breuer întrebă:

— Vrei să te întinzi?

— Nu, nu, trebuie să terminăm de vorbit!

— Lasă-ți capul pe spătarul fotoliului. O să fac întuneric în cameră. Cu cît mai puține stimulente vizuale, cu atît mai bine.

Breuer lăasă storurile celor trei ferestre, apoi pregăti o compresă rece, pe care o puse pe ochii lui Nietzsche. Rămaseră tăcuți cîteva minute, în întuneric. Apoi Nietzsche vorbi, cu un glas liniștit.

— E atîta bizantinism, Josef, între noi — arîta bizantinism, totul atît de necinstit, de două ori necinstit!

— Ce altceva putem face? — Breuer vorbea încet și blînd, ca să nu stîrnească migrena. — Poate că n-ar fi trebuit să accept de la început. Să-ți fi spus mai devreme? Te-ai fi răsucit pe călcîie și ai fi plecat pentru totdeauna!

Nici un răspuns.

— Nu-i așa? întrebă Breuer.

— Da, aș fi prins primul tren care pleca din Viena. Dar m-ai mințit. Mi-ai făcut promisiuni...

— Și le-am onorat pe toate, Friedrich. Am promis să-ți ascund numele, și mi-am ținut această promisiune. Iar cînd Lou Salome s-a interesat de tine — *a pretins să-i dau informații*, mai exact — am

refuzat să vorbesc despre tine. Am refuzat pînă și să-i spun că ne vedem. Și încă o promisiune pe care am ținut-o, Friedrich. Îți amintești că ți-am spus că atunci cînd erai în comă ai rostit cîteva fraze?

Nietzsche dădu din cap.

— O altă frază era „Ajută-mă!” Ai repetat-o de mai multe ori.

— „Ajută-mă!” Am spus eu *asta*?

— De mai multe ori! Bea în continuare, Friedrich.

363

Cum Nietzsche își golise ceașca, Breuer o umplu din nou cu cafeaua tare.

— Nu-mi amintesc nimic! Nici „Ajută-mă” și nici cealaltă frază, „Nici o porțiță” — nu *eu* vorbeam.

— Dar era vocea ta, Friedrich. O parte din tine îmi vorbea, și *acelui* „tu” i-am promis ajutorul meu. *Și n-am trădat niciodată acea promisiune.* Mai bea niște cafea. Patru cești pline este rețeta mea.

În timp ce Nietzsche bea din cafeaua amară, Breuer îi rearanjă compresa rece pe frunte.

— Ce-ți mai face capul? Luminile? Vrei să te oprești din vorbit și să te odihnești o vreme?

— Mi-e mai bine, mult mai bine, spuse Nietzsche cu o voce slabă. Nu, nu vreau să mă opresc. Dacă m-aș opri, asta m-ar agita mai mult decît dacă vorbesc. Sînt obișnuit să lucrez cînd mă simt așa. Dar mai întîi lasă-mă să încerc să-mi relaxez mușchii de la tîmple și din vîrfurile capului.

Trei, patru minute, el respiră încet și profund, în timp ce număra cu voce joasă, apoi vorbi.

— Gata, acum e mai bine. Adesea număr cînd respir și îmi imaginez mușchii relaxîndu-se la fiecare numărare. Uneori mă concentrez numai asupra respirației. Ai observat vreodată că aerul pe care îl inspiri e mai rece decît acela pe care îl expiri?

Breuer privea și aștepta. Slavă Domnului că a survenit migrena asta! se gândi el. îl forțează pe Nietzsche, chiar și pentru scurtă vreme, să rămână pe loc. Sub compresa rece, nu i se vedea decît gura. Mustața îi tremură ca și cînd ar fi fost gata să spună ceva, apoi, după cîte se părea, se răzgîndi.

în cele din urmă, Nietzsche zîmbi.

— Tu credeai că mă manipulezi, iar eu am crezut tot timpul că eu te manipulez pe tine.

— Dar, Friedrich, ceea ce a fost conceput ca manipulare s-a transformat acum în sinceritate.

— Și — ah! — în spatele tuturor era Lou Salomă, în poziția ei favorită, ținînd hățurile, cu cravașa în mîină,

364

conducîndu-ne pe amîndoi. Mi-ai spus foarte multe, Josef, dar ai omis un lucru.

Breuer întinse mîinile, cu palmele în sus.

— Nu mai am nimic de ascuns.

— Motivele tale! Toate astea — complotul ăsta, drumul ăsta ocolit, timpul pierdut, energia. Tu ești un medic ocupat. De ce ai făcut asta? De ce ai acceptat să te implicii?

— Asta e o întrebare pe care mi-am pus-o și eu de multe ori, spuse Breuer. Nu cunosc alt răspuns decît că a fost pentru a o mulțumi pe Lou Salome. Intr-un fel, m-a fermecat. N-am putut-o refuza.

— Și totuși ai refuzat-o ultima dată cînd a apărut în biroul tău.

— Da, dar între timp te cunoscusem pe tine, îți făcusem promisiuni. Crede-mă, Friedrich, n-a fost încîn-tată.

— Te felicit că i-ai ținut piept — ai făcut ceva ce eu n-am putut niciodată. Dar spune-mi, la început, în Veneția, *cum* te-a fermecat?

— La asta nu sînt sigur că pot să răspund. Știu doar că după o jumătate de oră petrecută cu ea simțeam că nu i-aș putea refuza nimic.

— Da, a avut același efect și asupra mea.

— Trebuie să fi văzut siguranța cu care s-a îndreptat spre masa mea la cafenea.

— Cunosc mersul acela, spuse Nietzsche. Mersul ei imperial roman. Nu-i pasă de obstacole, ca și cum nimic n-ar îndrăzni să-i bareze drumul.

— Da, și aerul ei de absolută siguranță! Și acel ceva atât de liber la ea — haina, părul, rochia. E total eliberată de convenții.

Nietzsche dădu din cap.

— Da, libertatea ei e izbitoare — și admirabilă! În această privință toți avem de învățat de la ea. Întoarse încet capul și părul mulțumit de absența luminii. Am considerat-o adesea pe Lou Salome o mutație, mai ales dacă te gîndești că libertatea ei a înflorit în mijlocul unui dens tufăriș burghez. Tatăl ei a fost un general rus, știi. Se uită

365

sever la Breuer. Îmi imaginez că a fost imediat familiară cu tine.

Ți-a sugerat să-i spui pe numele mic?

— Exact. Și mă privea drept în ochi și-mi atingea mî-na cînd stăteam de vorbă.

— A, da, cunosc toate astea. Cînd ne-am întîlnit prima dată, Josef, m-a dezarmat complet luîndu-mă de braț la plecare și oferindu-se să mă conducă la hotel.

— A făcut exact același lucru cu mine! Nietzsche se crispa, dar continuă.

— Mi-a spus că nu vrea să mă părăsească atât de curînd, că trebuia să petreacă mai mult timp cu mine.

— Exact vorbele ei către mine, Friedrich. Și-apoi s-a zbîrlit cînd i-am sugerat că pe soda mea ar putea-o deranja să mă vadă plimbîndu-mă cu o femeie tînă.

Nietzsche chicoti.

— Știu cum trebuie să fi reacționat la asta. Nu privește cu simpatie căsătoriile convenționale — le consideră un eufemism

pentru înrobirea femeii.

— Chiar vorbele ei către mine! Nietzsche se cufundă în fotoliu.

— Ea râde de toate convențiile, cu o excepție — când e vorba de bărbați și de relații sexuale, e castă ca o călugăriță!

Breuer dădu din cap.

— Da, dar mă gîndesc că poate interpretăm greșit mesajele pe care le trimite. E o fată tînă, o copilă, inconștientă de impactul pe care-l are frumusețea ei asupra bărbaților.

— Aici nu sîntem de acord, Josef. E perfect conștientă de frumusețea ei. O folosește pentru a domina, pentru a-i stoarce de vlagă pe bărbați, iar apoi trece la alții.

Breuer insistă.

— încă ceva — râde de convenții cu atîta farmec încît nu poți să nu-i devii complice. M-am surprins pe mine însumi acceptînd să citesc o scrisoare pe care ți-a scris-o Wagner, deși bănuiam că n-avea nici un drept să o posede!

366

— Ce! O scrisoare de la Wagner? N-am observat niciodată că lipsea una. Trebuie s-o fi luat în timpul vizitei ei la Tautenberg. Nimic nu e prea josnic pentru ea!

— Mi-a arătat chiar și cîteva dintre scrisorile *tale*, Friedrich. M-am simțit imediat atras de profunda ei încredere. Aici Breuer își dădu seama că-și asumase, poate, cel mai mare risc.

Nietzsche sări în sus. Compresa rece îi căzu de pe ochi.

— Ți-a arătat scrisorile *mele*? Ticăloasa!

— Te rog, Friedrich, hai să nu trezim migrena. Uite, bea această ultimă ceașcă și pe urmă lasă-te pe spate și dă-mi voie să-ți pun compresa la loc.

— Bine, doctore, în astfel de chestiuni urmez sfatul tău. Dar cred că pericolul a trecut — luminile au dispărut. Probabil că medicamentul tău își face efectul.

Nietzsche bău restul de cafea călduță dintr-o înghițitură.

— Gata — ajunge — e mai multă cafea decît beau eu în șase luni!

— După ce-și răsuci încet capul, îi întinse compresa lui Breuer. — Nu mai am nevoie de asta. Criza pare să fi trecut. Uimitor! Fără ajutorul tău, m-ar fi torturat zile întregi. Ce păcat — riscă o privire spre Breuer — că nu te pot lua cu mine!

Breuer dădu din cap.

— Dar cum a îndrăznit să-ți arate scrisorile mele, Josef! Și tu cum *ai putut* să le citești?

Breuer deschise gura, dar Nietzsche ridică mâna pentru a-l opri.

— Nu-i nevoie să-mi răspunzi. Îți înțeleg poziția, chiar și felul în care te-ai simțit flatat că te alesese confidentul ei. Am avut o reacție identică atunci când mi-a arătat scrisori de la Răe și de la Gillot, unul din profesorii ei din Rusia, de asemenea îndrăgostit de ea.

— Totuși, spuse Breuer, trebuie să fie dureros pentru tine, știu. Aș fi distrus să aflu că Bertha a repetat momentele noastre cele mai intime cu un alt bărbat.

— *Este dureros*. Dar e un leac bun. Spune-mi tot restul despre întâlnirea ta cu Lou. Nu mă cruța deloc!

367

Acum Breuer știa de ce nu-i spusese lui Nietzsche despre viziunea sa din timpul transei, cu Bertha plimbându-se cu dr Durkin. Acea puternică experiență emoțională îl eliberase de ea. Și exact asta îi trebuia lui Nietzsche — nu o descriere a experienței altcuiva, nu o înțelegere intelectuală, ci propria lui experiență emoțională, destul de puternică pentru a sfîșia semnificațiile iluzorii în care o învăluiseră pe rusoaica lui de douăzeci și unu de ani.

Și ce experiență emoțională mai puternică putea fi decât a-l lăsa pe Nietzsche să „tragă cu urechea” la Lou Salome în timp ce ea vrăjea un alt bărbat cu aceleași artificii pe care cândva le îndreptase asupra lui? În consecință, Breuer își scormoni memoria pentru fiecare detaliu, cât de mic, al întâlnirii cu ea. Începu să-i reproducă lui Nietzsche cuvintele ei: dorința ei de a deveni eleva și protejata lui, lingușeala ei, dorința ei de a-l include pe Breuer în colecția ei

de minți luminate. îi descrise gesturile ei: cum își potrivea coafura, cum întorcea capul mai întâi într-o parte, apoi în cealaltă, zîmbetul ei, capul ei mîndru, privirea ei deschisă, adoratoare, jocul limbii ei cînd își umezea buzele, atingerea mîinii ei cînd și-o odihnea pe a lui.

Ascultînd cu capul lui mare dat pe spate, cu ochii lui adînci închiși, Nietzsche părea copleșit de emoție.

— Friedirich, ce simțai în timp ce vorbeam?

— Atît de multe lucruri, Josef.

— Descrie-mi-le.

— Prea multe pentru a înțelege ceva din ele.

■*», — Nu încerca să le dai un sens. „Curăță hornul.”

Nietzsche deschise ochii și se uită la Breuer, ca pentru a se asigura că nu mai putea fi vorba de duplicitate.

— Fă-o, îl îndemnă Breuer. Consideră că e ordinul medicului.

Cunosc bine pe cineva suferind de aceeași afecțiune, care spune că i-a ajutat.

Nietzsche începu, poticnindu-se.

— Cînd vorbeai despre Lou, mi-am amintit experiențele mele cu ea, impresiile mele — identice, ciudat de identice. S-a purtat cu tine așa cum s-a purtat și cu mine — mă

368

simt jefuit de toate acele momente sfîșietoare, acele amintiri sacre. Deschise ochii.

— E greu să-ți lași gîndurile să vorbească — stînji-tor!

— Crede-mă, pot depune mărturie personal că această stînjeneală e rareori fatală! Continuă! Fii dur prin blîndețe!

— Te cred. Știu că vorbește un om puternic. Simt... Nietzsche se opri, roșu la față.

Breuer îl îndemnă să continue.

— Închide iar ochii. Poate că-ți va fi mai ușor să vorbești fără să te uiți la mine. Sau întinde-te pe pat.

— Nu, rămîn aici. Ce vroiam să spun este că îmi pare bine că te-ai

înfîlnit cu Lou. Acum mă cunoști. Și mă simt înrudit cu tine. Dar în același timp, mă simt furios, scandalizat. Nietzsche deschise ochii să se asigure că nu-l jignise pe Breuer, apoi continuă, cu o voce moale: Scandalizat de profanarea ta. Mi-ai călcat în picioare dragostea, ai îngropat-o în țarină. Mă doare, uite-aici. Se bătu cu pumnul în piept.

— Știu locul ăsta, Friedrich. Am simțit și eu durerea aceea. Îți amintești cât de tare mă deranja de câte ori o numeai pe Bertha infirmă? Îți amintești...

— Azi eu sînt nicovala, îl întrerupse Nietzsche, și cuvintele tale sînt loviturile de ciocan dărîmînd citadela dragostei mele.

— Continuă, Friedrich.

— Astea-s toate sentimentele mele — în plus, tristețe. Și pierdere, o grea pierdere.

— Ce ai pierdut astăzi?

— Toate momentele acelea intime, dulci cu Lou — s-au dus. Iubirea noastră — unde e ea acum? Pierdută! Totul îngropat în țarină. Acum știu că am pierdut-o pentru totdeauna!

— Dar, Friedrich, după posesiune vine întotdeauna pierderea.

— Iată lacul Orta — tonul lui Nietzsche deveni și mai blînd, ca pentru a-și împiedica vorbele să-i calce în"

369

picioare gîndurile delicate — am urcat o dată cu ea pe vîr-ful Sacro Monte pentru a privi un apus auriu. Doi nori luminoși, tiviți cu roșu, care păreau două fețe unite, au trecut pe deasupra noastră. Ne-am atins încet. Ne-am sărutat. Am trăit împreună un moment sfînt — singurul moment sfînt pe care l-am cunoscut vreodată.

— Ați mai vorbit vreodată despre acel moment?

— Îl știa! I-am scris adesea cărți poștale din depărtări, făcînd aluzie la apusurile Ortei, la adierile Ortei, la norii Ortei.

— Dar, insistă Breuer, ea a vorbit vreodată despre Orta? A fost și pentru ea un moment sfînt?

— Știa ce a însemnat Orta!

— Lou Salome era de părere că eu trebuie să știu totul despre relația ta cu ea, și deci și-a dat silința să-mi descrie fiecare întâlnire a voastră pînă în cele mai mici amănunte. A afirmat că n-a omis nimic. Mi-a vorbit pe larg despre Lucerna, Leipzig, Roma, Tautenberg. Dar despre Orta — îți jur! — a pomenit doar în treacăt. N-a impresionat-o în mod deosebit. Și încă ceva, Friedrich. A încercat să-și amintească, dar a spus că nu tine minte dacă te-a sărutat vreodată!

Nietzsche tăcea. Cu ochii plini de lacrimi, cu capul plecat. Breuer știa că fusese crud. Dar știa că a nu fi crud acum însemna a fi și mai crud. Era o ocazie unică, una ce nu avea să mai apară niciodată.

— Iartă-mi vorbele dure, Friedrich, dar urmez sfatul unui mare profesor. „Oferă-i unui prieten în suferință un loc de odihnă”, spuse el, „dar ai grijă să fie o laviță sau un pat tare de companie.” — Ai știut să ascuți, răspunse Nietzsche. Iar patul *este* tare. Să-ți spun *dt* de tare. De te-aș putea face să înțelegi cât de mult am pierdut! De cincisprezece ani, tu împărți patul cu Mathilde. Ești persoana cea mai importantă din viața ei. Ține la tine, te atinge, știe ce-ți place să^ mănînci, se îngrijorează dacă întîrzi. Când mi-o scot pe

370

Lou Salomă din minte — și-mi dau seama că asta se întîmplă acum — știi ce-mi rămîne?

Ochii lui Nietzsche nu priveau la Breuer, ci mai degrabă înlăuntru, ca și cum ar fi citit vreun text din adîncul ființei lui.

— Știi că nici o altă femeie nu m-a atins vreodată? Să nu fii iubit sau atins — niciodată? Să duci o viață complet neobservată — știi cum este? Adesea trec zile întregi fără a spune o vorbă cuiva, în afară poate de *Guten Morgen* sau *Guten Abend* proprietarului hotelului. Da, Josef, ai interpretat corect acel „Nici o porțiță”. Eu nu-mi am locul nicăieri. Nu am un cămin, un cerc de prieteni cu care să vorbesc zilnic, un dulap plin de lucruri ale mele, căldură

familială. N-am nici măcar o patrie, pentru că am renunțat la cetățenia germană și n-am rămas destulă vreme într-un singur loc pentru a căpăta un pașaport elvețian.

^Nifitzsche îi aruncă o privire pătrunzătoare lui Breuer, ca și cum ar-fi vrut să fie oprit. Dar Breuer tăcea.

— Oh, am și eu prefăcătoriile mele, Josef, modurile mele secrete de a suporta singurătatea, chiar de a o glorifica. Spun că trebuie să fiu izolat de ceilalți pentru a gândi singur. Spun că tovarăși îmi sînt marile minți ale trecutului, că ele ies din ascunzători în lumina *mea*. Iau peste picior teama de singurătate. Predic că marii oameni trebuie să treacă prin mari suferințe, că am pătruns prea departe în viitor și nimeni nu mă poate însoți. Croncăn că dacă sînt neînțeleș, ori temut, ori respir, cu atît mai bine — înseamnă că sînt pe drumul cel bun! Spun că îndrăzneala mea de a înfrunta singurătatea departe de gloată, fără iluzia unui creator divin, este dovada măreției mele.

Cu toate aceste sînt hărțuit mereu de-aceeași teamă... Ezită o clipă, apoi plonja. — în ciuda bravadei mele de a fi un filozof postum, în ciuda certitudinii că va veni și vremea mea, în duda chiar a teoriei mele despre eterna întoarcere — sînt hărțuit de gîndul că voi muri singur. Știi cum e să știi că atunci cînd o să mori s-ar putea ca trupul tău să nu fie descoperit zile sau săptămîni întregi, pînă cînd duhoarea atrage atenția vreunui străin? încerc să mă

371

liniștesc. Adeseori, în adîncă mea izolare, vorbesc cu mine însumi. Dar nu prea tare, de teama ecoului meu surd. Singura, absolut singura care a umplut acest gol a fost Lou Salome\ Negăsind cuvinte pentru tristețea sa, ori din recunoștință că Nietzsche îl alesese pe el pentru a-i destăinui aceste mari secrete, Breuer asculta în tăcere. În lăuntru său creștea tot mai mult speranța că, poate, în cele din urmă, avea să reușească să fie un doctor pentru disperarea lui Nietzsche.

— Iar acum, datorită ție, încheie Nietzsche, știi că Lou n-a fost decît o iluzie. Dădu din cap și privi pe fereastră. Amară doctorie, Josef.

— Dar, Friedrich, pentru a căuta adevărul nu trebuie ca noi, oamenii de știință, să renunțăm la toate iluziile?

— ADEVĂRUL cu majuscule! exclamă Nietzsche. Eu uit, Josef, că oamenii de știință mai au încă de învățat că ADEVĂRUL este și el o iluzie — dar o iluzie fără de care nu putem supraviețui. Așa că voi renunța la Lou Salome pentru o altă iluzie, încă necunoscută. Mi-e greu să realizez că ea nu mai e, că n-a mai rămas nimic.

— Nimic din Lou Salome"?

— Nimic bun. — Fața lui Nietzsche se crispa de dezgust.

— Gîndește-te la ea, îl îndemnă Breuer. Lasă imaginile să-ți apară. Ce vezi?

— O pasăre de pradă — un vultur cu gheare însînge-rate. O haită de lupi condusă de Lou, de sora mea, de mama.

— Gheare însîngerate? Dar a căutat ajutor pentru tine. Tot efortul ăsta, Friedrich — un drum la Veneția, un altul la Viena.

— Nu pentru *mine!* răspunse Nietzsche. Poate pentru ea, pentru ispășire, din culpabilitate.

— Nu mi s-a părut împovărată de vină.

— Atunci poate de dragul artei. Prețuiește arta — și îmi prețuia munca, cea încheiată deja și cea care va urma. Are un ochi bun — îi recunosc asta.

372

E ciudat, cugetă Nietzsche. Am cunoscut-o în aprilie, în urmă cu aproape nouă luni, iar acum simt primele semne ale unei mari lucrări. Fiul meu, Zarathustra, este gata să se nască. Poate că acum nouă luni a aruncat sămînța lui Zarathustra în brazdele minții mele. Poate că *ăsta* e destinul ei — să însămînțeze mari cărți în niște minți fertile.

— Deci, riscă Breuer, apelînd la mine în locul tău, poate că la urma urmei nu Lou Salome" este inamicul.

— Nu! — Nietzsche lovi brațul fotoliului. — Tu ai spus asta, nu eu. Greșești! *Niciodată* nu voi accepta că o preocupa soarta mea. A apelat la tine pentru ea însăși, pentru a împlini destinul *ei*. Nu m-a cunoscut niciodată *pe mine*. M-a *folosit*. Ce mi-ai spus azi demonstrează asta.

— Cum? întrebă Breuer, deși cunoștea răspunsul.

— Cum? E evident. Tu singur mi-ai spus, Lou e ca Bettha ta — e un automat care-și joacă rolul, același rol, cu mine, cu tine, cu un bărbat după altul. Bărbatul în cauză e accidental. Ne-a sedus pe amândoi în același fel, cu aceeași viclenie femeiască, aceleași tertipuri, aceleași gesturi, aceleași promisiuni!

— Și totuși, acest automat te controlează. îți domină mintea: îți pasă de părerea ei, tînjești după atingerea ei.

— Nu. Nu tînjesc. Nu mai tînjesc. Ce simt acum e furie.

— Față de Lou Salome?

— Nu! Ea nu e demnă de mînia mea. Simt dezgust față de mine însumi, mînie față de dorința care m-a împins să rîvnesc o asemenea femeie.

Este amărăciunea mai bună, se întrebă Breuer, decît obsesia sau singurătatea? Alungarea lui Lou Salome din mintea lui Nietzsche este doar o parte a tratamentului. Mai trebuie să cauterizez rana adîncă rămasă în locul ei.

— De ce atîta mînie la adresa ta? întrebă el. Țin minte că ai spus că fiecare avem cîinii noștri sălbatici lătrînd în pivniță. Cît aș vrea să poți fi mai bun, mai generos cu condiția ta umană!

373

— îți amintești prima mea deviză de granit — ți-am recitat-o de multe ori, Josef — „Să devii cel ce ești”? Asta înseamnă nu numai să te perfecționezi, ci și să nu cazi pradă planurilor făcute de alții pentru tine. Dar chiar și a cădea în puterea altcuiva e preferabil decît să cazi pradă femeii-automat care nici măcar nu te vede! Asta-i de neiertat!

— Dar tu, Friedrich, tu ai văzut-o vreodată pe Lou Salome? Nietzsche ridică brusc capul.

— Ce vrei să spui? întrebă.

— Poate că ea și-a jucat rolul *ei*, dar tu, *tu* ce rol ai jucat? Am fost, tu sau eu, atât de diferiți de ea? Ai văzut-o *pe ea*? Sau, de fapt, ai văzut doar prada — un discipol, un sol fertil pentru gândurile tale, un succesori? Sau poate, ca și mine, ai văzut frumusețe, tinerețe, o pernă de mătase, un vas în care să-ți cufunzi dorința. Și n-a fost ea și un trofeu al victoriei în competiția ta cu Paul Răe? Ai văzut-o cu adevărat pe ea, sau pe Paul Răe, când, după ce ai întâlnit-o prima dată, i-ai cerut lui s-o ceară de soție pentru tine? Eu cred că nu pe Lou Salome o vroiai, ci pe cineva *ca ea*.

Nietzsche tăcea. Breuer continuă:

— N-o să uit niciodată plimbarea noastră în Sim-meringer Haide. Plimbarea aceea mi-a schimbat viața în multe feluri. Din tot ce am învățat în ziua aceea, poate că lucrul cel mai important pe care l-am înțeles a fost că nu de *Bertha* mă legasem, ci de toate acele sensuri speciale pe care i le atașasem — sensuri care nu aveau absolut nimic de-a face cu ea. Tu m-ai făcut să realizez că n-am văzut-o niciodată așa cum era într-adevăr — că nici unul dintre noi nu l-a văzut pe celălalt. Friedrich, *nu este valabil acest lucru și pentru tine*? Poate că nu e vina nimănui. Poate că și Lou Salome a fost folosită în aceeași măsură ca și tine. Poate că sîntem toți tovarăși de suferință incapabili de a vedea fiecare adevărul celorlalți.

— Dorința mea nu e să înțeleg ce vor femeile. — Tonul lui Nietzsche era fragil și ascuțit. — Dorința mea e să le evit. Femeile corup și distrug. Poate că ajunge să

374

spun pur și simplu că nu sînt făcut pentru ele, și s-o las baltă. Și, în timp, n-are decît să fie asta pierderea mea. Din cînd în cînd, un bărbat are nevoie de o femeie, așa cum are nevoie de o mîncare gătită în casă.

Răspunsul răsucit, neîndurător al lui Nietzsche îl aruncă pe Breuer într-o stare de reverie. Se gîndi la plăcerea pe care i-o ofereau Mathilde și familia lui, chiar și la satisfacția pe care i-o dădea noul mod de a o percepe pe Bertha. Ce trist că prietenului său îi erau refuzate pe veci astfel de experiențe! Cu toate acestea, nu vedea nici un mod de a schimba viziunea distorsionată despre femei a lui Nietzsche. Poate că ar fi însemnat să ceară prea mult. Poate că Nietzsche avea dreptate cînd spunea că atitudinea lui față de femei îi fusese insuflată în primii cîțiva ani de viață. Poate că această atitudine era atît de adînc înrădăcinată încît tratamentul prin conversație nu va putea ajunge niciodată la ea. Cu acest gînd, realizează că era în pană de idei. În plus, mai avea doar puțin timp. Nietzsche nu va rămîne abordabil multă vreme.

Deodată, în fotoliul de lîngă el, Nietzsche își scoase ochelarii, își îngropa fața în batistă și izbucni în plîns.

Breuer fu năucit. Trebuia să spună ceva.

— Și eu am plîns cînd mi-am dat seama că trebuie să renunț la Bertha. Era atît de greu să renunț la acea viziune, la acea vrajă. Plîngi din cauza lui Lou Salome?

Nietzsche, cu fața încă îngropată în batistă, își suflă nasul și scutură puternic din cap.

— Atunci, din cauza singurătății tale? Din nou, Nietzsche scutură din cap.

— Știi de ce plîngi, Friedrich?

— Nu sînt sigur, veni răspunsul înăbușit. Lui Breuer îi veni o idee ciudată.

— Friedrich, te rog, hai să încercăm un experiment. Poți să-ți imaginezi că lacrimile tale au glas?

Lăsînd jos batista, Nietzsche se uită la el cu ochii înroșiți, buimăcit.

— Încearcă doar cîteva minute, îl rugă Breuer cu blîn-dețe. Dă glas lacrimilor tale. Ce-ar spune ele?

— Mă simt atit de stupid.

— Și eu m-am simțit stupid încercînd toate acele experimente ciudate pe care mi le sugerai *tu*. Fă-mi pe plac. Încearcă.

Fără să-l privească, Nietzsche începu:

— Dacă una din lacrimile mele ar avea simțuri, ar spune... ar spune... — aici el vorbi într-o șoaptă puternică, șuierată — „în sfîrșit liberă! încarcerată atîția ani! Omul ăsta, omul ăsta uscat nu m-a lăsat niciodată să-mi dau drumul." Asta vrei să spui? întrebă revenind la vocea lui normală.

— Da, e bine, foarte bine. Continuă. Altceva?

— Altceva? Lacrima ar spune — din nou șoapta șuierată — „Ce bine e să fii eliberată! Patruzeci de ani într-un bazin cu apă stătută. În sfîrșit, în sfîrșit bătrînul face curățenie! Oh, cît mi-am dorit să evadez! Dar nici o porțiță de ieșire, nimic pînă cînd acest doctor vienez n-a deschis poarta ruginită.

Nietzsche se opri și își șterse ochii cu batista.

— îți mulțumesc, spuse Breuer. Un deschizător de porți ruginite — un compliment splendid. Acum, cu vocea ta, spune-mi mai multe despre tristețea din spatele acestor lacrimi.

— Nu, nu tristețe! Dimpotrivă, cînd îți vorbeam, acum cîteva minute, despre a muri singur, am simțit un mare val de ușurare. Nu atît cu privire la *ce* spuneam, ci *pentru că* spuneam, că, în sfîrșit, în sfîrșit, spuneam cuiva ce simt.

— Vorbește-mi mai mult despre *această* senzație.

— Puternică. Tulburătoare. Un moment sfînt! *De aceea* plîngeam. De aceea plîng acum. N-am mai făcut niciodată asta. Privește-mă! Nu-mi pot opri lacrimile.

— E bine, Friedrich. Lacrimile sînt purificatoare. Cu fața îngropată în mâni, Nietzsche dădu din cap.

— E ciudat, dar tocmai în momentul în care, pentru prima dată în viața mea, îmi dezvălui singurătatea în toată profunzimea ei, în toată disperarea ei — tocmai în acest moment singurătatea mea se topește! Momentul în

care ți-am spus că n-am fost atins niciodată a fost tocmai momentul când am permis pentru prima oară *s&fiu* atins. Un moment extraordinar, ca și cum o uriașă crustă de gheață dinlăuntrul meu s-ar fi crăpat și s-ar fi sfărâmat în bucăți.

— Un paradox! spuse Breuer. Izolarea există numai în izolare. O dată împărtășită, ea se evaporă.

Nietzsche ridică ochii și își șterse încet urmele de lacrimi de pe față. își trecu pieptenele prin mustață de cinci, șase ori și își puse din nou ochelarii lui groși. După o scurtă pauză, spuse:

— Și mai am o mărturisire de făcut. Probabil — și se uită la ceas — cea din urmă. Când ai intrat azi în cameră și mi-ai anunțat restabilirea ta am fost distrus! Eram atât de nenorocit și absorbit de mine însumi, atât de dezamăgit că-mi pierdeam motivul de a fi cu tine — încît nu m-am putut bucura de vestea ta bună. Acest fel de egoism este de neiertat.

— De neiertat, repetă Breuer. Chiar tu m-ai învățat că fiecare dintre noi e compus din mai multe părți, fiecare cerînd să se exprime. Putem fi făcuți răspunzători doar pentru compromisul final, nu pentru impulsurile capricioase ale fiecăreia dintre părți. Așa-numitul tău egoism poate fi iertat *tocmai* pentru că ții la mine suficient ca să mi-l mărturisești acum. Urarea mea de despărțire pentru tine, dragul meu prieten, este să ștergi cuvintele „de neiertat” din vocabularul tău.

Ochii lui Nietzsche se umplură din nou de lacrimi, și din nou își scoase batista.

— Și lacrimile *astea*, Friedrich?

— Felul în care ai spus „dragul meu prieten”. Am folosit adesea cuvîntul „prieten”, dar pînă în acest moment el n-a fost niciodată *al meu* pe de-a-ntregul. Am visat întotdeauna o prietenie în care doi oameni se unesc în căutarea unui ideal mai înalt. Și iată, acum ea s-a ivit! Tu și cu mine ne-am unit exact în acest fel! Am participat

fiecare la victoria asupra sa a celuilalt. Eu *sînt* prietenul tău. Tu ești al meu. Sîntem prieteni. Noi — sîntem — pri-

377

eterii. — Pentru o clipă, Nietzsche păru chiar vesel. — îmi place cum sună propoziția asta, Josef. Vreau s-o repet la nesfîrșit.

— Atunci, Friedrich, acceptă invitația de a locui la mine.

Amintește-ți visul: porțița ta dă spre căminul meu.

La această invitație, Nietzsche încremeni. Dădu încet din cap înainte de a răspunde.

— Acel vis mă ispitește și mă chinuie. Sînt la fel ca tine. Vreau să mă încălzesc la focul unui cămin. Dar mă sperie gîndul de a ceda confortului. Ar însemna să mă abandonez pe mine însumi, să-mi abandonez misiunea. Pentru mine, ar fi un fel de moarte. Poate că așa se explică simbolul unei pietre inerte încălzindu-se.

Nietzsche se ridică, se plimbă cîteva clipe, apoi se opri în spatele fotoliului său.

— Nu, prietene, destinul meu este să caut adevărul la capătul cel mai îndepărtat al singurătății. Fiul meu, Zara-thustra al meu, va deborda de înțelepciune, dar singurul lui tovarăș va fi un vultur. El va fi cel mai singuratic om din lume.

Nietzsche își privi din nou ceasul.

— îți cunosc deja programul destul de bine, Josef, ca să-mi dau seama că ceilalți pacienți te așteaptă. Nu te mai pot retine. Fiecare dintre noi trebuie să plece pe drumul său.

Breuer scutură din cap.

— Mă doare că trebuie să ne despărțim. Nu e drept! Ai făcut atît de mult pentru mine și ai primit atît de puțin în schimb. Poate că imaginea lui Lou și-a pierdut puterea asupra ta. Poate că nu.

Timpul o va arăta. Dar mi se pare că mai putem face atît de multe.

— Nu subaprecia ce mi-ai dăruit, Josef. Nu subaprecia valoarea prieteniei, a faptului că știi că nu sînt un monstru, că știi că sînt în stare să ating și să fiu atins, înainte îmbrățișam numai pe jumătate

conceptul meu de *Amor faii*: mă antrenasem — mă *resemnasem*, mai bine zis — să-mi iubesc soarta. Dar acum, datorită ție, datorită sufletului tău deschis, îmi dau seama că pot alege. Voi

378

rămîne întotdeauna singur, dar ce diferență, ce diferență minunată — să *aleg* ce să fac. *Amorfati* — alege-ți soarta, iubește-ți soarta. Breuer se ridică în picioare și se întoarse cu fața la Nietzsche, avînd un fotoliu între ei. Ocoli fotoliul. Pentru o clipă, Nietzsche păru speriat, încolțit. Dar, cînd Breuer se apropie, cu brațele deschise, Nietzsche desfăcu și el brațele.

La prînz, pe 18 decembrie 1882, Josef Breuer se întoarse la cabinet, la Frâu Becker și la pacienții care-l așteptau. Mai tîrziu luă masa cu soția, copiii, socrii, tînărul Freud, Max și familia lui. După masă, trase un pui de somn și visă că juca șah și avea regina atacată de un pion. Continuă să practice medicina încă treizeci de ani, dar nu mai folosi niciodată tratamentul prin conversație. În aceeași după-amiază, pacientul din camera 13 de la clinica Lauzon, Eckart Miiller, luă un fiacru pînă la gară și de acolo călători spre sud, spre Italia, spre soarele cald și blînd și spre o întîlnire, o întîlnire onorabilă, cu un profet persan pe nume Zarathustra.

NOTA AUTORULUI

Friedrich Nietzsche și Josef Breuer nu s-au întîlnit niciodată. Și, bineînțeles, psihoterapia nu a fost inventată ca rezultat al întîlnirii

lor. Cu toate acestea, prezentarea vieții personajelor principale se bazează pe fapte, și componentele principale ale acestui roman — chinurile mentale ale lui Breuer, disperarea lui Nietzsche, Anna O., Lou Salome, relația dintre Freud și Breuer, gemenele în fașă al psihoterapiei — toate existau, din punct de vedere istoric, în 1882. Friedrich Nietzsche îi fusese prezentat de Paul Răe tinerei Lou Salome" în primăvara lui 1882 și, în următoarele luni, avusese o scurtă, intensă și castă aventură amoroasă cu ea. Lou Salome" avea să facă o distinsă carieră, atât ca strălucită scriitoare, cât și ca psihanalist practicant; avea să fie cunoscută și pentru prietenia ei strânsă cu Freud și pentru legăturile ei romantice, mai ales cu poetul austriac Rainer Maria Rilke.

Relația lui Nietzsche cu Lou Salome", complicată de prezența lui Paul Răe și sabotată de sora lui Nietzsche, s-a sfârșit dezastruos pentru el; ani de zile a fost torturat de dragostea lui pierdută și de convingerea că fusese trădat. În ultimele luni ale lui 1882 — acelea în care se petrece acțiunea acestei cărți — Nietzsche a fost profund deprimat, gândindu-se chiar la sinucidere. Scrisorile lui disperate către Lou Salomă, din care unele fragmente sînt citate în carte, sînt autentice, deși nu se știe sigur dacă au fost doar ciorne sau au fost cu adevărat trimise. Scrisoarea lui Wagner către Nietzsche, citată în capitolul 1, este de asemenea autentică.

380

Tratamentul aplicat de Josef Breuer Berthei Pappenheim, cunoscută ca Anna O., l-a preocupat mult în 1882. În luna noiembrie a aceluși an a început să discute cazul cu tînărul său prieten și protejat Sigmund Freud, care era, cum se arată în roman, un frecvent vizitator al casei Breuer. Doisprezece ani mai tîrziu, Anna O. avea să fie cel dintîi caz descris în cartea lui Freud și Breuer *Studii asupra isteriei*, carte care a lansat revoluția psihanalitică.

Bertha Pappenheim a fost, ca și Lou Salomă, o femeie remarcabilă.

La mulți ani după tratamentul pe care i l-a făcut Breuer, a început o carieră de pionierat în asistența socială în care s-a distins atât de mult încât în 1954 Germania de Vest a onorat-o postum printr-o marcă poștală comemorativă. Identitatea ei ca Anna O. nu a fost cunoscută public pînă cînd Ernest Jones nu a dezvăluit-o în biografia lui din 1953, *Viața și opera lui Sigmund Freud*.

A fost adevăratul Josef Breuer obsedat de dorință erotică față de Bertha Pappenheim? Se știe puține despre viața personală a lui Breuer, dar cercetătorii nu exclud această posibilitate.

Contradictoriile relatărilor istorice cad de acord doar asupra faptului că tratamentul făcut de Breuer Berthei Pappenheim a trezit sentimente puternice și complexe de ambele părți. Breuer era atât de preocupat de tînăra sa pacientă și petrecea atât de mult timp vizitînd-o încît soția sa, Mathilde, a devenit într-adevăr nemulțumită și geloasă. Freud i-a vorbit explicit lui Ernst Jones, biograful său, despre profunda implicare emoțională a lui Breuer în cazul tinerei paciente, iar într-o scrisoare către logodnica sa, Martha Bernays, scrisă în perioada aceea, o asigură că lui nu avea să i se întîmple niciodată ceva de felul acesta. Psihanalistul George Pollock a sugerat că reacția puternică a lui Breuer față de Bertha și-ar fi putut avea rădăcinile în faptul că-și pierduse mama, pe care o chema tot Bertha, la o vîrstă fragedă.

Relatarea dramaticii sarcini iluzorii a Annei O., a panicii lui Breuer și a încheierii precipitate a terapiei a fost dezbătută multă vreme în lucrările de psihanaliză. Freud a descris prima dată incidentul în 1932 într-o scrisoare către romancierul austriac Ștefan Zweig, iar Ernest Jones l-a repetat în biografia lui Freud. Abia de curînd a fost pus sub semnul întrebării, iar biografia lui Breuer scrisă de Albert Hirschmuller sugerează că

381

întregul incident a fost un mit inventat de Freud. Breuer însuși nu a clarificat acest punct și, în descrierea cazului publicată în 1895, a

mărit confuzia împănînd cazul Annei O. cu exagerări grosolane și neîntemeiate ale eficacității tratamentului său.

Este ciudat, dacă avem în vedere influența puternică a lui Breuer asupra dezvoltării psihoterapiei, că el și-a îndreptat atenția spre psihologie doar o perioadă foarte scurtă în cariera sa. Josef Breuer a rămas în analele medicinei atît ca important cercetător al fiziologiei respirației și a echilibrului, cît și ca strălucit diagnostician, medicul unei întregi generații de mari figuri ale Vienei sfîrșitului de secol.

Nietzsche a avut o sănătate precară aproape toată viața. Deși, în 1890, clachează și e cuprins de o gravă paralizie (o formă de sifilis terțiar, din cauza căreia a și murit, în 1900), este general cunoscut faptul că cea mai mare parte a vieții lui a suferit de o altă boală. Este posibil ca Nietzsche (a cărui stare a sănătății am înfățișat-o după o strălucită schiță biografică din 1939 a lui Ștefan Zweig) să fi suferit de o gravă migrenă. Nietzsche a consultat, pentru boala lui, mulți medici din întreaga Europă și ar fi putut fi cu ușurință convins să-l solicite pe eminentul Josef Breuer.

Este exclus ca o Lou Salome disperată să fi apelat la Breuer pentru a-l ajuta pe Nietzsche. Ea nu era, după biografii ei, o femeie împovărată de vină și se știe că a pus capăt multor aventuri amoroase fără cine știe ce remușcări. În mai toate privințele și-a apărut intimitatea și nu a vorbit în public, din cîte știu eu, despre relația ei personală cu Nietzsche. Scrisorile ei către el nu s-au păstrat. Probabil că au fost distruse de Elisabeth, sora lui Nietzsche, a cărei antipatie față de Lou Salome a durat o viață întreagă. Lou Salome' a avut într-adevăr un frate, Jenia, care studia medicina la Viena în 1882. E puțin probabil însă ca Breuer să fi prezentat cazul Annei O. la un curs în anul acela. Scrisoarea lui Nietzsche (de la sfîrșitul capitolului 12) către Peter Gast, editor și prieten, și scrisoarea lui Elisabeth Nietzsche (de la sfîrșitul capitolului 7) către Nietzsche sînt fictive, după cum este și clinica Lauzon și personajele Fischmann și Max, cumnatul lui Breuer.

(Breuer era însă un jucător de șah pasionat.) Toate visele povestite sînt fictive, cu excepția a două dintre cele ale lui Nietzsche: cel cu tatăl lui ridicîndu-se din mbrmînt și cel cu horcăitul bătrînului muribund.

382

În 1882 psihoterapia nu se născuse încă; iar Nietzsche, bineînțeles, nu și-a îndreptat niciodată atenția în această direcție. Cu toate acestea, așa cum "l-am înțeles eu pe Nietzsche, a fost profund și în mod semnificativ preocupat de autocunoaș-tere și schimbare. Pentru a păstra cronologia reală, m-am limitat la a cita din lucrările scrise de Nietzsche înainte de 1882, în special din *Omenesc, prea omenesc, Considerații în afara timpului, Aurora și Știința voioasă*. Dar am presupus, de asemenea, că marile idei din *Așa grăit-a Zarathustra*, pe care a scris-o, în cea mai mare parte, la dteva luni după perioada ilustrată în această carte, încolțiseră deja în mintea lui Nietzsche.

Îi sînt îndatorat lui Van Harvey, profesor de studii religioase la Universitatea din Stanford, pentru că mi-a permis să asist la superbul său curs despre Nietzsche, pentru nenumăratele ore de discuții colegiale și pentru o lectură critică a manuscrisului meu. Sînt recunoscător colegilor de la catedra de filozofie, în specialului Eckart Forster și Dagfinn Felesdal, pentru a-mi fi permis să asist la cursurile de filozofie și fenomenologie germană. Mulți mi-au dat sugestii cu privire la acest manuscris: Morton Rose, Herbert Kotz, David Spiegel, Gertrud și George Blau, Kurt Steiner, Isabel Davis, Ben Yalom, Joseph Frank, membrii Seminarului Biografic din Stanford sub conducerea Barbarei Babcock și Diane Middlebrook — tuturor, mulțumirile mele. Betty Vadeboncoeur, bibliotecară la secția de istorie a medicinei de la Universitatea din Stanford, mi-a dat un ajutor foarte prețios în cercetarea mea. Timothy K. Donahue-Bombosch a tradus scrisorile lui Nietzsche către Lou Salome pe care le-am citat. Mulți mi-au oferit îndrumare editorială

și ajutor: Alan Rinzler, Sara Blackburn, Richard Elman și Leslie Becker. Personalul de la Basic Books, în special Jo Ann Miller, mi-au oferit un uriaș sprijin; Phoebe Hoss, la această carte ca și la cele precedente, a fost un editor excelent. Soția mea, Marilyn, care mi-a fost întotdeauna primul, cel mai conștiincios și cel mai nemilos critic, s-a întrecut pe sine la această carte — oferindu-mi nu numai o continuă analiză critică de la prima la ultima ciornă, ci și sugerându-mi titlul cărții.

I

Amestec de realitate și ficțiune, acțiunea romanului se petrece în perioada de mare efervescentă intelectuală din Viena **sfârșitului** de secol trecut, în ajunul nașterii psihanalizei.

Un pacient ieșit din comun... un medic cu har, avînd el însuș' nevoie de ajutor... un pact secret

O confruntare de neuitat între un mare filozof și unul dintre fondatorii psihanalizei

O relație bazată la început pe duplicitate și manipulare, ce se va transforma într-o prietenie salvatoare pentru amîndoi.

ISBN 973-28-0596-X